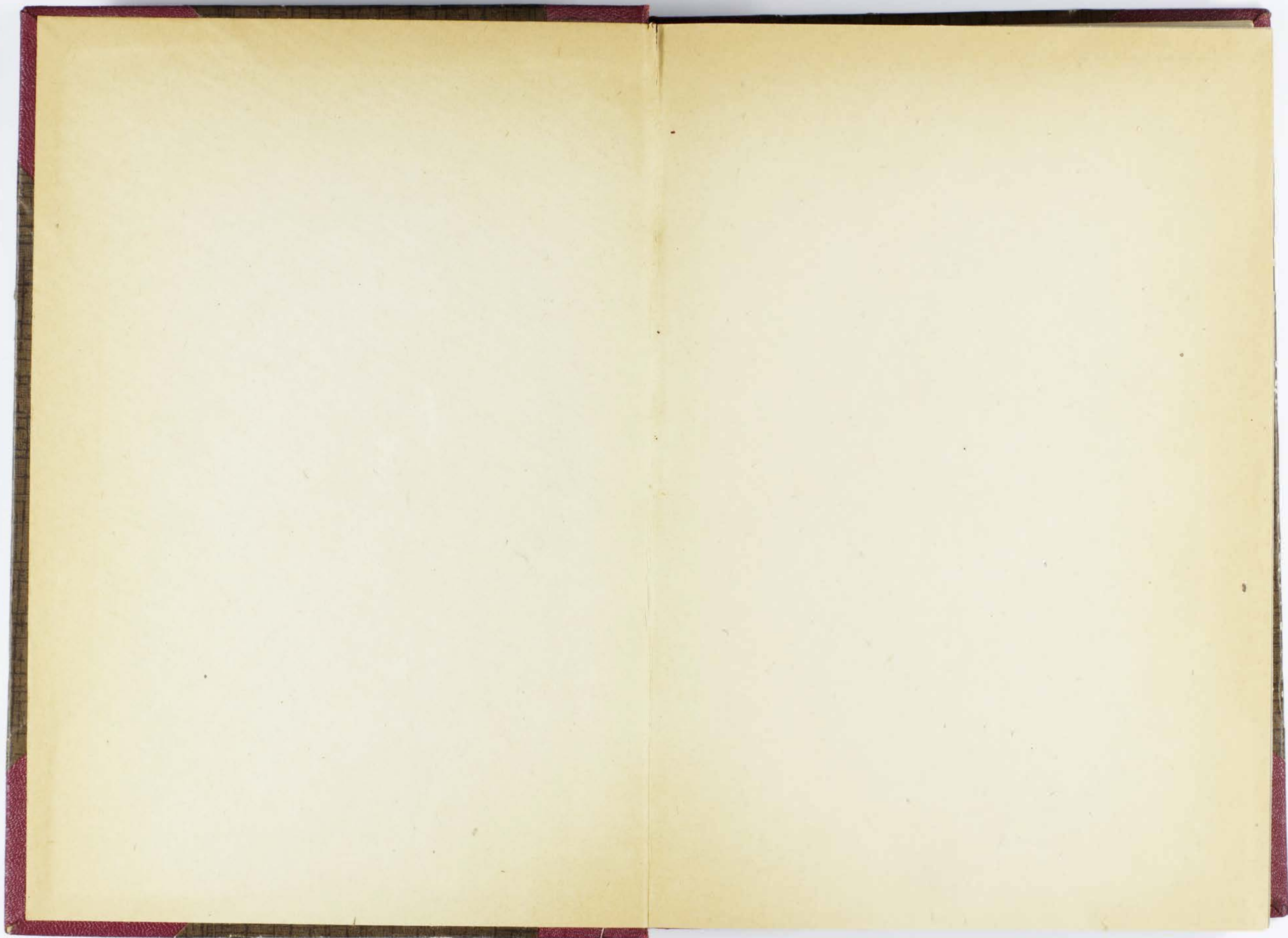

266.575
3

266575

GRÓF DESSEWFFY JÓZSEF

IRODALMI

HAGYOMÁNYAI.

KIADTA

KAZINCZY GÁBOR.

HARMADIK KÖTET:

GRÓF DESSEWFFY JÓZSEF LEVELEZÉSE

KAZINCZY FERENCZCZEL

1793—1831.

PEST.

HECKENAST GUSZTÁVNÁL.

MDCCCLXIV.

1034.

GRÓF

DESSEWFFY JÓZSEF.

III.

Fe. 20.

GRÓF DESSEWFFY JÓZSEF

IRODALMI

HAGYOMÁNYAI.

—————
KIADTA

KAZINCZY GÁBOR.

—————
HARMADIK KÖTET.

—————
PEST.

HECKENAST GUSZTÁVNÁL.

—————
MDCCCLXIV.

GRÓF DESSEWFFY JÓZSEF

BIZODALMAS

LEVELEZÉSE

KAZINCZY FERENCZCEL

1793-1831.

—————
KIADTA

KAZINCZY GÁBOR.

—————
HARMADIK KÖTET.

—————
PEST.

HECKENAST GUSZTÁVNÁL.

—————
MDCCCLXIV.

GR. DESSEWFFY JÓZSEF ES KAZINCZY FERENCZ
LEVELEZÉSÖK.

CCXVI.

Széphalom, január. 25-d. 1820.

Kedves barátom!

Lyányom nem győz dicsekedni azon kegyességgel, melyet eránta a mélt. grófné és a szeretetreméltó Virginie bizonyítanak. Ha az a gyermeknek hasznára nem volna is, hogy azoknak van társaságokban, ahol épen azt tanulhatja, amire leginkább van szüksége: életet és elevenséget, s elméséget, nyájasságot. — én a házadnál létel szerencsáját valóságos grátiának tekinteném: így nem lelek szót megköszönni, amit a mélt. grófné s a kis Virginie eszelekesznek. Közöttök van igazi iskolájában. Neki a nyelvek ajándéka is igen kis mértékben jutott, úgy hiszem, hogy ennek a lelkes asszonyságnak s ennek a lelkes gyermeknek példája ő rá is jöltevéleg fog hatni, és mint fog majd hatni annak a szerencsés halandónak, akit a haza s a megyék úgy csudáltak mint a szebb társaságok. Oztán énnékem az az óhajtásom, hogy gyermekim, fiúk és lyányok, már kisdéd korokban figyelembe tegyék magokat; az arra fogja őket ösztönözni, hogy egész életükben igyekezzenek megnyerni a Jók javallását. Ez a mi keresztyén tudományunk bennünket mindég az alázatosságra emlékeztet, s így képmutatókká leszünk, hamisokká. Voltaire Cicerónak ezt a római nagy érzést adja szájába: Romains!

266575

Nemzeti Széchényi Könyvtár

Leletjei száma

1959.

je aime la gloire et je ne veux point m'en taire, s Tacitus ezt mondja : Contenta gloria contemni virtutes. A Te háznál, megbecsülhetetlen kegyességű barátom, és minekutána a mélt. grófné vele is játszottat egy rollát azon komoediában, melyet gyermekeid főgnak adni februáriusban, a gyermeknek az a szerencséje is lesz, hogy ő a kassai nagy világ szeméit vonja magára. Feleségem és én egészen érezzük kegyességtek nagyságát, s köszönjük azt, úgy ahogy a koldus köszöni a reménytelenül kapott alamizsuát.

Hogy a gyermek a klavirverésben ment valamennyire, azt gróf Mailáthnak, aki azt maga is mesterisen veri, s sok másoknak inkább hiszem mint magamnak : de táncmestere is azt beszéli, amint klavirmesterének leveléből tudom, dass er Zseni als ein wahres Phaenomen unter seinen Schülerinnen auführen wird. Megörülvén a hírnek, arra kértem ezt, hogy ha a gyermek méltóvá tenné arra magát, tánczoltasson vele ballétet is a játékszín tánczolói s tánczolónei közt. Valamit tanulni lehet, azt mind kell tanulni, és minél jobban, s amit tudunk, azt tudatni kell, hogy tudjuk. Maga az idvezítő azt mondá, hogy a gyertyát nem teszik a véka alá. Sohasem tudja az ember minek hol veszi hasznát, és mi által teszi szerencsését. De midőn a tudás mutatásának szükségét emlegetem, te érted, hogy az nem azt teszi, hogy még amit nem tudunk is mutassuk, és hogy amit tudunk, hiúsággal mutassuk. Seneca azt a mentséget adja aretológiával eltöltött leveleinek, hogy ő *erényt* azért prédikál, hogy *magát* kényszerítse tanításainak tevésére ; s ez bizonyosan így van. Aki ily tanításokat tesz, kénytelen kerülni a megpirittatást.

Alig várom, édes barátom, azon leveledet, amelyben velem tudatni méltóztatol, mint méne véghez a szabolesi restauráció, melylyel én megelégedve épen nem vagyok, s úgy áldjon meg engem Zebaoth Jehova, hogy nem Vay Ábrahám miatt. Nem szeretem a nemzet jusaimak elnyomattatását. Pedig úgy candidálni, hogy csak az választathassék akit a candidáló akar választani, világos elnyomás. Finta brutális heros

amint látom. De én a brutális heroismust is szeretem, miolta a brutális genialitású Niezky László toasztját tudom, amelylyel a szerencse egyetlen fiának, ő es. kir. apostoli Felsége kamarásának egésségéért ivék, azon hozzáadással, hogy neki főispánságot kíván Szabolesban 300 esztendő múlva. Ugyan hogy nem nyeli el a föld az ilyen megtisztelteteket szégyeltekben? Engem ott ütött volna meg a guta.

Prof. Vályi Nagy Ferencz jan. 15-dikén meghala. Jan. 30-kán predikáció s magyar oráció fog mondatni tiszteletére, jan. 31. pedig prof. Kézy mond neki deák orációt az auditoriumban. Én betegeskedéseim miatt temetésén meg nem jelenheték, de levelem által bizonyossá tettem özvegyét, két fiát s egy lányát, kik rettenetes szegénységre jutottak ezen halál által, hogy férje s atyjok nekem meg nem holt. Ide zárom szeretetre méltó hitvese levelét; lásd mely szép tournure van első soraiban, pedig a levelet nem csak a fájdalom új kifakadásában is írta, hanem olyankor is, midőn Thalics leányom és nevelője a ház előtt megállottak, hogy, estve lévén, sietve jöhessenek haza. Homérja felől ezen leveléből fogod látni, amit tudni óhajtasz.

Meghala Zoltán Pál is, a Kácsándiné híve, jan. 5-dikén, Semyei pedig 7-dikén. Holnapután fogjuk felolvasni az új helyi gyűlésben testamentomát. 20,000-t hagyta félig a szegényeknek, félig a bolondoknak. Barátom, *sok embernek* van jusa legátumára!

Ha könyveid megérkeztek, méltóztassál a Görög Anthologiával együtt a Heyne Virgiljének legelső kötetét, és azt, amelyben a Georgicák utolsó éneke áll, velem közleni. Nagy szükségem van mind a kettőre. S legalább Virgilt egy hét alatt visszaküldhetem.

Mit mondasz Értekezéseimre, melyet a Tud. Gyűjt. novemberi kötete felveve? Szent Miklós Aloyz örömmel, Döbrentei *bámulással* olvasta, az én nem-barátom Kulesár, és

Mokry urak (amint ezt mástól tudom) felőlem egy kis figyelemmel szólnak, s Kulesár csak azolta, de sajnálkozva, gróf Teleki József, a László fia, egy értelemhen van velem. Mind eddig csak enyit tudok, s már az elég volna; de én Gróf Dezsőffy Józsefnek ítéletét vágyok mindenek felett érteni, s még akkor is az Ezét, amidőn nem javallhatja amit csinálók.

Azolta Horváth József Elek szólala meg, s még ezen Értekezésem látása előtt. Ő a *Nemzet nagy részének* ítéletével támad meg. Ez igen rendes. Tehát Galilei és Christoph. Columbus rosszat tanítottak, mert egyebet mint amit a tudósok egyetemen hittek. Ennek most felelek, s egész nyugalomhan.

Élj szerencsésen, édes barátom, fogadd el s add által forró köszönetemet a mélt. grófnénak és Comtesse Virginienek mind azért amit leányonért tesztek. Ne vegyétek tiszteletlenségnek, ha valamiben benneteket meg talál bántani a gyermek. Feleségem mindkettőtököt hév tisztelettel tisztel, s ajánlja magát s a gyermeket kegyességtekhe.

örökös híved
Kazinczy Ferencz.

CCXVII.

Széplalóm, febr. 5-d. 1820.

Tisztelt kedves barátom!

Engedd, hogy arról szólhassak legelőbb, amivel szívem leginkább van eltelve. Vályi Nagy Ferencz úr septemherben a humaniorum professorsághól exegetica theol., egyházi történetek s görög literatúra tanítására állíttatott. Az Iliász fordítása, melyen 1813 ota 1817-ig dolgozott, egészen elgyengítette volt egészségét. Most új tárgyak tanítására állíttatván,

éjjelét nappalát tanulásban töltötte, s már octóherben elbetegedett. Január 15-d. megholt. Magam az őszi nedves és hideg időben nem örömet teszem ki egészségemet s életemet a veszélynek, s kisebbnek képzelvén baját mint kellett volna, s látván, hogy felesége nem szólít meg látogatásokra, sem prof. Kézy úr nem jelenti baját halálosnak; addig halasztám az általmenetelt, míg halála híre által öszverázkódtatám. Decemherben gyermekeim nevelője s Thalic lányom azt a hírt hozák, hogy már vissza kezd térni egészsége. Így nem láttam szükségesnek, hogy hozzá fáradjak.

A jó embernek halálakor a gyűlölség is megszűnik, mely a tudósok karját nagyon szokta háborgatni; ez történt az én kedves barátommal is. A professori kar, az ifjuság, az egész Patak, s a szomszéd helyek úgy vették a hírt, mintha egy jó fejedelem dőlt volna ki. Az idő január. 19-kén igen kedvetlen volt, s a temető távol van a collegiumtól; és még is a koporsót a professori kar, 12 gyászba öltözött nemes ifjak, s tanítványai vitték a sírig. Ekkor csak énekszóval.

Jan. 30-dikán, vasárnap, a collegium vicecurátora Fáy Ferencz, és a seniori számadás megtekintése s a felesztendei censúrák tartása végett felgyülekezett világi és papi nagyok előtt a templomban tartatott a megholt halotti tisztelete. A hely papja, ki egyszersmind prof., Láczy József, predikációt tart a evangyeliomnak e szavairól: *Bizony ez az ember igaz volt.* Utána a dogm. theol. professora Somosy János úr tart a tanítói hivatal fontossága és méltósága felől, s a templom eltölt zokogással.

Délután prof. Kézy úr monda egy deák előgiamot, melyet Heyne is magáénak ismerhetett volna.

Mind Somosy, mind Kézy elhangzatak nevetem, mint Te, imádott ember, a dictán. Nékem a esikos pántlika s a kamaráskoles és rojt nem azért nem kell, mert meg nem kaphatom; de midőn a jök azt bizonyítják, hogy szeretnek, már akkor én vagyok a legkevélyebb, diesőséget leginkább szomjuzó, halandó.

Midőn az az én szegény barátom megholt, Kézy mindjárt szaladt tudakozni, ha az özvegynék van-e pénze. Azt kapta feleletül, hogy 2 frtjánál ninesen többje. Kézynek

anyja sem volt; de azért szerze kölesön 10 frtot még akkor nap.

Másnap a patikáriusú (a pataki) küldő által 110 frtnyi contóját, de — ajándékban.

(Tulsiezky és az orosz pap önnagoktól megvonaták neki a harangot.)

Az asszonynak nincs háza, nincs birtoka, nincsen fizetése, s két fia van, s egy eladó leánya, nem szép, de jó — Az Iliás, az első soron kezdve az utolsóig, megvan, tulajdon kezével dolgozva, s nagy része le van tisztázva nyomtatás alá. Maradtak azon kívül tulajdon kezével leírva igen tisztán egy kötet magyar, deák, görög versei is, melyek nyomtatásban tehetnek két kötetet. — Adóssága a szerencsétlen árváknak 1200 ft teszen. Erdélybe is, gróf Teleki Józsefnek is (a László fiának) írtam, írtam az újságíróknak s a Tud. Gyűjtnek, hogy ezeket a munkákat nagyjainknak ki kellene adni, s az özvegynek ajándékozni minden explokot. Midőn Schiller adósságokkal elterhelve megholt, még Wesselényi is játszodtatta darabjait, s ami begyűlt, az árváknak küldé.

Kézy a görög literatúrát, Somosy az exegesist akarják tanítani 3 esztendeig ingyen, de úgy, hogy a fizetés az özvegynél maradjon az alatt.

Barátom, ne higyjük, hogy az emberi nem egészen elfajult. Még vagynak lelkek.

Jan. 7-kén Sennyei meghala. 27-ben gyűlés tartatott testamentomának felbontása s elolvasása végett. 500,000-t adóssági levelekben, 500,000-t s még többet, egynek a Sennyei fiúk közül hagyta, de oly rendeléssel, hogy ez a kamatoknak felét költhesse, a másik fele mindég capitalisokká tétessék. Kihalván a férliág, a leány Sennyei lesz az örökös, de csak úgy ha Sennyei nevet veszen magára. Ha ezek is kihálnak, Zemplény az örökös, s akkor esztendőnként legalább 60,000 fttal parancsol. Egy rész a szegényeknek, egy rész a literat., egy rész a hasznos dolgok találóinak fog kiosztogatni. Legjobb az, hogy az örökösnek tisztévé tétetett Zemp-

plényben lakni. Minden harmadik esztendőben számolni tartozik a megyének. Ha ezt nem tenné, a megye érdemesb Sennyeinek adja a birtokot.

Aristokratismus és fősvénység téteték a rendelést.

Különben a haldokló Sennyei felől rendes anekdotok beszéltetnek.

A leleszi praemonstratensisékközzül egy László nevű meglátogató, s emlékezteté, hogy adassa fel magának az utolsó kenetet. Sennyei gondolkozóba esett, ha azt kelljen-e tennie; végre megszólalt: Vegyen az Úr székét a fejlemhez, s lüsson dolgához. A pap azt felelte, hogy ő isten szolgálja; azért térdepeljen le, s mondjon el nem tudom mit. Sennyei kifakadt: E . . . t, ha az úr isten szolgálja, én isten fia vagyok, s az utolsó kenet elmarada.

Az inregi minoriták gvárdiánja meglátogató: Bizony, ha gondoltam volna, hogy Nagysád ily beteg, misével megterhelve jöttem volna. Sennyei nem felelt. — De ha hazatérlek, mindjárt mondatok tizenkettőt a Nagyságnak egészsége visszatéréséért. — Ha az úr miséje oly sikeres, felele Sennyei, egy is *dosztig* elég, ha pedig kettőt mond, a maradékom is hasznát veszi. — Nem adott a papnak semmit.

A testamentoma e szókon kezdődik: Azörök isten nevében. — Kitéröltte a formuláréból, amit fiskálisa írt volt a szokás szerint oda.

Ungvár-Németi Tóth nekem egy görög sonettet küldé, Azt akará látni, hogy a régi nyelv mint jön ki az új formában. Néhány sorát első olvasásra, de némely sorát még a lexikon segédjével sem értem, vagy mivel igen gyenge görög vagyok, vagy mivel az írást igen nehezen lehet olvasni. Ide teszem azt azon kéréssel, hogy méltóztassál közleni nevelődédel, s kérni, hogy fordítsa prózába.

ΕΛΠΙΣ ΚΑΙ ΧΡΕΙΑ

Μινὸν τὸ πένθος τῆς Δήμητρος ἦν
 ὡλωλ', ὄλωλεν ἢ τέφρην κόρα.
 Ἀνάσθουσιν δ' ἐπεὶ τὴν παῖδ' ἐσθώρα,
 Σ' ὕμνησεν ἢ μητῆρ' ὕμνην ὕμνην.

Ὁδηγὸς ἐν σκότῳ λάμπει ὁ Μῆν,
 τοῖς δ' ἀλγέουσιν ἐν χειμῶνος ὥρᾳ
 Βάκχος φέρεσι, Κύπρις τε καλὰ δῶρον,
 ὡς μὴ ψέγεσθαι τὴν πεπρωμένην.

Θεοὺς τὸν ὄλβον δοῦναί ἐστι δεινόν,
 μοὶ δ' ἐλπίς ἀρκεῖ, μοὶ δ' ἐλπίς σὺ μείνον,
 ἢ χρεία δ' ἀνδρὶ ὄλβιῳ τύχοι.

Τῆς δεινότητος ἐλπίς ἐστ' ἄωτος,
 καρπὸς τὸ χρῆσθαι τῷ τυχόντι πρῶτος,
 Ρίζαν δ' ἔχουσιν αὐτὴν οἱ θεοί.

Kivált a végzet excellens. Mutatta Bécsben, hol medicinát tanul, némely görögöknek, s azok bizonyossá tették, hogy nekik régolta vannak sonettjeik.

Nekem talán semmi dolgozásom nem talála nyilvánabb javallást, mint Festetieshez írt epistolám és azon Értekezésem melyet a Tud. Gyűjt. a novemberi füzetben veve fel, s így aligha magam nem vagyok az, aki vele legkevesbbé elégedhettem meg. Az eleje jó talán: de a hátulsóbb felén kitetszik, hogy siettem, attól félvén, hogy a redactio hosszúnak fogja találni, s nem egyszerre adja, hanem darabonként. Szent-Miklós volt az első, aki ítéletét megírta, azután Döbrentei, tovább superint. Kis, hogy másokat elhallgassak. Gróf Teleki József, a László fia, egy értelemben van velem: atyja bizonyosan nem lesz, mert épen ő az, aki az érthetlenséget és anarchiát leginkább emlegeti. Ungvár-Németi Tóth írja hogy Bécsben még akik ügyemnek ellenségei is, javallva

olvasták, sokan pedig felemre tértek. Minél mélyebben ismeri valakia classicusokat, annál kevésbbé idegen a neologismusoktól. A decemberi kötetben egy kedves barátom által rámadtata meg Túladata. Ennek már megírtam, hogy felelni fogok. Rendesek azok a vádak, hogy a *szabad* nemzet törvényeit taposom, hogy *szóval* tolok rá holmit erre a *szabad* nemzetre. Feleletem ismét nyugalom hangján lesz írva, s minnelötte lenyomtatatik, közleni fogom ellenkezőmmel.

E holnapban Sallustot fogom dolgozni utolsó kézzel. Más meg lesz-e vele elégedve, nagyon kétlem: de én magam megleszek, s ha nem tetszik a publicumnak, maradjon ez a magam öröme. — De Sallustot egyszerre hoesátom ki Ciceroval, hogy a járatlan olvasó érthesse, miért kelle a kettőt nem egyarányt dolgozni.

Lyányom írja, hogy ő Nagysága a méltós. grófné elcsudálkozott azon kérdésre, ha való-e, hogy gyermekeid komoediát játszani készülnek, és hogy Comtesse Virginie sajnállotta, hogy Te megfosztatal a meglepetés örömetől. Másszor Genie írja meg, hogy a dolog titok, melyet minthogy nem írt, én nem tudhattam. Jelentsd alázatos tiszteletemet a méltós. grófnénak, s mondjad mennyire sajnálom örömeinek megeseonkítását. Vigasztalhatatlan volnék, ha vádolhatnám magamat: de ezt meg sem álmódhatám. Bár én léphetnék be akkor, midőn a játék már adatik: de karom, melynek fájdalma ma sem kisebb, mint novemberben volt, ezt meg nem engedik. Csakhogy a szerencsétlenség a balit érte, nem a jobbat hogy írhasak, mely ha haszontalan is, nekem örök örömm. A legfelsőbb forgó (esuklyó) kapta a sérelmet. Ezután nem merek tüzes lovon lovaglani, hol mind a két karomra van szükség; tüzetlenül lovaglani pedig nem öröm.

Édes barátom, én azt hiszem, hogy alig fogok rá ismerni a lyányomra, midőn majd visszahozatom: annyi *életet* kap a Te házádnál, a méltós. grófné látásában, hallásában, és Comtesse Virginiét tévén példányává. Szívének, erkölésének, elméjének tisztasága felől felelek: *életnek* híjával volt.

s ezt neked fogja velem együtt köszönhetni. Ő a szárny (Flügel, Fortepiano) miatt Kassán fog műlatni, mert a leczkét félbe hagyatnom vele vétek volna. A tánczban is nagy előmenetelt fog, úgy tartom, tenni. Ha haza jön, a magyar dolgozásokban fogom gyakorlani, s excerpáltatok vele. Ítéletem szerint az a legjobb mód a tanulásra. Még elég ideje van. Különben arra készítem, hogy egy második Splényi Manzi lehessen, azaz nevelője árván maradt férfi- és leánytestvéreinek. Érezni fogja ő, érezni fogják testvérei jótéved következőseit, s midőn ezt mondom, megköszöntem kegyességüket.

Íde zárom a prof. Rummy levelének végét, elébe tévén a mi hozzá tartozik, magát a levelet azért nem küldhetem, mert abban oly dolgok állanak, amit ő nem akar tudatni senkivel mással.

Élj szerencsésen. Áraszsa az ég rád minden áldásait, minden örömeit.

örök tisztelőd
Kazinczy Ferencz.

Rummy leveléből.

Grillparzer verfasste für die Aglaja, einem Taschenbuch 1820. ein Gedicht: Campo Vaccino betitelt. Die Censur liess den Druck desselben zu. Das Taschenbuch war fertig, und die Exemplare lagen bey dem Buchbinder, als Pilat, Secretär des Ministers Metternich und Herausgeber des Oesterreich. Beobachters, das Gedicht von Grillparzer, als höchst anstößig und ketzerisch, denuncierte. Es musste aus den fertigen Exemplaren herausgerissen werden, und es ward mit Füßen zerstampft. Auch ist dem Dichter im Allerhöchst. Nahmen die Indignation des Monarchen intimirt worden.

Videatur adnexum. De ezt és a Rummy levelét ne küldd mással, Rummy miatt, s a Rummy levelét küldd vissza.

CCXVIII.

Kassáról, február. 15-ikén. 1820.

Drága édes kedves Ferenczem!

Be rég nem írtam neked?! — Mennyi szíves leveleidre tartozom felelettel?! — Henyének mondhatnál, de nem az vagyok. Csipkedő perezenként fogy vénülő életem, most a betegeskedés, majd ismét az atyai bajok és gondok ragadják el rágyva tőlem; — így vesztegeti részletekenként pénzt a tékozló míg elszegényedik. Még a pénz dolgában is gazdagabb vagyok, mint az időben, és alig lelek olykor-olykor egynehány pillantatot, melyeket a barátság kebelében és könyveeském társaságában békével, büfeledve tölthessék. De főre a terhelő gondolatokkal.

Leányod gyönyörű egy alak. Nem a bátorság kilobbanásait kell benne mérséklenni, hanem inkább bátorítani szerénységét. — Minap ártatlanul titokelárulóvá levél. Egy komédiával akartak meglepni 49-ik születési napomra. Felfedted a titkot. Feleségem reád egy kevéssé nehezelt, de én vigasztalám; bizonyossá tévén, hogy mindenkor még jobban szerettem a szép reményeket, mint a meglepetést. Teljes szívvel boesát meg néked Laurám.

A szabolesi választószerk históriája, melyet annyira vágyol tudni, rövideden a következő:

Kilencz esztendeje nem volt választó-gyűlésünk, elhatalmazta hát a magistrátusi szerz-iga. Kállay Miklós sohasem praeseskede a sedriakon, csupán a cancellariával és a helytartó tanácsossal tartotta fel magának a levelezést, és azt is többnyire csak in publico-politicis: az volt fő politikája, hogy semmiféle urbáriomi per vagy panasz ne vitessék fel a helytartó tanácshoz; egyébaránt a nagy urat méltósággal játszotta a gyűléseken kívül, de a gyűlésekben néha nagyon fennhangon szóla a státusokkal; hivatala utolsó esztendeiben, az alatta lévő társ magistrátushoz is, melylyel viceispánsága

kezdetekor nagyobb mértékben testvérekde: hozzá járult mind ezekhez, hogy olykor indulatoskoda; volt sógorasszonyával és több esztendei mátkájával, kinek szívét mással váltotta fel, egy fa házért össze is vesze, és így az elkeseredett szívű fortélyos asszonyt tetézett bosszúra ingerlé: azt is igen rossz néven vevék neki, hogy adminisztrátor akart lenni, s midőn nem lön, az új adminisztrátor eránt eleinte magát ügyviselte, hogy megtetszenék rajta titkos kívánsága el nem sülése fájdalma. — Legközelebről meghasonla a státusokkal egy kápolna és egy patika felett, — végtére elvénuült a sok harsolódások között ez a nagyon nemes szívű ember, és a szélütés kezdte el rajta bosszúját, minckelötte még azt a vármegye bevégezte volna. Ő tehát a státus kedveségét elvesztette egész nemzetségével együtt. Akármit beszéljenek a szabolcsiak, kormányra termett fia, Kristóf, nem buta, nem tudatlan. Egy-két hiba, melyen tanulunk, semmi. *Parva sapientia regitur mundus.* Ő már csak azért is részesült a státusok atyja ellen való haragjában, mert még Splényi főispántól szolgabírónak surrogáltata: ő is tehát még az ütközet előtt el volt temetve.

Dézsiről tudod: hogy ő vitte az egész vármegye terhét. Alkalmasint olvasta és rágódott in *adhortatione* Ciceronis ad Quintum fratrem.

V . . t esmered; neki nem elég valamit elérni, hanem erőnek erejével akar. Neki a szentírásból e szavak tetszenek leginkább: „et violenti rapiunt illud.“ Ha szép asszony lennék, nem mennék vele magam lenni szemközt. Ő sok bort, sok pénzt, sok vakmerőséget hozott forgásba; még apját is lehozta, aki, hogy tekintetével fiának használjon, egy részét a terminusnak is Pesten elmulasztotta. Az adminisztrátor azért nem candidálta, mert valamennyi előkelőbb földesúr félt hatalmaskodó és fenyegetődző lelkétől, vágyásitól, kevélységétől, és mivel több alkalmatosságokban kimutatott fogytakozó igazságérzése senkinek sem látszatott szolgálhizálogul; de ő ezekkel nem gondolt, minden önszeretetet felháboríta, félretéve minden kiméltéseket, bátmk gerinczére és nyakunkra hágyva akart felfelé lépni — Dézsieék iránt még a háladatosságot is tapodta, — a személyes voksolás sege-

delme mellett, meg akarta mutatni, hogy csupán a bor is tehet viceispánt, — hogy nem kell a hatalmasabbak kezeit barátságosan rázogatni, szoritgatni, mikor kitelik az ember-től a szegényelhek szemjühozó gégei áztatása.

Pálly, a debreczeni kerületheli táblabíró, igen okos, igen derék ember. Lehetett volna viceispán, ha akart volna; de némelyek mátkájától, Kállay Pistánétól, félték, ő pedig nem látszott szerelmét Szabolcs vármegyének feláldozni akarai; azon kívül minck hagyott volna el tartós hivatalt mülándóért? kivált, minckutána az adminisztrátor jó eleve nem eszközölte ki számára, hogy rangját mint assessor megtartsa, és így könnyebben mehessen fel a királyi táblához.

A régi nemzetségű és hatalmas Ibrányi Antalt az önbizodalmatlanság, a nyugalmas élet szeretete és talán a fösvenység is elidegenítette minden áldozattételektől; *moderatio ejus ignaviae nomen tulit, neque exercuit fortitudinem, nisi in reuendo.* Semsey Lajos a restaurációra sem jött, a finom eszű Soos János szintúgy nem: — így tehát: Molnár áron kívül, még Genesyt és Bay consiliárius urat lehetett volna candidálni első viceispánnak, s akkor a vótumok szölyehmentek, és könnyen megtörténhetett volna, hogy Molnár kapja el a peccétet.

Ezen környüállásokban meggondolván az adminisztrátor, hogy Dézsi Mihály 40 esztendeig szolgál a vármegyének, — hogy az adminisztráció terhét eddig is ő vitte, — hogy azt senki nem esmérí és nem esmérheti jobban, — hogy egy új adminisztrátornak egy valamennyire meghasonlott vármegyében tapasztalt első v-ispánra van szüksége; azt itélvén azonkívül dicasterioni helyheztetése szerint, hogy a vármegye dolgai folytatását is dicasterioni lábra lehessen vagy kellessen ütni a mostani környüállásokban: úgy hitte, hogy a reformátusok, csak az ő felekezetekhül lehessen első v. ispán, keveset fognak azzal gondolni, ki légyen az, és hogy Dézsinek református vágytársai is könnyen meg fognának engesztelődni a candidatióbül való kihagyattatások felett; nem véve hát szorososan a törvény óhajtását, mely azt kívánta volna: „ut nobiles bene possessionati fiant comites“: lihető, Tacitus

szavait alkalmaztatta Dézsi Mihályra: „Curtius Ruffus mihi ex se natus videtur.“

Könnyen hiszem, hogy egy más nézése is volt, az tud niülük: hogy a penna és peesét ne lehessen egy familiánál vagy egy vallásnál; — végtére, hogy a zúgolódva buzgó reformátusokat, ha árulkodni találnának, azzal letorkolhassa: „Ine egyetlenegy reformátust candidáltam első v. ispánnak, és mégis minden személyes gyűlölség mellett őt választották.“ — Nékem mind ebben, akármit beszéljenek, legkisebb részem sem volt; de nem volt nehéz minden embernek gondolatjait általlátni; én tehát csak mint szemlélkedő magyarázom és beszéllem elő a történeteket. Az adminisztrátor nem szorult tanácsomra, és én nem bátorkodtam volna azt rá tolni. Az igaz, hogy Dézsit becsülöm, és szívesebben emlékezem a vármegyének 40 esztendő óta tett szolgálatjaira, mint arra az egynehány igazságtalanságra, melyet erántam különkülön, nem egyenes tekintetekből, elkövetett. Én sohasem tudtam személyességet a közdolgozók közé vegyíteni, és ha V. . . . t, minden előkelőkkel együtt nem kívántam v. ispánnak, az nem azért volt, mert önszeretetemet és igazságomat sértette — ezt igen könnyen megbocsátottam volna neki — hanem mivel egész a nevetséges makaességig oltalmazta olyan vétkes cselekedetét, melyből egyenesen kitetsze: hogy nem tartja szoros kötelességnek az áltvett vagy magára altruházott kötéseknek pontos betöltését, azt az in-sociale principiomot vitatván szüntelen: „amaz megtörte szavát irántam, és így én is a magamét más iránt megtörhetem.“ — Isten mentsen meg az ekkép gondolkozó vagy érző bírótól! Azt mondja Rousseau: „Les fautes et même les crimes sont pardonnables, mais pas leurs principes;“ szülheti a gyarlóság vagy indulatosság a vétket akárkiben is, de esupán a principiomok szülhetik a vétkességet. Mikor azonkívül a hivatalra vágyó ember még a hivatal elnyerése előtt más rágalmaz és a jövő rovására fenyegetődzik, mikor ott hatalmaskodik, ahol jó szót kellene adni, mikor azt hiteti el magával, hogy a dialektika, logika: nem kell azon esudálkozni, ha tartanak az okos és emberséges emberek a kormánynak kezébe való adatásátul. Nem az illetőn fonáksá-

gokban kell mutatni energiát, hanem oly dolgokban, melyeknek igazságát minden nemes szív érzi, minden jó lélek öleli.

Én mint adminisztrátor egészen máskép cselekedtem volna. Ha nem akartam volna conferentiát tartani, hogy a szegyzészeket elkerültessem (melynek gondos elkerültetése azonban sokkal inkább kényeskedő udvariságot, mint valóságos szabadságérzésre mutat): megírtam, vagy megmondtam volna jó cleve V. . . Józsefnek, hogy az előkelőknek fiának mindnyájan ellenére vannak, hogy kezdje alább, minden önszereteteket ne sértsen, ezéjainak kivitelében több igazságérzést, megfontolást és okosságot mutasson, e mellett pedig mind ezért hogy könnyebben elnyeltessem az öreggel a keserű, de elkerülhetetlen pilulát, és az, jövődöre, mind a gyarlóbb apának, mind a magameghitt fiának használhasson, mind pedig azért, hogy az igazság is úgy hozta volna magával: V. . . . eleven elnyélését, esmereteit, az erős akaratra való nemes ösztönét méltán megdíesérttem volna, hozzá tévén: hogy az olyan nagy nemzetségű, országoszlopos és hatalmas ember fiának senki sem fogja Szabolcs vármegyében, a jövő választószék alkalmatosságával sem akarni, sem merni az első viceispánságot kezébe kitekerni, ha magát addig máskép fogja alkalmaztatni a boeskortalanokhoz is. E meglévén, így szólottam volna a státusokhoz:

„Tekintetes Státusok!

Mincektána a Tettes Státusok többsége ő Felsége kívánságát a votisatióra nézve próba gyanánt elfogadta volna, úgy kell azt a próbát tenni, hogy a választás dolgában, mind a választók közt, mind a választandók közt, a birtokra nézve szintúgy mint a vallásra nézve, az aránymérték megtartassék. Minden országban, amelyben valamely vallás követői, akármi tekintetben is törvényes hátrább-állítást tapasztalnak, és nincs tökéletes egyenlőség a polgári törvényekben a vallásokra nézve: a kevesebb kedvezéssel bíró vallás követői szorosabban esatolják magokat össze, és ezen összecsatlásban keresnek erőt, vagy hogy fenntarthassák állapotjokat, vagy hogy azt javíthassák. Akár igaz, akár képzelt, akár helyes, akár helytelen legyen féltelmek vagy vágyások, az mindegy, de a tünemény való és természetes, és

annak igazságát Irlandia szüntűgy bizonyítja a római katolikusokra, mint Magyarország a reformátusokra nézve; csak a mértékben van a különbség — szorosabb korlátok közé lévén szorítva t. i. a katolikusok Irlandiában, mint a reformátusok Magyarországon, ott tehát a katolikusok közt még erősebb az összecsatlás. Kérem a t. Státusokat, hogy beszédemet senki balra ne magyarázza. Én csak azt mondom, hogy ott, ahol nem egyenlő a törvény az egyik vallásról a másikra való áttalmenetelre, és ahol a vegyített házasságokban született magzatokra nézve *sexus sexum non sequitur*: némely külön fogott embereknek legliberálisabb gondolkozása mellett is, a magistrátus választása dolgában tekintetbe kell venni minden főispánnak vagy adminisztrátornak a vallási *aequilibrium*-ot is. Ott ahol csupán a személyes nemességhez van kötve a vótumok adása, nem pedig a birtokhoz, a mellett pedig a szám többsége annál a vallásnál vagyon, mely a fennálló törvényekre nézve több polgári egyenlőséget óhajt, és azt idővel a világosulás terjedése mellett, hihetőképén meg is fogja nyerni: ott mondom, addig is, míg azt megnyeri, veszedelmes lenne nem venni tekintetbe az előkelőbb birtokosok kívánságát is. Érezni kell ezt mindennek, aki az okosság és a haza törvényeit mélyebben megfontolta. Szabolcs vármegyében a választó és választandó nemességnek többsége reformátusokból áll, de nagyobb részét a vármegyének katolikusok bírják, és így úgy kell ebben a vármegyében gyakoroltatni a személyes választás júsának, hogy sem a vallásbeli száma nézve való inproporció a birtokra való inproporciónak ne árthasson, sem ez annak kárára ne legyen; — hogy tehát ez elérődjön, minden személyes hivatalra nem fogok külön vallásukat candidálni, hanemha p. o. az első viceispánságra merő katolikusokat, a másodikra merő reformátusokat, vagy viszont és úgy tovább. Mivel több fiskális, több notárius és több perceptor van, a félre ezen hivataloknak csupán csak az egyik vallásból valókat, a másik felére pedig csupán a másikból fogok candidálni, arra figyelmeztetvén az első notáriusra nézve, hogy a penna ne legyen sem ugyanazon egy vallásnál, sem az onegy. fámiliánál a peccéttel. *Pro honore* sem fogok senkit is candidálni — nem azért, mintha

ezen díszre vagy megkülönböztetésre nem lennének sokan is érdemesek, hanem éppen azért, mert igen sokan is vannak, és azoknak száma napról napra szaporodik, akiknek, úgy mint nekem, félhetem, ha netalántán a candidátióból kimaradnának. Amidőn merő érdemesekből áll a candidátió, minél többen a candidátusok, annál többen szomorodnak el az el nem választottak közül; ha pedig nem érdemesek is candidáltak, merő játék a candidátió, és mind a candidált, mind a nem-candidált érdemeseknek merő búsítása és bosszontása. Nem a dísz keresésében, hanem elnyerésében áll a diesség, és a magyar nemesség mostani állapotjában és szaporodásánál fogva, nem annyira kell táplálni a vágyásokat, mint arra szoktatni hazánkfiainkat, hogy megjutalmaztatlanul is a király és a haza javára förekedjenek. Mivel pedig a t. Státusoktól próba gyanánt ő Felsőge kívánsága szerint elfogadott személyes votizátió következtében a voksolásnak (?) minden kirekesztése mellett, a főispáni hivatal vagy helytartóság tehetsége valamennyire megszorított; én azonban itten az ő Felsőge személyét képező főispánt képezem: a voksolást akárhire is, sem a candidátió előtt, sem utána, meg nem engedhetem, a votizátiót pedig valaki olyanra, aki nem fog candidálódni, szüntűgy be nem vehetem, mert valamint a végrehajtó hatalmat a votizátióknak próba gyanánt való elfogadása után a t. Státusok törvénysértéssel nem vádolhatják, úgy a végrehajtó hatalom is semmitsem engedhet jusaiból és nem tárhethi, hogy a t. Státusok nem csak a választási, hanem a candidálási jussal is bírassanak. Én tehát a fiskálisok candidátiójával fogom kezdeni a választószéket. Első fiskálisnak merő reformátusokat candidálok, eképen — stb. második fiskálisnak — stb. — s így tovább.

Minekutána így a fiskalátust restauráltam volna, ekkép folytatom beszédemet: „Látták a t. Státusok részrehajlatlanságomat, és annak gyökeres okait érezni fogják velem, hogy mind az igazság, mind a vgye becsülete megkívánja, hogy sem az előkelő katol. földesurak, kivált akiknek taksáaik reformátusok, ne panaszkodhassanak, hogy a magistrátus őket törvényes jusaik gyakorlásában vagy akadályoztatja vagy nem segíti vallási kedvezésből, sem pedig a

református taksások ne mondassák, hogy katolikus földesuraik őket a törvényen túl vagy ellen nyomják; hogy tovább sem a szegényebb nemesség ne sérthesse jusaiban a tehetősebbet, sem a tehetősebb ne háborgathassa jusaiban az ügyefogyottabbat. Ezt Szaboles vármegyének kimagyarázott körülállásaiban, az általam említett okoknál fogva, csak azon az úton lehet elérni, amelyet előadtam, s amelyet követek, és amelyért mind az isten, mind lelkiismeretem, mind fejedelmem előtt felelni mindenkor kész vagyok. Bízom a t. Státusok bölcsességében, hazafiúságában s a törvényes végrehajtó hatalom iránt való köteles tiszteletében, remélvén, hogy a t. Státusok az új fiskalátust tiszte kezdetével velem együtt minden kedvetlenségtől meg fogják kímélni. Gondolják meg a t. Státusok, hogy csak egy oly nemzet érdemi meg törvényei kímélését a végrehajtó hatalomtól, aki maga megtartja törvényeit és statutumait; ne gyakorolják úgy törvényes szabadságaikat, hogy azoknak természetesen vagy meg kelljen esökkenni, vagy egészen elonyészni; ne éljenek úgy velük, hogy hazafitársaik azokkal ne élhessenek. A választási lármák és túlságok idegenítették el ő Felségét a voksolási systémától; mutassuk meg, hogy érdemesek vagyunk még hátralévő szabadságaink megtartására; — vegyük szívünkre, végtére, hogy mennyit ártott már és mennyit árthat még szabadságainknak azoknak illetlen és zajjal való gyakorlása; megtörténhetne hogy a magyar szabadság sírjába hangozzanak vissza lármázásaink: ne tessük el hát őseink vérébe mártott es annyi szomorú viszontagságok közt ránk szállott legódesebb, legirigylettebb kinsünket; ne induljunk mértékletlen útakon még fenhagyatott szabadságaink oltalmára és megtartására, mert ez az út a decretális hivatalokra vezet, melyeknek sajnós emlékezete ninesen még egészen lelkiünkből kitörülve.

Csak ezen beszéd után mentem volna által az első viceispánságra való candidatióra, és ezen hivatalra is merő reformátusokat candidáltam volna. Hallhattad, hogy a főispán egészen másképp eselekedett; — így hát én nem voltam tanácsadója, amint közönségesen beszéltek.

Maga a restauráció így ment véghez :

Minekutána igen felületesen és mindenféle mellékes czélekből való tekintetek szerint, meghatározta volna egy deputáció, hogy kinek van vótuma; minekutána herezeg Eszterházytól, ha személyesen meg nem jelenik vagy jelenhetik, és így eo ipso minden nemes özvegyasszonyoktól is, azért mert a plenipotentiákkal már visszaélések is történtek, megtagadta volna a vótumot, sokan pedig valamennyi 16 esztendősi pataki diákoknak vótumot akartak volna szerezni: herezeg Eszterházyt a többi előkelőkkel együtt megkérte a vgye, hogy borral, herbécsekkel stb. adózzék a szegényebb nemes atyáinkfiai tartása számára Kallóban. Azt adták okúl, hogy az adminisztrátor a hely szűki miatt kétszáznál többnek nem adhat ebédet, és így meghatározták, hogy p. o. gróf Dessewffy Ferencztől ennyi hordó bort, Sencseitől pedig ennyit kérjenek. Igen szépen felelt nekik gróf Dessewffy Ferencz, azt írván: hogy mivel ő személyesen betegsége miatt meg nem jelenhet, és így nines vótuma, nem szándéka azokat borával felborozni, akik talán épen kívánsága ellen votizálnának. Nekem nem írtak, én mindazonáltal küldtem egynehány hordó bort, azzal a megjegyzéssel, hogy „ambátor nem tartottak méltónak a megszólításra, mindazonáltal szeret és beesül engem a szegényebb szabolesi nemesség is, esmervén még az insurrectiós időktől oltá, és tudván, hogy én fiatal koromban magam insurgáltam, nem pedig szegény nemesembert küldöttem magam helyébe; hogy az utolsó dietától fogva is esmer a vármegye, hogy én szívesen adok, és önkint adok, még akkor is, mikor meg nem kérttetem, de hogy igen jó volna, ha az evők és ivók előtt azoknak neveik felolvastatnának, akik valamit küldöttek, és kiki mennyit küldött, és hogy még ennél is idvességesebb lenne az, ha a béküldött eleség és ital kiosztója olyan ember lenne, aki sem nem visel hivatalt, sem nem akar viselni.“ Ezt mind azért írtam, mert az egész kérelemnek és élelem-beküldésnek nem volt egyéb czélja, hanem az, hogy Elek szolgabíró, Kállay Pistánának testvére legyen annak kiosztogatója, és így hivataljában annál bizonyosabban megmaradjon, de neki sem sült el.

Minekelőtte még a candidatióhoz fogott volna az ad-

ministrátor, egy óránál tovább kiáltozták Vay Ábrist, és mintegy kényszeríteni akarták az adminisztrátort, hogy candidálja; nem lehetett szóhoz férni; a candidáció után ismét újra még nagyobb kiabáltak; de nem vala többé kiabálás, hanem valóságos ordítás. Teli volt a szája piros, álmos, félig részeg, szédelgős és ökreendező gubás nemesekkel; gőzölgött a palota, mert igen sok bor költ el a múlt éjszaka, és legalább öt-hat főbb helyeken, mind az utcákon, mind a házakban ettek, ittak, muzsikáltak, dorbézoltak és lármáztak, és mintegy megelőzték a restaurációt a sok iszákosok. Oly szerencsés voltam első nap, hogy lecsillapíthattam a sokaságot, emlékeztetvén őket a decretális v. ispánokra. Ezért megszólított Vay József szokása szerint, logikai hibát levén beszédelemben, és hozzá tevém, hogy e csak poeticus gondolat, mivel azok, akik József alatt szolgáltak, sok rosszat hártottak el a hazáról. Én azt felelém: hogy szeretek logikai hibát elkövetni Kanttal, akinek categoricus imperativusa azt kívánja: hogy az ember törvénytelen fejedelmek ne szolgáljon; hozzá tevém: hogy épen így védekeztek magokat Napoleon senátorjai; hogy, ha mindegyik követte volna gr. Csáky József példáját, a törvénytelenégeket parancsoló törvénytelen fejedelmek külsők által kényszerítettnek ezélfajkat végbevitetni, mely állapot kevesebbé lehetne, akár gyalázatos, akár tartós, mint mikor hazaföldiek segítik az országos alkotmány felforgatását; ha azt fel kell forgatni vagy változtatni, az országgyűlésén kell, vagy pedig assemblée constituante által; hogy ha azért szolgálta a consiliárius József császárt, hogy ezélfaj elérésében ő Felségét megjártsathassa, urát csalta meg, ha pedig hogy segítse azokban, hazáját. Senki sem kételkedik, hogy igen sok jót akart József császár, de németeket akart csinálni belőlünk, ki akart vetkeztetni nemzetiségünkből. Van-e valami oly jó e világon, ami ezen gyalázatos rosszhoz fogható lenne? és oztán szabad-e valamely fejedelmek valamely nemzetet akaratja ellen vagy erőszakkal holdoggá tenni? Isten mentsen meg ettől a jacobinusi, jezsuitai principiumtól: *hogy ha jó a ezélfaj a fejedelmek, szabad neki mindent azon cél elérésére elkövetni.* Ha még a népekről mondanók ezt: transeat; mert mivelők

önmagok ezélfajai, az ő competentájok alá tartozik mind a ezélfajok jószágáról, mind az eszközökről való ítélet, és ha ártanak is magok magoknak, lássák. Mindég kiviheti a valóban jót a nemzet akaratjával a jó s okos fejedelem. Sed nec ipsa libertas vi parta placet. Nem azon kell igyekeznünk, hogy a morált a politikától elválasszuk, hanem azon, hogy el ne válasszuk. Az elválasztással előbb-utóbb csak a fejedelmek vagy a miniszterek nyernek, az el nem választás által pedig mindég nyer mind a nemzet mind a fejedelem. El foggyak azon idők is következni, mikor kábaság lesz a gonoszság, az igazságtalanság, a furfangság és a surez-iga; e most még merő theoriamnak látszik némely, a magok értelmében szerfelett bizó embereknél, kik azt vélik, hogy a sociális mechanizmusnak minden lehetőségeit már keresztülfutották az emberek. Ugyan miért nem állítják azt is, hogy semmiféle új machinák nem fognak többé feltalálni? Egészen más a kérdés, mikor a mindég-tartósságról van a szó. De csaknem elfelejtém, hogy a vármegye, nem pedig a politikai világ restaurációjáról szólok.

A votizáció úgy ment: hogy némely ugyanazonegy hocskoros egyszer a gyapjú alatt, másszor pedig a szűr alatt votizált; némelyek, akik semmiféle járásban egy talpalatnyi földet sem bírnak, több járásokban is votizáltak. Többnyire a kállai nemesség restaurált. Egy kállai borbély azt mondta nekem: hogy Vaynak igen jó bora van, és megívott légyen abból egy fertály hordóval, hogy ő nagyságára, aki a kállai taksásoknak arany hegyeket ígért, kétszer votizált. — E nem szabad, mondék. Igazán? kérdék. Bizonyosan, felelék. No ezt nem tudtam, úgymond; mert én bizony ő nagyságát úgy szeretem, hogy tizenöt-ször is rá votizálnék, ha mindég hozzá férhettem volna. Ez a derék ember, aki Kállay viceispánt mindég beretválta, nem adott reá votumot, de mások sem altak, mert Kállay Miklósnak nem volt több 3 votumánál amit ő annál inkább fájlalt, mivel nyilván kérte a gyűlésben az adminisztrátort, ne candidálj, ez azonban candidálta lógós gyamán. — Másnap merő papisták candidáltattak második viceispányokká. Zoltán lón. Eldődeit emlegeték; amint hallom, neki törődik hivatalának. De bezzeg lármá volt mi-

kor Dézsi Györgynek el kelle válni a notáriától. Hasztalan tartóztatta könnyeit. Ekkor kezdtek csipkedni az adminisztrátort, fel s alá járt Lónyai (de nem a főispán) az asztalon és theatrális mozgásokkal citalta keresztül-kasúl, összevissza a törvényeket, és a reformáta vallás sérelmeit hántorgatta. Egy darabig nagy béketűrőssel és állhatatossággal tűrte a szemrehányásokat az adminisztrátor, a leghízelkedőbb kifejezésekkel élt Dézsi György iránt, azt mondta, hogy közbe fogja magát vetni iránta ő Felségénél, de mindezek nem használtak; azt lobbantották szemére: hogy megcsalta a Státusokat, hogy nem hisznek neki. Valami Józsa nevű is vagdálni kezdte; ekkor egy kevésbé felhevült ő nsga azt mondván: „kétlem, ha van-e Józsa uramnak vótuma?” Józsa a felelettel nem maradott adós, de valamivel későbbben fizert, felszólalván valami tíz minutum múlva, s mondván, hogy több vótuma van mint Fáy uramnak, aki semmitsem bír a vármegyében. Az adminisztrátor követte Tacitus tanácsát: „Optima nonnullarum injuriarum vindicta, si non intelligantur.” Ez új bátorságot ada az ostromlóknak, és Finta uram oda vetemedé, hogy felingerlené a Státusokat, ne votizálni mennének. Mivel így egy ember, az ő Felsége kívánsága szerint való vármegye determinációját fel akarta forgatni, az adminisztrátor a gyűlést félbeszakasztotta; némelyek követték ő nagyságát szobáiba, és jól cselekedtünk, mert alkalmasint capitulált volna utóljára, s így nem csak tisztinek szükséges tekintetét eltemette volna, hanem következtelenségekre is talán elragadtathatta volna magát, ha hitná, hogy az előkelőbbek közzül is senki sem védelmezi hivatalának méltóságát. Míg ő nagyságánál a szobában valánk, az erdélyi püspök, Beck, Szathmáry consiliárius, a bátyám, meg én, s más többek: a fiatal emberek egy valóságos jacobinusi gyűlésnek példáját adták a nagy palotában. Dézsit az első viceispánt le akarák tenni, Bayt akarták első viceispánnak választani: — specie recusantis ardentissime cupiebat — azonban még sem mert. A notáriusi székbe huzolták azután. Ekkor történt hogy a macedoniai Dogali, talán valami kései maradéka Aristotelesnek, azt kérdezé tőle: hát mir nem vállalja, mir nem vállalja a méltóságos úr a viceispánságot, mikor önkint

megteszik a Státusok? — „Hát az úr miért nem vállalja fel boltjában a legénységet?” kérdé viszont Bay. Ide s tova mentek a deputátiók, alkudozni akartak a Státusok az adminisztrátorral; ekkor, megvallom, kértem: ne engedne egy tapodtnyit, s inkább pakoltatna s fogatna be, mintsem hivatala méltóságát megaláztatná. Finta úr hoesánatkérésre jött egy deputátióval — így kezdte: „Ha megbántottam Nagyságodat” — azt vevé feleletül, hogy ő kissébb, mintsem megbánthatná ő Felsége képviselőjét, de hogy a vármegyét bántotta meg, fellázítván a determináció ellen. Dézsi viceispán igen gyengén viselte magát a jacobinusi gyűlésben; senki sem jobban és becsületesebben, mint az i. boldogúlt Szathmáry consiliárius. Nem hiában számláltam én őt mindég a legokosabb és legjobb emberek közé a hazában, neki esupán, csak a közjóért vert mindég szíve — az isten dicsőitse lelkét. On n'est grand que par le coeur, et quand celui-ci ne vaut pas grande chose, la tête est toujours plus ou moins fausse, c'est à dire ou tyrannique, ou machiavellique, ou servile, ou egoïste. Végtére kiment a gyűlésbe az erdélyi püspök, s ezt a kérdést tevé a katolikusoknak: fognának-e neheztelni, ha p. o. az adminisztrátor valamely hivatalra merő reformátusokat candidálna? Egy hanggal szájjal felkiáltottak mindnyájan: Nem — így hát vége lön a vitának. Ez az egész történet világosan kimutatta, hogy igazságom volt még a gyűlés előtt azt mondani az adminisztrátornak, hogy ha én neki lennék, Szaboles vármegyében minden személyes hivatalra csak egy vallásból candidálnék, úgy hogy a hivatalok süljenek ki vegyítve a vallásokra nézve, nem pedig hogy minden hivatalra vegyítve candidáljak; — a lármát is megjövendőltém, ha nem a fiskalátussal fog kezdődni a restauráció. Nagy figyelemmel kell lenni mikor valami újítás behozódik. Megmutatta a tapasztalás, hogy a votizáció el nem kerülteti a lármázást, nem a praktikákat, nem a megvesztegetéseket; hogy a főispánok aktivitását megszorítja, hogy esupa traktérokot csinál belőlök, hogy egyetlenegy restauráció megemészti kétszerte is esztendei fizetésöket, hogy ez a mód a restaurátiók számát kevesíteni fogja, hogy megint egy más törvényt is meg fog kelleni szegni, azt t. i. hogy minden há-

rom esztendő múlva legyen tisztválasztás, vagy pedig csak igen hatalmas urak fognak főispánok lehetni. Ott ahol herezeg Észterháznak csak anyai vótuma van, mint a legutolsó boeskorosnak, a votizáció systémája et in theoria et in praxi merő képtelenség. Ez az idea a választandó választókra fog vezetni, ami nem lesz rossz, de csak az okos és emberséges emberek, akik az aristokratia és demokratia közt a szükséges aequilibriumot fel akarják tartani, dolgozzák ki annak systémáját, mert különben rosszak lesznek a következtetések. Azonnal kész a despotismus a monarchiában, ha a választási intézetekben az aristokratismus és demokratismus egymást nem mérséklék. A despoták és tyrannusok még jobban szítanak a demokratismushoz — azért fejezte le a mák fejét Tarquinius; de zabolni kell tartani az aristokratismust is, és pedig mind alólról, mind felőlről. Térjünk vissza a restaurációra.

A léha fejű Elek kimaradt. Már ebben volt egy kevéske részem. Bizony nem arra való, hogy szolgabíró legyen. Kállay Péternek p. o. tiz béresét vágatta fel, kik közül öt nemesember volt; azt kértem én, hogy nem jurisdictio-e még eddig a földesúr Magyarországon? és mégis egy conventionátus eselédemet felvágatta a löki bíró a Tisza partján mindenek hittára. Nem az a kérdés, hogy vétkes volt-e eselédem vagy sem, hanem az, hogy gróf Dessewffy Józsefnek magának kell-e a maga eselédét megbüntettetni vagy a löki bírónak? Egy esztendő oltá, a múlt tavasztól fogva, nem kaphatok satisfactiót; nem ad sem Dézsi sem Bónis; és miért nem? mert a löki bíró kálvinista, gróf Dessewffy József pedig pápista. Ugyan hová tették a reformátusok az eszöket? mikor még egy gróf Dessewffy Józsefnek is, az ily liberális gondolkozású embernek mint én vagyok, alkalmatosságot adnak az ilyen panaszokra? Ex politica deberent justitiam administrare, si non ex sensu justitiae — azután esudálkoznak, hogy még a philosophus pápisták is a valhásra néznek a tisztválasztásban. Más a theoria, más a praxis és a tapasztalás. Azt mondják: hogy az én eselédem káromkodott, hogy az egyik tisztem egy nemesasszonyt Sz. Mihályon, kinek atyjafiai vannak Lökön, felvágatott — totum non ad rem. Mennyi emberek káromkodnak a löki réven, akiket

senki nem bánt; de ha meg kell büntetni a káromkodást, én is meg tudom azt büntetni, és én soha sem mondtam: hogy nem adok elégtételt a botránkoztatásért, ha Tiszaparton is. Ami a tisztemet illeti: hozzám senki nem jött panaszra: ha jött volna, adtam volna satisfactiót: ha pedig a nemesasszony via juris akarja keresni nemes tisztemet, lássa — kereshette volna még akkor is, mikor szolgálatomban volt; én nem csupán azért boesátottam el, hanem több más okok miatt is — e folyó esztendőnek kezdetével. A volt löki bíró talán Vay József taksása, és így ő sérthetetlen: ő azonban veretheti eselédemet! Bizony nem okosság ilyen subsumptiókra adni alkalmatosságot, mert ha nem igazak is, legalább hihetők. Vagy meg kell hát mondani az okát, miért nem szolgáltatnak ki az embernek igazságot. Kant azt mondja: hogy ha nem lehet valamit demonstrálni, meg kell mutatni legalább — hogy nem lehet demonstrálni. Velem pusztá kifogásokkal semmire sem lehet menni.

Az ebédek vígak voltak, a lármák és indulatosságok után. A két Hunt, a szabocsi t. i. és a zemplényi, versent futottak az elmésségben. Albert azt mondta a szerencse fiának: hogy ha úgy fog az ezután is nőni, végtére Napoleon lesz belőle. V. . . A. . . olyan volt mintha leforrázták volna. Szánni kezdtem, és remény kezdette szívemet érdeklenni, hogy ez a tapasztalás, ez a practica educatio hasznára leend, mert az erő amely benne dolgozik, díszéretes, de annak eszközeivel nem tudok megelégedni. Egész nyíltszíviúséggel beszéltem vele az asztal felett még egy nappal a notáriusi választás előtt; kértem, akarjon notárius lenni, adjon csak egy jó szót az administrátornak, fogadom, hogy főnotárius lesz, és rövid idő múlva első viceispán, s így azután repülni fog; kértem, ne mutassa ki a publicum előtt, mintha azt itélné, hogy a vármegye pennája becsületíti a rojtos kulesot, hogy ez a gondolkozás módja fonák és megbántó, hogy tudok kamarásokat conceipisták, sőt practicánsok, zászlótartók és kadétok között is. Borsót hánytam a falra. Tudod-e mit felelt? „Ellenségem aki nekem azt javasolhatja. Homo facit dignitatem, non dignitas hominem. Szép mondás: mikor azt a borkiosztás meg nem előzte. Diesen Menschen muss man aufge-

ben. Wie Schale um ihn. Ő azt gondolja, hogy ellensége vagyok, de nagyot hibázik; — azt fájjalom, hogy nincs szíve eszével harmóniában, és hazám miatt sajnálom.

Harmad nap nagy bajjal kivítem, hogy Finta ellen fiscális actio determináltasson, azért, mert a determináció ellen arra buzdította a Státusokat, ne votizáljanak. Én voltam leginkább a votizáció ellen, míg meg nem határozódott, de az nem látott tovább orránál, aki nem érzette, hogy a votizáció meghatározása után szükség volt, mind magára Fintára, mind pedig a vármegyére nézve, resensust mutatni a vármegyének, és azzal magát erősíteni minden lehetséges delatiók és minden rosszabb következtések ellen Finta úrra nézve is.

Most pasquillusokat írnak Dézsi ellen Szaboles vármegyében, mézsáros fiának nevezik stb. Akik írják, talán majorum suorum ultimi, dum ille primus.

Nyelvbéli értekezésedről többnyire igen kedvező esekély ítéletemet (mert azt olvasni akarod) a következő levelemben; így is elég hosszúra telt a mostani; mondhatom Ciceróval: nem vala időm írni rövidebbet, — de barátodtól van ez a minden methodus nélkül való rhapsódia is.

A tegnap vett leveledre is felelni fogok. Most a Tunisiást olvasom. Pyrker epicum ingenium, ért a keresztény vallás mythologizálásához. Nincs kiszakítva az Aglájából Grillparzer versezete; azt jelenti az újságban, hogy nincs szerencséje ő Felségök mellett lennie. Örvendek neki: so ist Pegasus nicht im Joch.

Ein Geist, ein Gott erhebt er sich,
Entrollt mit einmal in Sturmes Wehen.

A szerenesi plébános engem recenseált; ezt e recensiót is megküldöm. Ez az ember annyira szereti a *k* betűt, hogy ha e franczia szó *caca* magyar lenne, ő annak többesében gyönyörködne leginkább, mivel ezen többesben kedves *k* betűjére mindenütt, azaz mind a szó elején, mind közepén, mind végén, és így háromszor rá találna; és ha még így szólhatna: *a kakáknak kakáik*, már akkor a harmadik égből lenne elragadtatva, mint maga a Pegasus.

Kölescy Iliászát is majd visszaküldöm egynehány jegyzetimmal a költeményes nyelvre nézve.

Márton recensióját és Rajnisodat ide rekesztem; megvan nekem is, de régibb kiadásban, ha nem csalatkozom. Ezelőtt is olvastam több esztendővel, de sem akkor sem most nem igen sokat tanultam belőle. Ha a magyarok ma-kaeszkodni fognak mértékes prosodiánkra nézve, úgy fognak járni, mint a németek, kiknek legfelségesebb gondolatokkal teljes hexameterüket sem olvassák a külföldi pallérozottabb nemzetek. Az ejtés és fül törvényei nem függhetnek csupán a conventionalis megjegyzéstől a mértékes versekben, a németek elszavallási prosodiája csak félig meddig prosodia. Nem elég, hogy csak maga esudálja valamely nemzet a maga prosodiáját: *nemo perfectus iudex in propria causa*.

Nekem nincs meg Jacobs Anthológiája, hanem megvan Matthissoné — ha ezt paranesolod, szolgálhatok. Szeresd igen igen kevés nyugalomban élhető Jósádat.

Vale, vale, vale.

Pipszedet.

SPES ET USUS 1).

Gravis erat dolor Cereris;
Periit, periit tenera puella.
Postquam autem regnantem conspexit filiam,
Te celebravit mater Hymen, Hymen.
Viae dux in tenebris splendet Luna,
Dolore pressis autem hyemis tempore
Bacchus fert, Cyprisque, pulchra dona,
Ita ut amplius non vituperent fatum.
Deis felicitatem dare est difficile,
Mihi autem spes sufficit, mihi vero spes tu mane,
Usus vero viro felici contingat.
Durae sortis optimus flos est spes.
Fructus usus cui contingit, primus,
Radiceu vero ipsam habent dii.

1) U. Németi Tóth László görög sonettjének szoros fordítása.
A kiadó.

Követ Józsa hogy nem maga írhatta le a fordítást, mert megsértette a napokban szereuesétlen elsikamlás által jobb karját. Tausies is segítette e fordításban.

Íde rekesztem Romy levele töredékét.

Nem hiszi Tausies, hogy lettek volna sonettjeik a görögöknek, mert csak a rhythmust esmerik, rímeket pedig nem akartak esmerni; a sonett a kettőből áll.

Elmaralt a komédia születésnapomra. Én leptem meg feleségemet Eleonóra napjára; Eugenie a Gyönyörúséget vagy Gyönyört játszotta, Iyányom a Virtust vagy Erényt, Emil az útválasztó Herkulest, Xenophon után magyarul. Ha még egyszer-kétszer gyakorlandja magát a gyönyörű Gyönyörúség, nem lesz oly bátoratlanka vagy bátoratlanka.

CCXIX.

Széphalom, febr. 20-d. 1820.

Tisztelt, kedves barátom!

Prof. Nagy Ferencz úrnak már patvarián való fia ma méne el tőlem. Tegnap nálam töltötte az egész napot. Vele volt a Homér Iliásának kézírása, vele Polyhymnia; s most hallom, hogy még egy esomé apróbb versei vannak az atyjának, melyek a Polyhymniához tartoznak. Így tehát a nyomtatás négy vastag kötetet fog tenni. Barátom, s lelked nemessége miatt is tisztelt s esudált barátom, fogj kezet velem, s ezt a lakóház, fizetés s minden birtok nélkül való háznépét boldogítsd. Én semmit nem adhatok, mert semmim nincs: Te adhatasz, de neked is másnak is oly terhesek az idők, hogy nem tehetjük amit akarnánk. Azonban egy érdemes ember özvegye s gyermekei nem maradhatnak segéd nélkül, kivált midőn 1200 ft adósság nyomja. Tegyetek össze annyi pénzt ti, akiknek van miből öszvetenni valamit, hogy

hozzá foghassanak a nyomtatáshoz; hogy az a munka, mely a szegény Nagynak életét megrövidítette, nekik legalább valami nyereséget adjon. Homérnak némely ember nem szeretheti egyebet a nevével: de a nemzetnek diésőségére lesz, hogy azt mondhatja, hogy bírjuk az Iliást. És oztán alimizsnát venni a *non kezélynek* is szomorú. Ha a nyomtatásra adtok pénzt, az adósság fizetésére esik, s a birtoktalan háznép kiragadtatik bajából. Szólítsd meg a gazdagokat. Az országban a Te neved nagy tekintetben van: a Te megszólításod nem lesz sikertlen. Legyen gondod a Magyar Kurir leveleire. Jelentésem meg fog e holnap vége felé jelenni benne. Én Szatmár vármegyét szólítom meg. Ha az általad *barzsnak* méltán keresztelt Beregszászynak 1200 ftot adhatta Szatmár: miért ne adhatna a Homér fordítójának? Engedd nekem azt a nagy örömet, édes barátom, hogy egy szegény, de érdemben gazdag ember maradékinak segédet nyújthassak kéréseim által. Szeretném a németnek és angolnak azt mondhatni, hogy mi is diésekedhetünk szép tettekkel.

Én most Sallustban élek. De az csak együtt jöhet ki Ciceróval. Az ingerlések csak tüzelnek, s meg akarom azt a gyönyörű verset érdemteni, amelyet maradékim nem csak nyomtatva, hanem kezed írásában is fognak olvasni.

Gróf Mailáth János nekem ezt írja a Tudom. Gyűjt. novemberi darabjában megjelent értekezésem felől:

Und nun muss ich Ihnen sagen, dass ich seit lange her nichts gelesen habe, was mir so viel inneres Vergnügen gewährte, als Ihr Aufsatz contra Versegghy. Das ist etwas überaus gediegenes; es ist unmöglich, dass ein Unpartheischer, oder ein Gegner, den bloss Vernunftgründe bestimmen, und nicht Leidenschaft, nicht augenblicklich zu Ihnen übertrete. Das Ganze ist so klar, so richtig argumentirt, so consequent durchgeführt; und dabey liest es sich so gut, zieht so an! Es ist das Evangelium der Neologen, oder eigentlich der Koran der da bekehrt, und die Ungläubigen tödtet. Sie haben Ihren Freunden viel Freude gemacht und den Triumph der guten Sache entschieden.

E szerint minden játék nélkül mondom, az az értekezés

másoknak sokkal inkább tetszik mint magannak. Még sok, sok mondani való volna. De annyi a dolgom, hogy nem érek rá.

Az evangéliumban nem tudom kiesoda azt mondá a Krisztusnak, hogy ha rajta nem segít, oda lesz mindjárt. — Bizony én is közel vagyok hozzá, hogy azt kiáltsam az egekre: Rettenetes időkben élünk. De a Theodicaea emberei azzal vigasztalnak, hogy a segéd épen akkor jó, mikor *krisist* csinál a baj; s ezt látni rajtam is. — Tegnap előtt vevék Nógrád vgyéből tudósítást, hogy Sávoly eránt nem a nagy-szombati táblán, hanem a septemvirátuson is megnyertük már a pert. Almásy mellett épen annyi bíró perorált és vok-solt mint mellettünk, s a palatinus voksa döntötte el calculo Minervae a dolgot a mi részünkre. Azt írja az én barátom, hogy ez a rész több falukból és pusztákból áll, s a bozítai major nagy tekintetű dolog. De meg nem tudta mondani hány faluból s pusztából, s hogy mit hozhat be. Örvendj édes barátom, gyermekimnek. Úgy hiszem, Kázmér eránt is stabilálva lesz actorátuson húsvétig. De hol veszek pénzt, hogy a jószághoz jussak? 61-d. esztendőmben levén, magam ezeket alkalmasint úgy nézem, mint Mózes nézte a Kánaánt.

Nyugtalanul várom régen nem vett, rég olta óhajtott leveledet. Mint viselte magát Zsenim a theátrumi játékban? mint a fortepiánón? Mint van vele megelégedve különben is a méltós. Grófné? mint viseltetik eránta Comtesse Virginie? Te magad mit nézsz ki a gyermekből? meg fog-e felelni vá-rakozásimnak, és annyi költségnek, amibe ő nekem már eddig is került? Ezeket szeretném tőled hallani. Mert a mások ítéletével sokat nem gondolok. *Tibi placuisse!* ez az én fő óhajtásom.

Főnotárius Comáromy úr megjelent a gyűlésre, mely Kassán tartatik. E levelet is cancellistája viszi. Nem hozhat-ná-e ki a kért könyveket? De a Matthisson német antholo-giájára nincs szükségem.

Ismét kérek, boldogíts a Hornayr Histor. Taschen-buehja láthatása által. Visszaküldöm egy hét alatt.

Jelentsd nem csak alázatos, nem csak hív, hanem

hálás tiszteletemet a tiszteletre legméltóbb asszonynak, s ajánlj kegyességeibe. Maradok elhallhatatlan tisztelettel

örök híved
Kazinczy Ferencz.

CCXX.

Kassáról, február 26-d. 1820.

Édes, drága Ferenczem!

A te Értekezésed igen szép magyarázat; és fejtegeté-seid gyönyörűk; de talán még sem találtad el egészen a tárgyat. Te a haladók és veszteglők között akarod a közép útat kívágni, de a kérdés nem a haladók, hanem a szaladók vagy túljárók és veszteglők közt forog fenn. Tudom én, hogy valamint a theológiában és politikában, valamint ezek tökélyökhöz nem közelítenek, szintúgy a literatúrára nézve is kelljen mind találatni, mind pedig perlekedni egymás közt, a túlmenőknek, az engedékenyeknek, függetleneknek, tudósiaknak (doctrinaires), sőt ministerieknek is; de azért még sem javasolható a túlmenés, mivel többet árt, hogysen használ. A jobbra szebbre szoktatás, már csak azért is, hogy a szoktatót nálunknál természetesen okosabbnak gondol-tatja, számtalan ellenkezőkre akad: kecségtetni kell hát azokat a behozandókra; de mi ellenkezik inkább a kecségtetéssel, mint a sebes futás? Új szót, új szólásmódot akarjak bevétetni, s kapjam magam s töltsék be egész lapokat neolo-gismusokkal, seregenként halmozzam azokat? Csak akkor tetszők, mikor gyöngyöknként itt amott esillognak, mint a harmat a virágokon kikeletkor a derült ég alatt. A mag-vető a mezőn nem fut, nem szalad: mértékes lépésekkel ha-lad, nehogy anyaföldünk rá boszorkodván, aratáskor meg-esalja a magvak szóróját. Te az érthetőt, a könnyűt, a széppel, az erőssel, a láthatóssal ellenkezésben hitszatonl gondolni, a

tökély pedig ott állítá fel trónusát, ahol ezek karon fogódzva, mint Horácz Grátiái, királyi széke körül lejtőt járnak.

Gratia eum Nymphis ducere nuda choros.

Ha van erőtlén szépség, van erőltetett is. A nyelv szókiből és szólásokból áll. Szóé ha nincs, teremtened kell, és lehet a magyar nyelv felette termékeny méhéből, vagy több szóé összetétele által. Példa erre mind a múlt, mind a jelenkor, nem csak nálunk, hanem a régi s mostani külföldieknél is. Nagy nyelvtökély az, barátom! pók módjára, a nyelv kebeléből teremthetni. A régi bölesek között a kiérés (emanatio) systémája követői a pókhoz hasonlíták a Mindenhatót. Nem látom miért ne lehessen egy anyanyelvben mint a miénk, a még általteendő és teremteendő külső szókat magyarul nemzeni, és a már bevétetteket, ha még nagyon külföldiesen hangzanak, magyar kaptára ütni, úgy mint eldödeink, akik p. o. a *synodus*-t zsinatnak mondták, az *usura*-t uzsorának. Mikor p. o. a nádor nemzeti bált adott az országgyűlése alatt, nem jelent-e meg azon i. b. gróf Károlyné és a még élő gróf Koháryné, mind a kettő született Waldstein grófnék, sőt Brentano marquisné is, szintúgy mint gróf Eszterházy Ferenczné, született herezeg Grásukovics leány, magyar ruhában? A dolgot kell, úgy tetszik nekem, fordítani, nem a szót, és mindég tekintettel lenni nyelvünk természetére. Azon kellene igyekeznünk, hogy a nyelv váljék classicosszá. A nyelvek gyéniosza változik, nem hasonlóképen természetök, azonban a magyar nyelv természete sem az mindég, amire grammatikoszaink azt szorítani akarnák, a szólásokra nézve pedig a nagyon szoros követés, vagy utánozás, vagy inkább majmozás és mímelés, még érdeklőbb. Hyenek p. o. *egy fogadj Istent arat*. É nem classicosz kitétel akármilyen nyelven is: *fogadj Istent aratni* minő képzelet-sértő idea: ilyen, de kisebb mértékben. Páy Fris Bokré-tájában p. o. e kifejezés a 27-ik lapon: *Egy lassan emelkedő dombo tetőjén kies kilátással állott egy múltató házaeska* stb. „kies kilátással álló házaeska”: valóban nem a legszerenesébb kép, akár azt tegye, hogy a házból van a kies kilátás, akár azt, hogy a házra — nem lehetett volna-e ezt

e képtelen németlést így magyarosítani: *kilátásra álló ház?* Miért és mivel lett volna így dísztelenebb a kitétel? A külső literatúrák egyáltalában, de kivált a német, sok, mind szerenesés, mind szerenesétlen szólásaink okai. Nem az új szósságot és szóösságot kell hát kárhoztatni, hanem az ítélet-botlott szóst, és azt is csak azon esetekben, midőn ítéletlenkedik.

Hogy egészen felfoghasd ideámat azon különbségre nézve, melyet valamely nyelv természete és gyéniosza közt látok: íme egy példa: *elszigelt*, isolé helyett, a magyarnál nem olyan szerenesés kitétel mint a francziánál, mert mi nem küldjük szigetekre a bűnösöket — a *szikráztatás*, azaz electricitas isolálása pedig metaphorból vett metaphora. A német sem mondja: *er ist verinselt*, mert az ő gondolkozása, érzése módjából, törvényeiből és szokásiból belső, külső, köz és különfogott élete folyásából nem szívárogi ki az efféle kitétel. Nincs hátsem a magyar, sem a német gyéniosza szerint: de nincs a magyar nyelv természete szerint is. *Elkorlátolni, elszigetelni* azt teszi inkább: korlátokat, szigeteket körültenni, a franczia pedig ezen kifejezettel *isolé* nem ezt akarja kijelenteni: hanem magán-maradást, valamely túltengeri távoleső szigeten, és ezen ideától kölesönözi a kitétel, még akkor is, mikor azt a *szikráztatásra* alkalmaztatja. *Isolé* ebből származik: *isle* és *seul*. Ha csak sziget vesz körül valakit, még nem értetődik, hogy maga van azon a szigeten. Tűrhető az etymologyizálás, mikor nem a szók hanem az ideák gyenealogyiájára vezet. Én tehát azt merem gondolni, hogy mind nyelvünk gyéniossa, mind pedig természete szerint ezt e szólást p. o. ich stehe isolirt da (mely a német nyelvben valóságos tarka és klasszikosztalan kitétel) így lehetne magyarra fordítani: *magánított állok itt*. Én úgy ítélek: hogy a nyelv természete, azaz más szókkal valamely nyelv analogiája, ellen soha sem szabad külső szólásmódot követni: de lehet praeter analogiam, mert így gyarapodnak a nyelvek, et ita creantur futura analogiae exempla. A nyelv természetét tehát nem szabad háborgatni. Bővülhet, teljesedhetik azonban az a nemzet, következésképen a nyelv gyéniosza változásával. Ez az idea felette fontos, s igen termékeny a nyelvek kifejtődésére és a neológok és orthológok közt folyó per cli-

gazítására. Én anya-, én vezérleának tartom, és sehol sem olvastam még.

A *narancságy* és *borágy* között nagy a különbség; a *borágy* a merészségen túl vitt metaphora; a *bornak* lehet virágja a vízben termő plánták hasonlatosságára, de hogy lehet *ága* a *bornak* a *bor* előtt? Nem kárhoztatom én a merész metaphorákat, tudom hogy az új szokás is csak szokás, de ha a régi tartós szokás tekintete által meggyökerezett képtelen szókat meg kell szenvedni; igyekezni kell, hogy az új szokás az ép értelmén fundálódjék, hogy az új teremtésű szók ne sértsék a képző-tehetséget, melynek egyedül kell létüket köszönniek. Nem igen vizsgáljuk olvasás közben a régi szók genealogiáját, a tartós szokás mintegy felszentelte már az azokkal való éleést, ha képtelen teremtésűek is; de az új szót vizsgálja a mostani olvasó, és mivel gondosabbak a jelenkori olvasók az előbbieneknél, az íróknak is gondosabbaknak kell lenniük. Pampinus, Szabó és Sándor szerint *hutyoró*, *hutyoró*, *husang*, Márton új szótárja szerint pedig, *hajlás*, *szőlőkacs*, *süندörgő* szőlőlevél. Van hát elég szónk erre, és lehet választani, s nem látom miért lenne szebb a *borágy* a *hutyorónál*. Én a szépségéről a beszéd vagy írás folyamatjában való helyheztetéseken kívül nem merek, nem tudok ítélni.

Abból, hogy a sztilisztika különböző nemének más más szólásuk vagynak, „et qu'il ne faille pas confondre les genres“ nem következik: hogy ne teremtettek legyen már a magyar nyelvben oly szók is, melyek a sztilisztikának akár-mely nemében helytelenek lennének. Azt is szükséges megjegyezni, hogy minden sztilisztika nemének meg kell a maga külön es tulajdon érthetőségének lenni, és hogy találhatunk oly érthetlenségek, melyek minden nemben azok volnának. A jó ízlés alapjai nem bizonytalanok, de azok alkalmaztatása ritka harmoniát kíván meg az érző- és ítélőtehetség közt. Soha sem találkozott nagy író, ki a maga nemében érthetetlen lett volna, soha sem, aki egész lapokat töltött volna el vagy új, vagy régi, külső szókkal vagy szólásformákkal, mint Helmezy. Mindég megtetszett minden nagy írón, hogy a gondolatokat űzte inkább mint azok köntösét. A ruha mint-

egy magától teremt szép alakú teremtésim. Tiszta képeket és ideákat kell teremteni az új szók és szólások által is.

Quintilián, aki alkalmasint jobban tudott latinul mint miink, a mellett pedig tisztább érzéssel is bírt mint a mi nyelvmestereink, nem díesérte Sallustban a görögös gondolkozást. Mi a görög és római nyelvet csak könyvekből esmerjük, és így gyanús talán némelykor ítéletünk a nyelvre nézve a régi auctorok akár tökélyeiről, akár hibáiról. A római írás és válogatott társaság nyelvét nem esmerjük egész kiterjedésében; amnyi bizonyos, hogy minden most virágzó esinosodott és nemzeti bélyegű népeknél csak ennyit szabad a külföldiektől kölcsönözni és náluk utánozni, amennyit és amit a kölcsönöző nép gyeniosza és nyelve természete meg-szenved. Ez teszi a rómaiaknál is: ut non male graceos imitari viderentur — ezt teszi: dabiturque licentia sumpta pudenter, signatum praesente nota producere nomen. Horátz még akadékosabb volt, mert azt mondja: Si graeco fonte cadant, tudniillik: a görög nyelv leányáról szólott, és még akkor is hozzá teszi: parce detorto.

Én is azt hiszem, hogy a magyar nyelvben kevesebb szót lehet kölcsönözni és többet kell teremteni, mint más a görög és rómaiaval rokon nyelveken, mert a miénk nem lyány-, hanem anyanyelv, és épen azért lehet annak méhéből a régi szók felébresztése, a tájékiak befogadása, a származtatás, gyökérre-fogás, vagy összetétel, vagy a külföldi szók magyar rámára való vonása által — elegendő érthető, hathatós, szép hangzatú szókat teremtenünk.

A német nyelv mindég darabos fog maradni, Klopstocknál szintúgy mint Schillernél. V. Károly császár a lovakkal beszélt németül, mi a esikókkal beszélhetnénk. Haller velősségét tehát nem lehet darabosságnak nevezni, sem pedig Gellertnek, a németek első mesélőjének, nyelvét beteges erejű nyelvnek meséjében. Olvastam én mind Lessing meséit, mind értekezését a mesékről. Ő ebben inkább a görögöket esudáló filologosznak, hogysem filozofuszi eszthetikósznak, vagy eszthetikószzi filozofusznak mutatta magát. Pfeffel meséi különbek, a mese tárgyai feltalálásokra, de nem előadási-teremtészetes együgyűségekre nézve. Lichtenberg, aki maga

helyes német író, azt mondja honbelieiről, hogy az ő geniejek nem a természet utánzásában áll, hanem hogy jobbadára az utánzások utánzóit, hogy nem jutott nekik a szépmesterségekben a teremtő lélek eredetisége. A külső literatúrák által csak ébresztetni kellene egy igaz tűzű nemzet gyenioszának, nem pedig követés által egészen kifomáltatni. Mindég csak a görög antikokról beszélünk: hát ugyan kik után? az egyiptombeliek után példázattak-e azok? Olyan angolnokat láttam Olaszországban, kik a medici Venusszal lépbettek volna fel. A természet és társaság minden tárgyaira nézve elvanszórva a különböző nemű szép és rút a világ minden éghajlatjai alatt. Ha legszebb a testi természet minden tekintetben, vagy legalább a legbájosabb tekintetekben, Persziában, Georgyiában, Mingréliában, Czirakassziában, a régi Jóniában és Görögországban, s a mostani jóniai szigeteken vagy Olaszországban: oda kell utazni a szépnak beszívása végett, s ott kell magunkat annak bájos kelleméitől andalíttatnunk, hogy még az ott már belénk orosztett szépet is idealizálás által szebbé tehesük. Pyrker Tunisiájában így festi a mennyországot: „Wo das Helle noch heller ist.“

Midőn a legelőkelőbb német író Göthét oly kevés ember olvassa Anglia, Francia és Olaszországban, még a fordításban is, a esudált rossz író pedig, a gyeniális mázoló jobb darabjait nem csak Európában, hanem Ázsiában és Amerikában is, Péterváratól az Atlantikom tengorig, sőt a Csendes oceánig, minden hibái mellett, a jó nevelésű emberek szintúgy mint a pór nép olvassák és mintegy emlegetik: szabad gyanítani, hogy a mázoló nincs minden érdem nélkül, és hogy kell lenni a legnagyobb német íróban valaminek, ami a jó ízléssel ellenkezik. Mi az? az eredeti lélek hiányossága. Ő nem festő, hanem képfaragó; körvonásai remek, de nem tud lelket, színt, erőt adni képzetének. Ő a görögöktől csak a plasztika mesterséget tudta eltanulni, de nem egyszermind azon élet- és erőt adó színekre hevülni, melyekkel a régi görög szerzők írásai még a fordításokban is hővelkednek; „sa nudité n'est pas animée, mais froide.“ Nem kellene csillámok, ezikornyák, de nem kell azért esupán akár a legszebben kifaragott és legfejéreb pentelei vagy carrárai

hideg kemény márvány a stylisztikában. Tudták a görögök a plasztikát a festőséggel párosítani a stylisztika minden ne- meiben. Legeredetiobb darabja Göthének Fausztja, de minő képtelen eredetiség ez? Minő p. o. eleitől fogva végig, mindég és mindenütt fűszerezett Jean Paul búja eredetisége? Ugyan mit mondott volna p. o. Fausztról egy régi athéna- beli még akkor is, ha a mostani kor minden környülménye- ibe, tartozatjába magát belé gondolta volna? „La phantas- magorie n'est pas phantaisie.“ Stael asszonyság Németor- szágról írott könyvében Schlegel úr sugallására mindent elkövetett, hogy Göthét az égig emelje. Mivel barátja kedvi- ért a bíres és elmes asszonyság Göthének véghetetlen ma- gasztalására fakadott, azt hitetik el magokkal a németek, hogy Göthe a legelső író a világon, és hogy a francziák, an- golyok és olaszok szintúgy annak tartják, de ezek az eszthe- tikai és classicoszi kiesinosodásban a mostaniak közül leginkább megőszült és legtovább haladott nemzetek nem így ítélnék — hihető hát, hogy a jövődő nyom sem fog úgy ítélni mint a mindenek felett magok magokat szüntelen esodáló németek, kiknek azonban ezen önesudalások mellett is nincs még eddig nemzeti bélyegű szépliteratúrájuk, hanem jó iskolai könyveket írnak a tanulók számára és értenek a tudományok skeletizálásához compendiumaikban. Nem mon- dom azért hogy ninesenek s nem voltak eredeti fejek Németor- szágrban, mert Schlötzer, Thümmel, Jean Paul, Lichtenberg, Schiller, Kotzebue, Geszner stb. azok. De más ideám van nekem a nemzeti bélyegű szépliteratúráról valamely nemzet- nél. A római írók is utánzóok, de azért kitetszik rajtok az eredeti bélyeg. Megkülönböztető bélyege a római literatú- rának a majestás, mely még a görögben sínes meg oly teljes mértékben mint a rómaiaknál. Látszik minden római nagy írón, hogy ahoz a nemzethez tartozott, mely a világuak ura vala. A sok fordítások által esupán csak bővítették a németek nyelv- öket, de jobban lágyíthattak volna rajta. Görögország is több tartományokra vala felosztva, és mégis van a görögöknek szép nemzeti bélyegű literatúrájuk. Van ugyan bélyege a német li- teratúrának is, de az, amennyiben nemzeti bélyeg, és eredeti, nem a szép birodalmába való jó írók legnagyobb részénél.

Míg a német tudósok és írók nem fogják azt a pontot eltalálni, melyet a görög, a római, az olasz, a francia és az angol írók többsége, kivált a folyóbeszédben, eltalált, hogy t. i. őket nem csak a tudósok, hanem a finom nevelésű világi emberek is egész Európában szívesen és gyönyörűséggel, ha csak fordításokban is, olvashassák, míg bizonyos szép nemzeti bélyeg és eredetiség nem fog a német írók írásaiból kitündökleni, addig nem lesz becses literatúrájuk Európában. Homer ist bei den Deutschen Homer, úgymond az orosz Karamsin. Igen is: de hol a német Homer, és be messze esik Klopstock Homértől, sőt Milontól is! Már csak az is minő dölyfös ízetlenség a németeknél, erőnek erejével hat lábú verseket írni, mikor prosodiátlan nyelvök teljességgel alkalmatlan a mértékes verszetre. Nálunk Ráday kezdé méregetni a rímes verseket, de ha a rímes versek ízetlenségre mutatnak és a barbár századok szülöttjei: minék azok ízetlenségét nevelni és belőlök mintegy Leoninusz verseket csinálni, melyek szintúgy miud rímesek, mind mértékesek. Az angolok és németek jól teszik, ha mérik rímes verseiket, mert nekik nincs prosodiájuk: „la declamation et non la prononciation regle leur prosodie“ s ők a hosszú szótagot is igen gyakran rövidnek veszik; Klopstocknál p. o. e szóban: *entsprossen* megperdül az első tag, és amit Anakreon nem csak lehetetlennek érzett, hanem ki sem ejthetett volna, a magábanhangzó csoportos 5 mássalhangzó előtt kurtává tud válni a német atyafi mindent összeörlő szájában; nálók tehát, mikor mérik a rímes verseket, maga a nyelv prosodiai tehetetlensége ragaszt különbféleséget az egyszerűség mellé, de nálunk csak az egyformaságnak szaporítása a rímes versek mértékre vévése, ha csak minden rímes verset másmás mérték-sorra nem veszünk. A szótagok számára és a megszakításra nézve pedig már Ráday előtt is lábztuk a rímes verseket.

Mivel az új szók teremtése egyik legfőbb tárgya értekezésednek, nem ártott volna megjegyezni, hogy nem a szót, hanem a dolgot kell kitenni az új szó által, hanem a legnagyobb pontossággal is legalább a dolognak fő bélyege, vagy valami képet ütő metaphora avagy hasonlatosság után. A szoros általtételek valamely nyelvből nem mindenkor sze-

recesések; *modestus*, *modeste* p. o. nem azt teszi a római és francia nyelven: hogy valaki módot tart vagy szép szerrel viseli magát, mert ez inkább *ingenus*, *ingenu*, *ártatlan*, *nemes erkölcsű*: hanem azt teszi, hogy el nem bízza magát, hogy vakmerőtlen, hogy szégyellős, hogy pirúlatos: — még akkor is tehát ezen szókkal kellene élni a *szerény* szó helyett, ha bizonyos lenne, hogy *szerény* szebb szó, mint amazok. Már többször megjegyzém, hogy csupán csak helyheztetése szerint kellene ítélnünk valamely szó szépségéről, mert a magában szép szó is csúnya lehet helyén kívül, a rút pedig szép a maga helyén. *Szerény* szép szó, jó szó, de azt teszi, régulier, ordentlich, nem pedig *modeste*. Valamely szónak szép hangzása miatt nem kellene a szó értelmét felforgatni, — *rendes* inkább vagy legalább azt is teszi amit francziától így mondunk határozatlanul: *particulier*, mert *singulier* megint más. Lehet metaphorásan élni némelykor a szomszéd értelműekkel, sőt a szólásnak kecsét ad néha az illetén alkalmaztatás: de gondosabbaknak kell lennünk, mikor új szókat csinálunk, melyeknek mellesleg értelmöket a szokás még meg nem állapította; a *modestiának* fő bélyege a nem-bizakodás, lehet ez ellenkezésben a rendességgel, un *homme très régulier peut être très immodeste*. Miért nem lehetne tehát, p. o., mind érthetőleg, mind pedig tetszősen e latin szólást: *juvenis non tantum modestus, sed etiam pulchricus et verecundus*, így fordítani: „nem csak szégyellős, hanem szemérmes és pirúlatos ifjú egyszermind?“ A hosszabb szó nem mindenkör esűfőbb a rövidebbnél. Talán csak ott kellene új szót csinálni, ahol elkerülhetetlenül szükséges. Távul legyen, hogy a mondottakat szentírásnak tartsam, de legalább tanúbizonyoságomul szolgálhatnak, hogy életemben nyelvünk felett sokat elmélkedtem.

Ahol az egymásba futó színek gyönyörű játékáról oly gyönyörűen szólasz: a színek sorát téveszted el, s elhagytad az etymológiát. Az első az analogia, azután mindjárt az euphonia következik, csak azután jó a közszokás, az etymologia legvégre. Igaz ugyan, hogy más egyebüvé való a ezir salom és linea, azonban tanácsolni kell az ízlést, hogy tudja, ha magától nem érzi, mit kell összeütközésekkor győzedelmeztetni.

A több szók összetételére és egybenolvasztására nézve elfelejtette a Tud. Gyűjteményben legközelebbi dorgálód, Horváth József úr, hogy *egy ház* azt teszi: *ein Haus*, *egyház* pedig *Kirche*: nagyon közönségesítette tehát adott reguláját; azonban nekem sem igen tetszik egy szóba szorítva a *vadkanpamlag*; azt mindazonáltal nem hiszem neki, hogy ez az olasz szó *canzone* csak azt tegye *ének*, de újra kezét fogok vele, amidőn nem esudálhatja a *princezcskét*, azt pedig sajnálom, hogy a külföldi szók magyarításában a lätioni nyelvhez ragaszkodik inkább, mint magának a szónak hangjához — hiszem, ha nyelvünk nincs rokonságban sem a diákkal, sem a franeziával: a külföldi szók magyarosításában a hangra, a végezetekre kell figyelmeznünk, és a magyar száj járásához magunkat alkalmaztatnunk — de ebből nem következik, hogy a *k* és *s* betűket szaporítani kellessen. Aminap azt írta valahol egyik hazánkfia, hogy a sziszegés csúnya: de hát szebb-e a sikótás? Az *s* sikótó betű, és igen szapora nyelvünkben, és mivel a sziszegő *sz* is szintűgy, ámbár nem oly bőven, találtatik benne: nem látom, miért ne lehessen olykor olykor általa mérsékleni, kivált a szók végén, sívító *s* betűket. Tudva van a kellemetes Alcibiádról, hogy inkább szeretett sziszegni, mint sívítani.

Az előhordottakról együttvéve az a következés, hogy nem szabad az minden magyar írónak ami Neked. Te seregvezető vagy, ezer tökélyek fedik olykori síklásaidat; de minden követő seregben találkoznak *baromállati utánszók*, ezeknek regulákat kell adni, ezeket nem lehet ön illeltetésökre bízni. „On peut, úgymond Chamfort, conduire Pesprit partout, quand le génie ne l'emporte nulle part.“ Illő hozzád, aki mindég jobban szeretted literatúránkat mint önmagadat, és akinek nyelvünk annyival tartozik, azon igyekezned: hogy jó és szép példád a hamis követőkkel útat ne vesztesen. Igen jól jönne hát ki, ha magadtól beküldenéd ezen levelemet a Tud. Gyűjteménybe, mert ha én küldeném azt, mnstrálgatódnak látszanék, a pedig bizony nem czélyom. Tudva van a haza előtt erántad tiszteletem, szeretetem, és ebből a levélből is kitetszik — ha tehát te küldenéd be levelemet, látná a magyar közönség, hogy a neologismusra nézve

megegyezünk gondolkozásunkban, és hogy én csupán annak alkalmaztatásában kívánok náladnál valamivel szorosabb és meghatározottabb sinórmértéket, hogy a kérdésben levő tárgy megfejtésére és meghatározására az általam nyitott útat talán egy kevésbé töröttebbé tettem, és így a megegyezést könnyítettem. Facile est inventis addere, és bármi kiesiny érdem, de érdem, akármiben is, az egyességet a hazafiak közt kieszközölni igyekezni.

Holnap Edelénybe kell mennem a nagy és zsíros temetésre — a többi tárgyakról hát másszor, sőt erről is. Én szegényebb vagyok mint maga Homér, mert neki nem voltak gyermekei, és nem Stadion volt Jóniának finanszminisztere: Szívem igaz fájdalomra nem lehet hát az a diesőségem, hogy tehessen valamit az Iliász fordítója hátrahagyott özvegye számára. Ajánlani fogom Sama bátyámnak, de előre látom, hasztalanul, mert ő nem az ügyefogyott Apollót, hanem a hatalom-adó Plutust imádja. De mikor egy a theologiának neki haló költő maradékai szegénységre jutnak, nem nyithatná-e fel erszényét és nem szerezhetne-e magának diesőséget egy olyan úr, mint Vay Ábris, kinek nincs egy krajezár adóssága is, és aki még a mellett a principium mellett is „quod omnis res tantum valeat, quanti vendi potest“ napról napra mind jobban dúzsgazdagodik? Ha az apja jótétele meg tudta ölni Nagy Ferenczet, miért ne vigasztalhatná fia kegyessége a halhatatlan költő maradékait? Nyomtattassa ki maga költségén a magyar Iliászt, és a bejövő pénzt ajándékozza az özvegynek: fogadom, teljes szívemből fogom versekbe magasztalni, bármilyen ellenségének gondol is.

Add meg lelkennek azt az érdemlett becsületet, kedves barátom, és hidd el, hogy nem teszem szegényebbé magamat, mint vagyok.

hív Jóskád.

U. I. Nekem nincs meg Horomájér *) Zsebkönyve, keresni fogja valahol Düllházy, és iparkodni fogok, hogy engedje meg a kölcsönöző a kölcsönözést.

*) Hormayr.

CCXXI.

Széphalom, martius 31-d. 1820.

Tisztelt, igen kedves barátom!

Ily lelkes, ily nagy és sok tudománnyal, ismeretekkel, tapasztalással, ily nagy gonddal írt két levélre legalább távolról hasonlító lélekkel, tudománnyal s egész gonddal írt levélben kellene szólanom, s én csak az utolsót sem adhatom elfogva általad nem képzelhető bajaim, gondjaim s feleségemnek betegeskedése által, ki tizenöt esztendő óta most fekvő beteg először, nem veszedelmesen ugyan, de oly nehezen, hogy ebből veszedelem, azaz halál is következhetik. Febr. 20-d. Patakra ment, vigasztalni, emberek közé kivinni a szegény prof. Vályi Nagy Ferencz minden tekintetben érdemes özvegyét, ki férje halála óta, fájdalmában is, érezvén is adóssága terheit, öt hétig ki nem ment udvarkájáról; egy egész hetet tölte nála, s betegem jött vissza hozzám. A heroismus nincs áldozatok nélkül, s micsoda barát az, aki mindég csak magát tekinti? Gyermekeim ezen veszteségben legalább igen szép példát látnak magok előtt, hogy barátjaik eránt legyenek ők is egészen barátok. Feleségem felől és felőlem legalább ilyenformát fog elmondhatni a világ.

A szabohesi restauráció felől nekem mindég kedves volt a hír, s kedves minden arról vett hír; mely kedvesnek kelle tehát a Tetőled vett hírnek lenni. Azt mondják, hogy azt te vitted: Te azt tagadod, s a történekből látom, hogy azt Te nem vihetted egészen: de hogy benne igen nagy részed volt, azt maga ez a hol játékkal, hol komolysággal, hol epével írt levél is mutatja. Ne akadj fel az utolsó szón; akiben epe nincs, az keveset ér, s van igazságos epe is, és nemes. A mi

korunknak az a nagy vétke van, hogy mibennünk nem kezd epe lenni. De a természet bőlesebben viszi a maga munkáit, mint, hogy azt lehetne rettegnünk, hogy az epe bennünk majd fel nem ébred megint. Te elmondád, s nekem igen nagy gyönyörűségre, mit esináltál volna Te, ha főispán voltál volna; engedd mondanom, mit tanácslottam volna én a főispánnak, ha értelmemet kérdezte volna.

Én mélt. Fáy Barnabás urat 30 esztendő óta ismerem. Nagy tudományú, nagy tapasztalású, nagy munkásságú, tiszta lelkű úr, aki felől azt reményli a világ, hogy első kiüresüléssel a personális székbe fog ültettetni, s ennek a reménynek én is örvendek, s kimondom nyilván, hogy ámbár sok példák tanítottak már, hogy tartalék nélkül a legnemesb lelkű embereknek sem kell hinni: én mégis minden peremben ami van és ami lehet, vaktában compromittálnék ebbe a szívesen tisztelt férfiúba. Ha még Fáy is megesalna, nem volna méltó a világ, hogy benne élni kívánjak. — Mind e mellett még is ez a restauráció nem tetszik azoknak, akik azon megjelentek, s nekem sem tetszik, s ezt annál szabadban mondhatom, mivel meg vagyok tökéletesen győzve az eránt, hogy az magának a restaurálónak sem tetszik.

A mézáros fia lett viceispán! ezt kiáltják. Ezt kiáltani gyalázat. Az a kérdés, érdemi-e? Nevezek-e az élő s nem élő magyarok közt oly embereket, akik csak annyik, s talán kevesebbek voltak mint Dézsi, s a legfőbb polezokra emeltettek. Hunyadi János, és Beck Pál, s Drevenyak Ferencz: mind hárman születés, birtok nélkül való emberek, s nem érdemlették-e mit nyertek? Mivel volna jobb oly gazdag és régi s fényes születésű embereket rakni hivatalokba mint Rhédey gróf Lajos? Dézsi régen szolgálja a megyét, a szolgáltatnak mindenik nemén keresztülment, szolgálatban volt most is, s ez mellette szól; én rá adtam volna voksomat, ha jelen voltam volna. S a főispánuak jó okai voltak óhajtani, hogy viceispánnak Dézsi választassék. Egyet azonban mégis mernek gáncsolni; azt, hogy a főispán itt talán attól rettege, hogy ha Dézsi kimarad, felfordúl a vármegye. Hála érte a gondviselésnek, azért még egy hajónk sem süllyede el, hogy egy nagy kormányzónk kiholt. Lónyay helyett cons. Hor-

váth Lászlónk leve, s a hivatalt soha nem viselt Zoltán felől azt írod, hogy neki törődik már is, noha belépésekor csak eleit enlegetheté. — Szabadabb bizodalommal s reménnyel lehetett volna tehát candidálni; most a candidáció úgy történt, hogy nem lehetett mást választani mint Dézsit. Úgy candidálni pedig hogy csak egy választathassék, annyi mint nem candidálni. (Ezen §-ban sok epeömlést találtál.)

Akkor tájban midőn én születtem, báró Patachich Adám bihari főispán és váradai püspök a maga oekonomikus praefectusát, valami istenek tudják honnan jött Pál Ferenczet akará viceispánná választatni; s előre látván, hogy abból semmi sem lesz, ha a rendeknek jusaikon erőszakot nem követend el, nem tarta conferentiát, s némely híveit titkon megkérte, hogy készítsenek előre embereket, akik Pál Ferenczre voksolgassanak. A rendek öszvegyültek s conferentiát vártak, sőt kértek. Az erőszakkal élni akaró nem látá tanácsosnak azt tartani; azt tehát a rendek tartottak a főispán nélkül. Előre látván, hogy oly két ember fog candidáltatni, akik meg nem választathatnak, nem tudták elkészíteni a tőlök függő aljas sokaságot, kire sikoltozzanak; arra tanították meg tehát, hogy senki se merjen egyebet kiáltani, mint amit Bossányi Ferencz kiált ki, de azt oztán vakon sikoltozzák. Még akkor a sokaság tisztelettel viseltetett némely nagyjaink eránt, mert akkor ezek a nagyok nem tevék magokat nevetségesekké sem a gyalázatos tartalékok s igazságtalan tettek, lopások és rablások, sem a csak patvaristákhoz illő kurválgatások által; én meg emlékezem, hogy ha a nagyatyám (ez a Bossányi Ferencz) s a vicepalatinus Péchy Imre atyja, ki a nagyatyámnak cousinje, patvaristája, tovább sógora volt, s az öreg Domokos Lajos megjelentek, minden úgy felszökött ülőhelyéből, mint midőn Cátó lépe a Flóra cirensába.

A főispán tehát candidálja v. ispánnak Böthy Mihályt, egy valakit akinek nevét elfelejtettem, és harmadiknak Pál Ferenczet. Pál Ferencz azt hitte, hogy már viceispán.

Nagy volt a csendesség. Bossányi Ferencz, egy száraz, magas, metsző hangú férfi, feláll, a sokaság fordul, s kikiáltja a Böthy nevét.

Böthy együgyű, magával is tehetetlen ember volt s esn-

dálkozott, hogy rá adhat valaki voksot. Azonban a sokaság csak Böthyt harsogta.

Képzeltetetlen volt a főispán elakadása és a Pál Ferenczé. Sokára a főispán a maga clienseinek egyikét magához szólítja, s azt súgja neki, hogy csináljon csendet s mondja el ami következik.

Sua Excell. non potest satis mirari, quod Inelyti Status Dnum Böthy in vice Comitem clamitent. Tamen notum omnibus nobis est, Dnum hunc ad gerendum manus vicecomitis omnino inhabilem esse.

A sokaság érzé az igazságot, s elakadt. Bossányi ismét felállott, a nép felé fordult, s ezt kiáltotta: Si sua Exc. illum dignum dijudicavit, qui candidetur, nos dignum qui eligatur. Vivat Böthy. — S Böthy viceispán leve, Pál Ferencz pedig úgy leve oda mint sok mai viceispánságot reménylő, vagy viceispánságból kifittyenő ember, aki egyebet lát történni, mint amit várt.

Nem kellene tovább mondanom a történetet, mert itt vége van annak, ami ide tartozik: de tudni kívánod talán, mit monda Böthy midőn egyszerre istenné téve hitta magát, mint az isten-tökké, vagy tök-istenné lett Claudius császár Senecánál; azért engeddd ezt is mondanom.

Örült a viceispánságnak, mint a bangók szoktak, s megköszönte kinekkinék, s a nagyatyámnak azt monda: Köszönöm, édes öcsém uram, hogy viceispánná tett; de az ebédet vigye is ha azzá tett; subscribálok és peesételek én mindent; különben úgy összezavarom a vármegyét, hogy száz okos ember sem hozza helyre.

Megtartotta amit ígért, s gróf Batthyányi Imre, a pinkafeldi, kir. biztosúl küldetett Biharba, hogy restauráljon s hagyja ki a candidációból Böthyt. Batthyányi megmondta Böthynek, mi van eránta parancsolva, s kérte, resignáljon; kérték a rendek is; de ő bizott, hogy aki a székbe beültette, megis tartja benne, s nem resignált. Látván, hogy megcsatlakozott reménységében, midőn egy kis csendesség volt, felkele székéről, engedelmet kért a restauráló kir. biztostól, s a rendektől hogy eltávozhassék, hozzá adván, hogy

„hizony félj a kaszám.“

Bóthy kiesett ugyan: de Patachich nem candidála többé Pál Ferenczeket, s tarta conferentiákat.

Én tehát, ha az voltam volna, akit méltónak nézhetett volna mélt. Fáy úr a megszólításra, hogy adjam vélekedésemet mit csináljon, ezt fogtam volna tanácsolni:

1. A restauráció kihirdetésekor kimondattam volna, hogy aki ittát, pénzt osztogat, a nép erkölesiségét elrontja, candidáltatni nem fog, mert nem szolgálatot, hanem uraságot keres: a hivatal pedig szolgálat, nem uraság.

2. Consil. Vayval világosan, egyenesen, bizodalommal szólottam volna, s nem adtam volna neki okot, hogy engem barátságatlansággal, bizodalmatlansággal vádoljon.

3. Ábrist előre, sőt hivatalom kezdete oltá, mint atyjának szíves barátja, oktattam, vezettem volna, hogy a hivatalt keresse: egy oly nevű, birtokú, eszű, tanulású embernek mint Vay, mindég szabad hivatalt keresni, sőt mindég kötelesség. De azt is meg mertem volna neki mondani amit Te, hogy annak aki soha nem szolgált, ha Vaynak hívják is, ha birtoka van is, ha rojt fityeg is a mentéje zsebjénél, nem szégyen a szolgabírószágon, notáriusságon kezdeni, mert a Vay név, mert a nagy birtok, mert a pénz, mert a rojt, mert az ész, mert a sok vagy kevés tanulás senkit sem veszen ki a maga sorából, azon sorból, ahol Vay együtt áll a maga boeskortalan taksásával.

4. Azt tanácsoltam volna, hogy minden hivatalra candidáltassék pápista is, kálvinista is, ne egy hivatalra is csak kálvinista, csak pápista. Készebb voltam volna azt látni, hogy Hevesben, Sárosban, egy protestáns sem választatott, mint hogy oly változtatás hozassék be, amelyet a rendek előre nem akartak. A conferentia eligazíthatta volna a rettegett bajt.

5. A boeskortalan és a taksás nevezeteket nem tanácsoltam volna, mert annak a Te taksásod, tisztelt, szeretett, nemeslelkű férfi, nem oka, hogy te nem vagy az ő taksása, s te nem vagy boeskortalan, ő pedig nem tűzött ruhájú s nem eszímás. A törvény Téged és ötöt egy jusúakká tette, bár nem egyenlökké; s ítéletem szerint nagyon igazságos igazságtalanság az, hogy a Te taksásod úgy választhasson tisztet mint Te, mert a tisztviselő, az emberi gyarlóság szerint, hajlandóbb szol-

gálni a gazdagnak és nagyinak, mint a szegénynek. Nem ítélem én tanácsosnak, hogy oly dolgokat, amelyeket Te írsz, hogy elmondottal volna, diétai végzés nélkül mondj, kivált restaurálás végett összeegyült sokaságnak. Amennyire tudom, még a franczia uralkodásban is egy jussal bír a választásban a szegény sorsú, de nem szolgál (másnak szolgálatjában nem álló) polgár, ha 50 livre adót fizet, — és herezeg Fitzjames vagy Decazes.

5. Én sem az asztalra nem állanék, hogy a vallást illető articulusokat citálgassam, sem magamat Finta Marcziként nem viselném: de ha per contemptum urannak, Niezky urannak, Józsa urannak tituláztatnám, már akkor az uran titulust bizonyosan visszaadnám, még pedig azon megjegyzéssel, hogy ha vétettem, szabad megbüntettetnem, de a törvény harag, bosszú és megvetés nélkül hűtet, s aki oly embert uranoz, akivel nem szégyenel egy asztalnál ebédelni, az *bánt* — hanemha nem tud magyarul. A nélkül, hogy tudnám mit teve Finta, vaktában merném neki ígérni, hogy triumphálni fog perében. Annyi tanúja lesz, amennyit kívánni fog. S ahol mind a két részről esett hiba, ott nem volna tanácsatlan dolog elnézni az egyik fél vétkét.

Ami eddig mondék, olyformán néz ki, mintha neheztelnék, hogy Vay Ábrahám nem leve viceispán; de én azt a vádat nyugodt elmével hallanám, s ha megvan levelem Kazinczy Péternél, melyet a restaurációra menést kívánó leveleire írtam, előmutatnám annak bizonyására, hogy ok nélkül érdekel a gyanú. Nem szeretem azokat akik erőszakosan vagy csak *nagyon* is szeretnének lenni viceispánok; nem *szolgálatot* keresnek; s mi haszna van a hazának a mostani emberekhől, akik fiatal korokban lettek viceispánok? Bár egyike se lett volna! — Ha Vay Ábris volnék, a viceispánságot nem is keresném; a magyar nemes szolgálatban vagyok, ha szolgálatban nincs is; s hol van az megírva, hogy csak a gazdagoknak, nagyoknak kell lenni v. ispánoknak? A gazdagok szintoly húzavonák, mint akik ex se nati sunt, és így az a hajdani idvességes törvény haszontalan leve, megváltozott, s rosszra változott, erkölesink miatt. Vay azolta nálam volt, de csak két óráig. Soha sem láttam több nyugodalomban, s abban ke-

resi triumphusát, hogy ha nem candidáltatott is, kiáltoztatott, s oly sokak által, hogy ő lett volna az, ha candidáltatott volna. Atyját szívesen sajnálom. Legyen gyengeség benne, hogy ezt óhajtotta: *én ezt az atyai gyengeséget* szívesen tiszteltem. Hallom, vele mind a főispán mind mások igen sokan, sok méltatlanságot követtek el. Ezt egy Vay Józsefben elkövetni vadság. — Midőn ezt a nagy embert és Téged forgatlak, Scipió forog előttem, és Cató. Scipió felől azt mondják, hogy Rómának minden fiai között ő volt a legnagyobb; s könnyen hajlok elhívására: de nekem Cató a csudáltam, a kedveltem. Ő Scipió és Cató nem voltak barátok; Scipió, legalább tudunkra nem bántotta Catót, de ez Scipiót szüntelenül *allatrálta* — e szóval tesz ki a római írók. Vay József szörnyen hasonlatlanná leve magához, midőn neked *po ticus gondolatot* emlegete a zöld asztal mellett, s egyébképen is meghánthatt már a diétán, amit egy Vay Józseftől nem vártál, és senki nem várt. De én a nagy emberek vétkeikre örömet helynyom szememmet, s mind azt sajnálom, még pedig tettetés nélkül és igen mély fájdalommal, akiket meghántottak, s leginkább akkor, midőn egy Vay József egy gróf Dessewffy Józsefét bántott meg — mind magokat. Hidd el, édes barátom, nem tudom mit adnék érte ha barátságot meg nem szakadt volna. Két ily nagy ember, s többé nem barátok! Mindkettőkre árnyékot vet ez az elhidegülés.

Prof. Vályi Nagy Ferencznek még egy kr. segedelmet sem tudtam szerezni. Te bizonyosan adtál volna más esztendőben, és így ez csak az eszt. vétke. Ábrisanak előhoztam; ő sem látszik hajlandónak adni, s szörnyű fájdalommal beszéllé, hogy ismét viselős a felesége, és hogy már *hetedik* gyermeke lesz most. Nekem, aki alig lihegek, nem sok a hat. — Azt azonban Vay Ábrisanak diésőségére mondhatom, hogy Prof. Nagy Ferencz maga diéskedett fel nekem egyszer, s talán épen az 1817. szörnyű esztendőben, hogy Vay Ábris neki egyszerre *ötszáz* forintot ajándékozott.

A szerenési pleb. jegyzéseit itt küldöm szíves köszönettel. Több jót találtam benne, mint gondoltam. A verbunok paradigmái ellen az euphonia miatt vételi ítéletem szerint nem szabad. Magának a görögnek, aki mindent szerete lágyabbá tenni, vannak darabosságai, kemény hangzásai. Egyes szókon szabad segíteni, mint *fahász, mosoly, árny, könny, esend, nyugalom*; de mi lesz abból, ha az egész formákon változtatunk?

Orthologusimra tett jegyzésedet vagy értekezésedet igen nagy örömmel küldöm fel a Tud. Gyűjt. kiadóinak, s kevélykedni fogok azon, hogy ily férfi költ ellenem: a Te küzdésed nekem fényt ad — mihelyt megfelelsz kívánságoknak, azaz mihelyt úgy íratod le, hogy *tulajdon kezdedet álljon alatta neved*. Kétkelkedem azon felül, ha elfogadják-e az epistoláris formát, mert a dialogus ellen (a hosszúság miatt) protestáltak, noha Cicero a maga philosophiai s grammatikai értekezéseit szorosan így adni elő, hogy a soványságot így elfedje, megneemesítse.

Igenis, az orthologus fél orthologusra s hyperorthologusra oszlik, mint a neologus fél neologusra s hyperneologusra. De azt nem láttam szükségesnek elmondani, mert azt minden olvasó értheti. Nem az a kérdés, ha szabad-e, amint én is mondtam, recensensem is mondotta, hanem hogy *mi* szabad; az az kevés és elég szabad, de sok nem szabad. S mi a *sok*? az-e ami *számban* sok, vagy ami *mértéken túl* van. Az orthologus, fél orthologus és hyperorthologusnak ami a mértéken túl nincs is, sok, s a számban sok is sok. Az elsőt soknak ismerem: nem a másodikat, mert nekünk sokra van szükségünk.

Vadkan-pamlag olyan mint a *málybőr-esizma*, s sokkal könnyebb mint a *kapufélfa*, mint a *fűszerszűz*, mint a *szemfényvesztő*, mint az *anyaszentegyház*. Írd e szokat külön, s megtéveszted az olvasót, *fű szer szám* — így fűről is, szeréről is, számról is gondolkozol, együve írva csak a spezereyről. *Anyja szent egy ház*: így *anyáról, szentről, egyről, házról*. Öszvekapva azon társaságról, mely a keresztyén vallást jelenti.

Neked, tisztelt férfi, s irigylett tudományú, lelki, tapasztalású barátom, sok oly ideáid vannak, ami neked vagy tulajdon ideáid, vagy csak némelyekkel nem közös. Mint Te

nem tartozol azt hiúni, amit péld. ok. gróf Mailáth János és én, úgy Mailáth és én nem azt, amit Te. Ne vedd tehát tiszteletlenségnek, ha a németeket némely pontokban a francziák ellen védem. Soha sem vetted te magadnak azt a fáradságot, hogy lásd, mennyivel több Góthe mint Kotzebü. Ez mázolya teremti szép scénát; a scena gyönyörű, a nyelv és a felolgozás valóságos mázolás. Olvasd a Góthe Achilléiszét, olvasd Epigrammáit, olvasd elégiáit, s telj el tisztelettel Góthe eránt. Egy nemzet sem mutathat ily classicus dolgozást, egy sem az egész Európában. Ez vakmerőnek tetszhetik attól, aki minden európai nyelveket nem ért: de nem vakmerő attól, aki a franczia s olasz dolgozást összehasonlította a némettel, a spanyolt pedig és az angolt nem vak hittel ismeri, hanem anglus nyelvmesterével magának megmagyaráztatta. A német, igenis, sok iskolai compendiumot dolgozik: de a németnek sok iskolai compendiuma mesteri kézzel dolgozott compendium, s Emilia Galotti s Don Carlos bizonyosan nem oly munkák, melyet az emberi nemzetnek bármely szaka dícsékedés nélkül nevezhessen magáénak, nola a francziának nem tragoedia, amiben országkúsi intriga nincs, és ami csak próza, nem pedig vers. A Conversationssprache, és ami csak nem-ideális, ízlés abban nagy a franczia: egyebekben a német is ér valamit. De emlékezem én, hogy Te még Clavigóval sem vagy megelégedve, holott az német szókkal írt franczia munka: mint Stella olasz vagy spanyol, Faust anglus, Iphigenia pedig görög.

Hogy a német a maga prosodiáját a francziával meg nem tudta ízelítetni, az nem a német hibája. Villers is franczia, és mégis úgy ítélt mint a német. Ugyan ha a rheselndes Bächgen nem adoniens, hogy tribrachys a patria?

Rájúisnak Georgicáit több kiadásban ezen egynél nem bírjuk: nem a Georgicákat, hanem az Eklogákat olvastad más kiadásban. A Matthiisson anthológiájára nincs szükségem: a Jakobséra volna, s kénytelen leszek meghozatni, pedig soha sem adtam pénzt fősvényekben könyvért, mert szegényebb soha még, mint most, nem voltam. De ha a Heyne Virgíljé-

nek legelső kötetét, és azt amelyben a Georgicák IV-dik éneke áll, kiküldöd, azzal ugyan nekem a szó legtulajdonabb értelmében gráziát teszel, s erre ismét meg ismét kérlek.

Lehetetlen az, hogy Te ne bírd olasz nyelven a Tasso Gierusalemnia Liberátáját: s ha bírod, kérlek mindenre ami előtted szent, parancsolj rá Dülházy úrra, hogy keresse ki s küldje. Ha mindazáltal nem találád bírní, légy rajta, kedves édes jótevőm, hogy megkaphassam valakitől. Este talán tud egyet Kassán valakinél. Le akarnám fordítani. Anyai esztolta megint megolvassam egyszer a prof. Kézytól elhozott franczia prózai fordításban. Tegnap, magypénteken, azzal töltöttem időmet.

Lyányom és klavírmestere nem győznek dícsékedni azon sok kegyességtekkel, amit rá vesztegettek. Köszönöm azt mind magadnak, mind a mélt. grófnénak, mind comtesse Virginienek forró tisztelettel. Reá mind hármatoknak, de kivált lelkes, eleven, széplelkű s művelt lelkű leányodnak, jótevőleg kelle latnotok: mert természetes az, hogy azokat tegyük leginkább példányunkká, akikkel egy korban állunk. Ha az utak engedték volna, kihozattam volna az imrepekre, hogy lássam mit nyere körötökben, s mennyit veszte el féltékenységéből, szótalanúságából. Örülök én e két hibájának, mert nem felette nagyon szeretem a nem félték és nem szótalan asszonyokat: de a jó hiba is hiba, s

Insani sapiens, nomen ferat acquas iniqui,
Ultra quam satis est, virtutem si petat ipsam.

A lyányoknak szerénynek kell lenni s szemérmesnek: de nem némának, nem nyájasságtalannak: nem olyanak, hogy hallgatása ostobaságra magyarázthatassék.

Élj szerencsésesen! Nincs ember, akit inkább szeressek, tiszteljek, irigyeljek, esudáljak.

CCXXII.

Kassán, július 8-án, 1820.

Kedves barátom!

Közlöm erga remissionem Kunies levelét, és kérem segítség kérése teljesítésében. Tegnap végeztem el Verseghy Felelete olvasását; sok philosophia van benne, de nem mindenütt elegendő.

Kerestelek Újhelyben szállásodon. Mikor látjuk már egyszer az Erdélyi Leveleket és Sallustinst? Nagyon örvendek rajta, hogy reménységed van a magadéhoz jutnod. A gyermekeinkre pislogó jobb jövő az atyai szívet méltán vigasztalja. Kézy Előimnával tartozol még nékem. Én istenben boldogult, és az uzsoráskodásban megöszült B. S. , bátyámat úgy nézem mint szent Crispinust; — ez éltében tolvaj volt, holtá után pedig szentté lett. Gottlos gelebt und seelig gestorben, ist dem Teufel sein Spass verdorben. Az ártatlan gróf Zichy Leopold elleben 18 esztendőskorában kapott, és két hét alatt Pesten megholt. — Így megy a világ.

Szép anekdotákat beszélte el nékem szépen a régiébb választó-székről Biharban. Én is azt hiszem, hogy nem kellene a főispánoknak fortélyoskodni; én is azt hittem mindég, hogy Fáy, dolgát valamennyire elmesterkélte, de azért nem kellene néked rossz néven venni, ha én a vegyült vallású vármegyékben, az egészes nézve ugyan vegyítve, de minden külön hivatalra nézve vegyítlen akarnám tétetni a candidatiót avagy a felajllást. Én ezt szintúgy kívánám Szepes és Sáros vármegyére, mint Szabolesta nézve; így hát örülni kellene inkább ezen ideának, mintsem arra nehezteni. Nem esmeri sem eszemet, sem szívemet, aki csak gyaníthatja is vallásbeli részrehajlásomat. Te nem olvastad leveleimet azzal

a figyelemmel, melylyel íródott; én még akkor sem írhattam volna le máskép a szabolesi restaurációt, ha azt az egekből néztem volna. Te, hol egytől hol mástól, majd ezt majd amazt hallottad; de azért igaz marad, hogy Finta úr nem jött más okból fiscális actió alá, hanem mivel a, minden ellenvetéseim mellett már régen azelőtt megállapított, voksolás után is azt kiáltotta a státnsokhoz, hogy ne votizáljanak. Tudtam én és tudom, hogy ez a fiscális actió függöben fog maradni, és nem is szükséges annak vagy sürgetése vagy végrehajtása; amellet nem is oly rettenetes, mint a Damoklesz felett függő pallos; — de szükséges volt meghatározása a státusok védelmére, ha vagy a Kállay vagy a Vay felekezett vádolásokra vetemedett volna. Akik Szaboles vármegyében az okosságot részrehajlásnak vagy indulatosságnak vették. Mili kis fiamhoz hasonlítanak, aki is tegnap megharagudott rám, hogy a eseresznyemagok evésétől óvtam őtet.

Abban a beszédben melyet én mondtam vala, ha főispán lettem volna, egyetlenegy szó sínes a boeskortalanokról. Tudom én jól, hogy sem a boeskoros sem a boeskortalan nem rehet, amaz boeskorárúl, etnez pedig esizmájárúl; de ha ennek nem kell tapodni amaz, amannak sem kell a eszimas herezeg Eszterházyt, aki csak, szintúgy mint a legkisebb nemesember, egyetlenegy votummal bír, voksitól megfosztani; miért pedig? mert herezogsége mellett sem bír szent Tamás hatalmával, és ugyanazon időperezben nem lehet két helyütt egyszersemind. A szabolesiak, történendő halálon után már előre még a három fiam anyját is megfosztották a votumtúl. A zemplényiek több igazságérzést matattak. Én legalább részemrül nagyon meg vagyok elégedve a zemplényi restaurációval. A Szemere megmaradásán örvendek, és kívánom, hogy a mendemondáknak a kassák dolgára nézve végét szakaszssa. Jól van hát; hogy én s egyéb barátjai nemesnek a kinevezett deputatióban, hanem hogy ott van Horváth László, Püspöki Ferencz; így fog legjobban minden kiördölhetni, és az ő igazsága győzedelmeskedhetni. A főispán szerencsésen vitte dolgait; s a mellett mulatott is minket, midőn Soos Pál, Bernáth és gróf Mailáth ügyét oly furesául felfogta; nem mutatott nygan Ciceróbéli ékesenszólást, mivel

azonban Cätónak hívsz, gyakran jutotteszembe a komoly semitornak ama nevezetes mondása : *O quam ridiculum consulem habemus.* Nem tudom hogy mondhatod : hogy Vay-Scipiót megugatom; sőt ő ugatott meg engem több ízben, amint magad is láttad egykor a szabolesi gyűlésben, de én őtet azért oly kevésbé tartom Scipiónak vagy Cätónak, akik soha sem uzsoráskodtak, mint magamat, aki olykor nevetközni szeretek, Cätónak.

Azt nagyon sajnálom, hogy a főispán az ifjú Balogot assessornak ki nem nevezte; a kinevezett assessorok serege között esmerek egynéhányat, akiknek a kevesebb bor is többet árt, mint Balognak egy egész hordó. Miért ne lehetne valaki azért jó assessor, mert nem visel újmódi frakkot? Azt kellene bebizonyítani, hogy tiltott vagy alávaló eselekedetekre vetemedel. Hogy több esze és tudománya van, mint sok mostani assessornak, az bizonyos; elég lett volna, csulálatos különözéseit azzal kárpálni, hogy nem azonnal, hanem csak sok kérések és esedezések után neveztesen ki táblabírónak; de a hortól gözölgő s tántorgó Palóczit szolgabírónak felajállani, Balogot pedig minden ajállások mellett is még assessornak sem nevezni, keménység, sőt következetlenség. Mert ugyan, hogy mernek a latholikusok azon panaszkodni, hogy a protestánsok tolják, emelik a magokéit, midőn egy oly jeles elméjű iljoknak, mint Balog, pártját nem fogják? Nem szeretem ezeket az atyátlan szívű embereket; látszik, hogy nincs fia sem gróf Eszterháznak, sem gróf Sztáraynak. Ezek a böles urak minden dolgot, minden lelket csak egy mértékkel mérnek; nem akarják meggondolni, hogy némely ifjú olyan mint az egres, és sohasem érik meg; egy más, készen pottyán ki anyja méhéből, valamint Minerva Jupiter agyából; némelyek sokáig forrnak, de oztán asszúszólóbor válik belőlök. Könnyű lett volna nekem egy olyan szivre-ható és eszet győző beszóddal előállanom, melynél fogva kénytelenített volna a főispán Balogot táblabírónak kinevezni; de mi lett volna a következő? A még tapasztalatlan sógorom, aki még nem élt eleget annak érzésére, hogy a valóságos állhatatosság még a dicséretes ozélyú tűznek is mérséklésében áll, ellenem szólott volna — de mivel semmi

dátummal nem tudott volna előállani Balog ellen, mind akaratosságát, mind a szükségtelea keménységre hajlandóbb szívét elárúlta volna, és így még ellentállása által bizonyosabb győzelmet eszközölven, nem maga magának, hanem szíve fájdalomában nekem tulajdonította volna törekedése sükeretlenségét.

Íme küldöm neked Hornmayr zsebkönyvét. Némely tassi villogású, de némely a borzalásig undorító, verseket is találtam benne. Mindenne avatkoznak a németek; — minekutána zseheinket kiürítették, hazánkrol számunkra.

S . . . bátyámat a nagy successio nem tette sem jobblá, sem okosabbá, sem alakozóbbá. — Szerezd meg nekem minél előbb a megkoronáztatott pesti Feleleteket; s írd meg, ha mi újság van a magyar literatúrában. Holnap Szent-Mihályra megyek; Édes Gergely Horátiusát is magammal viszem. Hát Nagy Homerusát nem kapjuk-e meg már egyszer? Ha időm lesz, majd kidolgozom még egyszer jobban a Tnd. Gyűjteménybe kinyomatott értekezésed felett való levelemet. Te azt gondold rólam, amint látom, hogy én a szép társalkodási élet tartozatjaiból akarom kifejtetgetni és kiidealizálni a széptudományok mindennemű remek műveinek reguláit; de ez ugyan nagyon szoros határ lenne, s én nem a társalkodási hanem a társasági életnek tartozatjaiban funálom meg azokat. Azt se hidd; hogy ne érezsem, hogy hol Pausiás Kotzebue, és hol nem az? és hogy nem hasonlítottam össze sehol is a hasonlókkal Göthével „*dissimilium enim inadaequata comparatio est.*“ Csak még a minap is olvastam másod ízben Hermannit és Dorotheát, és úgy tetszett, mint ha Homér Odysseáját, nem pedig Göthét olvastam volna; de Kotzebue mindenütt Kotzebue. Ritkán fellengező, ritkán egészen tiszta, igen gyakran csak esillogó, de mégis mindenütt eredeti. Prózája tömettelb lehetne, de bezeg mester ám „*dans la conduite du dialogue*“, és az ideák hántásában. Érzem én úgy, mint akár ki, qu'il est souvent defectueux dans le dénouement,“ hogy gyakran Kotzebue szól nála a esizmudia helyett, és hogy úgy beszóllteti a szabót mint ha nemes úrfi lenne; — de érzeni egyszersmind, amidőn tárgyahoz képest emelkedik stylusa, vagy ahoz hanyatlík, és hozzá simúl.

Igaz az, hogy a kimivelt és kiesinosodott nyelvnek olyannak kell lenni, hogy mindenek és minden formának előadására alkalmas legyen: de azért még sem lehet a stylusnak más ideálja, mint az: hogy a dologhoz, amelyről írunk, és annak formájához legyen alkalmaztatva. Nem kell kicsiny dolgokat felséges stylussal előadni, sem fellengező ideákat és képzeteket alacsonynyal, a középrendű dolgok pedig közép mértékű stylust kívánnak. Nehéz ezekről a dolgokról egyáltalában beszélni: de mikor tetszik valami és a bájos érzés után tagoljuk a benyomásokat, kiséül mindenkor, hogy minő csodálkozásra méltó harmoniában alkotta a természet eszünkét szívünkkel. Érzem én mind Göthének, mind Kotzebuének, mind érdemeit, mind foghatóságait; mind a kettő nagy ember, mind a kettőt tisztelnünk kell; más-más szabású elme mind a kettő. Én nem merem az ilyen nagy emberek elméje rangját meghatározni: de lehet érzésem elméjük nemének különbségét, és az egyikben több hajlékonyságot, a másikban pedig több eredetiséget találnom. Én nem mernék egyről is oly megvetőleg szólni mint Te Kotzebuéról a Tud. Gyűjteményben. Jobb a világosság miatt az árnyékban meg nem ütközni, mint árnyék miatt a világosság előtt szemünket behúyni.

Zsenidet esókolom. Bár itt lehetnék mikor visszahozod. De itt lesz feleségem. Adjanak neked a jó istenek jó egészséget, szerencsésen siető és házod boldogságát eszközölő pöröket, gyermekeidben örömet, feleségedtől vigasztalást, hazánktól hálat; nekem pedig tartsák meg örökös, igaz barátságodat, melyet viszonzván, maradok holtig

hív *Jóskád.*

CCXXIII.

Széplalóm, július 22-d. 1820.

Tisztelt, kedves barátom!

Engem rég óta nem kínzott meg inkább a várás s a haszontalan várás, mint most a Magyar Kurir leveleiben. Meg akartalak lepni, hogy ott, és csak ott, s ne levelemben lásd szívemnek egy előtörő érzését s tiszteletemnek egy újabb bizonyosságát, s Pánezel azt még mindig késik leveleibe felvenni. Úgy hiszem, hogy az el nem marad, hanem hogy azt csak ezután fogja közölni. Ne tagadd meg tehát tőle figyelmet, s tégy rendelést, hogy az a darab, amelyben epigrammám meg fog jelenni, veled közöltessék. Azt azért is óhajtom, mert amit prózában vettem mellé, nem tartottam meg magammal, s ide nem vethetem.

Én június első napján virradtakor indultam útnak tovább Pazdicsról, hol Szirmay András s szép s jó feleségének szép és jó leánya még aludtak, s hamar Nagy-Mihályban voltam. Legalább Tansicsot akartam egy pillanatig látni, bár ágyában, mert sietnem kelle Ribnyiczére Dráveczkyhez. Mint csudálkoztam el, midőn a régi, nehéz ízlésű, s oesmány melléképületekkel körülfogott kastély helyett most egy *tündérlakot* láttam magam előtt, körülölelve egy már teljes virányában álló kerttel. A kaput elzárta az úrnapi oltár, s a főispánt várták, én pedig nem szerettem volna magamat gyanúba hozni, hogy azért mentem Nagy-Mihályra, hogy a főispánnak sugdossak. E szerint ki sem lépve szekereimből tovább hajtatték, s még ebéd előtt, s korán Dráveczkynél voltam.

Szemem előtt lebege a szép kastély, és minthogy azt oly úr lakja, akit minden jó tisztelet, szeretet, engedtem postai tüzemnek, s kiesínáltam az epigrammát.

NAGY-MIHÁLY.

Ott . Armidavevé tündérlakjába Rinaldot :
 Itt a Károlyi lányt Sztáray hozta belé.
 Meg vala csalva Rinald : de te, boldog férjfi, nem álnok
 Lányka tüzetől égsz, s hölgyed örökre tééd.
 Dózsölj bájaiban s a tündérlaknak örülj itt ;
 Egy vagyon hátra : siess! s törzsököd újra virul.

Dort nahm Armida in ihre Feenwohnung den Rinald (die Geschichte steht in Tasso's Befreytem Jerusalem) : hier führte Sztáray die Tochter Károlyi's dahin. Rinald ward betrogen : aber du, beglückter Gatte, glühst nicht in dem Feuer eines betrügerischen Mädchens, und deine Geliebte ist ewig dein. Schwelge in ihren Reizen, und freu dich des Feenschlosses hier. Doch eins ist noch übrig : Auf! und dein fast verloschener Stamm blüht wieder auf.

Elkészülvén epigrammám, mintegy pirúltam, s piritotam magamat, hogy Nagy-Mihályval együtt Szent-Mihály is nem kapta tőlem epigrammát. Szerencsés valék pártját csinálhatni, s ezen munkámmal nagyon meg vagyok elégedve. Imhol az :

SZENT-MIHÁLY

(a később idők képében).

Akit Athéne nekünk s a hétheg.ü város irígyel,
 Akinek ajkairól nestori sváda szakadt,
 Holdjait itt szántá, mint Xenophon; itt vere lantot.
 Gyermekit itt nevelé szíve nagy érzetiben.
 Pusztá vala a vad sík, perzselt agyag : Eleonóra
 Rá pillanta, s az im thesszali Tempe leve.
 Térj árnyékiba, hív Idegen; szent helyre jutottál.
 S az büszkén most is hirdeti génuszt.

Den uns Athen und Rom auf den sieben Hügeln beneden, von dessen Lippen Nestor's Beredsamkeit floss, pflügete seine Felder hier, wie Xenophon, schlag hier die

Leyer, erzog seine Kinder hier in den grossen Gefühlen seines Herzens. Wüste stand die gehölzlose Fläche da, ein versengter Grund : aber Eleonore blickte sie an, und siehe sie änderte sich in eine Tempe, wie die in Thessalien, im. Trete in ihren Schatten treuer Wanderer, du betrittst einen heiligen Boden, welcher auch jetzt noch ihre einstigen Gemonen verkündet.

Ha valamit hiszek szent hittel, azt hiszem, hogy epigrammámat sok igaz ember könyv nélkül fogja elmondani, midőn Debreczenből Tokajba, s Tokajból Debreczenbe elmegy. Többet hiszek : gyermekeid ezt az epigrammát köbe metszetik, s grófnéd ültetéseibe fogják felállíttatni. Amen! Amen! Amen!

Azon nap amelyen Téged szállásodon híjába kerestelek ismét, mert Báriba mentél el a főispán asztalánál kiosztották a tokaji bort. Én Szulyóvszky és Szemere István között ültem, Szulyóvszky és a főispán közt pedig gróf Schmidegg. A főnotárius nem vala az asztalnál, s elmaradásával magának nagyon ártott, ha nem tudom mely baja volt is. — Szemere megszólta : Nincs notáriusunk, ígyék bátyám uram a főispán és mindenik mágnás egészségéért, de minden pausa nélkül, hogy a poharak ki ne ürüljenek. — Imhol vannak toistjaim.

Ő Exeját a n. mélt. főispánt, aki ezúttal is éreztette velünk mind bölcsességét mind kegyességét, az Isten etc.

Mélt. gróf Schmidegg Fer. urat a vármegye díszét, szerelmét, az Isten etc.

Mélt. gróf Sztáray Albert úrnak az Isten adjon oly fiat mint maga.

Ha a bor engedte volna, képzeled, hogy a Te nevedet úgy nem hagytam volna el, ámbár jelen nem valál, mint midőn az egyik dictára választatván követnek, ámbár jelen nem valál, s mások a Lónyay s társa mint megválasztott követek

egészségéért ittak, azt kiáltám ki, hogy az Isten téged éltesen, s adja, hogy megválasztott követeink olyanok legyenek mint Te. Erre Okoliesányi János *tapsolt*.

Én Újhelyben alig láttatám magamat. A hivatalra vágyók tele voltak ott is, mint mindenütt, gyanakodással; és még így is alig kerülhetém el a vádakat, gyanúkat. Szulyóvszky azt hitte, hogy én Vay Ábráhámmal tartok a Kazinczy leány feleségnél fogva. Mely kár barátom, hogy némely embernek nem az a szíve, ami a feje, és hogy oly praefidens, hogy azt hiszi, hogy a dolgok nem lehetnek másképen mint ahogy azt ő képzei! Én azt óhajtom, hogy a viceispáni hivatalok mindenütt csak oly embereknek jussanak, amilyeneknek Te óhajtottál itt, és az a két mágnás, akit a M. Kurírban veled együtt forró lelekkel neveztem meg. — Én meghallván holmit még a primis installációja előtt, Péter bátyámmal írtam egy levelet oly véggel, hogy Vayt megszeli-dítse. Péter közlé levelemet a vejével, s ez egy rettenetes levelet küldé hozzám. Azon kezdém válaszomat, hogy nekem mindég kedves, mikor akinek velem baja van, szónak állít; de így lévén ez, jure meo kívánom hogy kihallgasson. Erre Vay tökéletesen megnyugtatót; látta, hogy én őtet szívesen szeretem, és az ő javát is akarom. — Szerencsémre Vay mutatta levelemet Szemere Alhertnek, s ez elesendesíté Szulyóvszkyt.

Egy restauráció sem volt még, s egy sem lesz soha, amely egészen úgy történjen meg, mint a jók óhajtják; de a zemplényivel meg lehet elégedni. Püspöky és Bydeskúti, s Bernáth János is azzal épen nincsenek megelégedve, s az természetes. Vay Ábrám azt óhajtja, hogy az öregek minden restaurációkor adjanak helyt az ifjaknak; de én azt nem óhajtom. Több is szolgálna úgy a köznek; de nem mindég volna köszönet benne. Bár a jó öregek örökké szolgálhatnak; a gonosz ifjak soha! soha! Elég tanító példánk vagynak.

A szabolesi restauráció felől tett ítéletemet nem tudom menteni, mert nem tudom mit írtam. De azokat menteni nem is szükség. Midőn én a magam vélekedéseimet írom, az bizonyosan nem azért van, hogy annak a nagy embernek gondol-

kozását igazítsam, akit az egész baza tisztel, hanem csak azért, hogy vele láttassam a magamét. Bizony az a szabolesi restauráció méltán magának is a restaurátornak nem tetszhetik.

O quam ridiculum etc. etc. Be sokszor mondhatjuk el azt! és be sok helyen!

Kézynék oratóiója az exámen alatt hagyta el a sajtót, s már akkor mikor én Patakon nem voltam. Ez neked bizonyosan fog tetszeni. Nem ezifra, hanem esendes, s halotti beszédnek az kell. Ezt teszi az *apto* dicere. Szép gondolatok, szép beszéd.

Nagy Ferenczác nem kapá egyéb segedeletet mint azt, hogy meghagyák még esztendeig a házbán. Azt mondják, nincs pénzék.

Két gazdag főenrátora van a pataki collegiumnak, Vay József és Lónyai Gábor. Azonban a collegium birtoka conscribáltatik, hogy valahol pénzt vehessenek fel, különben a nagy épület sok esztendeig nem kap fedelelet.

Az Iliász MSA nálam van, hogy végig tekintsem s a leiró botlásait kijegyezsem. Semmit sem változtatok egyebet, mint a toll hibáját, s az orthographiát nem az én, hanem a Nagy Ferencz theorijához alkalmaztatom. Sok igazítani, sok újra dolgozni való van benne. — *Polyhymnia* máholnap nyomtatva lesz.

Az én Erdélyi Leveléimet még egyszer óhajtja látni a mi Döbrenteink. Alig fogom teljesíthetni kívánságát. Gróf Teleki László és fia József, s a generális B. Vay Miklós nevelője, Szabó úr, megolvasták, s meg vannak vele elégedve; gróf Teleki József sürgeti kiadását, s arra int, hogy a Bártfai Levelék betűjével s papirosára ne nyomtattassam. De Trattner is sürgeti, azt súgván, hogy amely könyv ára több mint négy ft, nem kap vevőt. Az Erd. Leveléké több lesz, és mégis úgy hiszem, hogy elkél belőle 500 expl. De hol vegyek pénzt kiadására, s a hat réz metszésére? 1.) Vajda-Hunyad. 2.) Déva és vára. 3.) Erdélynek vignett nagyságú mappája. 4.) Hunyadnak ezimere. 5.) A római tábor, és 6.) még egy réz. — Isten tudja mikor adhatom ki.

Készen van nálam a Szirmay ház históriája is, de még

Pállal, a lazonnyival, közlenem kell. Némely Szirmay az alá-
zatost játszsza, s úgy teszem, mintha nem akarná megjelenését
a munkáinak. Tudtomra egy háznak sem jutott az a szeren-
ese, mely a Szirmaynak itt fog. Ab incunabulis regni ad nos-
tra tempora.

A pesti praemiális munkák együvé fognak nyomtattat-
ni, s 70 árkuat tesznek. Septemberben fogjuk venni. A gróf
Telekiének előre örvendek. De bezzeg majd lesz sok nevet-
sége a többiben.

Elmúlván a restauráció, Dókus Lászlóhoz mentem, mi-
dön kezébe adának egy levelet. Megolvasta. Késő, úgymond;
ha előbb vettem volna, megvolna amit kér. Ekkor monda, hogy
Beregszászy Pál az assessorságot kérte tőle. — Nem rendes
teremtései-e a Jehovának ezek a tudósok? Beregszászy és
assessor! — Így leve azzá Szatmárban, így most Pesten, s
kikiürtölteti. De nem azt, hogy kérte.

A lányomon nagyon megtetszik, hogy élt grátiáddal,
s körülted s a mélt. gróhné körül s Comtesse Virginie körül
förgött. Sok elevenség benne most sincs; de sokkal több élet-
és módosság, bátorság van, mint volt. Az én szívem sem te-
lik el inkább, midőn rólad szólok, hasonlíthatatlan ember,
mint az övé, midőn Comtesse Virginie felől szól. Igáyoadat
nagyon szereti, s nem győzi magasztalni, mely sok jó orákat
adott neki. Emlegeti némely szavait, s parodirozza e szavát:
fim, mely a Comtessenek familiáris szava, amint mondja.
Anrélt úgy festi mint mindég tanulót, Marcellt és Emílt mint
oly tüzeseket mint az én fiaim.

Az eperjesi tábla nem csak judicátusomat s institútu-
momat állapítja meg Kázmér iránt júniusban, hanem actorátu-
sunkat is Szendrő eránt Referend. Fáy Barnabás ellen, s en-
nek a liquidálásra septr. 4-dikéig szabott határt. Sávolyi
bírtokunk ez:

Sávoly, Kovácsi, Bolgarom, Ipoly-Nyitra, Hegyemegye
helységeknél, s Bucsony, Veselény, és Galomba praedin-
moknak hasonló, s az egész Bozita. Ebből kapok én is
részt, ha Hennigerrel bajom nem lesz. Meglássuk. Most vá-
rom a hírt. Csak pénzt kaphatnék kölcsön, bár azsorára.

Ezen austerkedem rég oltá. Soha sem voltam nagyobb szük-
ségben.

Élj szerencsésen, tisztelt barátom, s fogadd el te és a
méltós. gróhné s gyermekeid leghívebb tiszteletemet, legfor-
róbb köszönetemet azokért, amiket Zsenivel tettetek.

Kmicsen nem tudok segíteni, mert mit tud a fia, nem
tudhatom.

CCXXIV.

Széphalom, aug. 18-d. 1820.

Tisztelt, kedves barátom!

Jó a posta, s hozza a Magyar Kurir XII. darabját, s
ebben válaszodat epigrammámra. Azért hallgatál tehát ily-
sok ideig, hogy engem úgy lepjen meg a lenyomtatott vá-
lasz, mint Téged lepe meg ugyancz levelekben az én verse-
zetem. Még itt sem akarál adósom maradni, széplelkű férjfiú,
s nem-mondva mondd, hogy epigrammámat méltónak ítéled
figyelmedre. Szép jutalom: de én ezenfelül még egy szé-
pet várok: azt, hogy gyermekeid a tisztelt *Chelone* ültetési-
nek valamely árnyékában állítsanak egy követ idővel, melyre
epigrammám fel lesz metszve. Magamért óhajtom azt, nem a
versért. A hely jobb vendége irigyelje sorsomat, hogy én azt
a nagy embert, azt a nagy asszonyt, akiket versem énekel, és
akiknek ők áhlni fogják emlékezeteket, ismérhetém, hogy
magamat ezektől szeretve láthatám.

Versed ismét igen szerencsés dolggzás, s egyike leg-
jobbjaidnak. Az a Napról vont kép elcsés, a *Chelone* elneve-
zése igen szép és igen igaz, a fák pedig melyek „serdülnek
az égnek” — könnyeket vontak szemeimbe. Ne csaljon meg
soha reményed, s lásd égnek serdülő gyermekidet a Te
fényedben.

Lyányom kilencz napja már hogy betegen fekszik, s oly nehezen, hogy nem leheté élete miatt nem reszketnünk. Folyosó üté ki rajta magát, s ábrázatját lárává csinálta. Nem aludt, nem evett, nem szólott. Tegnap estve fordult meg a nyavalya, s én lába mellett ültem. Látám, hogy valamely érzés fogta el, s tudni akarám, min gondolkozik. Halljad szavait :

Nem képzelheti atyám, mely jó gyermek Virginie, s ő, testvérei, s a grófné, s a gróf, mennyi kegyességgel voltak erántam. Valamikor ott töltém a napot, s félve léptem a grófhhoz, hogy, mint magának, atyám, alkalmatlan lesz bücsúzásom, mindég megesőkolt. A grófné anyám volt. Virginie pedig úgy bánt velem, mintha mindég együtt nevekedtünk volna. Mikor haza sieték, mert sajnáltam, hogy házi gazdám félvertessék álmából az ajtónyitás miatt, s Knaut úr, ki reggel olta estig mindég tartja lezskéit a klastromban, kifáradva egésznap, miattam éjjel sem nyughatik, a grófné és Virginie mindég tartóztattak. Mikor látom én megint Virginiet?

Elmondám neki, hogy a Knauttól vett hírek szerint a Comtesse csaknem naponként tulakoztatja, ha ő megérkezett-e már; s megígértém neki, hogy ha jobban lesz, leszáladok vele Szent-Mihályra. S ez valóban szándékom. Érezd mely édes nekem látni, hogy amint Te szeretsz engemet, úgy Comtesse Virginie is szereti Zsenit; és ahogy én imádlak benneteket, lyányom úgy imádja Virginiet. Ne engedje az ég, hogy a szép láncz eltépessék!

Vedd a gyermek szent érzésit hála gyanánt sok kegyességtekért, s jelentsd az ő tiszteletét és a szüleiét mind a mélt. grófnénak, mind Comtesse Virginie nek. Élő szerencsésen, kedves barátom! s nyögj a vad kor terhe alatt, de ép testtel és ép lélekkel. Egykor csak vége lesz bajaidnak : de mikor az anyómekek?

CCXXV.

Kassán, aug. 25-ikén 1820.

Szívem barátom!

Azon ugyan igen örvendek, hogy az eperjesi táblán jó sententiát nyertél. Azt az eperjesi táblát nem akarja minden ember az igazság istenasszonya legkedvesebb székének tartani, de én megbékéllek vele, és megboesátom neki oldalas szításait, ha Téged óhajtásod tetejére vezet. Most reménnyel tölt el, napjaid vége felé pedig gyermekeidnek hagyandó birtokodba viszen, ut spe temperatas vitae curas laetior mors excipiat.

A pénz szűki nem ürügy, nem fogás, hanem közönséges és valóságos nyavalya. Én még a boltokba is adós vagyok. Bécsben folytatják a pénzfogyasztást. Az égből még eső sem esik, annál kevésbbé papíros- vagy pengőpénz. Ha meggondolja az ember, hogy mennyi metállom ásattatott ki csak I. Leopold idejétől fogva a magyar föld gyomrából, és be kevés forog abból a magyar ember markában: meg kell döbenni mind szerencsétlenségünkön, mind gyávaságunkon. Mind az ég, mind a föld mindent elkövetett értünk, valamint azok, akik minket századok olta igazgatnak, mindent elkövetnek ellenünk. — Sokszor gondolkodom ezen méltatlanságok végérül, és csak a történetek sorsában, nem pedig a nemzetem lelkében találok reménységet. Nem tudom min csudálkozzan jobban, azon-e, hogy sanyargatóink nem únták el még a sanyargatást, vagy pedig örökös elajlásunkon. Danus profecto grande patientiae documentum. Úgy gazdálkodik gróf Stádion, mint gróf C . . . Imre. Az új kölesönözés Rothschildné egy anglus zsidót fog leginkább gazdagítani. Most legközelebbről ausztriai anglus követnek nevezte ki az angoly király. Errül a felséges italszeretőről szólván: gyakran jutott eszembe, hogy nem érdemlené-e meg az angoly királyné Napoleont férjének? Ugyan lelkes asszony az. — Ha a mustani udvarok politikája lelkét ki

akarod tanulni, olvasd, kérlek, a minap elfogattatott Pradt érsek munkáját: *Sur le congrés de Carlsbad*. Nekem úgy tetszik, hogy Ausztria vezeti most a cabinetumokat, de belé is fog törni fejszéje. Lord Holland azt mondta aminap a parlamentomban: hogy századok oltá ettől a cabinetomtól származott és háromlott minden rossz Európára. — Engedj meg, hogy akaratom ellen is politizáltam.

Szégyellem, hogy el nem találtam, ki magasztalta szent-mihályi kertemet. Köszönetem olvashattad. A nagymihályi kastélyra írt epigrammádat közleni fogom sógorommal. Ő ugyan nem igen tudja az ilyeneket izlelni, aeki soha sem hatottak szívéig a versek, az érzékenységet gyengeségnek tartja: azt gondolja, hogy az ész minden, mint mindnyáján, kiknek nemesszívűségök mellett is csak egyoldalú a kivívultságok. Nem tudja ő, hogy az ész tisztje a szív érzéseit mérsékelni, a szívé pedig, az elme rohanásait: de esiklandoztatni fogja mégis önszerzetét vereszeted.

Én holnap Sz. Mihályra megyek, de csak magam, vilhás-fölöstökömöt adni Ferdinánd hercegnek.

Miért nem nyomtatják ki a jutalmatlan feleleteket is? Mért nem hízzák azutolsó ítéletet a publicumra és a jövődöre?

Jó kezekbe akadt az Íliász; csak már olvashatnók; de ha a gazdag Vay és Lónyai semmit sem tehetnek a haza díszére, hogy tehessen más?

Nem emlékezem, hogy megküldtem volna neked komédiámat: — elküldöm. Philemon és Baucis históriáját is versekben foglaltam, Ovid és Lafontaine után. Homer Odysseáját is egyszer másszor fordítgatom. Nem igen van kedvem valamire, mert az idők mostohasága akadályoztatja gyermekeim nevelését; reudbe fogom szedni mindazonáltal minden írásaimat esztendőre: — most Dülházim a jussaimat és a gazdaságomat illető irományokat szedi reudbe, és a bibliothekámot, melyet egészen Kassára hozattam.

Septemberben Szent-Mihályra megyünk vacatióra. Nagy-Mihálynak utazunk. Zsenit várja Virginiám, én pedig Téged. Itt lesznek megint September elején. Mi az amit Zseni és szülei meg ne érdemelhének? és ami elegendő lenne, ha szívemmel tehetségem versent járhatna?

Hozza ide által hozzánk az úristen a spanyol és nápolyi kúgot, hogy szivesebben éljünk és nagyobb meglepéssel halhassunk meg. Hidd el, drága kedves Ferenczem, hogy Te kivált, jobb és szebb századot érdemlettél mint ezt e vadot, melyben a rosszak bátran követhetik el a gonoszságot, a jók pedig jót nem tehetnek.

Gondolnád-e, hogy a legitimitás kitrombitálása mellett az ausztriai ministeriom a nápolyi királynak másod-születte fiát, aki esászarunk veje, akarta emeltetni a nápolyi trónusra, az első-születtnék pedig Siciliát szánta? mind ezt pedig miért? hihetőképen azért, hogy nálunk is példa mellett Ferdinándot elsőszülöttségétől megfoszthassa. Ennek azután Lucrát alták volna, mivel a luccai hercegnek buenos-ayresi királylányá kellett volna válni.

A pápa Szent-Pöltenre jön. Mi státusait el fogjuk akarni foglalni, de alkalmasint meg fognak bennünket a nápolyiak előzni.

Nevezetes, hogy francia követünk Vincent jó Bellegarde helyébe a koronaherceghez. Azt már tudod, hogy Prágában nem jelenvén meg az udvari bálon az előkelőbb dának, ő Felsőge okát kérdezte, és mincutána azt a feleletet kapta volna, hogy minden drágaságaik a kölesönözözházban nyugszanak, s így tehát a legnagyobb tisztelet mellett is nem képesek illendően ő Felsőge előtt megjelenni, ezt felelte a király: „az semmit sem tesz: lesz még valahol valami kis ruháskájok.“ — A koronahercegnek kifógták lovait szekereből Csehországban, és emberek húzták ő hercegségét, urnukat ellenben még ott is merő barnok vonezolták.

Ma a politika ördöge szállott meg, valóságos ördög, esúnya, szarvas, fekete, körmös; de angyal volt valaha, mint minden ördög, és nem lehet egyéb ezélja a felvilágosodásnak, mint hogy ismét azzá váljék.

Vale satis beatus unicus Sabinis.

hiv Jóskád.

U. I. Ezer szépeket feleségemtől, aki akkor érzi velem együtt leginkább inségünket, mikor te pimaszkodol.

CCXXVI.

Széphalom, september 15-d. 1820.

Tisztelt, kedves barátom!

Az a levél, amelyet Comtesse Virginie méltóztatott írni a leányomnak, engem kibeszéllhetetlen örömmre ragadott el. Ha ez a szeretetreméltó gyermek a Te lányod nem volna is, örvendenék lányom szereneséjének: de hogy lehetne az én szavamát vagy kevélységnek vagy atyai gyengéségnek nevezni, midőn azt mondom, hogy abban lelem nagy örömet, hogy Comtesse Virginie a Te lányod, akit szíve, lelke, tudományai miatt szeretek, és azé a római lelkű asszonyé, akit még alattvalói is imádnak? Te, vagy a mélt. grófné intézni fogjátok a Comtesse Virginie kezeit a levélírásban: én a Zseniét, s ehhől gyönyörű levelezés támadhat, s mind a két gyermek nyerni fog. Kérlek édes barátom, engedd a Comtesse-nek hogy ismét írhasson, s intézzük úgy a dolgot, hogy a levél reménylhesen jó választ.

Ha talán a Laczkovics János történetét nem tudnád, elmondom, ahogyan azt 1793 martiusban önmagától vettem.

Tudod, hogy a Gréven magyar lovas tisztjei 1790. egy esedezést adának he az országgyűlésének, hogy a magyar regimentektől vitessenek el az idegen nemzetbeli tisztek. Ezért gróf Festetics György, Laczkovics és mások elbocsáttattak szolgálatjaikból. — II. Leopold egy udvarnokjával tanácskozott, hogy mint kellessen a papságot rakoncázni. Ez azt felelte, hogy minden vármegyéből vonja a maga felére ez a böles fejedelem. Nevezzen kend valamely jó fejeket, mond a császár. — Felsőged esudálkozni fog, mondá ez, ha kimondom, kit tartok én a legjobbnak: de higgyen neki Felsőged mint nekem; én ismerem egész lelkét, egész gondolkozását: mi ketten egyek vagyunk: Laczkovics az.

A császár elborzadt.

Felsőged uram, úgymond, aki a jót igazán akarja, annak le kell tenni az előreíteleket: annak *látni* kell. Parancsolja Felsőged, hogy jöjjön fel, szóljon vele: én felelek, hogy Felsőged azt az embert nagyon meg fogja szeretni. Ő francziául, olaszúl úgy szól és ír mint magyarul; tiszta fej, meleg szív és nagy tudományú. Felsőgednek kevés embere van, aki annyit érne.

Leopold egy levelkét írt neki olaszúl: Mio caro Laczkovics, ez vala a megszólítás. Látni akarom kendet; egy barátja sok jót mond róla. Induljon mindjárt. Pénzt vegyen fel a pesti vagy budai sóháznál ad libitum az útra. De mindjárt jöjjön.

Laczkovics ment. A lineánál készen várta egy polizey. Egyenesen vitte a Burgba.

Leopold belé szeretett Laczkovicsba. — Kérjen kend valamely hívatalt. — Ha Felsőged azt a charaktert adja nekem, amelyet eddig regimentemnél elértem volna, szerencsés leszek.

Az ily fej, miut a kendé, nem arra való, hogy egy golyóbisnak tegyem ki.

Denomináljon hát Felsőged provinciális commissáriusnak Pesten. Megjelenek districtusomnak minden vármegyében, s megteszem a gyűléseken, amit Felsőged óhajt.

Míg a kinevezés expediatott, Leopold meghala.

Imhol *Polyhymnia*. Az előbeszédet és a biographiát én írtam. Jók-e a versek, azt Te lásd. De hogy az árváknak legalább gabonát küldj, arra esedezem az ő nevében. Ínségben vannak, s az ő atyjok adja az éliást.

Ungvár-Némethi Tóth felől azt a hírt veszem, hogy august 31-kén megholt. Pestről írják, a halál Bécsben történt, és így nem épen lehetetlen, hogy egy bécsi újú megtréfálta onnan eltávozott barátját. De ezt a tréfát nem engedi

hinnem az, hogy a halál környülállásosan van írva. Aug. 29-dikén egészségesen ment ki vacsorálni a serházak egyikébe, s egész éjjel hányt. Más nap maga praescribált magának, esekélységnek nézvéen betegségét. Harmadik nap pathologiae prof. Hartmann megjelent, látta a veszedelmet, s megmondá hogy papra lesz szükség. Azért későn küldöttek, s sakramentom nélkül holt meg a derék ifjú. — Nyelvünkön, literatúránkon régen nem történt nagyobb vesztés.

Élj szerenésesen, tisztelt barátom.

CCXXVII.

Szent-Mihály, 22-d. septemb. 1820.

Kedves barátom!

Mivel igen rossz az esztendő a gabona és buza dolgában, így hát a tiéd még rosszabb az enyimmél. Küldök az idezárt lájstrom mellett egy szekeret, mely sógorom házában Új-helyben le fog rakodni, mert sietve tovább megy; minden zsák fekete pecséttel le van pecsételve. Kérlek ne vedd rossz néven azt a kicsinységet, és emlékezz meg kimondhatatlan nagy terheimről. Talán aequilibriumba fogom magam tehetni az idén, mert árpa és zab bőven termett. Jussion eszedbe amit Tacitus a germinokról mondott: munera acceptant, sed nec data imputant, nec acceptis obligantur.

Báró Vécsy Ferencz, édesanyám testvérje, aki mindig perlekedé s végtére egy perit meg is nyerte, a nyereség beszédése előtt 63-ik esztendő korában esendesebben meghalálozott Pesten, mint bírái fognak meghalni, kik, amíg csak lehetett, húzták-vonták igazságos perét. Soha sem láttam fiatalabb lelkű embert; semmi viszontagság nem tudta reményétől megfosztani, a hit volt vasmaszkája, és az ő szíve el volt telve szüntelen mind a világi, mind a túlvilági reményekkel. Be gyakran irigyelhette a philosophia vallását!

soha sem volt szomorú. Akár híjábavaló volt reményisége, akár nem, mindegy: megvevé még éltében a legszebb és legszerenésesebb érzeménynek jutalmát.

19-ikben pedig 11 órakor éjjél előtt napam múlt ki a vígiből Egerben, pusztá szobában, pusztá lélekkel; úgy gyűlölte magát az életet és embereket ez utolsó esztendőben, ut optimum et piissimum filium et nepotes pavore strepitus a congressu suo prohiberet.

Visendus ater flumina languida
Coeytas errans
Frustra per autumnum nocentem
Corporibus metamus Austrum.

A feleségem beteg, engemet pedig mély bú szorongat.

Bonheur des malheureux, tendre Mélancholie! stb.

Non semper imbres nubibus hispidos
Manant in agros etc. etc.
Et non ter aevo sanctus amabilem
Ploravit omnes Antiochum senex.
Amos.

Vale . . .

. . . in quem nec mihi vespero
Surgente decedant amores,
Nec rapidum fugiente solem.

Pípsz.

CCXXVIII.

Széphalva, octob. 22-d. 1820.

Nemeslelkű barátom!

Mint a szükség idején József tevé jól rokonival a zsidó legenda szerint, Te úgy emlékezel meg énrolam akkor, midőn az esztendő nekem semmit egyebet nem ada szénám és boron kívül, s a tágíthatatlan kénytelenség arra vitt, hogy én is uzsorásaink kezébe essem. S én ezt a Te jóvoltodat mindaddig hallgatva tekinthetem. Engedj meg, tisztelt barátom, köszönetem elhaladásának. Addig halogatám azt meg-

tenni, míg addig maradt, amidőn íme keresztülvén bajaimon, rettegett órámon, s a Döbrentei által nekem adott örömeken, szólhatok. Fogadd el köszönetemet, mely azon valóságból áll, hogy én Tőled gyönyörűséggel vennék, ha az az érzés nem fogna el, hogy neked is sokra van szükséged, bár nálamnál összehasonlítás nélkül többet bírsz. Az a finanzia-
lis portéka engem végre is elront, ha csak valamilyen machinai isten nem kap ki a bajból.

Feleségem octob. 20-dikán igen szerencsésen szülte meg hetedik élő gyermekemet. Azt tegnap keresztelé meg a regmeezi papja Calvinnak, Lajos Péter Ferencz névre. Az első nevet a szegény ipam emlékezetére kapta a gyermek; a másikat nem a Vay Abrahám ipa miatt, hanem a nagyatyám nagyatyjára nézve, ki ezt a jószágot esérébe kapá Rákóczytól, más jószágaért, s háromszor fogatott el a német katonaság által, s végre életét a pápistává létellel, s nem tudom hány ezer forinttal váltotta meg. A gyermek ép, mint minden más gyermekeim, úgy hogy közöttök egy sines béna. Az anyja pedig, aki 9 hónap oltá mindég betegeskedett, terhétől megszabadulván, bajaitól is megszabadult, s a kisedet oly anyai gyönyörködésekkel szoptatja, mintha ez volna első gyermeke.

Minden óráin várhatván ezt a szülést, bé nem meheték Kassára, hogy gróf Gyulainét bíssam, de Zsenit beküldöttem. Azonban Döbrentei nevem napján este belépe hozzám, s 48 óra múlva tért vissza Kassára. Erdélyi Levelimen végig futott, s itt hagyta jegyzéseit. Most írom végső dolgozással. Azután mindjárt nyomtattatom.

Döbrentei felől nincs szükségem szólni; annak tabilitam aki mindég volt. De gróf Gyulai Lajosban azolta hogy láttam, sok szerencsés kifejlődés történt: egy tiszta lelkű, tiszta fejű ifjú. Anyja képzelhetetlenül félénk, s Lajos egyetlen fiú volt. Így az anyja félénksége s féltése őtet is esendes tüzűvé tevék. Neki téged kellene gyakran látni. Én úgy képelem, hogy neked igen kedves volt látni azt a háznépet, mely felől oly sok helyett van szó Erdélyi Levelimben.

Nem csak Döbrentei, hanem Lajos is gyönyörűséggel szólottak nálad létek felől. Kivált gyermekeidnek tűzők s tudománybeli előmenetek támasztott bennük álmél-

kodást, mert hiszen Tégedet és a mélt. grófnét ismerték. Én azt hiszem, hogy neked az a hír nem lesz kedvetlen. Mert a javallás csak akkor pirít, akkor kínzó, mikor az az érzés tölt el bennünket, hogy azt nem érdemlettük.

Hogy egykor igen szép, igen lelkes, igen nemes szívu napad úgy hala meg, hogy én kiszabadulásom oltá őtet nem láthattam, azt ugyan nagyon sajnálom. Amiket nekem sorsa felől beszélt, szíves tisztelettel és szánakozással tölte el eránta. Én azt hiszem azok után amiket mondott, hogy az a ritka műve a természetnek egészen mássá vált volna más szövetségben. Mind a két férje nem a házias életre született. Ha paranosolni fogod egyszer, elbeszéllem mind, amit felőle s tőle tudok.

Mely igen ohajtának tőled hallani holmit fejedelmünk Budán léte felől. Olvastam a Fejérváry Pest vgyei főnotárius levelét, melyben Dókus főiskálisnak írta, hogy ők (a Pest vgyei deputátusok) csaknem nyakába, lábaihoz borúltak, vivátot kiáltoztak az audientian, midőn ő felségét úgy hallák szólani, ahogy király még soha sem szólott a maga jobbágyihoz. De ha én király volnék, az ily vivatózó nyakba s lábhoz boruló jobbágyoknál inkább szeretném a nem vivatózókat: elég példa van rá. Azon igenis örülök, hogy az egész Európa látá, mely boldog nyugalom van itt, míg másutt a nyugtalankodás lelke mindent fel akar forgatni. Bizony a magyar hűség példatalan. 1809 itt vala az ellenség, amitgatott, de még azok sem tántorodtak meg, akik csudáltak a Napoleon nagyságát, melyet tagadni senki sem fog. Csudalom én a Friedrichét, és az első Péterét is: de azért sem az egyiknek sem a másiknak, sem a harmadiknak nem szerettem volna lenni jobbágya.

Azt talán nem tudod, hogy a mi második királyi hercegiünk, midőn a zemplényiek voltak nála, mindjárt el kezdé beszélni, hogy a Bodrog ott ömöl a Tiszába, és hogy egy biztosság dolgozik a víz kártékonysága ellen.

De élj szerencsésen, igen kedves barátom! Az Isten jutalmaztassa meg érdemeidet. Nem sokára egy gróf Kornis Mihályhoz írt versemet fogod venni. Még nem kész. Te engem még abban is gazdagítál. Feldolgozám azon jegyzése-

det, hogy azért kaptunk eszet és szívet, hogy az egyik a másik tévedését megigazítsa. Ajánlj kegyességeibe a mélt. Grófnának s tiszteld Comtesse Virginiét. Bár Zsenit ezután is méltóztatnék szeretni.

örök híved
Kazinczy Ferencz.

CCXXIX.

Kassa, január 6-kán 1821.

Édes, kedves Ferenczem!

Zseni felnőtt. Az ártatlanság közzé elevenség kezd feltetszeni alakjában. Atyai örömöket ígér néked. Mikor együtt van Virginiával, mindketten boldogok. Bár én is gyakrabban lehetnék veled. Számkivetted magad Kassáról, vagy, Diogenesed szerint, te számkivetettél minket.

Rendes amit Laezkovicsról írsz. Vettem Polyhymniát.

Majd küldök gabnát az árváknak, holott igen kevés termett tavaly; de szebb a kevésből adni. U. Németi Tóth úgy holt meg mint Lametric. Az orvos is csak úgy és nem másképp lehet halhatatlan, mint ná. t. i. cselekedetei és írásai által.

Nagyon szívesen veendem, ha felfedezed nekem az istenben bol. ipam és napam közt való tartozatokat; a barátság keblébe fogod azokat elhíni. A németül írt hazai almanachot küldd vissza, ha nincs többé rá szükséged. Zrínyi munkáját is, melyet Bónis velem, én pedig teveled közlöttem, kéziratban. — E napokban kaptam Döbrentei levelét. Ma feleltem neki. — Minden akadoz; az Erdélyi Levelek szintügy, mint a Pesten megjutalmaztatott Feleletek. Egy magyar almanachot készítenek Pesten; gróf Mailáth magyar anthológiája németül maholnap prés alá kerül. Döbrentei Külföldi Színjátéka kapós lesz Pesten. Engem a sok apró gondok úgy elfog-

lálnak szüntelen, hogy alig verekedhetem valami beesületes gondolatra; ha tudnád körülállásaimat, meggyőztetnél: hogy nincs legkisebb része is a fősvenységnek bajaimban. — Már a nádor pártfogására is tett szert a Tudom. Gyűjtemény. — Nem ártana ha valami Spectator-forma hav-írásunk is kezdene már egyszer felkerekedni, sum enim adhuc multa vestigia raris a Tud. Gyűjteményben.

Még ebben a hónapban veendesz tőlem levelet, mely nevezetesebb íróinknak megemertetését fogja tárgyazni. Döbrentei társaságában psychologico-literaria biographiákat akarnánk kidolgozni nevezetesebb íróinkról. Literatúránk kifejlődése menetének megemertetése lenne a czély, igyekeznénk azt philosophiai és aesthetikai lélekkel írni, részrehajlás és előítéletek nélkül; nem mutatván a literatúrának e vagy ama neméhez, vagy a nemek emez vagy amaz fajához kisebb vagy nagyobb ragaszkodást. A hízelkedést és a gúnyolást elkerülni igyekeznők. Azon iparkodnánk, hogy olykori elmosolyodásaink, minden vágás szúrás és csípés nélkül még magát a szerzőt is, ne csak az olvasót csiklandozzák, sebet pedig soha se ejtsenek. Szintügy ójnók magunkat a csupa kijelélésektől (indications), mint a terjeszkedő leppentyűségtől (Weitschweifigkeit). Nem emlegetnénk nevezetességek helyett tanúság nélkül való haszontalanságokat, nehogy a részvételt gerjesztő körülállások helyét elfoglalják. Szép lenne, ha velünk kezét fogni, vagy legalább segíteni akarnál.

Szerencsés új esztendőt egész házauntól egész házaudnak. Örüljünk, hogy a közelebb múltat meghafadtuk, reméljük jobbat, és mint polgárok és atyák, és mint emberek is kérjük az egeket, hogy a nemzetek, és így az okos és beesületes emberek (azaz a többség) sorsát e mostani igen nagy, igen ritka krízis alkalmatosságával ne rosszabbra, hanem jobbra változtassák.

Maradok teljes szívemből

örökös tisztelőd, szolgád és barátod

Jóska.

U. I. Ugyan írd meg nekem püspök Eszterházy Károly némely nevezetességeit, hogy azokat közölhessem Kunies-
esal; amnyi szépeket és oly szépen beszéltél nekem arról
a nevezetes püspökről.

CCXXX.

Páratlan férjfiú, tisztelt, kedves barátom!

Most veszem kormányzékai tanácsos Nagy-Ajtai Csere-
rei Miklós úrnak levelét, s sietek közleni Téged illető sorait.
Ez az úr közel rokona Wesselényi Miklósnénak, ki Cserei
leány, s a megholt Wesselényi Miklósnak szoros barátja
volt, s mind holtig. Nagy beszéllő a dietákon, s erdélyi can-
cellarius gróf Teleki Sámuelnek ítélete szerint egyike az
Erdély legjobb fejeinek. Tihón lakik, Zsibóhoz két órányira,
s mostani hivatala szüntelen Kolosvárt tartja. Eddig asses-
sora volt a királyi táblának Vásárhelyt, egyszersmind főis-
páni adminisztrátora a Háromszéknek, a székelyek közt.
Ezeket úgy hittem, előre kelle bocsátanom.

„Dezsőffyrol hirtattál, hogy bejő hozzánk. Kár hogy reá
nem érkezik. Hajtsd be. Itt is emberek vagynak. Tudja ő
azt, mert egy ideig itt nevedett Koppi alatt. Annak az
embernek kár magas fokon nem állani. Sokat tehetne a
közjóra. Most a primás sokat tehet a császár előtt — és jó-
lelkű ember. Bár megismertetné magát vele Dezsőffy!”

Édes barátom, mely szerencsés volnék én ha minden
érdemem nélkül eszközzé tétethettem volna a vak szerencse
által, hogy Téged öszvefónván Cserei Miklóssal, s ezen sorok
megküldése által a primással, oly pontra állíttathassál, ahol
sok jót tehess a hazának, gyermekeidnek, és az enyéimnek.
Az utolsót nem rettegek a két első mellé tenni, mert én a
Te megbecsülhetetlen jóságaid után azt reménylem, azt ígé-
rem magannak, hogy ha felséges urunk Tégedet a Zichy
Károly helyére állítana is, Te rólam és az én gyermekeim

ről megfélekedezni soha nem fognál. Kérlek, írj Cserei Mik-
lósnak, kérlek, tégy egy útát a primáshoz. Sok jó ember
fogna örövendeni, ha Te mostani nyugalmadból kikapatnál.

Döbrentének nálad léte oltá nem vetted leveleimet. Te
tudod, hogy ez elhülésből eredhet-e. Ne hidd azt barátom, s
érezd hogy Te nekem mindenem vagy. Egy nyílás adta
előmbe magát, hogy gyermekeimet boldogíthatom, s egy jó-
szágot vettem meg. Mosolygasz, hogy olyakat én merek, és
most. Hidd, hogy nem tevék gondatlan lépést; de nincs ideje
hogy magyarázzak; fogom a maga idejében. Azonban úgy
tetszik, a dologból semmi sem lesz, mert olyanba botlatott a
történet, akinél több a nyerekedés áhítása, mint az adott szó.
Én az efféléttől borzadok, s mihelyt effélet látok, oda bizo-
dalnam. Azt hiszem hogy másnak is oly lehetetlen esalni,
mint nekem.

Amiolta ezen jószágvételle bocsátkozám, alig dolgo-
zom valamit. Éjjel nappal ez foglal el, s feleségem taním,
hogy ha reményeim mindenfelől nem esalattak volna meg,
nem csak gyermekeket és könyveket dolgoztam volna. Octó-
ber 20-dikán, épen egyhéttel előbb mint 62-dik esztendőmbe
beléptem, fiam születék, kit Lajosnak kereszteltetem, kedves
ipam emlékezetére. A gyermek egészséges, s anyja maga
szoptatja, de kénytelen vagyok segédére szoptatót fogadni,
mert látja maga is amit neki mindég mondtam, hogy ő is
a gyermek is szenvedni fog, ha tovább is maga szoptatja.
Nem képzelheted mely anyai gyönyörködéssel viseli gond-
jait; első gyermekének sem örült inkább mint ennek.

Levelem postán megyen, de első alkalmatossággal
visszaküldöm a Hormayr Zsebkönyvét. Éljen szerencsésen,
tisztelt, szeretett, esudált férjfi. Vess Grófnéd lábaihoz, s
Comtesse Virginiét tiszteld. Egész szívem előmlik mikor ró-
lad gondolkozom.

Széphalom, január. 9-d. 1821.

örök híved
Kazinczy Ferencz.

Horvát István, custósa a nemzeti bibliothekának, a primáshoz megyen bibliothocariusnak. Horvát nekem most is nagy barátom. — Érted mit akarok ezzel.

Újságúl írhatom, de nem Horvát után, — hogy consiliarius Jacobus Ferdin. Miller de Brassó azzal vádoltatik, hogy a nemz. muzeum kincsei között néhány régi pénzt el-sikkasztá, s pere van a tettért.

CCXXXI.

Széphalom, január 24-d. 1821.

Tisztelt barátom!

Mintegy két hete, hogy erdélyi kormányzékai tanácsos Cserei Miklós úrnak hozzám írt leveléből egy téged illető czikkelyt egészen kiírtam, s postára adott levelemben megküldöttem. A levél nem vesztetett el; de hallgatásod annál inkább kínoz, mivel különben is régen nem vettem semmi írásodat, s ez rettegtem, hogy vagy betegség, vagy valamely történetek érthettek. Óvjanak meg istenid mindentől amit magad nem kívánsz magadnak. Nem lévén e rossz útakban semmi alkalmatosságom ami levelemet vigye, kénytelen vagyok ezt ismét postára tenni. Cserei nyugtalan lesz érteni mit mondál gondjaira s tiszteletének jeleire.

Engem rég olta egészen elfogott a házi baj és a pénz szerelme. Sora est in fundo parsimonia, ezt kiáltja Senecaánk; de ehhez soha sem foghat az ember későn, noha nem soha gonoszabb időkben. Megyünk míg az örvény elnyél. — De mi nek beszélek ezekről? Oly kedvetlen tárgy ez mint a halál.

Vedd e helyett még septemberben elkezdett verszete-met, de amelyet csak tegnap este végeztem el. Egy helytt, s megtörténhetik, több helytt is, a Te gondolatodat szöve-m

fel, s látat fogod, hogy az esillám (lumière) a munkában. Éljj szerenésesen, nagylelkű s hazánk határam kívül is tisztelt férjfi s szeresd

hív esudálódát
Kazinczy Ferencz.

GRÓF KORNIS MIHÁLYHOZ

Szent-Benedekre Dézs mel'lett.

Hijába omlanak, barátom, könnyeid,
Atyád nem hozhatják vissza nyögéseid.
Érez sarkát a vad Halál kapujának
Soha nem nyílnak meg halandó jajának.
Ebből áll a vadnak egész felelete:
Aki lesz, ide jut; Zeüsznek ez végezete.

Tárd amit túrní kell, s leljen fájdalomában
Lelked vigasztalást s erőt önmagában.
Ami elmult, tekintsd örökre elmultnak —
Így kiált a Szükség s az Ész a búsultnak.
Jó, de míg elfásulsz, áldd a Természetet,
Hogy a szenvedőnek lágy könnyet engedett.

Elt már Prometheusnak agyagból gyúrt mive,
De csak verni tudott, nem ézeni, szíve.
Homlokát illette Pallasz világával,
Küpris, a szép, keblét rózsálló ujjával *).
S ön a buta agyag lát, eszmél, és ítél,
Sohajt, szeret, gyűlöl, vágy, utál, fél, remél.
Igazan emberré csak az által leve,
Amit e kettőtől ajándékúl veve:
Észet, mely oltogassa a szív vad égését,
Érzést, mely feyítse az Ész tévedését **).

Tedd te is, bár nehéz, amire intenek.
S midőn fájdalomaid el-elsüllyesztenek,
S az Ész vesztéséged nagy voltát rajzolja,
S hogy határ nélkül sírsz, ő még igazolja;

*) Rosige Finger, azaz. von einer Farbe, welche in die der Rose einschlägt.

***) Ez a két sor a Te leveledből van véve.

Kérd a Szívtől mit sűg egy homályos szent hit,
S derítsd fel elmédnek komoly képzelményit.
Csald meg szemed, s tagadd amit az tisztán lát,
Hajlasz barátodnak ha követni szavát.

Mondd, hogy atyád még él, mert még él! lelkednek,
S vége a halálban nincsen az életnek;
Mondd: az a szebb és jobb kezdetét ott veszi,
Ahol porhajlékát a lélek leteszi;
Amit egy szép álom feste Scípiónak,
S Plátó s Virgil költe, mond d te is valónak:
S meglátd, a Szív csudát, s igen nagy csudát tész,
És hogy az nem rosszabb birtokunk mint az Ész.

Úgy van! még él atyád, barátja szívednek,
Körülöttd leheg, s tanúja tettetnek.
Lát, midőn sírsz, hogy bár Zsigmondtól eredtél,
Ki Erdélyt kormányzá, még semmit nem tettél;
S bár Teleki Károly volt hív anyád atyja,
Nevedet vérséged fénye ragyogtatja,
Nem az önmagadé! — lát s örvend sorsának,
Hogy ily fiút ada házának s honjának.
Sírj, s ha barátodnak intését tűrheted,
Szeresd a ragyogást, s válld meg hogy szereted. (Voltaire *).
Így sírt, s nem tagadta nagy szíve sírását,
Ki a marathoni vezér ragyogását,
S a ragyogást csak a tettért irigylette,
S később élte s veszte által érdemlette.

Két út viszen oda, ahova szíved vágy;
Ne nézz csak vakító példát; nézd ez mit hágy.
Homály is adhat fényt és a házi élet,
Ha érdemek védik és a köz ítélet.
Felejtve lesznek majd korunk sok nagyjai:
Nem soha Festetics, soha nem Ráday.

Neked osztályrészüd az a fényes juta,
Melyen sok jó vésszel, sok rossz kényén futa.
Járd; de a Szirének ellen óvd füledet,
Ne tagadd meg soha ál fényért tiszteted.
Bukj, ha kell, s kívánja szíved szent érzése —
Atyádnak, kit siratsz, erre hív intése.

*) Én a francia poesissnak nem ismerem szebb sorát mint ezt:
Romains, j'aime la gloire, et ne veux point m'en taire.

CCXXXII.

Széphalom, febr. 4-d. 1821.

Tisztelt, kedves, barátom!

Ínhol mégyen vissza hozzád a Zrínyi munkája és a Hormayr és Mednyánszky bárók Zsebkönyve. Zrínyidet beküldém Patakra, hogy, ha meg nem volna a bibliothekának, irassák le, s leiratták, széllyel bontatván a Te exemplárodát hogy árkusokként adhassák a deákok kezébe. A leírás így egy hét alatt véghez ment. Innen történt, hogy most más színű papirosba van kötve az ami hozzád megyen, mint akkor volt, mikor vettem. Ha reményleni lehetne, hogy a censor megengedi a kiadást, én ezt is kiereszteném. Nem mondhatom én neked, mint bájöl engem mind az ami a Zrínyi tollából folyt. Jól írt magyarul, az akkori időlöz képest tudnillik, és a római írókat szerette követni. Ide teszem némely kijegyzett helyeit, melyekkel a maga helyén mi is haszonnal élhetünk.

*De szerencsétlen én! azaz: oh én szerencsétlen.
Panaszolkodnám a szerencsére — ma ellen.
te ítéleted rajta. — mint lelked rajta!
Soha senki oly szorgalmasan nem volt jelen (sich gegenwärtig) minden cselekedeteiben, mint Julius Caesar.
lassú tanács — nem szeleskedve, hanem érett lélekkel választott lépés.
Endre király Henrich császárt Magyarországból kiűheltette — azaz éhség által kergette ki.
mint az árvizet el kell folytati eresztetni. Duo infinitivi.
vitéz, vagy vitéztelen.
bizony dolog — azaz bizonyos.
„Nem csak csinálnak, de sőt nevelnek“ — duae particulae quod gracieis solemne.*

Hunyadi Lászlónak vére istennél *nem ereszt feladé-
kenységet.*

Mátyás királynak elválasztását előbb *bigadták meg*
hogy sem lett.

Elaluvá oltalmát.

Elmentté tette vala magát, simulavit se abiisse.

Szüntelenebb isteni szolgálat — mehr als nöthig.

Elbabonázá magától a veszélyt — imádsággal akarta
elkergetni.

Az egész keresztyének regulájában — Enallage.

Én nem földolgozni akarom ezeket, de másként hasz-
nálni.

Még a heynai Virgíl első kötete van könyveid közöl
nálam, és a Voltaire gyönyörű levelei. Kérlek, ezeket hagyd
itt még egy ideig, és ha bírod, engedd meg Dülházy úrnak,
hogy a Conversations-Lexikonból kiküldhesse nekem azt a
két kötetet, amelyben a Sprache és az Übersetzen fordul
elő. Én bírom a Conversations-Lexikont, de az enyém csak
az R betűig tart. A többi még hátra van. Ezt is meg fogom
hozatni. Most van szükségem e két cikkelyre.

Mailáth tüzel, hogy adjam ki minél előbb Sallustot és
Cicerót. A kettőt egymás nélkül ki nem adhatom, mert nem
érem el ezélmot. Azt fogják bizonyítani, amit nekem ta-
gadnak ellenkezőim: — *Igy a nyelv, de az hely s a szülő
nyelve nem egy nyelv.* Sallust nem úgy szól mint a mindenek
által javalt és csudált Cicero, és mégis igen szépen szól.
Ezt a nagy igazságot fogja tanítani a kettőnek egyszeri kia-
dása. Dr. Beregszászi most ada ki ellenem egy nyolcz ár-
ku snyi munkát Patakon. Igen sok jó van benne az igen sok
rossz mellett. A munkát a pesti censor nem akarja megeng-
gedni hogy kiadhassa: ide küldé tehát, s oly parancsolattal
nyomtatták, hogy míg a typographus kész nem lesz vele,
senki ne bissa. Félt a doctor, hogy én hírét hallom, s ellen-
zeni fogom. — Nagyon megesalta magát bennem; én azt
soha sem ellenzettem volna. Két hozzá írt leveletem kinyom-
tattatá, s ezt szégyenlem. Minden tudja, hogy én reptében
szoktam írni leveleimet, és többire akkor, mikor kifáradtam
egyéb munkában. Mi a *suffragium*, azt én úgy tudom, mint

azt, hogy mi a *verbum*. De én a hozzá írt levélben azt nem
a grammatikai értelemben, hanem a lexicálisban vettem a
postfixum helyett. Megmagyarázza a tudós férjfm, hogy ő is
értette a Horácz szavát: Si volet *usus* etc. De hogy ezen ér-
téssel egészen ellenkezőt taníta, mutatja a Dissertatio. —
Hát még a Patak leírására tett jegyzésekben miket nem
mond! Azonban valljuk meg, hogy tökély nem jutott em-
bernek: B. is hibázott, én is hibáztam: B. is tanulhat tő-
lem, én is B.-től, s a Patak leírásában a gregárius deákok
száma etc. etc. felől, bibliothekárius számolása felől, hibás
volt a tudósítás, pedig én azt Vályi Nagygyal együtt dol-
gozám, és prof. Szombathy revidálta, minnelötte kiadtam.
— Én Beregszászinak felelni semmit nem fogok. Nem egy-
másnak valók vagyunk. — Tudni kell amit ő tud, az etymo-
logiát. De egyebet is; s vagynak igen jó, igen szükséges
és igen szép hibák. Malum bene positum non debet tolli. Ha
ez a tudós orientalista a régi írókat is ismerné, nem volna
ellensége az enallagéval való szóbáznak. Ő azt nem szen-
vedheti.

Sallust jobb most mint volt, de mi az a római origina-
lis mellett? Széllyel tépném valamikor a kettőt öszveha-
sonlítom. Ciceróm inkább kiállja az öszvehasznítást. Szünte-
len igazgatók rajta, s azon leszek, hogy ez idén kiesztessém
mindakettőt.

Még novemberben általküldém gróf Mailáthnak az
Erd. Levelek felét, minthogy a gróf parancsolt, hogy küld-
jem által (németre akarja fordítani). Most veszem levelét,
hogy öcsese (neveu) a perbenyiki, kívül gróf Eszterházy Jó-
zsef megajándékozta Zemplént, még eddig sem küldötte ke-
zéhez. Sajnálán ha ez elveszne, mert már ezt a Döbrentei
itt léte után dolgoztam, és így ennek jóváhagyása után.

A szászok közül valaki egy ezáfolást tett a Tud. Gyűj-
teménybe azon levelem felől, mely ott már megjelent. Talán
a januáriusi darabban venni fogjuk. Dátumaim tagadhatat-
lanok. De ha igazat mond, megigazítom, s megvallom hibá-
mat. Döbrentei mondja, hogy Erdélyben nagy haraggal
vannak ellenem a szászok a *medv-faj* miatt. De ebben ugyan
igazok nincsen. Lady Montaigne dáma volt, s a nagy világ szó-

lisaival derekasan ismeretes; és mégis ő is *medvének* nevezte volna azt a fajt, melynek paraszt sorsú tagjai a nyájas megszólítótól elfordúlnak, s egy-két syllabával felelnek kérdéseire, vagy épen nem. Bónis Sámuel úrral épen így bántak. És így nem hazugság amit mondok felőlök.

Gróf Mailáth, igen is, kész a magyar anthológiával. 150 verszetet ad ki, kirekesztvén mind azt, ami alkalmi darabnak tekintethetik, azaz *amely valakihez van adressálva*. Régi baja a német íróknak, hogy az ilyenek felől azt hiszik dass sie kein allgemeines Interesse erwecken können. Horáth, Pindár őket megczáfolhatná. Látván, hogy a gróf ezt így akarja, nem igyekeztem elvonní szándékától. Ha ez nem volt volna, általküldém vala herezeg Schwarzenbergnek írt versedet. — Kisfaludy Károly is ily szándékkal van, s almanachjába ily tárgyú verszeteket bévenni nem akar. — A esászárné megengedte, hogy neki dedicáltassék az almanach.

Lesz egy Zsebkönyvünk is. Igaz Sámuel úr adja ki Bécsben. A czindapra a tokaji hegyet metszeté az én rajzolásom szerint. Ezt nekem már megküldötte; a kép igen szépen van dolgozva, de nem híven. Visszaírtam neki, hogy igazíttassa meg, s ígérte, hogy fogja. Annál inkább örvendek azon, mert az a szép hegy Szent-Mihályról tekintve épen az, amely Újhely mellől tekintve nápolyi szépségű: a Bónis Sámuel úr Nagyfaluja felől tekintve óriási rútt forma.

Igaz maga szólta meg, hogy Szent-Mihály czimú epigrammámat Zsebkönyvébe felvehesse.

Nem hittem én azt, nemes lelki férjfé, s nem is hiszem, és hinni soha nem fogom, hogy téged a fősvénység szállhasson meg: de hiszem azt, hogy ezek a tatárjáráshoz hasonlító idők téged is meghatnak, s elveszik nyugodalmadat, mert súlyokat te is érzed minden gazdagságaid mellett. A sors nekem nem ada csaknem 900 házhelyű Szent-Mihályt, és amiket Sárosban és Zemplényben bírsz: engem irtóztató csapások érnek, és bár hát a feleségem menekedhetett volna meg a hasonló csapástól! de őtet egy részben épen az érte, ami engem. Én megvallom, hogy mint a Horáth Mónája, most éjjel nappal mindég a *fősvénység* gondjai foglalnak el. Sze-

retném gyermekemnek azt a vallástételt adni szájokba, hogy atyjok igyekezett őket megmenteni a szegénység lelket ölő szükségeitől, a világgal pedig azt láttatni, hogy én egyebet is csináltam volna mint könyveket, ha engedte volna állapotom és az idő. — Az a munka, amire vagy te buzdítottad Döbrenteit, vagy Döbrentei téged, gyönyörű lehet, de nem látom mint boldoguljatok. Minden írók nem ismertek. S az írók hada veszedelmes had. Erre is elmondhatjuk Voltairrel: *Illustres fous!* Alázatosok, szerények, nekik nem kell a dicsőség, ők érzik munkácskájok esekélyességét, de ez a keresztényen alázatosság gög, iszonyú gög. Engem ez vont bajba és háborúba. Bella geri placuit nullos habitura triumphos. Én egmonti lélekkel bírva, egyenességemmel önként léptem kelepezőjébe, noha az Orániének sokszor intettek, hogy ne higgyek nekik. Azon kell lennem, hogy becsülettel vághassam ki magamat a bajból, s ezt mondom: Bella geri placuit *magnos* habitura triumphos, mert ha az ügy kap triumphusokat, úgy mi is győztünk.

Hogy Zseni felől szeretettel szólasz, az nekem kevélységem. Azzal az intéssel eresztettem el, hogy csak a jók javallását keresse, nem a fényesekét; s meghagytam neki, hogy a senator Fried úr leánya társaságát keresse inkább, mint akárkiét másét. Harmadik kézből tudom, hogy a lányomat az az igen tiszteletes erkölcsű s gondolkozású személy, valamint atyja is és testvére, nagyon szeretik. Megbecsülhetetlen az a kegyesség, amelylyel éránta Te vagy, mert így a gyermek Téged, a mélt. grófnét és Comtesse Virginiét esudálhatja. Neki maga a természet már, de én is és az anyja, félénkséget adánk; elevenségre van szüksége, és a szebb társaságok tónusának eltanulására. Hol vehetne erre szebb és nagyobb példányokat mint a Te házában? Kérlek, fogadd attól az embertől, aki semmit nem adhat, az itt menő *tökös híreket* hálája jeléül s bizonyosságául. Lelked nemessége azt hiteti velem, hogy Te nekem abban rosszul semmit nem véssesz. Vigasztalhatatlan volnék ha valamit találnál benne, ami meghánthatott volna. Él szerencsésen, tisztelt barátom, s légy elhitetve az eránt, hogy téged forróbban senki sem tisztelt, senki sem szeretett, mint *Kazinczy Ferencz*.

Mit mondasz a Cserei levelére? Nem jobb-e így szerettetni mint Te szeretted, mint úgy, ahogy a mi ragyogó bábjaink, akik előtt görbedeznek, de vagy szidva vagy nevetve?

Mit mondasz Kornishoz írt epistolámra?

Gróf Eszterházy Károly püspökről is papirosra fogom tenni amiket tudok. Méltóztassál várakozással lenni.

CCXXXIII.

Kassa, febr. 6-d 1821.

Édes kedves Ferenczem!

Tegnapelőtt kapum küszöbén megbotlott alattam paripám, és mint egy villám, úgy esett egész terhével bal lábomra; hogyha ki nem rántottam volna azt a kengyelvasból — mivel a ló mindjárt ismét felugrott — bizonyosan magam után huzzott volna; így csak a lábam zúzattatottsze és ki-marult. Felszedém ugyan magam, de nem léphettem, és mint egy halottat vittek fel a grádiuson. A hírmára elémbe rohant feleségem, és kevésbe múlt hogy el nem ajúlt; most pedig plánta módjára a meleg ágyban fog kelleni vagy hat hétig sinlencem szerenésétlenségem. Valósággal „homme plante” vagyok, és csak annyiban állat, hogy nagy fájdalmakat szenvedek; mert nem tudom bizonyosan: érez-e nagyobb része a növényeknek. Remélem, ki fogok gyógyulni. — Te szerencsésebb vagy — aminap megim fiat szült feleséged. De nem gyengíti-e az a sok szülés? Feleségem azt tartja, hogy a mostani idők inkább kedveznek az osztályoknak, mint a szaporításnak.

Minden tekintetben igaz amit a Gyulay házról írsz. Az ifjú gróf igen szelíd erkölcsű, szép tehetsége van a muzsikában; az ifjabb kisasszony mesteri módon játszsza a sakkot; a grófné merő jószág.

A magyarok viselete Budán az egész nemzetet nevetségessé tette Európa előtt. Azt mondatták a császárral: „totus mundus stultisat etc.” Erről, mind a gondolatra, mind az előadásra nézve classicaei kitételről azt lehet mondani, amit egy lengyel mondott bizonyos alkalmatossággal: „ami Grammatiki, ani Politiki.” — Gróf Teleki Samu fia felesége gyönygyeivel paszománoztatta ki mentéjét. Az egyik báró Prónaynak drap d'orból valának sarui. Mások remédek portékákat szedtek fel a boltokból, hogy gazdagoknak láttassanak és tisztelkedhessenek. E mind azért volt, mert nimbuszal (azaz sugártény alatt) akartuk Ő Felségét Troppaubá küldeni, és mivel a csehok hidegen fogadták a fejedelmet, mi melegen akartuk — és így az árnyékot elvetni Vrbovára, és magunkra hajtani a kegyességek fényeit és sugarait. Ő Felsége sohasem volt kegyesebb. Gróf Almásy Kristóf azt projectálta: küldenének egy deputatiót a spanyolokhoz, és köszömnénk meg nekik fejedelmünk kegyes ígérezeit. Gróf Teleki Lászlónét megesókolta a királyné — valamennyi dáma a grófnéhoz tódult, és meg akarta ajkaivalérni azt a szent helyet ahová a fejedelmi csók tapadt. Részemről nem lett volna szükség az ily felséges nyomra — én a nélkül is szívesen megesókoltam a kegyes, jó, okos, és minden módon gyönyörű grófnét. Ő Felségének Budáról lett elutazása után eltiltatott a nyomatástól Gustermann munkája 3-dik darabja: később pedig két zsidót magyar nemesekké nevezett ki Ő Felsége. A királyné azt mondta: hogy Prágában 24 óra alatt több kérélevelet kapott férje, mint két hét alatt Pesten. Csak Vurm, a fejérvári püspök, szólott úgy amint az igazság, az okosság és a fejedelemhez való igaz bizodalom és hűség megkívánja: azt mondta tudniillik: „remélik a magyarok, hogy nem fogja őket ezután Ő Felsége pátensok által igazgattatni.” Sok magyarok azt mondják: hogy közelebbi viseletek által Budán mostani constitutiójokat sok századokra megerősítették. Ezeknek pápaszenre lenne szükségök: nem hogy a nevetségest lássák, mint Fáy András, hanem hogy magok ne váljanak nevetségessé. A magyarok viselete Budán káros és hazug hízelkedés volt — mert meglegedést színellet, és megesalta a jó szívű, de nem messze látó, jámbor

fejedelmet. Tudod-e, hogy ámbátor azt kelle egynehány esztendőök előtt vitatni Gustermannak : hogy Magyarországhban az első szülöttség jussa után megyen a korona: most mégis legközelebbé arról is gondolkoztak Bécsben, hogy a koronaörökös öesese kövesse fejedelmünket a trónison? Egy hintik el mindenütt a visszavonás magvait az uralkodó házakban, és mind ezeket csak azok nem látják, akiket ezek a dolgok leginkább érdeklenek, és akikhez legközelebb esnek az effélék. — Cserci barátságát hálálom, de Erdélybe nem mehetek, mert nincs pénzem; oztán könnyen megeshetne, hogy oly rossz ideát kapnék ott is a bürokratiáról és az igazság kiszolgáltatásáról, amilyennel dosztig el vagyok telve a magyar bürokratiáról és justitiáról. Vén vagyok már akármely nagy úrnak, ha primás is, kegyelm keresésére. Úgy tetszik nekem : hogy ő hercegsége céljai és kinézései százaljával ellenkeznek — meglehet, hogy hibázom — vagy, hogy ő, mint nagyon nagyot lépett, szükségből, vagy háladatosságból, vagy a kegyelem megtartása végett, koholja intézetjeit. Hallom, azt mondta neki a császár mikor a keresztényi felekezetek megegyeztetéséről szólott a fejedlem előtt : „Mentsen meg a jó isten, tessék Spanyolországra vetni szeméit.“ — Ha a primásnak tetszeni szeretnék, azért lenne : hogy rajta valami módon segíthessek; politikája, bizonytalan és gyanús popularitása kívánni meg, hogy valamely jeles protestáns férjfiú eráutenne valami jelest. Az én pályám bevégződött. Ha élek és ki találne még egyszer bújni kedves, esendes homályomból, az csak akkor fogna lenni, ha a kormányzék systemáját megváltoztatni kénytelenítettne. Akkor bizonyosan a köz boldogságon igyekezném : ezt mindég előmozdítja a derék emberek eránt mutatott pártfogás. Én nem tudok nemderék embert szeretni, de tudom tűrni, és szívesen javítok rajta, ha és amikor lehet. Még gyermekeim miatt sem hajhászom nagyon a nagy urakat; úgy igyekszem inkább fiaimat nevelni : ut ipsa etiam fortuna carere possint. Az amit az ember a köz jóra nézve tehet, igen kevés és igen lassú haladású, ha nincs oly helyzetetésben, hogy szívével, eszével és nyelvével a dolgokon rugtathasson.

Nálam vala tegnap Deresényi, kért : beszéljék le acquisitiódról. Céljait nem tudhatom : de, mint okos és tapasztalt embert, barátodnak tartván, nem gondolhatom, hogy egy oly jó fejű ember alacsony lélekből származott tanácsot adhasson. Előhozom hát a dolgot, a nélkül hogy legkisebb ítéllettételt engedjek magamnak egy oly dologra nézve, melynek környülményei ninesenek tulva előttem. Az afféle embereket mint mi ketten vagyunk, azért igyekeznek némelyek megesalni, mert tudják, hogy mi teljességgel nem tudunk a csaláshoz; ha mi akarnánk vagy tudnánk eszünket arra fordítani, ők járnák meg nem mi : de olykor ők boldogúlnak; a mi kötelességünk tehát felvigyázni, hogy ne boldogúlhassanak, és némelykor szívükre vetni eszünk zaboláját.

Én a Brassói Müllerről mindég ügyvélekedtem, hogy ő ahoz a francia bibliothecáriushoz hasonlít, kit egy udvarnag azért ajánlott jövedelemministernek, mivel nem igen nyúlt ahoz ami rá vala bízva; de ha nyúl, jobb hogy bibliothecárius maradjon.

Nagyon kellemetes gróf Kornishoz írt versezeted. Ha én valék apja gondolatodnak, meg kell vallanom, hogy szerencsésen szülő anyában valék nemző.

Expectemus omnia a tempore. Hijába iparkodunk vénségünkre pénzt szerezni. Látod, minő hasztalan iparkodtam. Te nem-iparkodásoddal azt nyerted, hogy kevesebb gondok közt élteél. *Malum mole sua remedium inveniet.* Esmered az olasz közmondást :

Chi a venti non fa,

A trenta non sa,

A quaranta non ha,

Che si vadi far buzarar a cinquanta.

De hol és ki vágya már most ránk ezen hideg klímában? Itjú katonáink sorsa lesz az Nápolyban, ha háborúra kerül a dolog. Rájok egy más olasz közmondás is fog illeni : „Veder Napoli, e poi morir.“ Bocsásd meg cynismusaimat — nem vagyok én azért maró, hanem szerető, szenvedő és bajait hékességgel és esendességgel tűró

hív Jiskák.

Febr. 8-d. 1821.

Század volt a múlt éj, de nem a csendes álom, hanem a fájdalomakra nézve. Elfelejteté velem már korán reggel azokat drága, szeretetre méltó leveled. Jókat jegyzél ki Zrínyi-ből, de lehetett volna-e rosszat? A Conversations-Lexikonból küldöm a kívánt kötetet. Többi könyveimet is hird a-meddig tetszik.

A nem, amelyben írunk, az író tulajdonsága; az akkori ihletetés, a gondolatok és érzetek természeté szokta kiszabni lelkünk szüleményei ruháját és annak formáit; máskép írt hát Cicero és máskép Sallust, sőt mind ez mind az különbözöképen e vagy ama nemben, de sőt órában is. Ha históriát írt volna Cicero, históriai stylusát csudálnám, noha az nagyon különbözne akár böleselkedő, akár szószólói előadásától; azonban kitüme mindenütt Cicero, és a historicus Cicero oly kevésbé lenne historicus Sallust, mint a historicus Sallust historicus Cicero.

A *berkek* homálya fedte be Berekszászi fejét. Ő mindent az etymológiára és a legszorosabb grammatikai regulákra épít — piommal egyenget mindent, azért nehézkes esze járása, s nem áldozott soha a Grátiáknak. Nem kér tanácsot a fiútól, a szívtől, és mindent csupán a puszta tudományban keres; nem hájt semmit a sokoldalúságra valamely nyelvben; nála nem rend a regula, hanem láncz és békó; egyszóval: ő soha még felé sem emelkedett a nyelv ideáljához; ha tőle függene: még szaporitaná a nyelv reguláit, és felkurkászna egész napkeletet, hogy kormányzaboka alá vesse lelkünk haladását. Fiaimat esúnyáknak nézné, mert nem hasonlítanak hozzám, holott tudja feleségem, és az egész világ szintűgy mint én meg vagyunk győződve: hogy tőlem származnak. Vele hát és Kassaival megszűnik minden okoskodás, mert ők úgy belé merültek a grammatikába, hogy nem is gyantják a nyelv philosophiáját és aesthetikáját, s azt gondolják, hogy élő nyelvünk be van már fejezve. Az pedig hogy elhíháztad a tanulók számát Patakon, oly kicsi botlás, mint maga a tárgy, melyben hotlottál. De ne szóljunk többé az oly

tudósokról, kik nem akarják látni és érzeni, hogy mindég fel kell áldozni az etymológiát az euphoniának, valahányszor a kettő összeütközik. Hazánkban semmi sem terjeszkedik nehezebben a jó ízlésnél: ennek sok oka van, de most ehhez nem bocsátkozom.

Zseni ma is nálunk ebédelt. Szülei után senki sem szereti jobban mint mi. Nagyon el volt a fálm foglalva Virginiám, azért nem folytatta a levelezést; majd rá parancsolok, hogy folytassa, — de ne avatkozzanak bele a szülék, hanem olvassák a leveleket, és tegyék megjegyzéseiket a leánykák előtt; így igazolni fog a kifejtődés, nem akadályoztatni.

Mi Döbrenteivel csak a fő írókat és a főbb munkákat akarnók megismertetni.

Mit írjak még betegágyamból, hol újra Gibbont és Quintiliánt olvasom? azt: hogy jobb szerettem volna a Pegasussal botlani, mert sok, öt hat hétig az ágyhoz szegeztetni, mindég hanyat feküdni, nem mozdúlhatni, és fájdalmakat szenvedni, mikor mások járnak kelnek a derült ég alatt, és eszékbe sem jut, hogy elesuszamodhatnának és nyakokat törhetnek. Sed levius fit patientia, quidquid corrigere est nefas.

Sógorod gyakran meglátogat. — Talán írok betegágyamból egynéhány nyavalygó jegyzeteket a közted s Berekszászi közt folyó háborúeskára; de békéltető szándékkal, és, amennyire csak lehetni fog, csipkedések, ha nem is mindég esiklandozások, nélkül.

Szabó úr Orkla munkáját a mérgekről lefordította és nekem dedicálta. Vale

Pipsz.

U. I. Köszönöm az ipam- és magamról való történeti jegyzeteket; hasonlókat várok Eszterházy Károlyról, a püspökről.

CCXXXIV.

Tisztelt, kedves barátom!

Te hajban vagy, fekszel, szenvedsz, s én kínjaid, únalmid enyhítésére nem lehetek. Mely hálátalan volnék én, kedves barátom, ha lehetne mennem, s hidegséghől nem mennék. Oly időket élünk hogy legszentebb kötelességünket sem lehet teljesíteni, hogy a legédesebb gyönyörűséggel sem élhetünk. Nem te vesztesz, hanem én, hogy hozzád nem mehetek. Hidd azonban, hogy szerenesétlenségedet senki sem sajnálja inkább, senki sem kívánja inkább felgyógyulásodat, mint én.

Zemplény vármegye engem arra parancsolt, hogy rendtelenségbe jutott levelestárját tekintsem végig, s hozzam helyre a hibát. Szirmay Antal azt 1783. kezdette rendbe hozni, de azolta a rend feldúlhatott. Ez a munka halálomig eltarthat. Ha harmincz esztendő előtt vettem volna a parancsolatot, mely örömmel teljesítettem volna! Sokat lehetett volna tanulnom. De most a házi gondok, literatúrai igyekezeteim nem engedik, hogy örömmel tegyem amit kénytelen-séghől és csak azért teszek, mert erre a köz bizodalom hív meg, és azért is, mert senki sincs aki tegye. Mindjárt gyűlésbe mégyünk, és így sietve kell bérekeszteni leveletem. —

Lyányom valóban nőni kezd, s annak örvendek. De én nem csak testi növést tapasztalok rajta, hanem lelkit is. Azt azon szereneséjének köszönöm, hogy Te nemeslelkű barátom ötet házába, s a mélt. grófné a maga szeméi előtt, Comtesse Virginie a maga társaságában megszenvedik. Kinondhatatlan kedves nekem az, hogy Zseni a te lelked kedves gyermekét Comtesse Virginiet mindenek felett szereti.

De élj szerencsén. Bár azt hallhassam, hogy már jársz, és sántítás nélkül. Én régen nem lovagoltam; kedves ménemet az idén agyon kelle lövetnem, s nincs báti lovam, s isten tudja mikor engedi erszényem hogy egy tüzest kap-

hassak. Mert a tüzetlenre nem örömet ülök. A paripa is úgy kedves mint a vers. Qui tunc denique habent . . . leporem Si quod pruriat, incitare possunt. Óllemek forró tisztelettel.

Újhely, mart. 12-d. 1821.

örök híved
Kazinczy Ferencz.

CCXXXV.

Kassa, ápril 13-d. 1821.

Kedves barátom!

Köszönöm a szíves emlékezetet. Lábam még mindig koldus; hasonlít urához. Sántikálok mint a szerenesém, minden lépésem fájdalom, nem tudnék Nymphát kergetni: — vagy elszalasztanám, vagy kis ujjá taszításával eldöntene; a tekenősbéka utól érhetne. Tíz esztendő előtt, vagy még elébb, nyereségnek veondeném szerenesétlenségem, mert nem ártott volna olykor lassabban haladnom, mind lábam-, mind szem-, mind szívemmel, mivel a frisseségre és lassúságra nézve egyarányuságba szokta magát többnyire tenni a lélek a testtel; és nem rossz, kivált nálunk, öszvének lenni; minekutána többet és inkább botlik a rossz úton a friss paripa. Azzal vigasztalhatnám magamat, hogy mind Byron mind Scott, a mostani Anglia két nevezetes költői, szintúgy sánták; de azért nem költő valaki, mert vagy sánta vagy vak; sántikálás nélkül vagy még azelőtt kellene tudni poétának lenni, ha oly dolog lenne a költeményesség, melyet meg lehetne tamlni. Vigye az ördög a szárnyakat, azamoda felhívott, s ott aethert hasító repülést. Felkiáltokolykor, ha itt alant biezgni kell minden lépten! de csakhamar igazítom megint szavamot, s így szólítom lelkemet: Szállj, szállj e nyomorult, zavaros, szenvedni teremtett kis golyóhison, oszló hőrbe esontba börtönözött ég-szülötte, szabad lelkem, honnod felé,

kibontakozván, amennyiszer csak lehet, mostani hazádnak (mely téged oly kevéssé ért s esmér) görösös alattságaiból! Bár a sántikalás lenne legnagyobb kínod, és a testi rossz az emberi nemzet legtöbb baja! de némely emberek kevélysége, bohósága, gonoszsága, ravaszsága, alávalósága tette és teszi az emberiség szerencsétlenségét. Adjja az úristen, hogy ez az új, nagy és igen nevezetes vita, mely az álorzáját elvetett despotái ravasz, setét, fertelmes és a szabadság újlag felgyújtott világlo szép lelke közt kezdődik, el ne fujtassék, mert később még több vérbe fogna kerülni: és utóljára mégis csak ex natura rei a szabadságnak fog kelleni győzedelmeskedni.

A közmondásnak: Veder Napoli, legalább első része eddig bételjesede:

O madre un dì d'ogni più raro ingegno,
Agli uomini e agli dei terra gradita,
Fu iniquo fato o fù del ciel lo sdegno
Che l'antica da te gloria ha bandita,
E sul collo ti calca il giogo indegno,
Onde sorger non possi a nuova vita?
Lacera desolata abbietta oppressa,
O Italia, in te non trovo io più te stessa.

Quei perda il ciel per cui dottrina e lumi
E l'industria dei popoli vien spenta,
E ignoranza nell' alma e n' i costumi,
L'ignavia ed il torpor nutre e fomenta.
A lui fra quei che nelli suoi volumi
Son alto spregio e con orror rammenta,
Luogo d'obbrobrio assegnerà la storia,
E il mondo esecrerà la memoria.

ma lasciam stare
Ciò che sentir non può che con dolore
Chi ha in petto un' alma e un briciolin di core.
Abbate Casti nella Papessa Giovanni.

Most tetszik ki, hogy minő kárt tett az emberiségnek Napolcon. Félnék a népek új dynastiák segedelmével sorsokat jobbitani, mert a corsicai dynastia a jégre vitte vára-kozásokat. A szabadságot kellett volna előbb megfundálni

Európa északi részében; és úgy oztán megbuktatni vagy az igazság korlátjai közzé szorítani az angol hatalomnak vissza-éléseit; de Napoleon a dolgot megfordította — hinczokat adott a szárazföldnek, hogy azt Angliának lánczaitól felszabadítsa: így egy nemü rabság helyébe más nemüt helyhez tetett: a szabadság roményét csak pályája végén mutogatta, maga a pálya területén pedig szerez igazgatást organizált. Timoleon, vagy Epaminondas, vagy Washington, nem Nagy Sándor vagy Caesar, kell a despotismus és az anarchia minden viszontagságain egy fél század alatt keresztülment Európának.

Kérlek, kedves barátom, ne veszejtsd el a látás kincseit, a históriai kincsekért. Én nem igen szeretem a históriát, nem csak azért hogy sokszor nem igen szépen, hanem esúnyául hazud, hanem azért leginkább: mert mikor igazat mond is, többnyire csak esúf, ravasz, és alávaló lelkeket és azok fertelmes tetteit kénytelen említeni; de azért olvasom, mert dol-og- és emberismeretet merit az ember helőle.

Édes kellemetes leányod igen jól van ajánlva nálunk. Hidd el, hogy Virginiának kell olykor tőle tanulni kelleme-tességet.

Dúlházy mindég különös örömmel szolgál neked mindenekben, mivel felette tisztel és szeret, és nem csak látja, hogy én is szeretlek és tisztellek, hanem azt is, hogy nem ajánlhatja magát jobban nekem, mint mikor téged egy azon mértékben, mint én, mind tisztel, mind szeret.

Íme legküzelebbi levelém Döbrenteihez.

A Boeskey István és Bethlen Gábor fejedelmek aláírásuk lemásolását köszönöm.

Vale, deliciae meae. Írj nekem gyakran, ha rá órsz, és szemed engedli.

örök híved
Pápsz.

(Döbrenteihez.)

Tekintetes úr, drága, kedves barátom!

Talán ilyförmű levelet lehetne írnom azokhoz, kiket Szent-Mihályon feljegyezgettünk, hogy minket segítsenek a

psychologico-literaria biographiák írásában, azaz : a nevezetesebb magyar írók jelesebb munkáik megismerésében.

— „A magyar nyelven írott jelesebb munkák és szerzőjük megismerése, nem csak egy nagy lézapot pótolna ki literatúránkban, hanem ennek épőbb és frissebb növései kijelölését könnyebbítvén, ebbeli, mind kíneseinket, mind hiánosságainkat az egész magyar közönség előtt fel is fedezné. Hasznos lehetne még azoknak is, kik magok üzik nálunk vagy a komolyabb, vagy a szép-tudományokat, azokra nézve pedig, kik csupán tanulói és kedvelői literatúránknak, szükséges. Ha nemzeti kimívelődésünk és esinosodásunk gyarapodását terjedni akarjuk látni : azokat az esmereteket kell terjesztenünk, melyek a magyar elmék kifejtődéseit a honi pályán bélyegezik; mind a jelen, mind a jövőkor elibe kell vinni azon fáradozó hazafiak dióső törekedéseit, kik a nemzet lélekbéli sajátjának részszerint szerzői, részszerint megőrzői, belőlünk nem csak nemzetet alkotni, vagy legalább nemzetiségünket fenntartani, hanem ezen elnyomtatott s lappangva terjedett és nevekodett elalacsonyodását most már elevenebben érző hazára minőminő dísz is hozni iparkodtak.

Ezen czély elérésében pedig talán a szerint lenne szükséges eljárni : hogy az e tekintetben szerzendő munka közrészvételt gerjeszthessen s tetemes segítségül szolgálhasson az idővel készitendő magyar literatúra históriájának; úgy kellene tehát írva lennie „ut et indocti intelligent, et docti intelligere eurent.“

A nevezetesebb szerzők fejtvén ki nevezetesebb írásaikban mind a nyelv, mind a nemzeti literatúra, mind pedig a nemzet lelkét: elmellőzhetetlen volna e kifejtődések észrevétele, de még azt sem kellene elmellőzni, ami az írókat vagy könyvtét bélyegezi, ami a szerző életéből szíve s esze nem mindennapi szabását és járását kijeleli, személyezi, megkülönbözteti; és ami, a bár apróbb, de részvétetőbb tettesek s véletlen nyilatkoztatások kipattanásainál fogva, akár emberi, akár tudományi, akár hazafiúi tekintetben tanuságos.

Nem kellene annakokáért az ilyetén munkának vagy a lelketlen esontvázhoz, vagy valamely mutató táblához, sem pedig ellenben a szentivány énekéhez hasonlítani, hanem in-

kább középszerű rájába szorítottottnak lennie, s oly hasonlatos és eleven rajzolatokat foglalni magában, melyek a magoknak e tárgyban esmereteket szerzeni akaró olvasókat szintúgy fáradság és unalom, valamint szembetűnő hiánosságok nélkül kielégíthessék.

Voltaire a XIV. Lajos kora íróinak betűk sora szerint készített lajstroma nem egyéb egy igen elnős mutatótáblánál. Jördens „Német prosaisták és költők lexikona“ pedig, sok haszontalan apróságokkal is meg vagyon rakva, melyeket ő olykor fárasztó nyúlósággal és tágassággal szeret előbeszélteni.

Bod Péter Magyar Athenása talán másképp íródott volna akármelyik hajdani athenaitól Athenában. Leginkább gyönyörködik az író az isteni tudományt kereső szerzők és könyvek említésében, és az egyébaránt többnyire nagyon idvességes és épületes munkák nem ritkán mosolyokra gerjesztő czúnjeit különös gonddal hordja elő. A valóban ritka érdemű Pápay Sámuelünk, jövődö követőire bizta az általa felhordott jelesebb írók munkái valamivel bővebb kikémlelését. A magyar lyrát virágoztató Virágunk csak azon íróinkat említi, kik római, vagy inkább görög, mértéken verselének.

Azon gondolatra fakadtunk tehát Döbrentei barátommal : hogy a nevezetesebb magyar írók élete s nevezetesebb munkáik nagyjából arányzott megvizsgálásának neki feküdjünk; és mind őket, mind pedig jelesebb elnebeli szerzeményeiket, emberi, tudományi és hazafiúi tekintetben honi nyelvünkön megismértessük.

Nem állítjuk mi, hogy az említett magyar írókon kívül még egészen pusztán nálunk ez a mező. Horányi kezdte már e pályába belépni; de nem igen szólhatott magyar lélekkel latin nyelven a magyar írókról. A magyar szájú Photiusunk Molnár, tágasabb, de egyszersmind határozatlanabb körre szorította fáradozásait; azonban neki sem ezélja a magyar literatúra és az abban tündöklő elmék kifejtődése. Sommázó kivonásai közé csak helylyel-helylyel s mintegy elvétve méltatta ő e vagy ama magyar munkát a kiszemelésre és könyvbírószágára. Ladvoçat fordítója és Mokry szintúgy keveset

ügyeknek honi nyelvünkön megszólaló tudósainkra. Kazinczy szokott kezes előadása mellett, Báróczyt és Daykát esmérte meg velünk, és nem lehet tagadni, hogy kivált testvérelkü biographost nyertenek benne két jeles emlékezetű magyar lelkeink. Domby nem mondott eleget Csokonairól, s nünámellett helylyel-helylyel tömöttebb, és mégis könnyebben folyó lehetett volna előadása. — Az igazán költeményes elméjű Csokonaink árnyéka egy valamennyire nehézkesség és gavallérosság nélkül rajzolni és festeni tudó biographosra már régen várakozik. — Az Erdélyi Muzéumban, a Tud. Gyűjteményben, és hol itt, hol másutt egyebütt, külön-külön kezek, mintegy elszórva, emeltenek ugyan némely jelesebb íróinknak emlékeket: de, amint mondan, mellesleg valának ezen diesőitések, és külön-külön czélyokra nézve készítettén, ha az általunk felvett nézőpont szerint segedelműl szolgálhatnak is, a magunknak kiszabott arány megjárására azonban nem látszhatnak elegendőknek.

Érezzük a fogyatkozásokat, akár a kátfejek tekintetében, akár egy kezünk ügyében lévő tökéletes magyar biblioteka hiánosságában; akár végtére a magunk tehetségében, sőt még magában az időben is; és azért bátorzkodunk a T. Úrhoz folyamodni, megkérvén barátságosan, hazánk literatúrája gyarapodása és terjedése nevében: hogy minket, a javaslott tekintetek szerint, a szándékozott munka kidolgozásában mentől előbb segíteni méltóztassék; úgy pedig: hogy előbb a maga ótetéből a részvetetőkbeket velünk közölje, ezután pedig, az ítélete szerint, élt és élő előkelőbb íróinkról s jelesebb munkáikról mindazokat kijegyezze, melyek esmeretére jutottak, és amelyeket a köz figyelemre méltóknak találand.

Kétség kívül, nem fogja a T. Úr rossz néven venni, ha az eként összegyűlt materiálékat a magunkéival egybevetvén, a kiválasztásban, elrendelésben és czélyunkra szükséges vizsgálatokban önmön nézéseinket fogjuk követni.

Szerénységünkről bizonyos lehet a T. Úr. Óva, kény nélkül, kíméléssel és csak mintegy elhintve hordandjuk elő ítéleteinket, jól érezvén, hogy könnyebb a mustralgatas a teremtésnél; hogy literatúránk mostani állásában sarkantyúra

még inkább, hogysem ostorra, szorúltunk, és hogy ott is, ahol vesszőskére lenne szükség, tanácsosabb legyinteni, mint vesszőzni. A hozzánk az enyészet kebeléből által élő holtakat azonban valamivel szorosabb rámmára fog venni kellenünk; nem azért, mivel már itt köztünk többé nem ézenek, hanem hogy a jó ízlés való mértékeit az élőkkel annál jobban éreztesük; s ennél fogva az ész és szív pallérozódását a míveletlenebb hazafiaknál gyűlöletességek nélkül gyarapíthatjuk és terjeszthessük. Magunkba tört indulattal, a felebaráti szeretet és illendőség vezetékjei után fogjuk mindazonáltal gondolatainkat és érzeteinket kilehelleni; őrizkedvén a szélsőségektől és túlságoktól. A philosophiai és aesthetikai lelket hívjuk majd segítségül, részrehajlás és előítéletek nélkül: mind a kilenez Múzsákat külön-külön, de egymást szerető szép testvéreknek nézvén, s nem mutatván a literatúra e vagy ama neméhez, vagy a nemek ehez vagy ama fajához, nagyobb vagy kisebb ragaszkodást. A hízelkedést vagy gúnyolást egyenlőképen elkerülendjük. Azon fogunk iparkodni, hogy olykorí elmosolyodásaink, minden vágás, száras és esipkedés nélkül sorkedező ártatlan fakadásainkkal, ne csak az olvasót, hanem még magát a szerzőt is esiklandoztassák, sehet pedig soha se ejtsenek. Szintúgy ojni fogjuk magunkat a esupa rámutatásoktól (indications), mint a terjeszkedő lepentyüségétől (Weitschweifigkeit). Semmitől sem fogunk úgy irtózni az előadásban, mint a homályosságtól, és semmit annyira kerülni, mint a ezikornyákat. Czélyunkat elvétenők, ha a nevezetességek helyét tanuság nélkül való holmi unalmas esipesupságoktól elfoglaltatván, hín fondkságokkal bátorkodnánk előállani.

E szemmel tartott zsimórmértékek között fogna haladni igyekezetünk, ha segítettünk. Nem kevésbbé lenne hazánk mostan élő tudósai sajátja ez a munka, mint a miénk. Az ő ítéletjek együttvéve határozná meg előttünk: kiket tartunk jelesebb íróknak, és mely munkákat, a literatúrát legtagasabb értelemben vévén, nevezeteseknek.

Bizodalmas remények közt merem tehát törekedéseinket ajállani, melyekre a T. Úr szíves részvételt, segedelmet és

pártfogását vonni óhajtván, megkülönböztetett tisztelettel szünet nélkül maradok a Tekintetes Úrnak

alázatos szolgája
Gr. D. J.

Utánírás. A levél megvolna, de már most nem csak az a kérdés, hogy helyben hagyja-e a Tettes Úr, és mit akar abból kihagyatni, vagy bele tétetni, vagy hol és hogy akarja változtatni, mert én részemről ezt egészen a Tettes Úrra bízom; hanem arról kell gondolkoznunk: hogy senkit meg ne bántunk, mikor némelyek önszeretetének hízelkedünk. Tiszteleendő és Tiszteletes Kassai és Berekszászi urak, ezen két félfavalkodott hátra tévői az euphoniának, az etymológiának pedig nagyon pislogó és füstölő, de töredékeny lámpássai, felette megkeserítetténének, ha p. o. Kazinczynak és Verseghynek írának ezélnkra nézve levelet, nekik pedig nem; így történe több másokkal is. Legjobb lenne tehát a közlött levelet a Tettes Úr javításai és változtatásai után a Tud. Gyűjteményben mint egy köz megkérést részünkről a magyar tudósokhoz, kinyomtatatni: hozzá tévőn: hogy feleletjeiket, ahogy kinek tetszeni fogna, mentől előbb vagy a Tettes Úrhoz vagy hozzám utasítsák; vagy nem bánom, ha esupán csak hozzám, hogy a postaköltségektől megkímélődjön a Tettes Úr. Közlenénk mi azonnal egymással ezen feleleteket, mert gyakran találtnak Pest és Kassa közt biztos utazók, és könnyű volna aztán magunk közt elvégezni, ki melyik író t fogná kidolgozása tárgyául venni? Mikor e meglenne, mindegyikünk előbb egy-egy író t próbául választana; e próbadolgozásainkat szintűgy közlenők egymással, és minden őszinteséggel megtennák jegyzeteinket mind az előhordott dolgokra, mind pedig az előadásra nézve; így közös igyekezettel igazulván, és kidolgozásainkat a plánumunkkal egybevetvén, alkalmasint magunkévá tennők azon lelket, mely által e munka készítésében lelkesítettetni akartunk.

... Si quid novisti rectius istis,
Candidus imperti, si non, his utere mecum.

CCXXXVI.

Széphalom, június 7-én. 1821.

Tisztelt barátom!

Zsenim által fogja adni Comtesse Virginienek az Igaz Sámuel szépen nyomtatott Zsebkönyvét, én pedig kérlek, méltóztassál bizonyossá tenni a Comtesset, hogy amit a könyvbe írtam, nem üres beszéd. Ha Zseniben van valami kedveltető, azt ő mind neked, ő nagyságának a mélt. grófnénak s Comtesse Virginienek köszöni, s fogja köszönni öreg napjaiban is. Neki éppen arra volt legnagyobb szüksége, amit házadnál tanult. Nálunk, kiket a falusi paraszt (rusticus) élet nagy részben paraszttokká teve, még módunkban és egy részint gondolkozásunkban is, azt soha sem tanulta volna meg.

Ez a Zsebkönyv sok jó darabokat foglal magában; én a Klauzál kis románkáját szeretem leginkább; ezután a Pap József Tengeri Utazását, a Podmaniczky és Szilágyi Ferencz könnyű, sima, eleven románját, s Igaznak előbeszédecskáját. A Gara reze irtóztató; a Hanyadié nem rossz; a Mátyás képe jól van rézbe metszve. Elpirúltam, megpillantván nevetet a tokaji hegy rajzolatja alatt. A rakamazi felet nem egészen jó; a másik felével meg vagyok elégedve. Studod-e Te, édes barátom, hogy ez a gyönyörű hegy éppen úgy látszik a Te Szent-Mihályodról is, de megfordítva, mint ha ezt a tükörről néznéd? Ezáltal a hegy nekem még érdeklőbb.

Itt az a hír támadta négy nap előtt, hogy Consil. Vay József megholt. Még azt is beszéllék, hogy a kriptába tétett minden pompa nélkül, s a fényes temetés akkor fog tartatni, midőn vejei s leányai együvé gyülekezhetnek. De tegnap beszéllé nekem fő-fiskális Dókus úr, hogy Szrogh prókátor Miskolczról náda volt, s azt beszéllé, hogy Lazarini nevű orvosa Pestről hozzá hozatván, lépgyuladásából felgyógyította, s már fennjár, egészségesen s vígan. Viceispán

Ragályi István meglátogatá, s Vay ötöt kiterjesztett karokkal fogadá: *Jer, édes Istvánom, hadd öleljelek meg. Csak a más világ felől ne tudakozz semmit; mert azt úgy nem tudom mint van, mint Te nem tudod.* — *Femme qui pet, n'est pas morte*, mondá Rousseauak az a kövér asszony, akinél szolgált, s befordulván a fal felé a lövés után, meghala. *Homme qui badine, n'est pas mort*, ezt mondhatni itt.

Én újjel nappal pénzt esinállok, de csak álmaimban. *Quem vocet divum populus ruentis imperi rebus?* De ha pénzt esinálhatok, s hozzá foghatok plánumomhoz, nem lesz ezekre a ránk most ugyan nem sokat ügyelő isteneeskékkal (így). Hordja el őket a manó, hogy nálunk nélkül semmit nem tehetnek. Dólbázy úrnak 16 ftot kellene küldenem, s kénytelen vagyok várakoztatni.

Prof. Kézy nálam volt e napokban. Sokat szólván Virgíl felől, kezébe adám a Heyne Virgíljének első kötetét, hogy valamit kikereshessen. Tudakozta hol vettem, s mondám, hogy a Tiéd. Szeretné megvenni ha eladó volna, pedig pénze neki sincs, mint senkinek, az uzsorásokat kivéven.

Vályi Nagyné megszólíta, hogy készítem az előbeszédet az Hászhoz. Én az elébe ezt óhajtanám tenni:

A HAZA REMÉNYEINEK,
AURÉL, MARCELL, EMÍL
TESTVÉREKNEK,
A GRÓF DEZSÖFFY JÓZSEF ÉS GRÓF SZTÁRAY
ELEONÓRA FIJAINKNAK,
kiket atyjok bölcsesége, a közönséges szokás ellen,
a görög nyelv tanulása által vezet
a rómaiéra.

Kézy beszéli, hogy május 29-dikán Józsa nála volt, s kérte, engedné hogy hallgatója lehessen a Homér felett tartott leczkéken. Én, úgymond, tegnap jelen valék a Prof. Úr leczkéjén, s láttam hogy ott van mit tanulnom. Mondja Kézy, hogy elbeszéli, mely szíves fájdalommal hagyá oda gyermekeidet. Az én grófom, mondá Józsa, korántsem úgy áll hogy gyermekeinek nem-nevelhetésétől tarthatna: de ha úgy

volna szegény, ahogy most egyike a mi gazdagainknak, én azonnal visszamennék, vagy általvenném nevelésöket. S a szó Józsat nagyon megkedvelteté Kézyvel. Volt Józsa nálam is, itt menvén keresztül Patakra, midőn oda hagyá Kassát; de csak öt minutumig múlata, s kertemben, hol én öt egész hétig úgy dolgoztattam, s dolgoztam, hogy ezen egész hosszú idő alatt könyv sem vala kezemben. Azóta újra dolgozám ismét Sallustot, s most végre *végképen*.

Most a Cicero Leveli teszük minden örömeimet. Azokban élek testestül lelkestül. Élő szerenesésen, édes barátom. Nem szükség újabb jelét adni tiszteletemnek, imádásomnak, de azt én nem is éretted mondóm, hanem magamért.

— Mint tetszett a minden Russzusok autokratorja? a szép Alexander?

CCXXXVII.

Széphalom, június 11-d. 1821.

Tisztelt barátom!

Zseni oda hagyja Kassát. Kért hogy magam menjek érte, s köszönjem meg azt a sok kegyességet, melylyel eránta Te magad, ő nagysága a mélt. grófné s Comtesse Virginie viseltetni méltóztatatok. De nekem azt az utat erszényem nem engedi tenni; minden pénz nélkül vagyok. Vedd tehát annyinak, mint ha betegség tartóztatna. Barátom, hol állunk? A tanítványok az idvezítőt felverték alvásából, midőn hajójok el akara merülni. Azt cselekedném én is amit ők, ha hasznát látnám.

Én alehymista nem vagyok, s oly lelkeket nem hiszek, akik kimutassák az érzetek ereit és a leásott kincseket. De ha pénzt kaphatnék kölesön, amit esztendő oltá mindég keresek, úgy tudnám vinni dolgaimat, hogy még most is kivergődhessenek minden bajaimból, sőt meggazdagodhassak. E nyáron tiszteletedre leszek Sz.-Mihályon s előlbe teszem

calculusaimat, s Te légy bírám. Nekem az volt minden szerencsétlenségem elejétől fogva, hogy pénzt nem kaptam kölesön, s a nélkül hogy az ember vessen, nem arathat. Az inádlást érdemlő gróf Vondernothné Szilváson 1806-ban meghallá, hogy egy szőlőt akarnék venni 2500 ft-on. Maga izent, hogy ad. Még azon esztendőben visszakapám a pénzt, úgy hogy a szőlő ingyen marada. 1811. egy más szőlőt vettem. Iggyen marada az is még azon esztendőben. S a felvett pénzt régen lefizettem.

Én 7 gyermek testvére s 7 gyermek atyja mint élek e nehéz időkhöz, képzelheted. Minap itt ebédele a sógorom. A húga egyszer megszólítja: Lasse doch Gefühle der Natur in deinem Herzen erwecken. Képzeld, mit felele: Wir leben nicht im Stande der Natur, sondern in dem der Socialität, und dieser erlaubt, dass wir prozessuren. Elborzadtam a szóra. No jó, mondám, barátom. Hagyd tehát, hogy Sophie után én szóljak. Te bizonyosan nem perlenél, ha azt nem himéd, hogy nyerni fogsz. Ha azt hiszed, legalább ne tartóztasd a pert. — Én pedig declarálom, felele, hogy mindaddig vonom, valamíg meg nem kapom Ónodot. — De tehát a feleséged, én, és gyermekeink, kik unokái az atyádnak, okai vagyunk, hogy Te Ónodot meg nem kaptad? Mit mutat az institutumom, judicátusom, actióm stabilitatása? azt-e hogy igazad van? Ime gróf Csáky Antalné a te pesti prókátorodat, Bujanovicsot magához hívatá: Sie wissen, ich bin die Schwester der Török, und dass ich sie herzlichst liebe. Sprechen Sie also frey. Gewinnen die Schwestern meines Schwagers Kázmér? — Bujanovics azt felelte hogy bizonyosan megnyerjük, csak fizessünk. Miért vonod hát a pert? Gondold meg, mennyivel volt volna nekünk könnyebb a pénzt 1810. letenni, midőn osztoznunk kellett volna, mint most? Nem vádolod-e magadat, hogy testvéreidet, sógoraidat, gyermekeimet szenvedteted? — Hallgatott, hidegen maradt.

Én képzelhetetlenül szegényen élek, asztalom kevésbe kerül, rosszúl öltözöm, nem megyek emberek közé, semmi könyvet nem veszek, még a posta örömeitől is csaknem egészen megfosztám magamot. És mégis adósságot esi-

nálok, s az a legirtóztatóbb, hogy gyermekeimet nem nevelhetem.

Non me nullius exerceat numinis irae,

Magna huius commissa!

ezt kiáltanám. De úgy áldjanak meg minden istenek, hogy én semmi gonoszt nem tettem, s nem tehetek. A sógoromat oly compromissumra hívtam, melynek praesese gróf Sztáray Albert, vagy az ő sógora az ifjú b. Vécsey Miklós legyen, s neki két assessora; és így 3 — nekem csak egy. Ez mutatja tisztaságomat.

Jelentsd alázatos és hálás kézesókomat a mélt. grófnénak, és Comtesse Virginiének mind azon kegyességekért, amelyeket eránta mutatni méltóztattak. Neked, nemes lelkű halandó, semmit nem köszönök. Az haszontalan volna.

Mit mondasz a Zsebkönyvre, és a Homér ajánlására?

Élj boldogul, és hővségek hővségében! Neked csak ez egyre van szükséged.

örök tisztelőd
Kazinczy Ferencz.

CCXXXVIII.

Kassa, június 12-d. 1821.

Drága kedvesem!

Csak igen röviden, mert indul holnap Zseni. A magyar Zsebkönyvet kimondhatatlan örömmel és hálával vevő lyányom. Sok gyönyörűséges van benne, de mindennél előbbvaló és érdeklőbb saját kezddel tett ajánlásod. Ir neked Virginia. Egy betűt sem igazítottam levelében. Keze munkájával is meg fogja emlékeztetül hálálni kegyességed, meg is esőkol ha megengeded. Be nagy baj oly szegénynek lenni, amint vagyok; de még nagyobb hogy legjobb barátim sem hiszik. Ha veled leszek, kiöntöm egész szívemet. Ugyan

gondolod-e hogy te annyit epednél, ha én oly szegény nem volnék? vagy hogy Nagy Homérja régen ne került volna ki már prés alól? — Józsa derék és tiszta erkölcsű ember, de semmit sem lát úgy amint van; nem esmeri sem a világ dolgait, sem az embereket; idegen a gyakorló életben, és mind a mellett nem én bocsátottam el, hanem ő ment el tőlem; megjövendőlém néki akaratossága és nyersesége következeit. Szeretném, ha valamennyi leveleimet mutatná néked, pedig bizony nem rossz helyheztetése vala nálam, de az állhatatosság és a meglegedés nem tulajdona. Tansics a soha meg nem érendő egreshez hasonlítja — mindig túlmén képzelődése, tehetségén. Nagyon örvendek, hogy Vay József meg nem holt; elég jeles embert vesztettünk el rövid idő alatt. A Töled javallott magyar Iliás előbeszédje kevélylyé tenne engem, de egyszersem megpirítana, mivel lehetetlen lenne hálát bizonyítanom. Őszi vetésem felét elverte a jég; de azért küldök az özvegynek életet, amint ígértem. A te sógorod is érzékenyebb szívű lenne, ha több tehetséget és kevesebb gyermeket adott volna néki az ég. Én mindenütt pénzt keresek. Ha el kell veszni, mind egy, valamivel több vagy kevesebb adósság; ha pedig, amint hihető, előbb utóbb, az időnek változni kell, ki fognak talán hájni gyermekeim. Józsa az oka hogy olyan soká van feleségem a városban. Nevelőt várunk Pestről.

Bajom van Zemplénnel. B. Barkóczy emlékéiről írt verseim már két esztendő előtt készültek, amikor még nem volt az emlék felállítva. A versek alá iktatott jegyzék prózában nem enyém. Írj nekem, kérlek, minél előbb, Tokajnak Szent-Mihályra, hogy hol és miképen áll az emlék? márványból van-e? elkészült-e már egészen, s mikor állították fel? mert én még tavaly tavaszkor nem láttam, azolta pedig nem voltam Újhelyben. Pénteken indulok Sz.-Mihályra, sok bajom van tisztjeimmel, mind tolvajok, cum distinctione mensurae. — Úri széket fogok tartani. Oly nagyok és oly közönségesek mindenütt a bajok, hogy vígasztalhatják egymást a nyomorgók. Ugyan hol alszik a megváltó? mi, ki és mikor fogja felébreszteni? Pedig felébreszthetnék a szélvész ordításai és a hajókkal merülők jajgatásai.

Nem láttam az orosz esászárt! Szürkület után érkezett, és hajnal hasadta előtt ment el. Szívesen látlak Sz. Mihályon, ott mulatok vagy nyolcz nap. Még mindig sántikálok egy kevéssé. Lábam erősítésére sines időm. 5-dik júliusban megint a Véesev familia tart itt concursust, a szatmári főispán előlülése alatt, így hát megint semmi sem fog végződni. Majd meglátod, ha együtt leszünk, miként van az, hogy én a szükségnek szükségében élek, és sógorom Albert szintúgy. Fáj az nekem, mikor a külszín után jövök ítélet alá, de megmagyarázom neked a külszín okait. Vale.

Pipsz.

Ejféli után egy órakor, sietséges sietséggel irám

Copia.

„*Testamentum.* Már nemzetsége sírja mellett nyugszik P. L. Öröme-vesztett érzeménnyel szakadok el barátim- és atyámfiaitól, kik gyászolni és meg fognak engem siratni. Ne hogy kedveseimre nézve fájdalmasabbá tegyem elválásomat, egyikétől sem veszek különkülön búcsút.

Atyám testvére fia Károlynak hagynám szívesen Húgó paripámát; de mivel mostani környülményei annak tartását nékie még meg nem engedlik, eladhatja, ha kedves szülei nem ellenzik. További emlékezetül pedig pecsétlő gyűrűmet, övemet és kardomat hagyom néki.

Sándornak verő zsebórámát.

Szívesen hagynék valamit minden atyám részéről való rokonomnak, ha tulajdon, nem pedig ősi lenne vagyonom.

Szíves barátságom emlékezetül lelki barátom Újházy Laczinak Angliából hozott lovagló vesszőeskémet.

Kedves húgom Dráskóczyénak útazásom leírását.

Patay Jóska szíves barátomnak vas nyaklánczomat, és egy sipoeskát.

A szívre, ne az adományra nézzetek barátim, a szívre mely titeket oly igazán, oly mélyen érezve szeretett, mely most is meg van indulva, midőn a földiektől szaggatja el magát, hogy az égieknek forduljon.

Nagy jóságú isten! ne szoros igazságod (mert ki állhatna meg színed előtt) haem irgalmad szerint mérd rám ítéletedet. Neked ajállok lelkemet, ki előtt nem sokára meg fognak nyílani a titkok, melyekre mindenhatóságod által teremtete.“

DE SUICIDIO LADISLAI PULSZKY AD MOESTOS.

Sz. Mihály, 11-a may 1821.

Marmoreo in matris busto, florente juvena,
Quam periture, ferox! in tua tela ris!
Tempora populea, potius eugenda, corona,
Audes crudeli dum violare manu!
Excipiens duram ruituro corpore glandem,
Credis te fortem, nունisi sed — miser es.
Nescisti quas spes, virtutis semina quanta,
Pergebas uno dilacerare globo.
Sed quia te praesens vexavit cura dolorque,
Gaudia te fugiunt, nec reditura putas,
Et furis, et rumpis vitae mutabile claustrum.
Hanc ut trans mortem, prosperiora feras
Incaute exploras arcani aenigmata mundi,
Fatis decretum, qui peris ante diem.
Quis furor est animam properato tradere letho?
Non facis heu vitae sat cito flamma cadit?
Purpureo placuit cur, per vim, sanguine, sparsum
Fumus, et ad manes umbra fugata suos?

Ast in fatis jam tibi si mors haec fuit ipsa?
Taedia si vitae te rapuere tuae?
Si tibi pondus, aer, si lumen, nulla voluptas,
Occultusque animi, corpore morbus erat?
Quis te non plangat, superis miserande viator!
Qui pius, ast hic jam lassus, ad astra volas?
Et quia non credis, cum corpore cuncta perire,
Coelo animum reddis, terrea membra solo?
Felix eni sudo, nunquam nox incubat atra,
Sed venas saliens sanguinis unda movet.

Non hunc, delusum, formae melioris, amantem,
Perfida, vel duro dulcis amica sinu,
Aut levis ambitio, toties spe turgida, vana,
Servaque paupertas anxietate necat.
Exspectant fatum, laeti; nec fortibus unquam
Letheae, precibus, vique petuntur aquae.
Semper in externos depugnant fortiter hostes,
Quin vertant duras in sua fata manus.
A laetis, moesti, jam discite, vivere fortes,
Et jugulent vestram gaudia tristitiam.
Attamen huic cineri memores inscribite versus.
A sera ut valeant posteritate legi:

Hinc genus et virtus, fortunaque vivere jussit,
Et forma, atque artes, ingeniumque ferax.
Sed quum mortalis vita haec, videretur amara,
Nisibus aeternis nec spatiosa satis,
Et pius et juvenis tunculum Genitricis ad ipsum.
Umbra cum matris miscuit ipse suam.

CCXXXIX.

Széphalom, június 15-d. 1821.

Tisztelt, kedves barátom!

Comtesse Virginiének levele az én állításomat bizonyítja, s elmémitja a Tiédet. Gyönyörűen van írva. Óhajtom hogy Zseni három esztendő múlva írhasson úgy. Zseninek, az én ítéletem szerint, nincs más érdeme, mint az, hogy a természet jóvá szülte, és hogy még eddig a rossz példák lelkét meg nem szennyezték. Mihelyt rá érek, előveszem, s az aritmetikát és geographiát mennyibe nem felejtette el, megvizsgálom. Azután a poétákat fogom vele olvasni, kivonásokat dolgoztatok vele, s a históriában leszek mestere. Megbeszélhetetlen szerencséje az neki, hogy ő tégedet, a mélt.

grófnét, és kivált Comtesse Virginiét láthatta; mert én úgy hiszem, hogy a gyermeket leginkább veri fel eszméletekre a magoknál több talentommal díszkedhető s több kimíveltetést kapott magok-korokbeliek példája, s amit én a Zsebkönyvbe írtam, valóságos érzésem volt, és nem üres szó. S a lyányom ezenfelül a Te háznál szebb tónust tanult, s környékünk nagyjaival ismerkedék meg. Mi volnék én, kedves barátom, ha én, aki gyermekeimnek minden boldogulásokat kimíveltetések grádicsától és némely jóknak tekintetektől várhatom, ezt a Te kegyességodot jótétel gyanánt nem venném?

Ha te gazdag volnál, úgy én nem szenvednék — azt írod. Ha gyermektelen, ha nőtelen gazdag volnál, mint gróf Dessewffy Ferencz volt, úgy önmagamtól esapolnám meg erszényedtet, mert nem érzenéd híját abban amit elvennék: de ha gazdag volnál is, férj levén és atya, én apróságoknál egyebet tőled el nem vennék, s egyedül arra kérnék, hogy kölcsönnel segíts. Megmutatnám én mit csinálnék, csak kezdetném. 1806-ban megnyervén azt végre, hogy az ösém megengede az anyámnak, hogy nekem legalább lakóhelyet adjon, egy szőlőt akarék venni Újhelyben. Gróf Vondernothné, Szilvást, történetből meghallá, hogy mit akarék, ha pénzem volna. Képzeld az imádandó lelkű asszony nemességét: midőn róla nem is álmodtam, maga ajánlá a kölcsönt. Megvettem tehát a szőlőt, s a szőlő akkor esztendőhen egészen kilizeté magát, én pedig a pénzt a legszentebb érzéssel visszafizeté. Kétszer kértem pénzt szüret előtt az én nagy gazdagságú bátyámtól, Kazinczy Pétertől, hogy borokat csinálhassak; s soha sem adott, mert felesége nem engedte; s így nem is nyerhettem. — Életre való embernek elég jótétel a kölcsön.

Ha hozzád mehetek Szent-Mihályra ez ülén — pedig bizonyosan megjelenek ott — előlbe teszem, mit akarok én most. Nem tudom, nem tudhatom, tudni nem is akarom, mennyi még rajtad a teher. De nem tulajdonítván magamnak semmiben felsőbbiséget, sőt azt egyenesen neked tulajdonítván mind szíjjal, mind szívvel, azt mondom, hogy ha Szent-Mihályom volna, nem rettegném sem adósságaidat, sem eze-

ket a bennünket elszegényítő, s csak a gazdagokat gazdagító gaz idöket. Én most jószágot szeretnék vásárlani; pedig azt beszélik, hogy a jószág most be nem hozza a bele tett pénz kamatját. De ezek felöl majd szóval.

Újhelyben holnap után, június 17-kén fognak tartatni misék, predikációk a Györnél elesteknek emelt oszlop megszentelésére. Végre az tökéletesen elkészülve áll a patika előtt, a forrás és a nagy templom közt. Az emléék egészen pataki porondkőből van faragva. E hetekben mázolták be kőszínű olajos festékekkel, hogy az eső annál inkább ne ronghassa a követ. A Landon francia munkájából vett igen gyönyörű rajzolat megvetették, s a helyett egy pyramistállítottak, a maga oszloplábara (pedestal), mely ha az emléék tízezer forintba került is, úgy hasonlít a pyramishoz, mint a schach tornya a kassai temploméhoz. Örvendek, hogy a szándék valaha teljesített. Reménylen, meglátod azt a b. Malonyai innepén, mely július 17-kén fog tartatni.

Pulszkynak írt verseid mind nemes lelkedet, mind ékes nyelvedet, mind poetai talentomaidat bizonyítják. Sajnálom, hogy nem ismertem. A jó ember mindig vétkezik mikor magát megöli. Inkább a rosszakra lötte volna golyóbisát mint magára — ha tudnillik ily komoly tárgy mellett pajkoskodnom szabad.

Hogy az Igaz Sámuel Zsebkönyvében némely jót találtál, örvendenék, ha abban semmi részem nem volna is. Alig várom a Kisfaludyét, hogy láthassam, melyik jobb: a vetélkedés és a dicsőség szeretete jó portéka a jó lelkekben.

Zseni beszélli, hogy látta Sándor császárt, s most egész természetben, mert velem Bécsben 1815. lovon látta, nem gyalog. Másoktól is hallám már, milyenek leték. Ez a nyomorúsággal teljes esztendő Európának sok nagy fejedelmeket ada. Sándor kétszer látta Bécsot, kétszer Párist; urunk Párist is, Rómát és Nápolyt is, s csak a látás is iskola, hát még a *dolog vitele!* Az a három fejedelem, akiknek képeik alá ezt lehetne írni:

Orbi quietem, seculo pacem suo —

nem lehetett volna oly nagy amilyenek tapasztaljuk, ha mindég homn ült volna.

Sietve írom levelemet, és nagy zavarban. Engedj meg vétkeinek. Élj szerencsésen, szeretetre, tiszteletre méltó férjfi, s hidd hogy életednek azaz egyik nagy boldogsága, hogy szeretsz.

Június 16-kán. Holnap Újlhelyben nem a győri vitézeknek tartanak predikációkat, hanem a nápolyi győzedelmért adnak hálaikat. Úgy beszéllé ezt Kelemen prókátor úr tegnap késő estve, Kázmérből jövén, hola a proportionális processus executióba vétetett. Kázmérra és levelednek Kázmért illető cikkelyére csak azt a jegyzést teszem, hogy a nehéz idő és a sok gyermek nem menti a sógoromat. Az a farkasok morálja. Én a nehéz idő és a sok gyermekek mellett inkább *lojnék* (a gazdagoktól). A bibliából nem ezt kellene megtanulni: *Dominus hoc opus habet.* S a meg nem romlott ember meggondolná, hogy a testvérének még több gyermeke van mint neki. Én győzni fogok a perben, s akkor nem tudom mint néz szemembe s gyermekeim szemébe.

CCXL.

Szépkalom, június 21-d. 1821.

Tisztelt, kedves barátom!

Szent-Mihályra utasított levelemet tegnap előtt, azaz kedden, magam tevém fel a postára.

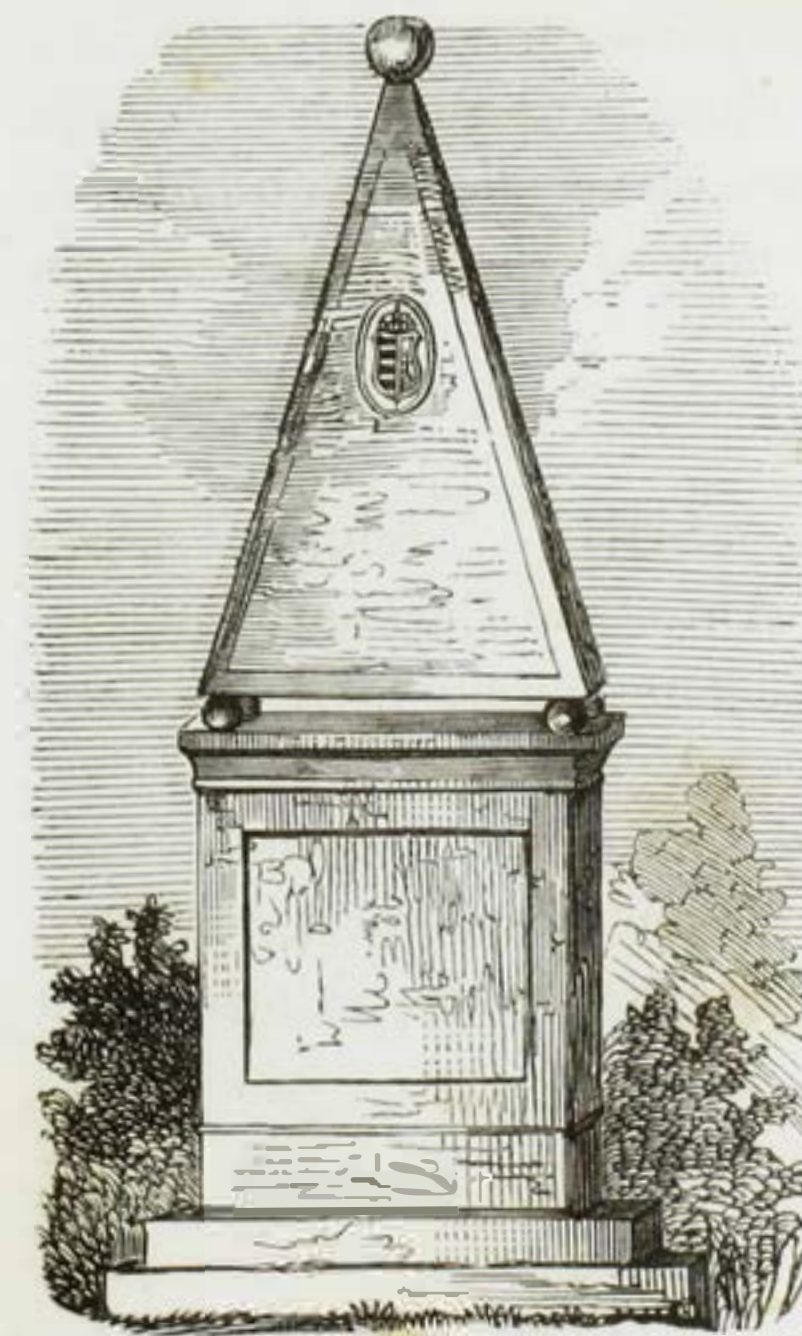
Szőgyéninek personálissá lett neveztetésén nem örvendek a világgal, hanem a világ örvend velem. Jobbat, tisztábbat, alkalmasabbat Urunk a maga képviselőjévé nem nevezhetett.

Zemplény megtagadá a statuálandó katonákat. Báró Vécse, Pál, Matolay, Lónyai Pál beregi volt főnotárius,

Dókus, Szulyóvszky, Kelemen szólának, s a három első igen hosszan, a többi röviden. Csak Tuliczky úr perorála a kívánó parancsolat mellett. A consiliárius egy hosszú, igen szép buzdítást tartta, de az sikertelen volt; noha a peroráció felül vitatta ellenvetésekkel is. Szirmai Ádám, mint mindig másszor, lelkesen és ékesen tette fél a felirást.

Tegnap olvastaték fel az én relációm is az archivum állapotja eránt. Ott nem volt alkalmatosság sok jót mondani.

Oly nagy vala a hideg, hogy megállván az eső, ki kelle mennem az ülésből a verőfényre. Az utczán lévén, elmentem megtekinteni a győri vitézek oszlopát, mely félig még be van kerítve deszkákkal, úgy hogy a felülirást nem láthatám. De a deszkákon hasadások vagynak, és így láthattam mindent. — Bizony, barátom, nem jó dolog, ha a tudományos dologban, s olyan a mesterség dolga is, sokan csinálnak valamit. A pyramis inkább obeliscus mint pyramis, s jó hogy az inkább; de obeliscusnak törpe. A piedestál magasabb mint illenék. A patika utczája felé álló táblán van a Te deák elsőbb felirásod, s felette az obeliscus oldalán a vármegye czimere. A templom felé való oldalán a Te deák utolsóbb felirásod. Az

Dessewffy és Kazinczy. III.

én elsőbb felülirásom északra néz, s az oszlopnak ez a legtekintetesebb fele, mert valaki a hosszú utczán a Geizlerné házatól jő, ezt látja; ezen van az amin én kezdem. Apatikával által-ellenben menő utczáeszkára amely tábla néz, az is magyar sorokkal van eltöltve. S mind a három inscriptio felett az obeliscus három oldalán ismételve van az ország czimere. Ily formán: (l. az ábrát).

Az egész oszlop 4 öl 5 láb 6 hüvelyk, és így 6 hüvelyk luján 5 öl. Az obeliscus 4 szegletei alatt ugyan

annyi sphaera áll. Ugyanaz (azaz sphaera) áll, de már igen sokkal nagyobb, az obeliscus tetején is. Az öt sphaera be van aranyozva. Úgy a 4 ezímer, és a 4 tábla is, melyre a betűket metszették. A betűk igen nagyok. Az oszlopon nincs is semmi, ami igen nagyot mutasson, mint a betűk. Szeretném ledőteni azt a bohó obeliscuskát, s helyébe egy gömbölyű oszlop darabját tenném, arra oztán egy egyfejű sast tétetnék, ha úgy tetszenék, a vármegye ezímerét, s szájába adnám a ketős keresztet, országunk ezímerét.

Camelirt (magyarul: hornyolásokkal).

Ez bizonyosan szebb volt volna mint az a kemenceforma obeliscus.

A Te felülírásiddal ezt tevék:

Libero Baroni Antonio Barkóczy de Szala, Insurgentis Nobilis Turmac Equestris *Inclyti Cottus (!!!)* Zemplén in-trepido Centurioni.

Andreae Major, Steph. Bagi, Ladislao Dombi, Petro Oláh, Nbli genere Ortis Strenuis civibus, magno exemplo in-videndo fatis gloria perenni anno salutis 1809 18. Cal. Jul. praelio ad Jaurinum caesis Hungaris felicibus, immortalibus quod in periculo libertatis pro libertate liberi periissent.

Ez a tábla a patika előtt elmenő utczára néz — talán hogy aki itt elmegyen, az elcsenek nevét leginkább láthassa. Felette az obeliscus oldalán a zempléni ezímer megaranyozva.

A templom felé álló rész tábláján — felül az ország ezímere: Petro Budaházy, qui Antonium Barkóczy vulneratum moriturum hostibus eripuit, languentem fovit, morienti lumina clausit. Mathaco Gergelyi, Josepho Balogh, Sam. Láncezy, Michaeli Dombi, Mich. Varga et Benjamini Cseh honesto vulnere superstibus momentum hoc grati Cives SS. et OO. Cottus Zemplin. posuerunt Anno salutis 1809.

Egy szolgabíró ellened nagyon haragszik, hogy nyomtatásban őket a kártyázás által megpirítottad. Én azt a pirítást soha sem láttam, s tagadtam; de azt mondják alatta van a Gr. D. J.

Vale.

CCXLI.

Széphalom, aug. 20-d. 1821.

Tisztelt, kedves barátom!

Egy valakit megszólítottam, csinálna nekem pénzt, mert valami jószágot akarok venni. Azt felelte, hogy két helyet tud ahol van, de borsosan akarják adni. Ma írtam vissza hogy illendő feltételek alatt mind felvehetném, mert tudom hogy szükséged neked is van, s kértem, hogy vagy adják tudtonra kitérővel meg, vagy mutassanak utat annak, hogy velem végezhessem. Kérlek, ne vedd vakmerőségnek lépésemet, sőt magyarázd arra, hogy erántad örökös hálnak bizonyosságát szeretném adni.

Mely hét vala az Újhelyben! és mely különböző érzéseket támaszta! Az asszonyok majd megpukkannak mérgekben, hogy a kormányzó *egygyel se szóla* a bálban, s azt beszéllik, hogy midőn a topolovkai consil. Szirmay Lászlóné, megpillantván hogy belépe a bál palotájába, feléje repült, s köszöntötte, elfordult a consiliáriusnétől. Egy valaki haragszik, hogy vége van uralkodtatásának; (nem a két v. ispánt értem). Még szombaton is tarta gyűlést, s mindennap sok jeleit adván, hogy a kormány erős kezokban áll, de a nélkül hogy valakit nyomott volna. A báró Semyei-ház directora Nyomárkay, kedves barátom, minekutánna az egész gyűlést a gróf Csáky Imre bajai foglalák el, felkölt és ezt mondá: Mélt. Administrátor Úr, tek. nemes várgye, Gróf Csákynak nem benevolum sequestrum kellett volna, hanem erida: s

minekutánna a tek. nemes várgye neki most is sokat spendiroz, esztendőnként 3000 forintot rendelvén élelmére, én a b. Semyei massája részéről, hová a gróf közel 100.000-rel tartozik, én ezen végezésnek ellene mondok.“ — Ő nagysága minden neheztelés nélkül felele, hogy a eridát megelőzte, mert az eránt majd később elő fog fordulni bizonyos irás; egyéberánt inti, hogy ezután gondosabban válaszsza meg szavait midőn szól. Én kénytelen vagyok megvallani, hogy csudáalom ezt a gyönyörű tónust, mely nyugalmit még a fedésben sem veszti el.

Aesthetikai tekintetekből is örülve nézem kormányzónkat ebben a székbén. Soha sem dől meg, két kezét soha le nem vonja a papírosról. Ezek kicsinységek. De hogy tanácsra nem szorúl, azt nincs senki aki meg ne vallja.

Mondottam talán Újhelyben, mely örömmel láttam azt aug. 6-kán az udvaron készült sátorban, hogy az Eszterházy József egészsége kiáltatván ki, nem egyszer, nem háromszor, hanem hatszor kiáltának vivátot, s hosszúra nyújtott hangzással. De azt nem fogod tudni hogy szombaton Wenckheim, a két Orezy s Festetics visszajóvén Deregnýből, Pálócziól, Nagy-Mihályból és Rákócziól, Orezy Lőrincz vette a poharat, s megköszönte a rendeknek, hogy atyját nem felejtették. S Orezy azt a kis megszólítást öszve meg öszvezavarva tette, mely mutatta, mely mély érzéssel tette. Barátnom, ennyi sok közember közt még is vagynak jók, s a szép lélek érzése az emberekben ki nem hal.

Alázatosan kérlek, jelentsd be alázatos kézesókomat s hálás tiszteletemet Ő nagyságának és Comtesse Virginiének. Én és Zseni bizonyosan leszünk tiszteletedre, de most pénzt sürgetek, mert a feleségem vak onkelének az özvegye kivette Fáy Barnabás referend. úrtól a szendrei birtokot, s azt velünk felosztja, ha a pénzt leteszszük. — Megsíkatott Zseni, elbeszélvén hogy Téged hitott a bálban. Elfogóclott a szívem mikor a grófot megpillantottam, úgymond, s szemeim könnyübe lábadtak. Nem mertem megszólítani. Ha nem szégyeallettem volna, leborúltam volna lábaihoz. Hiszen a gróf nekem atyám. — Ezek a Zseni szavai. Most Újhelyben múltat tiz nap oltá a fortepiano miatt.

Szerencsés valék megkapni a Szemere Albert bolondságát, s küldöm azt, hogy neved rajta még egyszer.

Maradok örök, örök, örök tisztelettel

alázatos szolgád
Kazinczy Ferencz.

Comiti Colloredo infrascriptus.

In hoc rerum statu significare tibi necessitor, quod nonnulli boni patriae cives te, ob infandum pariter ac nefandum contemptum illum tuum, quatenus Regnicolari Deputationi te Vindobonae cohonestare volenti, Hannanico superbiae tuae typho inflatus, aditum donegaveras, aure ac naso privare gestiant. Consulo itaque tibi ut quo ocyus foga tibi consule, si te integrum esse velis. Subdue te, Catilina, ab his Cicronibus justo furoris incendio aestuantibus. Libera patriam contagione cadaveris tui, cujus interna exhalant opaca mephytim, putri, quod hiat, recludens fuera busto, tetriorem; qui indignum te reddidisti, ut vel ossa tua in terrae Pannoniae sinu molliter aliquando cubent.

Quae tamen consilia mea plane non eo vergunt, ut poenam tuam plus quam patriae proditoris in sui demeritum, aliorum vero salutem in exemplum effectuando, te tutum reddam: verum eo, ut mitissimi ingenii Princeps noster, pro cuius familiaeque eiusdem incolamitate praelibati contemptus patriae vindices mecum ad instar Curtii in quamvis abyssum se praecipites darent, hoc extraordinarii enthusiasmi patriotici effectum ne quo pacto offendantur; qui ex funestissima praeviorum consiliorum tuorum sequela utinam iam nunc tandem sinceritatem illorum metiri sciret.

Tolesvac, 14. Xbris, 1805.

Albertus de Szemere,
progenies ducis Huba.

CCXLII.

Szent Mihály, 1. Sept. 1821.

Szerettem Ferenczem!

Örvendek szerenesés kinézéseiden, köszönöm törekedéseidet, de én nem adhatom magam Caeciliusaink és Alphiusaink kezeikbe. Belé nem bocsátkozhatom ha haton felül kérnek száért; azért megyek e napokban Pestre, hogy tiltatlan kamatokon szerezhessenek, mert tehetős atyámfiairól azt mondhatom, amit Ninon az ifjú marquis Sevigné-ről: âme de bouilli, friassé dans la neige.

Javasolom, őrizkedjél az uzsorások horgaitól; tudom, mennyibe került azokból kivergődnem.

Nem mondott meg mindent Zseni; én az egész világ láttára megesókoltam, elfelejtkezvén örömemben hogy anyai szem tanúja bátorságomnak, és piruló rózsák természetek ártatlan esőkom alatt is tiszta orcáján. Virginie ezer esőkokat küld Zseninek. Olvastad-e az új personális székfógó beszédjét? Ez remek. Igen jó barátom Szögyéni, nyomon követett Fiumében, azt mondta róla Metternich a császárnak: Szögyéni ist reines Gold. Az ingyen ajánlott szállást el nem fogadta gróf Széchényiektől; aki így kezdi, csoport jó reményeket nyújt, és ritka igazsággal biztat: redeant in aurum tempora prisca, mert a mostani vagy rezes, vagy sár közt szereztetik.

Itthonn lesznek ismét 22-dik körül.

Nagy úrnak termett Malonyay, ma comis atque severus.

Mikor látunk téged, én feleségemmel együtt, Sz. Mihályon? Még nem is esmered fiaimat; ha nem jössz, én viszem hozzád őket. Most nevelőt is akarok nekik hozni Pestről. Könnyű lesz annak az ítélet köztem és Józsa közt, aki hozzá írt leveleimet olvasandja.

Pallérozatlan gyémánt Szemere Albertünk, sok erő van ebben a főben; amit a pátens ellen írt, remek, nem kellene

változtatni ideáin, hanem csak köntösökön. Mennyi Hercules jár kopott és rongyos ruhában! Sőt Hercules oroszlánbörben bunkóval bódorgott s törte meg a szörnyeket.

Vale. Tudom, mennyit és mennyin fognak rólad Pesten tudakozódni; azt mondom majd nekik: Musis amicus tristitiam et metus tradit protervis, in mare Creticum portare ventis; nincs sem rá, sem reün nézve aki:

Vivat extento Proculeius aevo
Notus in fratres animi paterni,
Et quem agat pennâ metuenta solvi
Fama superstes.

Mi történik az Erdélyi Levellekkel?

Döbrenteivel kiadott jelentésemnek már a Tudományos Gyűjtemény júniusi kötetében ki kellett volna jönni, de még nem olvastam. A Külföldi Játékszín első kötetjében sok jelles dolgok találhatók. A papiros végeznem paranesol; tudod, hogy minden legkisebb paranesolat nélkül örökös hív barátod vagyok.

Pipsz.

CCXLIII.

Széphalom, sept. 29-d. 1821.

Tisztelt barátom!

Tegnap estve érkezém meg Eperjesről, s asztalomon lelém a gróf Teleki József ajándékát, a *Jutalomfeleleteket a magyar nyelvről* s az ő levelét; asztalomon a Szemere Pál levelét is, melyben tudósít, hogy Neked, kedves barátom, Kulcsár vacsorát ada, hol Horvát István, Kisfaludy Károly, Helmezy és Thaisz együtt ültek veled, és ahol az én Helmezym előtted a Goffredo fordítását olvasgattá. Ha neked valamit irigyelhetnék, irigyleném ezt a szerenesédet. Látál, kedves barátom, s látattál. Atque ipse videbitur illis. Mely

új isméretekkel gazdagítatok egymást! s azok mint csudálják most azt, akit én csudálok, én szeretek. Írja Szemere, hogy Te hallgattál és csak hallgattál, midőn Horvát nagy tüzzel vitatta a maga állításait. Nem tudom mi folyt beszédben, de én mind a szerény hallgatót, mind a tüzesen szólót nagyon szeretem. Olykor hallgatni kell, olykor nagy tüzzel szólani.

Én az alatt, édes barátom, kívülről igen sokat nem ígérő házat tekintettem meg, s elesudálkoztam, annak pompás grádicsát, izletes szobáit, és a pompás könyvtemplomot pillantván meg. Ferencz császár képéhez tisztelettel járultam; az szép birtokod. A Károly hercegeét szemeim igen nemszépnek találták. Ha Kassán lakhatnám, sokat oda záratnám magam, és ha Néked teher nem főkünne birtokaidon, bibliothecáriusoddá neveztetném magam, ha csak úgy, is, mint Scarron magát *udvari heteggyé*, hogy e rettenetes penztelenségben élni tudjak. Valóban, az utczára fekvő szobák gyönyörűek. Ó Nagyságától a gróf Sztárai Albert képét lopnám el, tőled a Correggio Ióját, ha töletek valamit lophatnék. Egy szóval, örvendek, hogy e szép birtokaidat láthatam, hogy azokat a tieidnek tudhatom.

Mint járál Pestre dolgaidra nézve? Én igen szerencsésen. Prókátoromnak egy oly documentumot vittem, amelynek meglátására mind ő, mind mások, sőt maga a sógorom prókátora is, ezt kiálták: A per meg van nyerve. A sógorom prókátora nem látta még az írást, de elmentem hozzá, s elmondottam neki mi van az íráshoz, s ínholszavai: Wenn in der Schrift wirklich das steht, so hat Ihr Schwager den Prozess verloren. Nem képzelheted, édes barátom, mely veszedelmekbe taszíta engem a sógoromnak ez a fejeskedése. Ez vete az uzsorások markába, s isten tudja mint menekedhetem meg. Utolsó leveled szerint abban te is valál. Óhajtom tehát, hogy minél előbb nálad lehessenek, s tőled hallhassam, mit tettél te, vagy mit tennél te. De még most nem mehetek hozzád, mert sürgető útaim vannak: soha sem leszek itthon. Akkor elviszem leveleimet is, hogy lásd.

Dessewffy Bertalan és báró Palocsay Ferdinánd voltak azok, akiket Eperjesen most láttam először. Gyönyörű két

ember. Ha veled leszek, s elfelejteném neked mondani, emlékeztess két szavamra, mely Palocsayt megkaczagtató! Palocsay engem egy szép ideával gazdagította. Imhol az: A keresztény vallásnak minden egyéb vallások felett az az elsősége van, hogy *meleggé* teszi a szívet, s annak nagy Schibolletje ez a három szó: Fides, Spes, Charitas. E háromnak értelmét kértem; azt felelte, hogy nem magyaráztatni, hanem érzeni kell. — *Szent homály* tehát, és *szív religiója*. A Mélt. úr ideája előttem egészen új, mondtam, és mégis megvala hemem. S imhol egy épen munkában álló epigrammon, melyet neki ezen állításom bizonyítására el is mondtam. Az utolsó sor akkor nem vala készen még.

A szem látni tanult, a szív csak hinni. Nemesb az,
S emberhez méltóbb, s ah! vakon ülni nehéz
Úgy de magam vagyok ott: itt léptemet istenek őrzik,
S a baj hozzájok még közelebbre csatol.
Láss bizvást, sőt nézz; szemed arra van adva: de higgy is,
És ha int szíved szép religiója, *hecűlj*.

Az utolsó szó a Palocsaytól vett idea. Egyéberánt, édes, édes barátom, az én vallásom a Horáczé: majd religiosus irreligiosus, majd irreligiosus religiosus vagyok. Mind e mellett bizonyossá teszek, hogy belőlem soha sem lesz báró Prónay Gábor, aki el nem rendelt olvasásai miatt este spectrumokat látott, reggel semmit sem hitt, nem még azt is, amit tagadni nem lehet. Az a baj, hogy némelyeknek az irreligiója a turpissima parte corporis ered. Az enyém a szemből, a látásból, a nézésből. De ahol ez megtéved, a szív visszavezeti. Itt is téged követlek. Emlékezel hogy a gróf Korninak írt epistolában tőled vettem egy versbe öltöztetett ideát.

Ismered a primás levelét Pigayhoz. Az is a *Hit, Remény és Szeretet* ideáját tanítja. A Palocsay ideája tehát módli idea lehet. Sic füllrt zum Idyllenlehen, s az bizonyosan javára van az emberiségnek.

Újházy Samunét és Szerencsynét láttam valaha megint. Boldog órák. Miért nem lehetek már Szent-Mihályban, hogy láthassalak, hogy a mélt. grófnét, hogy az én lányom bol-

dogitóját s tanítóját, hogy fiaidat láthassam. Hoztál-e ezeknek nevelőt?

Élj szerencsésen, tisztelt barátom. Zseni esőkolja kezét a mélt. Grófnénak, s Comtesse Virginiet úgy tiszteli, azzal a szent érzéssel tiszteli, mint én téged!

Hogy a gazdag Bernáth Ferencz három lányai közt véghez ment az osztály, nem fogod még tudni. A ház Kandóné, noha Bárczay Ferenczénak jutott, de ez azt elcseszté Hardiesiért. Bárczay Ferencz a maga ismeretes elmés-ségével ott egy szót ejte, melyet nem fog elfelejteni a zemplényi publicum. 16,000 frt eránt, melyeket Kandó az ipától félyett, de lerovottnak tartott bizonyos computus által. Kandó nem tudá magát capacitáltatni. Eb—ta, mondá a canstiens pajkosságú Bárczay Ferencz, hallottam én, mely szép orítót mondál te Malonyaynak az emlék mellett; értend hát ezt is, ha akarnád, de nem akarod. — Mintegy 160 ezeret kap a minden leány, azt mondják. — Jézusnak szavai szerint könnyebb a tévének a tő lyukán általmenni, mint a gazdagnak a mennyországba. Félek, félek, hogy Bernáth Ferencz lángok közt ég. De azzal a három vő bizonyosan nem gondol.

CCXLIV.

Szent-Mihály, oct. 1-ső napján, 1821.

Drága szíves barátom!

Et venere et vino frustra est dispellere curas, nam redeunt. Sem Cythere ugyan, sem Bakhosz nem segített. Pesten bajaim kiszelloztetésében, sok régi esmerőseim s jóakaróim látása mindazáltal felfrissíté valamennyire hajdan oly eleven és terpeszkedő, most pedig már elamyra lassú és

magába vonult lelkemet. Azonban be kurta idejű volt ez a felvergődés! ismét visszatültem gondjaim örvényébe, és nem tud semmiképen öröme-vesztett atyai szívem méltó búslakodásinak mély árjaiból kigázolni. Nem tudtam nevelőre szert tenni. Már most férjfiúra lenne szükségem, még a görög nyelv tudásáról is lemondanék benne, ha volna aki csak messziről is Koppyhoz hasonlítana. Magam nem győzők hanyatló koromban a sok bajjal és keservvel járó gazdasággal küszködni, és zavart lélekkel esendeslelkűségre hogyan oktassam gyermekeimet? Érzéseim és gondolkodó tehetségem közt a harmonia felbomlott: engedni kezdenek inaim a szünet nélkül ostromló fájdalomnak; minden kicsinyiség érint, bizgat, keserít. Ez a következése a bajok tartósságának. A szüntelen vivás közben végtére kifáradunk, elgyengülünk, az egymást sarkaló évek is napról napra, halkkal, többet-többet esípnek el a lelkierőből; nem hogy keményednék az érzékeny szív hártájára az úntalan esapások és küzdelmek alatt; sőt megreped utóljára. Hol hidegséggel, hol fellobbanással elegy, előbb ugyan embermegvetés, azután pedig embergyűlölés kezd kopogtatni kebelünkön, teherré válik az élet, a halál képe iszonyatos lenni megszűnik, a személyes hallhatatlanság ideája, bizonytalansága miatt, keeseit elveszti, az ereje-vesztett szív és phantasia nem képes annak megünlésére felemelkedni, minden sóhajtás ezéja az érzékenytelen nyugalom. Ez az én lelkem állapotja. Mind azon nagy és szép gondolatok mellett, melyeket Horáciban, Seneccában, Marcus Aurelius és Epiktetusban olvastam, haszontalanok. Más a fej, más a szív. Nem jó mikor amaz gyengébb, rossz mikor erősebb: ketteje harmoniájában áll a boldogság. Birtam én ezt valaha, és sok ideig. Nem lelkiismeretem, hanem atyai szívem fosztott meg attól. A magány vala hajdan menedékem a körültem zsibongó zajgások ellen, ezt éneklém:

In des Herzens heilig stille Räume
Musst du fliehen aus des Lebens Drang.
Wahrheit findest bloss im Reich der Träume.
Und das Schöne blüht nur im Gesang.

Most rettegek a magánytól, mert magzatim sorsa szomorú képét terjeszti előmbe.

Pénzt ugyan ígértek Budán, de nem pénzzel lehet ám a jó nevelőt vásárolni. Az, nehogy úgy is elég terhes adósságaimat szaporítsam, azon hitelezőimnek fog menni, kik, mikor ki akartam őket fizetni, kértek tőkepénzeik megtartására, most pedig zajosan visszakívánják azokat, vagy száztól esztendőnként 18-ra akarnak szorítani. Mi lesz gyermekeimből, ha tanult és értelmes embert nem kapok melléjük?! Sehol sem boldogúlék, még papjainknál sem; nem mintha feltételeimet keveslették volna, hanem mivel vagy ninesenek többé nevelők, vagy ha itt-annott, valamely ezen tövises pályára alkalmas ember rejtőzködik, az, a jövődő nyom szerencsétlenségére, más módon keresi előmenetelét. Most kiki csak magát nézi, nem a jövődőt, nem hazáját; a könnyű, a kurta pálya a legválasztottabb; rövid idő alatt kevés fáradsággal akarunk sokat szerezni és vénségünket bátorságba tenni. A kívánság természetes, de a mód képtelen, és az idők mostohaságával ellenkezik.

Feleségemnek és leányomnak holmi szükséges feleslegvalókat és apróságokat vevék. Mellképedet olajjal festve bíttam Kultsárnál. Engem akart általirányodba, hogy nézhessek szüntelen kedvesemre. Ültem is egy egész óráig Dónát esetének — még két ily ülést kívánt a vásznat éltető művész, ezt számos foglalatosságaim tilták, számosh bajaim haza hívtak jó feleségem gondjait felváltani, és vigasztalni. Még a muzemmat is csak futólag tekinthetem meg. Visszajövet egy magyar felülírást szerzék a magyar bibliotekára. Kultsár megvendégelt egy takaros vacsorával, munda supellex. Horvát István, Thaisz, Kisfaludy Károly, Helmecey valának a vendégek. Nem felejtkezünk el rólad. Szívömlendezve emlegették nagyapjokat a mostani literatúra jeles fiai — többen hibáztak a két fővárosból, részint a távolság, részint a távollét miatt; ezek is örültek volna velünk. Horvát sok tudományt hullatott a magyar nyelv, történetek és törvények históriájából. Helmecey Tassóból némely fordításait mértékes és stanzás rímekben olvasta fel. Az ő nyelve túl viszi a merészséget mostani félenkségünkön; de jó ha bátorít. Ki tudja épen úgy megnyírdelni galambja szárnyait, hogy midőn ez a házon túl nem repülhet, az ablakig felszállhasson?

Kisfaludy kellemetesen komoly, szótlan; eltalálád ha nem tudnád is, hogy dráma fogantatik belsejében. Szép keresű fiatal ember, lankadkodó kék szeme merő jóságot, szívességet ejteget. Helmecey, orozájára, Nagy Sándor képszobraihoz hasonlít, de sűgár, mint Alcibiád, és markos mint Theosz. Kimondhatatlan tűz szikrázik szemciből, s ajkai körül a legnyájasabb kellenek csintalankodnak. Ezer meg ezer rózsákat kell neki találni Amor ösvényein — annál szebb, hogy azokat tapodja, s heveit hazája díszére gyűjti. Sok lelki erő van ebben az ifjuban; Telemakhosz ő, csupán Mentorra vagyon szüksége költői elragadtatásaiban, nem pedánt Mentorra, hanem kibe Minerva bíjt, aki nem ragadta vissza a habokra álló szikla párkányáról nevendékjét, de nagyobb veszedelmet esekélyelbel ki akarván kerülni, mély rengerbe taszítá a vésznek erőtte ifjut, és utána szökött a hullámok zajjai közzé. Thaisz egy megért, vilám tekintetű, szép, okos ember. Kultsár hó-lepte fejében sok kecses kellemetesség és világosság tündöklök. Horvát legkomolyabb mindnyájok között, kitészik rajta az éjtszakázás. Úgy keressük és hljük az őj esendei között a sok tanultságot. A magyar literátorok, jobhára, külsejekre nézve is szép és tekintetes emberek.

Olykor a nádor függökertjében sétáltam.

Holdszarlós törökök turbántja uralkoda itten
Hol most lelke lebeg Mátyásnak, s százezer áldott
Emlekezetre, magyar! még büszkén visszatekinthetsz.
Egy roppant meredek sziklán itt állok, amelyről
Sok esemeték, sok fák és még több bűja virágok
A meleg és a hideg sark hajlatjáról eredvén,
Nádor atyánk ügyelése alatt testvéresen élnek,
S mint egy ölelkezvén a szőlő hozni levéllel,
Kettőztetve a víz széles tükreire hűtnek.
Így az Eufrátesz partjánál, hajdan a fényes
Hírű királynénak Babylonban kertjei esüngtek.
Hátam után fejedelmi hegyen szemlélem a hámit
Nádor kastélyát, homnan bele nézhet a honba,
És az egünket még tisztábban szívja magába;
Lábom alatt a Dunát, Buda, Pest közt esendesen úszni,
S a most már remegő törökök partjára rohanni.

Elég jók ezen versek egy olyan szegény lelke-levert költőtől mint én most vagyok.

A jutalomfeleleteket, amikor rá érek, olvasgatom. Gróf Teleki értekezése a nyelv bővítéséről talpra esett munka, valamint a tudomány és olvasottság, szintűgy az ideák fejtegetése tekintetiben. Kár hogy az ilyen philosophiai elme helylyel helylyel akár kedvezésből, akár szerfeletti félénkségből, a fásúlt és feszes grammatikusok nem mindég okos és gyakran ízetlen rendszabásaikhoz nagyon szítni hítszatik. Mikor fogjuk mi már egyszer nyelvünket egész kiterjedésében megfogni? valamely nyelv természetét genioszától megkülönböztetni tudni? mikor fogunk a némelykor bizonytalan, vagy legalább nagyon göröngyös etymológiák szorultságából a kellőbb hangzat kedviért kivergődni bátorkodni?

Talán olvastad: *Egynéhány futó jegyzeteimet* Röszlernek feleletül a Hasznos Mulatságok 23-ik darabjában. Budán írást ezeket a pesti literátorok kérésére. Igen sok foglaltatik abban az egynéhány sorban azok számára, kik figyelemmel tudnak olvasni, és valamely szerzőnek rámutatásait végig szokták elérteni.

Végeznem kell:

Credas: non urgent certamina divitiarum,
Sic mihi quod nunc est etiam minus — ut mihi vivam
Quod superest aevi.

De épen itt a bökkenő. Erre nem tudok menni jó gyermekeim, és a sok vagy hideg-kemény vagy rossz embe-
rek miatt.

Non tu corpus eras sine pectore!
Des verba et voces, quibus hunc lenire dolorem
Possis et magnam morborum tollere partem.
Tu quoque nostra anima es, qualem neque candidiorem
Terra tulit, neque cui me sit devinctior alter.

Maradjunk hát együvé kötve.

Seu calidus sanguis, seu rerum incitua vexat
Indomita cervice feros, ubicunque locorum
Vivimus, indigni fraternum rumpere foedus.

hív *Joskád.*

Ir Virginia is kedves Zsenijének.

CCXLV.

Széphalom, octob. 19. 1821.

Tisztelt barátom!

Másoknál átalhissal tészük a kérést: én tenálad ör-
vendve azon, hogy Te itt is boldogíthatasz, s kétszeresen ör-
vendve, mert terhed nélkül boldogíthatasz. A dolog ez:

Egyik tagja a nyerni, s másoknak veszedelmekkel
nyerni akaró zsidóságnak, e napokban nekem jelentést teve,
hogy egy valakinek 260 darabból álló birkei vagynak, s
contractusra akarja eladni. Ő engem híjjelentett a nyáj assz-
szonya zsidájánál, hogy annak megvevésére nekem hihetőleg
kedvem lehetne, minthogy tudja, hogy gazdaságomat minden-
nemű marhák által akarom jó karba hozni. A másik zsidó
emnek azt felelte, hogy ha gróf Dessewffy József érettem ö-
nála jót áll, azaz, ha érettem kezes lesz, úgy, igenis, kész
lesz velem alkuba bocsátkozni. A gróf emnek a zsidónak úgy
is adósa, és így (úgy hiszi az én zsidóm) a gróf érettem ezt
a kezességet annál hajlandóbb lesz felvállalni.

Erre szükség nincs, s Te, tisztelt kedves barátom, in-
kább ismersz engem, mint hogy feltehesd, hogy én a Te ter-
haddel kívánjak boldogúlni.

Az én óhajtásom csak az, és csak az az egy, hogy meg-
tudhassam ki a birkek asszonya, s így vele alkuba bocsát-
kozhassem; mert elmellőzvé a két zsidót, legalább ezer fo-
rinttal juthatok olcsóbban a birkékhöz. Ez másszor is sok
pénz volt volna: most irtóztató. Oztán rettenetes dolog az,
midőn egy pár fortélyos ember bennünket kedve szerint
csapolgat.

Nyomában levén a birkéknak annyiban, hogy tudhatom
hogy azoknak eladások arra van bízva, akinek Te valamivel
tartozol, általad nyomokba vezetted a birkéknak is,
s ez nekem elég. Kérlek, méltóztassál tudatni velem, kinck
hívják azt a zsidót, és hol lakik. Nagy gyanúm van, hogy az
a Rácz-Fejértón lakó gazdag zsidó, de akinek nevét nem

tudom. Nagy gyanúm van arra is, hogy a birkék a gróf Dessewffy Istvánéi.

A nyáj 174 öregből, s öszveséggel 260 darabból áll, s azt mondják, hogy benne néhány darab 200 ftos kos vagy on.

Ha valahogy ismerni találod a gróf birkéit, méltóztassál velem mind azt tudatni, amit a vevőnek tudni szükség.

Én, ha a gróffal vagy grófnival alkuba ereszkedném, egy 500 ftos intabulált activus contractusomat adnám, és mászlás boromat, vagy, ha a grófnak s grófnénak úgy tetszenék inkább, contractust is magamról.

Kérlek tehát, tisztelt kedves barátom, tudasd velem:

1. ki az a zsidó, és hol lakik, akinek tartozol?
2. nem a testvérednek vannak-e eladó birkéi? és hol a nyáj? s való-e hogy drága kosok vannak a nyájban?
3. hol van a gróf vagy a grófné? hol kellene velek alkuba ereszkednem?

4. ezen nedves esztendő nem tette-e a nyáját beteggé?

Kegyességed, melyet én ki nem fáraszthatok, biztat, hogy e kérésemet nekem balúl nem veszed, sőt levelemre minél előbb, és minél bővebben felelni fogsz.

Bár veled lehetnék már, hogy hallhatnám mint jártál Pestre, s elérted-e amit óhajtottál! De engem a szüret e szerencsétől elvon. A pénz szeretete meglepett, bárkésőn. De a megtérésre még halálunk órájában is van idő, azt mondják papjaink. Élj szerencsésen, kedves barátom. Csókold kezeit a mélt. grófnénak, s ajánlj kegyeibe. Comtesse Virginiét meleg szívvel tisztelem. Zseni nincs itthon, különben tele tölténé levelem üres lapját. Pénzt! pénzt, barátom! Virtutem post nummos!

örök híved
Kazinczy Ferencz.

Mélt. Lónyai úr hat hét alatt 378 mérföldet utazott a kereskedési utak dolgában. Újhelyben valék vele octob. 14. és 15-kén, hol papokat szenteltete, mint főcurátor.

CCXLVI.

Octob 20-d. 1821.

Tisztelt kedves barátom!

Tegnap késő estve vetém octob. első napján írt leveledet. Azt írod, hogy terheid elgyengítették lelkedet, s ez a szépen, ifjúi elevenséggel, sőt igen nagy gondtal írt levél megzafolja az állítást; lelked teljes erejében bírja magát. Örvendek lelked erejének, de szánlak, hogy téged üldöz a Szerencse, kinél érdemesebbet kedvezéseire semmi tekintetben nem kaplatott volna. Ha gyermekeid nem volnának, nem főgnalak szánni; mert te sok pénz nélkül is ragyognál. a sok pénz pedig nem egyébre való: de minekutánna gyermekeid vagynak, s üldöz a sors, valóban szánlak; s azért is szánlak, mert megfosztva látod magadat azon szép szerencsétől, hogy őket valaha azon sorsban hagyhasd, amelyben te magad vagy, s őseid voltak. Mert az, amire nekünk törekedniünk kellene, akik atyák vagyunk, nem egyéb, mint az, hogy gyermekeinket legalább oly karban hagyassuk, amelyben bennünket hagytak az atyák. Sokat kérdem én magamtól, s sokat kérdelem még ma is, mint főgok számolni gyermekeimnek a sírban, hogy őket, amint félhem lehet, nagy szegénységben hagyom hátra. De ők ezt főgják mondhatni: Az atyánk raboskodott, s elvesztette életének azt a részét melyben valamit kezdeni lehetett volna; nem előbb mint 45-ik esztendejében házasodhatott meg, okos választással, s gyönyörű választással, mert egy általa gyermekisen szeretett s tiszteletére s szeretetére méltó férjfi jó leányát vette el, de szerencsétlenül, mert azt meg sem álmodhatá, hogy az ily férjfi fia rossz testvér s igazságtalan ember lehessen. Őt esztendeig azután testvére hizott az ő vérén, meg nem engedvén ez az ő anyjának, hogy neki annyit adhasson, hogy megmentve láthassa magát az adósságok esinálásától. Azonban gyermekei esztendőnként szaporodtak; a háború terhei, a papirospénz semmivé tetele, az újabb papirospénz alább szál-

lása, sok szerencsétlenség, nevezetesen pénzijének feltörettetése, minden lovainak megtaknyosodása, az egymást tíz esztendő alatt mindég követett rossz szüreték, etc. etc. megrontották. Mondják, hogy ő nem vala gazda, és hogy idejét a könyvesinálásra vesztegette. De ha a könyvirás és könyvvétel ellopta is valami idejét és pénzét, mi, neki gyermekei, köszönhetjük, hogy nem kártyázott, nem üzte a ezífrát, sem asztaliban, sem mulázkodásában, sem eseléd tartásában; hogy pedig gazda is volt, látjuk onnan, hogy midőn irtathata, naponként kétszer is meglátogató a meeczenzőföket, akik neki irtottak; s midőn Mihályt meg akará venni, őt egész hétig mindég calculálgatott, s könyv sem volt kezébe. S az ő könyvesinálásai legalább egy kis fényt vetnek ránk gyermekeire, mert nem igen mehetünk oly vármegyébe, hol azt ne kérdjük tőlünk, ha Ferencznek vagymk-e gyermekei, vagy más valakinek a Kazinczyak közzül. — Nézd, barátom, ez az amit én magamnak az ily vizsgálatok alatt mondok.

S nem nekem fogják-e köszönni valaha gyermekeim, hogy őket a sógorom igazságtalanságai ellen védtem, hogy nekik azt megnyertem, amit nekik nagyatyjok hagyta? — Hogy eloltsam benned azt a gondolatot, hogy panaszaim, ha nem igazságtalanok is, legalább nem oly súlyosak, amilyeknek beszéllem, engedd, hogy előlbe terjeszthossem, mik történtek a Török ház lánytagjaival.

Referendárius gróf Török József, a b. Wécsey Zsuzsánna egyetlen gyermeke, megvevé Ónodot pro utroque sexu 84,000 ftban.

Nem hogy lányainak elnyomásokkal a fiát tegye szerencsésé, hanem hogy birtoki jnsát erősebbé tegye, Ónodra consensus regiust hozat: azt VI. Károly oltá a lányágra nem ad az ndvar, és így a lányok Ónodból semmit nem vesznek.

Ez ellen nem lehet s nincs panaszok; az aquisitor arra hagyhatja keresetét, akire tetszik. De a referendárius meg akarván szabadúlni ónodi terhétől, eladja a maga *lányágot is illető* pászthói jószágát 68,000 fton, és azt a 84,000 fton vett *ónodi teher lerovására fordítja*. Ezt mondja maga az eladó a protonotárius. Szentkirályi által expedált perennális rassióban, melyet most novemberben fogok az eperjesi per-

ben előmutatni. — A referendárius véletlen halállal meghala, s nem gondoskodhatott kárt szenvedett leánymaradéki-nak indennisatiója felől.

Ekkor a sok creditor az özvegyet és a három gyermeket megtámadja, s a ház rettenetes execútiókat szenved. Mikor a lúezi roppant esőr mellett elmegy, emlékezzél hogy az exequens protonotár. Szentiványi Ferencz a lúezi birtokot *minden allodiátúrával* exequálta, de a *csüret* a Török háznak meghagyta. Ha az angyalok a lorettói házat elvihették, ezt mondta, úgy hiszem, vigyék el ezt is oda, ahol a Török háznak földjei vannak. Hy környülállások közt az özvegy és a két fiú legtanácsosabbnak látta Ónodot eladni, hogy az ily execútiókat elkerülhesse, s boeskorra ne szoríttassék. Lajosnak ezen eladás által 36,000 ftja marada.

A leányágnak még a sávolyi, hasonlóan *leányt is illető* jószágban lehetett volna valamit kapni. De a vak József és Lajos ezt az egész birtokot általadák báró Hennigernének, azaz Eszther nevű testvéreknek oly formán, hogy ez az Eszther a sávolyi, általok atyafiságosan azaz olesón, 80 ezerre becsült jószágnek egy harmadát vegye titulo successiois, második harmadát titulo quartaliti ex Ónod, a harmadik harmadát titulo solvendorum 32,000 frum, melyekkel az Ónodot vevő referendárius volt adós, s ezt azután még 5000 fttal toldatták meg magoknak. A referendárius esinálván az adósságot, nyilván az a teher az ő aquisitumát és nem ősi birtokát illette, és így Sávoly azért nem szenvedhet.

Ide járúl hogy József és Lajos testvérek 1805 a feledi Wécseyektől 8000 frtot vevének fel auctióképen.

Lajos Kázmért 28,000 frton vette pro haeredibus utriusque sexus universis, s meghagyta özvegyének s fiának, hogy mihelyt ötöt eltemetik, osztozzanak egyenlő részekben.

A sógorom nem engedte az osztályt, mert, ígymond, Kázmér surrogátuma Ónodnak, s az ő atyja nem disponálhatott a maga aquisitójával; mert nemo est aquisitor, donec non redintegraverit.

Ő tehát Kázmérban keresi Ónodot. De mi Kázmérban ne keressük az Ónod miatt eladott Pászthót és a Sávolyból

kiadott quartalitiumot, s Ónodért lefizetett 37,000 frtnyi birtokot? Még érezhetőbb az igazságtalanság, ha szemünket oda fordítjuk, hogy Ónod megvett, de adóssággal vett, s ősi birtok árán vett jószág, mely mind addig másénak képzelhető, míg teher nélkül van.

Az egész dolog az, hogy a mí grófi felsőségünk nem tudta megférti tíz telekben és tíz zsellérben, mert az osztály annyit adott volna; s bírni akartuk az egész Kázmért, azaz 30 telket s 30 zsellért, míg Ónodot megkapjuk; addig a két leány, s az egyiknek 7 gyermeke éljen amint tud. — Bocssáss meg hogy ezen beszállgatók által elkínzottalak. De kinek panaszkodjunk, ha barátunknak nem lesz szabad kiönteni keblébe, ami bennünket ront?

Még egyet röviden. — Ha a sógorom megszólított volna, engedjük oda neki részünket árendába, hogy ő kevesb szegénységet mutatva jelenhessen meg a maga rangjában, mí azt örömet tevének vala; első megszólítására 1810-ben reá állánk mind én, mind D'Ellevaux, hogy bírja tehát árendában. De látván hogy ebben teljesíték kedvét, tovább ment, s örökösen kívánta eladatni magának. Ezt nem tevének, s csak ekkor mondá, hogy övé Kázmér.

Így elmerülve volnék-e én adósságba mint vagyok, ha Kázmért 10 eszt. olta bírnám?

Édes barátom, minthogy én neked semmit nem adhatok, engeddd hogy legalább tanácsot adjak, amire mindennek van szüksége. Közöld ezt a mélt. Grófnéval is. Én ezen úton akarom keresni boldogulásomat, s az adóssághól kiférlést, s a dolog menni fog, csak kezdhessem.

Legnagyobb reménye a mezei gazdának most a *res pecuaria*. S ezek közt a *sóve* s a *jub*. Neked nagy határaid vannak. Ha jó embereid vannak e mellett, lehetetlen hogy ne nyerj.

Ideális calculus nélkül kezdeni semmit nem lehet, csak hogy az az ideális calculus ne legyen olyan, mint a la Fontaine tejáros leánykájáé.

Vegyünk száz anyajuhot, s tegyük fel hogy minden jerke mindég jerkét ellik, s egy sem döglik el. Ínhola calculus:

1822. tavasszal lesz öreg	100
bárány	100
	<hr/>
	200
1823. tavasszal lesz öreg	100
tavalyi	100
bárány	100
	<hr/>
	300
1824. tavasszal lesz öreg	200
tavalyi	100
bárány	200
	<hr/>
	500
1825. tavasszal lesz öreg	300
tavalyi	200
idei	300
	<hr/>
	800
1826. tavasszal lesz öreg	500
tavalyi	300
bárány	500
	<hr/>
	1300
1827. tavasszal lesz öreg	800
tavalyi	500
bárány	800
	<hr/>
	2100

Íme hat esztendő alatt 2100. De nem minden jerke ellik, nem mindenik ellik jerkét, nem minden bárány nevedkedtik fel; sokat elhord a dög is. Tehát felét vessük ki fatalitásokra, s tegyük a calculust:

került a nyáj . . . 1000 ftha
a 2100 fele legyen csak 10,000.

A gyapjú, a ganaj megér ugyanannyit, sőt többet: úgy hogy conventio, só, takarmány, capitális, 6 esztendei interestes bőven meg van fizetve.

De az oekonomiában leginkább kell a *h'c villicus*, és az ami saginat equos — tudnillik *oculus domini*.

Elveszett ember az, aki csak egy nemét tartja a mar-

hának. Kell tehát is, s bivaly, s disznó, s kivált legelőn hízó tehenek és ökrök kellene, és fiatal tulkok. A ménes örömet ad, pénzt nem ad. A szemes gazda azt tekinti leginkább, mit szeret a föld, és mi szereti a földet. Ha pénzem volt volna, én ezt tenném.

S te nem tartanál-e sok *méhesekeket*? amiknek *csak* szem kell.

Mely igen óhajtottam volna én csudáltatva látni azt a barátomat, akit én csudálok, az én barátinál által! és mely igen örvendek én, hogy te oly igaz és oly igen szép képét festéd Helmecezynek! Mert Kisfaludy Károlyt nem láttam, és így képe felől nem szólhatok, noha hiszem hogy igaz a kép melyet festesz, s óhajtom hogy igaznak találhassam, mert őtet nagyon szeretem.

Valóban szép versek, szép képekkel eltölt versek, amelyeket a Nádor kertje felől írák. Reményem újságink s zsebkönyveink közleni fogják. Nem mondható kegyebet, mint ilyet, azon *soraid* felől is, amelyeket Rösler felől nyomtattatál.

Bár téged az öreg s szeretetre igen méltó Dónát eltalált volna! Szeretném ha minden lépten új meg új képedet láthatnám, s minden jó ember szobájában. Iam nunc votis *adsuesce vocari*. Te *örök* ember vagy, s akár ad másnak életet a halál, akár nem, neked bizonyosan ad.

Barátom, teljesítsd kérésemet: írd meg, hol lakik az a zsidó? s ki lehet akinek birkái vagynak? s ha ezt is tudod, egészségesek-e a birkák, s igazán 200 ftosok-e a kosok. Ugy nem sokára Szent-Mihályt hítsz. Comtesse Virginie fogadja el a Zseni atyja kézesókját s ilvezletét, minthogy Zseni nincs itthon s nem felelhet.

Azt felejtém elmondani ami legfontosabb, s pirúlnék ha szívem ejté vala a hibát.

Barátom, nem neked való a fiaid tanítása. Arra nincs idő, sok leveleket írsz, sokat olvasol. Én Zsenit magam tanítám egy ideig, s ment a dolog; most nem taníthatom. Veresre írtam szememet e holnapban is az archívumban.

Tanácsom az volna, hogy válaszs egy jó embert Patakon, minthogy Pesten nem találál, s ne akadj fél rajta, ha mólja olyan is mint a Kézyé, csak szíve s tudománya legyen olyan. Patakon sok jó görögöt s jó humanistát találhatsz. Kár volna gyermekidnek elakadni. Ugyan mi lenne ezekből a gyönyörű sarjadzatokból, ha Ungvár-Németi visszajöhete hozzájok a sírból? Józsa e napokban itt volt, de én nem láttam. Nagyon szereti gyermekeidet, de magát bántatni tovább (úgy mondá) nem engedhette. Meutsen meg engem isten attól az istentelenségtől, hogy én téged kárhoztassalak, mert Józsa panaszkodik: de te, mint minden lelkes ember, akinek forr a nem-takony vér ereiben, te aki oly sokat szenvedtél, irritábilis lehetsz; s a nevelő sem augsyal hogy ne vétsen, s igenis, hogy egy atya nem hallgathat mindég. Ellenem is volt az a panasz, midőn a magát *elánni méltóztatott* Herr Hofmeister a maga duzmadtságában gyermekeimet mustrálgatta minden ok nélkül, hogy én megtámadtam a *nem cseléd* embert. De azt a Hr Hofmeister csak nem kívánhatja, hogy az atya akár az ő duzmadtságát, akár az ő nem-tudását elhallgassa. Pedig az atya néha tud annyit mint a Herr Hofmeister.

CCXLVII.

Sz. Mihály, novemb. 4-d. 1821.

Édes lelkem, drága, kedves, szeretetre méltó barátom!

Én az egész föld kerekiségén csak két zsidó zsidónak tartozom, és pedig sokkal sokkal többel, mint amit nekem kölcsön adtak; az egyik a rozgonyi, az ifjú Röth Mátvás, aki már Ábrahám kebelébe elköltözött, a másik pedig *Reich*, aki

Sebesen lakik Eperjes mellett, és a szakálosok közt a legszakálatlanabb és legezegéresebb gazember. Róth özvegye Kassán múlat, és nincs, úgy tetszik, mezei gazdasága; Reich kereskedő, speculáns, pálinka és rozólisfőzető és égető, sgvallérokat nyúzó -- nem tudok semmit birkéiről.

Ösém, tudom, vett Jankoviestől Radványban valami 600 egynéhány jobb fajtájú birkéket; de mind eldöglöttek még tavaly Ó-Fejértón. Nekem elég magyar juhaim vannak; ami ez idén eladni való vala belőlek, már eladódott; különben sem javasolnám a vevést tőlem, mivel én, ki a juhokat még mindig szaporítom, csak a fogatlanokat és véneket és a legelőn felhízalt ürüket vágóra szoktam eladni a mérsárosoknak. Olyanoktól kell juhokat alkudni, kik azért adnak el belőlek, mert meghatározták a tartathatandók számát, következendőképen nem adnak el merő kivetendőt.

A magyar juhokkal nem volt haszon ez idén; aki tavaly 17—18 ftjával vette párját, ez idén szerencsésnek tartotta magát, ha a közelebbi múlt debreczeni vásáron 6—7 fton eladhatta. Kinek pénze van, most vegyen akár szarvas marhát, akár juhokat, mert a pusztuló Moldvából és Havasalföldről csoportosan hajtának ki majd mindennemű marhát vagy jószágot. Azt beszéllte tegnap itt nekem generál Illyésy hogy Dráveczky egy pár forintot vett volna egy pár juhot; hogy pedig egy hét alatt száz jó darab farka szarvasmarhánál többet hajtottak Pesten keresztül Bécsbe, annak szemmel látott tanúja valék.

A te felszámolásod igen jó, igen szép, ha a határban nincs méhely, nincs sárvíz, ha a pásztor jó és értelmes, ha a villiens emberséges ember, ha szófogadó, ha tudja a tehénhímlőt a juhokba beoltani, ha minden pásztori költőknek ellenére soha se ereszti ki a juhokat a harmatos mezőre, sem pedig az abtarlóra, sem a békanyállal bepókhálózott ugarokra; ha végtére a pénzgyűjtést megszüntetik, mert csak akkor lehet nyerni mikor olosóbban veszünk mint adunk, nem pedig mikor ellenkezőképen folynak a dolgok. Ezeknél fogva én épen ellenkezőt tartok Voltairrel, ki nem költői, hanem gazdasági ihletés közben így kiálta fel:

J'aime les brebis, mais quand elles sont à moi.

A juhgazdaság jó és hasznos, kivált ahol trágyára van szükség és telelésre szükséges takarmánnyal bővelkedünk; nem kell azonban elfelejteni, hogy némely földek nemén sivatag homokot okoz a juhtartás, a juh gyökerestől rántván ki a füveket, nem pedig, a ló gyanánt, elrágva, vagy pedig az ökör gyanánt, nyelvvel mintegy elmetszve és elszakítva használván élelmére a legelőt. Mivel még sokáig nem lesz esendőség Európában, a selyemjuhtartás, mely a külföldről hozza be a pénzt, még hasznot hajt majd egy ideig, de kötve hiszem, hogy, kivált béke idejében, annyit hozzon, mint egynéhány esztendő előtt; nem csak azért, mert mind jobban jobban terjed e gazdaság neme, hanem azért is, mivel napról napra inkább-inkább elszegényednek azok, kik fiuomabb posztókat viseltek, vagy viselhetnének, vagy ezután fognak viselni. Úgy van az mindenütt egész Európában, kisebb vagy nagyobb mértékben: e még érezhetőbb lesz idővel, mikor Amerika egészen el fog szakadni Európától; mi jobban szorúlunk rájuk, mint ők reánk. Haaz állandó-katonatartás systemája meg nem változik; ha a tehénhímlőoltás által az embereket szaporítani, a legitimitás fenntartása miatt a háborút csak mindig elkerülni, s mégis béke idejében a sok zsoldos katonák tartása mellett a pénzt csak mindig kevesíteni fogják a fejedelmek; már akkor az ő számos jobbágyaik nagyon szép emberek lesznek ugyan, de ezek a sok szép emberek kimondhatatlanul nyomorult rabszolgákká fognak válni, és vagy szükségből, nem pedig virtusból, fogják szegénységöket és az inséget túrva elviselni, vagy fejrázva marván a kemény feket, azt végtére keresztülrágni.

*A vakságra jutott fejedelmek tompa fulébe
Régen a nagy leczkét Schiller bésúgta hiába:
A szabad embertől mit félsz? de a lánczait úntig
Rázótól, amidőn azokat szaggatja, ijedj meg.*

Hiába való minden törekedés az ilyetén systema alatt: fel fognak eszmélni az országlószékek, de későn: a közönséges historia újra, de megint tahi hiába, fog egy dátummal szaporodni annak megmutatására, minő balgatagság legyen a jobbágyok javát az uralkodókéktól elválasztani.

Ne gazdálkodjunk vénségünkre, kedves barátom! Te

akkor akarsz befogni, mikor én kifogni szeretnék; legjobb lenne mind neked mind nekem egy jó s becsületes árendásra szert tenni. De kívánhatunk-e neki bajokat, gondokat és talán kárt is, ha becsületes ember? ha pedig gazember, el fogjuk-e érni célunkat, tudillik a békét, a nyugalmat és gyermekeink szerencsét? Viaszajvők hát régi ideámra, melyet még szerencsémben is gyermekeimre nézve mindég követtem: neveljük úgy fiainkat *ut fortuna vitare possint*.

Ah quorsum orare Jovem! quae donat et aufert!
Imperat aut servit collecta pecunia cuique,
Tortum digna sequi potius, quam ducere funem.

Hozzá lehet azért adni minden esetre: *artem placendi et fruendi*. Fő dolog hogy Aristippussal mondhassák:

λαρρα μελος és έχω ουκ έχομαι: Épiktetussal: *αρεχω ουκ αρεχω*. A nagy csapásokra pedig úgy készítsük a fiút,

————— ut potiores
Herculis acummas credat saevosque labores.
Et Venere, et vino, et plumis Sardanapali.

A szegény leányainkat kell sajnálnunk.

Magzatidhoz intézett szép mehetségedhez még sok igazat és szépet lehetne adni, és fog is adni a jövőnkör. Mind Te, mind én tettünk ugyan gazdasági hibákat is, de mások is tettek, mi pedig e tárgyban némely dolgokat talán még jobb belátással, mint mások, elrendeltünk; de azért mégis tökéletes szerencsétlenségünkben jobban fognának az emberek minket mustrálgatni, mint sok másokat mustrálgatnának, sőt némelyek talán még helyes eltökelt örömet fognának egyélténi a mutatott külső szánásokhoz. Mások felette gyönyörködneek abban, hogy nekünk soha se volt józan eszünk, és hogy már most bizonyos hogy nem mi, hanem ők az okos emberek. De megfelelt már Flaccus kérdésére a jövőnkör: *plus valeant Horatius an res?* —

Én még a múlt hónapban három Brudera Józseftől selyemanyajuhokat és kosokat vettem hitelbe, mert mindert kell próbálni; itt nincs mérték, és van széksóvíz, mely igen hasznos a juhoknak, pástort is hoztam onnan, mindent próbálok, de ahhoz a mesterséghez nem tudok, hogy elegendő tehetség és hatalom nélkül, akkor, midőn a finans-systema

majd minden embereknek talpig megvesztegette és vesztegeti erköléseiket, én a rossz magistratuálisokból jókat, és a gaz eselédből hívet csináljak; ahhoz sem tudok, hogy az illetén nagy gazdaságban egyszerre három négy helyütt lehessenek, mint szent Tamás, vagy Sz. Mihályon teremjenek, mikor törött lábbal Kassán ágyban kell fekéüdnöm; azt sem, hogy télen által vályogházban egész familiám egészségét kockáztassam, és amit egy részről megkíméltem, azt más részről a patikába és orvosok zseljébe küldjem.

Báró Brudermel elvégeztem, hogy ha a finem gyapjút itt el nem adhatom, hozzá küldjem, és ő a magáéval eladja. Ha élünk, esztendőre (mert ez idén úgy is már késő juhokat hajtatni) jókor ősszel (mivel úgy is legjobb már september elején a kosokat a jerekre boesítani) elmehetünk együtt Gyöngyösre és Detkre. Én részemről úgy elúntam hazámban a gazdaságot, mint az oktan finans-systemánkat; — legboldogabbnak tartanám magamat ha exequálnának hitelezőim, és ami femmaradna, tisztán maradna, és ha adósaim szintűgy nekem megfizetnének. Mert merő fáradságos haszontalanság olyan országban gazdálkodni, hol a békeség károsabb a gazdának mint a háború; ahol vérontást kell kívánni, hogy vérünk könnyebben mozoghasson ereinkben; ahol napról napra bizonytalanabb mind a jelenlét mind a jövőnkör; ahol az igazgatószék a maga javát ellenkezéshe tette az igazgatót hazafiakéval; ahol nincs szorgalmat elevenítő forgandó capitális; ahol tetőtől aljig és tövig organisálva van az uzsora, és az antisocialismus. Én, kevés eszközökkel, minden fátutnok és pusztítatások mellett is, rövid idő alatt eleget tettem; ha a dolog szoros vizsgálatra és hasonlításokra jönne, és minden körülállások jól megfontoltatnának, becsülettel kerülnek ki ezen visgálat alól; egészségemmel, legnemesebb, legtisztább hajlandóságim felhirdozásával vittem dolgaimat, gyermekeim szeretetétől sarkaltatván: — de, megvallom, belé fáradtam a mostani kedvetlen körülállások között. Te egyszer azt írtad nekem, hogy nem búsúlnál ha Sz. Mihály a tiéd volna; de ha úgy tudnád mint én minden volt és mostani körülállásaimat, más ítéletet tennél.

Jactamus jam pridem omnis Te Roma beatam,
Non vereor ne cui de te plus, quam tibi credas.

Egyébaránt büsülni soha se kell: *qui cupiet, metuet.*

Quem res plus nimio delectavere secundae,
Mutatae quatient.

Engem a szerencse nem tett kevélyléc, nem is fog akár-
milyen szerencsétlenség is gyávává és vigasztalatlanná tenni,
csak, amint mondám, a legrosszabb esetre, leányomat sajná-
lom, mert ő alkalmasint egy nem mindennapi kellőmetességű
de szegény kisasszony lesz, a szüzeség koronája várja, pe-
dig már a klastromok is megritkúltak.

Élj megelégedve!

A magyar ó virtus s új elnök dísze, Ferenczem!
Ut possis semper traducere leniter aevum,
Et secretum iter et fallentis semita vitae,
In qua Te quaeret Tua gloria detrahat omnes
Curarum aerumnas, et Te Tibi reddat amicum.

Vale — et veni — veni — veni.

Vagyok szünet nélkül

hiv Pipszed.

C. I. Míg a könnyü vérű öcsém I. hitelezői büsla-
kodnak, ő a Hegyalján vígad, költ és mulatja magát, szegény,
gondos s ura költségeit pótoló és férje hűségteleuségeit hol
sirató hol megbocsátó felesége pedig gyönyörű két gyerme-
keivel most O-Fejértón szomorkodik és anyáskodik. — Ve-
vém a zempléni beszédeket; jók, mert könnyeket sajtoltak ki.

Én már elvégeztem a *Intalomfeladatok* olvasását. Sok jó
és szép, de egyszersmind nem kevés nevetséges ideákat is
foglalnak magokban; oldalaslag mind Te, mind én kapunk
helylyel helylyel egy-egy vágást; semmit se teszen, nem kell az
ilyeket megérteni, el kell tűrni a csapásokat, és a több jóért,
ami a könyvben van, a haza szeretete pajzsát kell a vágások
elibe tartani. Az írók érdemes és szorgalmatos emberek, és
így meg kell nekik bocsátani azt a kis superioritást, melyet,
másokat leczkézvén, magoknak tulajdonítanak. Lehetne-e
annyi igyekezetek, ha nem hitetnék el magokkal ezt a fel-
sőbbiséget?

Aux grands la modestie, aux petits l'importance.

Ne vesződjünk, tétessük magunkat, mintha hinnők hogy
mindenben igazok van.

Ludus enim genuit trepidum certamen et iram.
Ira truces inimicitias et funebre bellum.

Azonban beszéljünk és írjunk kiki amint legjobbnak
véljük, az ítéletet a jövőre bízván. Egyébaránt még sem
halok meg talán, minekelőtte egy kis vígjátékot írjak ezen
czím alatt: *Ré—ka—ga—kol—szász, a nagy grammatikász
és etymolog.*

Meglátod, Lónyai csak azért utazik annyit, hogy még
ezután is utakat ne esimáljanak a hazában. — A Te sógorod
jobb ember lehetne; de ha tudnád mint bánt velem testvér-
bátyám gyermekségentől oltá, nem csudálkoznál többé sógo-
rodon. Csúfos ez a világ! legesúfosabb benne hogy a sok
méltatlanságok a legjobb szívet is úgy eltompítják, hogy alig
képes utóljára a szerint felindulni amint kellene.

Józsa úr ne tegyen egyebet, hanem olvastassa fel veled
minden leveleimet, azután ítélj. *Trasci celarem, tamen ut pla-
cibilis essem, de ő egy hajszálnyival se sequior irasci.*

Nem voltam a szüreten, beteg valek, sok epét hánytam,
de még elég maradt, és felette jól tetted hogy azt valóban
gyönyörűséges leveleddel mérsékelted és üdésítéd. Hozd el
Zsenit is. Feleségem és Virginia esókolják.

CCXLVIII.

Tisztelt barátom!

Én e napokban a te mádi házában vettem két napi
szállást. Sokat beszélvén vinczléreddel, Novák Ferenczettel,
elmondá, hogy kasznárod, de akinek nevét el nem tudá mon-
dani, mint viselé magát. Fiskálisod kiküldé, hogy szerezzen
szekereket boraidnak, ő pedig, megkötvén lovát egy koresma
mellett, reggel oltá estig ivott, s akkor azt mondá a fiskális-

nak, hogy összevagdalt a sok keresésben, de sohol nem kapta szekerest. Én, úgy mondja Novák Ferencz, a rossz embernek reggel óta estig éhen és szomjau álló lovát haza akartam lopni; de csak abba hagytam, hogy tettem balra ne magyaráztassék. Bizony, tisztelt, igen szeretett barátom, éppen nem esna az, ha ezek a sok rossz emberek a Te eleven lelkedet elkészerítik; s azok után amiket mind ettől, mind Bónis Sámuel úrtól, mind magadtól tudok, nem esnádnám, ha embereidet össze meg összevagdálnád.

Én Neked egy igen alkalmas embert ajánlok főtisztul, s midőn ezt **Neked** ajánlom, kit minden halandók felett szeretek, tudom mit mondom. Hidd el, ha jószágokat bírnék, mint Te bírsz, én más tisztet nem fogadnék. Csudált ügyességű és általam igen jól ismert moralitású ember. Én felelek Neked érte, s én **Neked** felelek. Piríts meg, ha hamis lesz jóvendőlésem.

Dávid János elhagyván jurateriáját, itt lévén az atya, sok idejét töltötte nálam. A sógorom, gróf Török József, látta az embert, s megszerette s praeceptornak a fia mellett vette. Ott két esztendőig volt, s nagy kedvességben. De végre gróf Csáky Antalné Exchoz ment által kaszmírszolgálatra.

A sógorom örült, hogy Dávid János elment az ő házából: de eszt. múlva engem kért, hogy vonjam vissza Nagy-Idáról. Én oda mentem. — Az úr úgy-e azért jött, hogy Dávid Jánost tőlem elvigye. — Excednak akarátja ellenem, felelek; de ha Excad, ötöt, a meye öcseseinek általengedni méltóztatik, grátiául veszem. — Elereszteni nem fogom: de ha önként megyen, nem fogom tartóztatni. Én Dávidból nagy tisztet nevelek magamnak. Hívebb, ügyesebb, igazabb emberem nekem soha sem volt még.

A gróhné ötöt Brackendorffra tette által.

A sógorom, Szalárdra mentén, Dávid Jánost udvarbíróvá tette. Min, min nem, összevagdortak, s az a Dávid János, aki neki oly kedves volt, hogy egy frajezimer szerelme miatt elereszté Nagy-Idára, de ismét visszahívta; az a Dávid János, aki nélkül Szabárdon nem lehetett, most rossz ember. Nekem azt mondá a sógorom, hogy *kevély*, és bizonyos *üres* hordóit ellopta; Dávid pedig azt mondja, hogy *szép* és

gyüvölkben gazdag felesége miatt esett ki a kedvességéből. Isten tudja mi itt igaz. Én mindemellet, ha Szent-Mihályom volna, Dávidot be merném fogadni. A sógorommal sok ember veszté el a kedvességet. Így egy Devies nevű tisztartó; így fiskális Kossuth. De az utolsó nem egészen, s azért nem egészen, mert hosszút állhatna ha egészen elesnék.

Dávid János most Göllniczen múlat az ipánál Berg-richter Sztojka úrnál. Ha parancsolni fogad, megjelennél nálad. De felesége most le fog betegedni, és így ha első leveledre mindjárt meg nem jelenne, ne vedd balúl. Nagyon kérlek, parancsold magadhoz, hogy vele megismerkedhessél. Molnárnak fia lévén, képzelhetetlen ügyességű mechanikus. Nekem oly kalitkát csinált, mely egy hercegné szohájában is elállhatott volna, s gróf Sztáraynál, vagy kinél, megszeretvén a sógorom egy malmot, Dávid azt neki kicsinálta egy oly modellben, mely az asztalán elállhatott.

A lányom Comtesse Virginiének íra egy levelet, melyet én Mádon akartam hagyni: de az úton összevagdék Gazda vagy Gazdag István nevű torzonborz bajuszú szent-mihályi embereddel, s annak adám. Comtesse Virgínie talán vette. Most nem írok literatúrai dolgok felől. Élj szerencsésen. Van-e már nevelőd? — Széphalom, novemb. 15-d. 1821.

CCXLIX.

Széphalom, novemb. 18-d. 1821.

Tisztelt, csudált barátom!

Imhol az maga, akit Neked minapi levelemben már udvarbíródnak, vagy, amint az nálad neveztetni szokott, főtisztodnak ajánlottam. Kérdd magadtól, ha én Neked ajánlhatok-e ügyetlent, és ha Téged nem szeretlek-e mint magamat; kérdd ha nem úgy óhajtom-e házad s gyermekeid javát, mint az önmagamét. Én megtévedhetek az emberben: de

akaratom nem lehet más, mint anének lennie kell. Azért hogy valaki boldoguljon, én nem akarhatok Neked kárt.

Megtörténhetvén hogy Kassára utasított levelem még sincsen kezdedben, újra elmondom amit tudnod kell.

Dávid János úr, elvégezvén keszthelyi cursusát és juratériáját, minekutána a szolgálatba valamelyik Festetics-nél (talán Antalnál) magát initiáltatá, visszajött itt lakos öreg atyjához, és nálam is múltatott, mint házam barátja. A sógorom gróf Török József látá ügyességét, s kérte hogy menjen hozzá, s tanítgassa gyermekeit; azon lesz, hogy ipához juttathassa oekonomiai tisztségre. Ebből egy ideig semmi nem lehetvén, mert kedvéért senki sem akara idvezülni, gróf Csáky Antalné execja kasznárnak nevezte ki Nagy-Idán. A sógorom engem kért, hogy vonjam vissza gyermekeihez. Én Nagy-Idára mentem, s ő execja megszólta: Úgy-e az úr azért jött, hogy Dávidot tolem elrabolja? — Elrabolni nem, felelek: de ha Exeád ötet kedves menyé testvérenek engedné, hogy gyermekeit nevelje, grátiául vennémk. — Én nem eresztem el magamtól; de ha ő hágy el, nem tartóztatom; én Dávidból főtisztet akarok nevelni házammak; hibbb emberem nincs mint ő, s talán soha nem volt.

Midőn a sógorom Szalárdot árendába vevé, kiköté hogy Csáky Antal neki főtisztul engedje Dávidot. Így ő elhagyá Prackendorffot, noha Csáky István nem akará elereszteni.

Szalárdon min, min nem, nem kérldhetem, a sógorom velem megháborodott. Azt láthatod eleresztő leveléből is. Nekem nem monda egyebet, mint hogy valamely üres hordaját elidegenítette, és hogy egy kedves zsidajával Dávidnak baja volt; vádolta a zsidót, hogy a zsidó a Dávid számára vett tehén mellől megtartóztatá a borjút. Isten tudja melyikének volt igazza. Relata refero, még pedig a nélkül hogy emlékez-ném a sógorom panasziról. Én bizonyossá teszek hogy, ha Szent-Mihályom vagy más nagy birtokom volna, én oda Dávidot tenném főtiszté. Moralitása felől én felelek, s Neked felelek: ügyességét s oekonomiai tudományát szedd ki a beszéd által; mutattasd meg neki mindenedet, s látni fogod ha ért-e a dologhoz.

Hogy nem csak theoreticus, tapasztalni fogod mindenből. Csupa tűz, s gyanússá lett tekintete miatt igyekezni fog megmutatni, hogy a vád hamis volt. Ezt ugyan hűségtelességben érni soha nem fogod.

Nagy naturalista — a szót az artistai értelemben is vévén. Széke, asztala, képrámai, kalitkája, mely egy herezeg-asszony szobájában is elállhatott volna, nagyidai munkája volt. — Felesége ifjú, szép és culturát s nevelést kapott; egy göllniczi Bergrichter leánya, mely hivatal a bányászok közt valami.

Örvendenék ha neki használhatna ajánlísom: de még inkább óhajtom, hogy Te azt mondhatnád, hogy ez a könyörgésem is azt mutatja, hogy Téged minden mások felett szerettelek.

Utolsó leveled eltölte tisztelettel. Még az oekonomiai dolgokban is nagy vagy, s lelked tacitusi szomorgással vagy inkább elkeseredéssel tölt el ezen leveled írása alatt. Inimica virtutibus tempora, inimica pecuniae nostrae. Sőt öregse-günkben is igyekezzünk gazdagodni. Az isten a késő megtérőnek is ígér kegyelmet. — Zsidó telkű zsidó volt, aki azt monda nekem hogy Teáltalad kell jutnom birkére; noha úgy igyekszik fondorságát béleplezni, hogy Szirmay Adámmé, szül. b. Podmaniczky Therézia asszony, a Te két zsidáid egyikének tartozik, s a birkék árát oda akarja fizettetni. Én később vagyok birke nélkül lenni, mint azt akarni, hogy pénzben Te légy érettem kezes. Isten tudja mi érhet, s a Te barátságod s a Te gyermekeid tekintete nekem több, mint hogy azt az én pénzbeli javam miatt játékra tegyem ki.

Mely gyönyörű, mely dolgokkal tömött levél az a Te leveled. Együtt vevém azzal a gróf Teleki Józsefét. Nagyon keserű hogy nem láthata, midőn kerested. Két nagy díszel vagytok mágnásainknak. Elj szerencsésen. Zseni, kinek ma van neve napja, kért, hogy vigyem le ötöt Dáviddal Szent-Mihályra; de nekem holnap Kassára kell repülnöm: lehetetlen halasztanom az utat. Csókolja velem együtt a múlt.

Grófné kezét, s a tiszteletre méltó Virginiét tiszteli. Élj, élj, élj szerencsésen! s bár a dolgok megváltozását láthatnánk! bár öreg napjaink terhe megkönnyülhetne.

örök tisztelőd
Kazinczy Ferencz.

CCL.

Kassa, nov. 26-á. 1821.

Angyalom barátom!

Könyvet kellene írni utolsó két leveleidre, ha a barátságot visszaverő szív kibuzoghatná azt hamarjában mind, amit érzek. Feltettem magamban, addig változtatni tiszteket, míg olyanra nem kapok, qui non virtutem verba putet, ut lucum ligna.

Én úgy tettem, mint II. Ferencznek eselekedni kellene. Öt tisztjeimet egyszerre elkergettem, és pedig esztendőközben tevém; de mivel a magyar törvények csak emberséges embereknek valók; mivel jobb törvényeink többnyire akkor hozódtak, mikor a nemzet még el nem prókátorosodott; és mivel a mostani időben csak attól tartanak a gonoszok, aki őket felakasztathatja; mivel, végtére, énhozzám nem tola-kodik egy tiszttartó helyett hász, mint Ferencz császárhoz ha p. o. Almásy Ignácot elesapná: azért én ugyan egy igen ügyes, de nem igen morális tiszttartóval diesekedhetem most: ámbátor a nagyfalusi Sebes úr az ő moralitására be-csületét lekötötte. De már a Te ajállásod más — Te nem ajállasz in gratiam commendati, sed in gratiam ejus cui com-mendas; és így tedd meg a rendeléseket hogy lehessenek Dá-viddal most 29-dikben, a gyűlésen Újhelyben. Többen ajáll-ják magokat. Az én gazdaságomnak az a bibéje, hogy fő tiszteim mindég mind tölem mind az előkelőbb lakosoktól magokat fizettetik, úgy hogy legjobb volna úgy eselekedni amint a franczia Lafontaine javasolja, hogy t. i. a volt úr, volt

tiszttartójánál, álljon bé 6 esztendő múlva tiszttartónak, a lo-pások aequilibriumának helyreállítására. Mágnesi erővel bír-nak asz. mihályi előkelőbb taksásaim; még a jámboréslágy Bó-nis Sámuel úr is, holott nekem köszönheti szolgabíróságát, mindég azt találja, hogy ők nem erőszakos tilalomrontók, holott majd soha sem kaszáltathatok sarjút, és csak eblen a rubri-cában két-három ezer forint ára három van minden eszten-dőben. Én olyan ember vagyok, hogy inkább adok 100 ftot valakinek, mint hogy magamat egy krban megesalattassam; mert aki egy krban tud és mer, az tudna és merne ezerek-ben is. Azt kívánom tisztjeimtől, hogy se meg ne esaljanak, se engemet megesalattatni ne engedjenek; sint candidi, mondják meg egyenesen, hogy mire van szükségek, nehogy tolvajok lenni kényteleníttessenek. Praeter laudem nullius rei avarus sum, mint a régi görögök; a pénzt csak szükségből szeretem ésmint eszközt, mert adósságaim és gyermekeim van-nak. Csak azt kívánom tiszttartómtól, hogy úgy gondoskod-jon rólam, mint én róla.

Vale — Vale — Vale — a többit szóval Újhelyben.

hív *Pipszed.*

CCLI.

Tisztelt barátom,

Engedd hogy tanúnak hívhasalak azon kegyetlenség-ekben, amelyeket a sógorom velem teszen. 12 esztendeje az atya halála óta, hogy 10 egész telkemet és 10 zselléremet az allodiális földekkkel bírja, s húzza a pert, ámbár érzi hogy el kell vesztetni. Most ezt az írást küldém fel Aszalai úrnak, na vettem válaszát. Jó, és fel fogja dolgozni allegátiójában. Én nem sokára megyek Eperjesre.

Én lerogynék szégyeltemben, ha nekem oly dolgok mon-datnának, mint amiket én mondok itt a legnagyobb mode-
10*

stiaival neki. Elveszett a testamentom — nem regisztráltatik az archívum — elveszett a megholt Dókus úr által készített elenchusa az archívumnak — azt mondja hogy *semmiben* sem succedált, s ezt a *semmi* ily nehezen eresztí ki — ily generosum compromissumot nem fogadott el. Szeretnék látni midőn ezt olvasni fogod. Kérlek, tedd, hogy ezt az írást visszakaphassam.

Vagy József után 3 hónapi gyászt vevő fel a pataki eglégnumban *minden* tanuló ; fátvolt hord ; a kathedra gyászba van vonva.

Aurél fiadhoz egy epistolát kezdék, de abba nagyom, vagy megszelíditem. *Größe Parben tanzen nichts*. S azt mondhatnák hogy azért így, mert téged és engem öszverontott a sors és a stoni lezke.

Gyermeke Józsefnek s Sztáray Laurának.
Ne hidd az elposhadt rongyos sophistának,
Hogy a pénz s a cifra boldoggá nem tehet,
S aki érdemmel bír, nélkülök ellehet.
Üres eszevégésit ereszd a szeleknek,
S lásd mint hajlong ő is Sztriasáknak, Vojeseknek.

Egy or még ezek is jók tiszták valának,
Makaes tanítványa a morgó Stóának,
Ἄνεχον ἀπείχου penge ajakokról,
El nem tudta vonni göröngyös útjokról
Sem az öszvezajdült tengerek habarja, } Horat.
Sem a nagy Jupiter villánszóró karja ;
De éhen s szenny között érzették végtére,
Hogy a jónak maga a jó sovány bére . . .

Mi lesz belőle, ebből az epistolából, nem tudom. A 6 első sort kedvem van meghagyni.

Hidd el, egy hónap óta Aurél minden gyönyörűségem. Csókolom a kegyes Virginie kezét. Zseni nincs itthon. József ösémnél van mindég, ennek leányával. Magamat az ösém megüttete már egyszer a gutával : és így egészségemet, életemet örzöm, de gyermekeim menjenek hozzá ; azt nem ellenzem.

Erszényem élet és halál közt lehög. Vagy krisist eszál

erszényheli nyavalyám s meggyógyulok (ha pénzt kapok s ideáimat a marhák által teljesedéshe hozhatom), vagy oda leszek. Incertum quo fata ferunt ! S a sógorom ! a sógorom !

Dávidot ajánlom kegyességedbe. Ha Kassán hallasz valami neki való helyet, ajánld. Én felelek érte. Gróf Barkóczynál, hallom, van valamely üresség. Velem teszed a jót, ha holdogítod. Non ignara mali miseris succurrere suevi.

Élj szerenesésen. Az istenek adjanak neked sok és nagy örömeket.

16-d. jan 1822.

Már le volt peesételve levelem, midőn egy asszony, akit ismersz, mert neked Szacsurban laktában dajkát szerze, azt tanácslá, hogy Dávidgróf Klobnsiczky Vinczónél is próbálja szerenesését. Emlékezzél a szegény ember felől, ha a grófnéval lészesz Kassán. Szörnyűség az, hogy ez a feleséges 3 gyermekes ember kenyér nélkül van.

CCLII.

Kassa, január 26-d. 1822

Kedves barátom !

Dávidot még ma fogom ajánlani gróf Klobnsiczkynénak. Holnap Eperjesre megyek — kívánám, hogy veled ott találkozzán, ezen levél baszontalanná vájék. Nem levén ezen szereneséről és örömről bizonyos, a peres előadásodat, mely, szokásod szerint, mind a dologra, mind a pennára nézve igen tisztán, velősen és szépen van dolgozva, ide visszarekesztem. Ne esudáld az igazságtól fölö szemtelenségét ; nem mindennapi lélek szükséges a húzások és halasztások elkerülésére, mikor ezek hasznunkkal vagnak összekötve. Beh

sok ember szereti a *semmit* megtartani, mert az mindég *vallamivé* szokott változni, mikor ki kell adni. — A pataki fátalos katedrák mind Vay Józsefet, mind a pataki collegiumot hecsesítik. Az istenhen boldogúlt nevezetes ember lett volna minden országban; szeretném írni biographiáját, ha 1802-ig, amikor legelőször valék deputátus, minden őt illető nevezetes és bizonyos dátumokat megszerezhetnék.

Csókollak epistoládért fiamhoz; de gondold meg: hogy ő még az iróniák finomságát nem érti, és könnyen leczkének vehetné a gúnyt.

Gróf Barkóczyt is megszólítom Dávid eránt.

Mindnyájunknak vonaglik erszényünk, de talán minden jobbra fog rövid időn fordúlni. Ki kell állani ezt a fönnyasztó betegséget.

Ha határodjő a juhoknak, tégy úgy mintén. Fejér vármegyéből magam fogok hozni selyembirkást jubaival együtt; ha nyáron télen kitarom birkáit, felibe osztozok vele mindenben, a tökejuhokban is, valaminta szaporodásban, a gyapjúban, a báránykákban, a tőrőben, egy szóval: mindenben. Ezt már sokan tették mind Bihar-, mind Arad-, mind a Bánáthban.

Lehet-e jobb móddal a tökét nevelni?

Vale.

Nem ártana kevesebb gondok és bajok közt élni; de Philemont kell követni — csak aki könnyen hordozza eseteit, böles és boldog!

hív Jóska'd.

CCLIII.

Kassa, január 31-d 1822.

Édes lelkem barátom!

Baj mikor a magam baján kell levelemet kezdenem. Beteg lábom kőbe ütközött, kicsinységnek tartám, járék fel s alá, a mozgás ártott, az ütésből sebecske lón; most ágyban kell lankadnom, veszteg feküdnöm; párnák közül dictálom ezeket. Eperjesre nem mehettem.

Tegnap ment hozzád egy levelem. Nincs helyén sem egészségem, sem erszényem. Egy nehezen oszló hurttal küszködik mind feleségem, mind én. Minden vigasztalásunk gyermekünk frissége. Bár érdemelhetné Aurelinsz vonszódásodat. A kis Virginia pirúlva bámúl, midőn magyságot. Szégyen- s gyönyörnyeldekelve olvasta leveledet és leányodét. Ha sok nyomorúságok, melyek végökhöz nem akarnak közelíteni, nem tompították volna el szívem meg eszem izgatóságát és terpeszkedését, a legbájlóbb érzeményekkel elhintett leveledre hasonlóval igyekeznék felelni; de én egy megereszkedett húrhoz hasonlítok: felfog-e az még egyszer húzódnani? nem tudom. Pedig azt véltem fiatal koromban, hogy elpattannak elébb lelkem húrjai, hogysen idejek lesz megereszkedni. Ne kívánj hát gondolatokat, érzeményeket és szókat, hanem vedd jó néven már régolta tartóztatott bátorságom kifakadását; rövideden: küldd ide Zsenit, hadd lakjék barátnéja mellett, feleségem ügyelése alatt, töltsé itt velünk a telet. Három fiú van ugyan a háznál, de nagy vigyázat alatt állanak, s apjuk veled nem perlekedik. Ez a helyheztetés mind lyányodat, mind Virginiát nagyon fogja boldogítani, minket szint úgy. Velünk teszel jót, nem mi veled, és Zseni csak azt fogja itt tapasztalni, hogy barátnéja mellé és szülcének barátjaihoz jött.

Későn, mint Plátó, fogott a lanthoz Kövy. A Corpus Juris, corpus, a corpus ugyan vastag, de száradni kell azon

léleknek, mely azt vékonyabb, de nem teljesebb testté törekedt változtatni. Kövy és Márton még eddig mindég csak a pénz kedvéért írtak; innen lebeg oly kevés philosophiai és aesthetikai lélek írásaik felett. Van egy közép út, melyen a legtűskésb, legborzasb tudományhoz lehessen jutni szép'napfény alatt, a világosság segedelmével: kikerülvén mind ezt brevis esse laboro, obscurus fio. mind pedig azt: „tendentem levia nervi deficient animique, professus grandia turget, serpit humi nimium tatus, timidusque procellae.“ — A törvényekről írt Montesquien, a törvényhozásról Filangieri; Schlötzer, Schwartner iskolai könyveket írtak, és mégis fáradság s unalom nélkül olvashatók. Írjon Kövy magyarul, ne örüljön Kelemenel, Gruszzsal, Szmolenicseszel (így) a pesti, debreczeni és pataki diákok tapsain; hanem keresse, úgy mint Pethe, a jövő kor helybenhagyását, s mindjárt tapasztalni fogja penáját a classicitáshoz közelíteni, mihelyt igyekezni fog homi nyelven a többségtől, azaz mind a tanultaktól, mind a tanulóktól fejtörés nélkül érttetetni. Kínozza, nem bánom, az író a mély gondolat még megfoghatóvá teszi, de ne terhelje, kivált a tanuló olvasót.

Mikor olvasandjuk már egyszer az Erdélyi Leveleket? hol vannak, hol utaznak még mindég? Tovább vonúlt-e Erdély a magyar hazától, vagy megszakasztotta a fenyegető háború a két testvérhaza közt a közösülést? Én jól temém, ha minden soromat 9 esztendőre börtönözném, de nekem nincs szükségem ezekre a messzibb terjedt halasztásokra.

Altolvastam a Külföldi Színjáték II-ik darabját is. Megvoltam nagyobb résziint elégedve Döhrenteivel; de megtetszik rajta még is, hogy nagyobb gondja volt a stílusra mint magának Molièrenek, és hogy német mértékkel forgolódott olykor a legfrancziásabb franczia körül. Egy régi kérdést eleveníte fel, a karakterek erkölisiségéről a színjátékokban, és ezt a kérdést, mely már rég el van végezve, nagyon féltoldalasan fejtegeti. Ezt a rigorismust nem lehet eltérni, igen sok okoknál fogva. Csak az egész vezessen erkölisiségre a színjátékokban; mert különben sok esetben meglósztjuk a szerzőt azon tehetségtől „quae quandoque per opposita vel ad minus a se invicem valde differentia potest totum perfectè

ponere.“ De igen hosszas lenne ezen értekezésbe becsátkoznom; nagyon velejére és gyökerére kéne nyomulni a drámai művészségnek. Azt kell ajállani a nézőnek és olvasónak, hogy eleitől végig nézze vagy olvassa a színjátékot, és akkor áll oztán e principium: „erkölisiségre vezessen minden színjáték.“ Aki máskép akarja megegyeztetni e tárgyban az aesthetikát a morállal, gyakran lehetetlenséget kíván, és azt gyaníttatja: hogy mind az egyik, mind a másik principiumairól és eszközeiről csak félig-meddig gondolkodott. Az Agathokalon ezélja ugyan mind az aesthetikának, mind a morálnak: de a morál ezt parancsolva rendeli, az eszközöket csak javasolván, s nem gondolván az akadályokkal, az aesthetika ellenben tettben mutatja az enlített fő ezébra arányzó részletek különbözőéseit vagy ellenzéseit, vagy az akadályokat, és ezen különkülön, vagy olykor ellenkező részletek segítségével mellett teremt tökéletes egészet, melyben a fő személy karakterének egész valósága vagy erkölisisége, amazoknál fogva vagy azok által, olykor vagy jobban kifejtődik, vagy még diesőségesebb, és így hatóbb, győzésre vergődik.

Ha ezeket az ideákat valaki jól felfogja, azonnal képes lesz magának megmagyarázhatni, miként történik: hogy a művészség érettebb koraiban (melyekben a képzelő tehetség inkább vezet és regulazza az emberek szíveit, mint a szívek a képzőtehetséget) jobban tudják festeni az emberek a virtust, mint követni? inkább esik t. i. esupán a képzelődés birtokába az Agathokalon, a művészség mesterséges tárgyává válván. A képzelődés gerjesztgeti ugyan a szívet a virtusra, de akkor, mikor egyszersmind ezer szükség felett valóknak alkotója, ezekkel is ostromolja a szívek vágyasait. A művészség tehát és a morál nem erősítheti akkor a lelkeket eléggé tartósan a virtus akadályai ellen, annak fonadékai, ennek pedig javashisai és parancsolati nem vehetnek erőt az egyszersmind a képzelés tehetségétől felgerjesztett szívek rendetlen s önnönös buzgásain, és ilykoron lehet azt olvasni s látni: hogy tudják ugyan az athénabéliek mi a jó szép, de hogy azt csak a spártaiak követik. Azonban még azon korokban is hasznosabb a művészség a morálnál, mivel ez hidegséggel csatázik a esűf indulatok ellen, amaz pedig a kép-

zést képzelem és az érzelmet érzellemmel igyekszik zabálni; amit ha véghez viszen némely különfagott személyekben, már akkor ezekben az erény valóban erény és az ember valóban ember, mert elméjének és szívének minden kifejtődése mellett is az ideáli agathokalomnak él, és minél kevésbé látja azt maga körül, annál inkább emelkedik feléje, a nélkül ugyan, hogy gyarlósága valaha elérhesse, azonban közelebb jár az angyalokhoz, és így remélheti, hogy azok könnyebben és jobban is megőrzik gyarlóságát.

Vale.

Elég ez egy szegény ágyban fekvő beteg embertől.

Auróránk még fel nem pirkadt rám, várom, elküldöm mihelyt átfutottam.

Festeties halálára írt verszetemet a censor kegyetlenül megherélte, érthetetlené tevé, a legjobb sorokat kitörölte; amit a szabadságtalan Bécsben épen hagyjának, azt Pesten, a szabad magyar haza fővárosában, megesonkította. Egy levelet írtam Thaisznak a censúráról, de hiszem, ezt is eltöltják. Hogy tehetne engem szabad lelkeim íróvá egy a censúra alatt nyögő hazában? Pennát fogni restellek, és ha veled való levelezésem olykor nem adná kezembe, eddig minden dolgozástól elszoktam volna. Még azon levélnek sem adtak eddig helyet a Tud. Gyűjteményben, melyet Döbrenteiével együtt a kiadandó biographiákról készítettünk. Károlyoztatják a magyar grófokat, hogy nem foglalatoskodnak a literatúrával — ha azután egyik vagy másik irogat valami férfiasabbat, azzal hálálják bátorságát, hogy dolgozását méltatlannak tartják a kinyomtatásra. Ez vagy irigység, vagy kimondhatatlan gög, vagy alacsonyosság. Írjon csak valaki lelkeltenségeket, hezzeg kap rajtok a censor, meghagyja, örül; a haszontalan vagy mételyes gyom a legszebb virág az ő szemében, ezt akarná elhatalmaztatni ezen annyi megalázásokra szánt földön. Gróf Mailáth *Czímere* p. o. minő nideg utánozás, minő gyom, minő érdemetlen hizelgés, minő aesthetikátlan darab. A jónak, a férfiasnak csak mintegy becsúsza szabad megjelenni. Csudálkozom hogy Vay *Csendét és Zaját* bevetették. — Most kapom épen az Aurórárt. — Mihelyt valamely országban akár egy ember akár egy társaság vezetni akarja

és igazgatni az elmék kifejtődését, vége van mindennek. Minden fejnek, minden szívnek a maga természete és módja szerint kell kifejtődni — az együvé gyült kifejtődéseknek tisztje oztán a nemzeti literatúra bélyegezése. „Il faut saisir l'opinion generale et non la travailler.“ E lenne az igazi regula, mind a politikában, mind a literatúrában; de nálunk minden egymást üldöző felekezetekre van osztva. Nyomorúlt haza! sohase fogod te így érni kifejtődésed fényét; üldözd csak a jó fejeket és jó szíveket, majd meglátod hová viszen a gög, vagy az irigység, vagy az alacsonyosság, a középszerűségnek ezen minden jót, nagyot, szépet vagy akadályoztató vagy megrontó magzatja. De a haza nem tehet arról. Tehet, mert tűri, — ha lenne nemzeti büszkesége, nem tűrné a gögöt, többre becsülne egy okos embert egy keresztesnél vagy kulesosnál; érzene hogy a lélek lélezai súlyosabbak a testiéknél; minden egyes elnyomtatást közönségesnek tartana; a politikát az okos, hűlegvő állhatatos energiába helyeztetné; a különbözőségek eránt a gondolkodásban, érzésben, tudományosságban, művészségben, türedelemmel viseltetnék, és csak a haza szeretete szerint mérné az embereket; nem rohanna külső eziczomák, piperék és esillogások után; nem tönjézne a hatalom balgatagságait; nem vonítana vállat a hazafiúságok miatt üldöztettek sanyarúságai felett; nem engedné nyomatni Kazinczyt érdemetlen terhei alatt, felfogná annak ügyét, aki hazáját annyira dicsőítette, és akinek sírja felett pirúlva fog könnyeket hullatni. Ily balsorssal küszködnek mindenütt a jelesb férfiak, — igenis; de egyebütt nem fenyegette a szomszéd a nemzetet eltörléssel. Rajtuk semmi sem fog; nem annyira lassan, mint esupán sántikálva lépdegélünk. Nagyjaink többnyire elfajultak, kiesnyeink irigykednek, a közép rend szembetűnő részvétel nélkül viseltetik a hazafiúi törekedések eránt; akik pénzzel bővölkednek, nem gondolnak egyebet, hanem hogy azzal még jobban megteljenek; kiknek nincs, nem találhatnak pénzeten társaiknál segédelmet, a gazdagabbak ajtajaikon pedig híjában kógnak, bú, töprönködés jegyzi napjaikat, gátoltatik kifejtődések. Ki tagadhatja e nagyobb szabású vonások valóságát? Egy szabad nemzet sincs Európában, kit lágymelegebb közlélek

élesztene. Nagy szerenesétlenség az ránk nézve, hogy művészségi indulásunk azon korszakaszba esett, midőn már erkölcesünk alkalmasint megvesztegetődtek. Egyebütt a korszakosodás, következése vagy pedig kísérője volt a művészségnek, nálunk a művészség követi a már jóformán előre haladt elaljasodást.

Amit Losonczi és Önkényi Vay Józsefre magyarul verselték, az, egynehány igazítások mellett, méltó kedvességet találhatna hazában. Nincs szép tűz híjával Vay Ábris *Csendje* is. Kis verszetemben *A vers és csók*, egyik lábomat egyik újjacsokjától megfosztották; nem szerenesések lábaim, most itthon már csak azon is örülnék, ha sauntikálhatnék.

Itt vala zsidó, látott. Dávidot ajánlottam Klobusiczky-nénak, de már vannak tisztjei: Albert sógorom pedig, nem tudom kitől, rosszul vantudósítva Dávidról. Samubátyámmal is fogok, mihelyest meglátogat, beszélenni. — Dávid ír nekem, meghattotta szívemet, de mit tegyek? szívesen segítenék rajta, de nem lehet, hanemha esupa ajánlások által. Ímé ismét egyik kedvetlensége a köz nyomorúságnak!

Még többet írhatnék bajaimról, ha alvásig akarnálak matkozatni, engem pedig az édes álmom nem hívogatna. Jobban szeretsz, hogysem ellenzenéd vigasztalóm karjai között való elszenderedésem!

hív *Jóskád*.

A DIÓSÓ NÉMET NŐ MAGYARORSZÁGBAN. *)

Kassán, 1822-ben.

Midőn sok itt köztünk született szépségek
 Ősünk vitéz nyelvet feljéve eserélik,
 S németül azt dörgik: hogy én, magyar, hégek.
 S e szívetlen gögnek gyalázatját élék:

*) Nevét csupán szemérmességem miatt hallgatom el, mert ő Plutarchhal tart, ki a derék asszonyok nevét nem akarta köz nyelvre böcsáttatni. Kímélni kell a szégyellőséget, különben is ritka madár

Te, szomszéd nemzetű, fogadott földeden
 Büszke vagy volt férjed szerenesés honnyára,
 Hattatós nyelvünket híván gyengédeden
 Bőboros ajkaid édes nyílására.

Szállva hozzád simúl szózatink hangzatja,
 Nyelveden nő, szépül a hang méltósága,
 Midőn azzal lelked lelkiünk buzzogtatja,
 Minden, amit bennünk ébreszt, tiszta, drága.

Ünöm a csiesergő kanári madárnak
 Sípocsokánál tanult kalitkás énekét,
 Mezős pacsirtályn, amidőn rám várnak,
 Hogy csiricsireljék körültem az ekét.

Szád fülünk bájolja; bölesebben eseréltél,
 Mint a szomszéd hangnak rohanó esacsokánk,
 Boldogabb fülektől jobb tanácsot kértél,
 Mint adhattak volna magyar majmocsokánk.

A francziák ajkát, fülét az olasznak
 Kérdezd: hogy kellőbb-e a szomszéd dörgése,
 Mint szép mértékére a diósó Hellasznak
 Szálló pompás nyelvünk ható zendülése?

Mint a festő napfény rezgő ragyogása
 A setét bokorból kiesal friss virágot:
 Úgy a lelkes szemek kedvező látása
 A szív s ész kódében szül világosságot.

Ti hát barna vagy kék szép magyar szemfények,
 A magyar észpályát kedvvel tekintsétek,
 S hogy emelkedjenek a kis növények,
 Hajtó virány, inkra sugártok öntsétek.

Mi volt Berlin hangja, mikor *Lajos* nyelve
 Messzünnen, Párizsból, azt lenyomorgatta?
 És minden burkus szív érte mély bú-telve
 A nagy szégyent, a nagy királynak alatta.

Boldogabbak vagyunk; — a jövőre verő
 Szíves FERENCZ tudja, hogy láng nemzetünknek
 Rélyege a hívség, a dísz és az erő,
 És azért harítja szív-ható nyelvünknek.

Lenne-e Schillerje, lenne-e Göthéje
Az elnök mezején feltetsző németnek,
A külföld fényéért ha setétált éje
Soha nem nyílt volna honni derületnek?

Ott is csüggedt föl a baza Múzsája
Könnyezve tünőde vad elhagyatásán,
Míglen nem lebegett a nők rózsaszája
A nemzeti lélek feresegő forrásán.

E lélek színt olyan gyéniész mint a szép
Tegzes, nyilas, szárnyas, hódító istenség,
Ki bár kicsiny, erős szíveket összetép,
Ki vív, s kit nem győz meg a nagyobb ellenség.

Ő, a fáklós Amor komolyabb testvére,
Szintúgy terem, bájol, és tüzet szintúgy hány
Minden nagynak, szépnek rejtett bölcsőjére;
Csak hogy gyújt, s nem emészt, a tőle folyt gyűlvány

Annak is, ennek is sugári tégedet
Világlo kegygyel úgy félém tüntetének,
Hogy a sajnós bűnök fátyolával fedett
Lantomra visszatért a távozó ének.

Szóghajad fűtjeit lángkebled havával
Az idő szélrepte majd elfúogatja,
De azt nem, hogy honni érzés példájával
Tündöklesz lányinknak, te, celták fajzatja!

Pirítva igazítsd elhajlott érzését
A törpülve tompult híg magyar hölgyeknek,
S tanítsd érdemleni ápoló végzését
Az őket takaró honni törvényeknek.

S a lelki penészben gőgös férjfiúcskákat,
Honni díszéretre kik nem emelkednek,
Mint mohlepte taplós, redves cserjés fákat,
(Ha tetőn állnak is) mutasd ép szemednek.

Mivel pedig nemed és kimíveltséged
Az ízlés mértékét érzetidbe lüzte,
S csak a szép és a nagy illethet meg téged,
S a verset eldobod, ha mester nem tüzte:

Törd kis tollam reptét, s bár eluém sугárit
Téltől össze-vissza, úgy, mint Homályházi
Nem szórom, ne vess meg; a felhők határit
Hadd rázza egen túl a roppant Égrázi*).

Berzeviczy Gergely, clavicordiomát verve, legördüle
székéről, s *maghala*. Hevenyében ezen versek készültek reája:

Ad chordae sonitus tenebrosum vadis ad Orcum,
Quid dicēs, Pluto si tibi verba dabit?
Quod mundus tristis, subeant quod mille dolores,
Quodque sonos inter, dulce, perire fuit.

DE SUPREMI COMITIS BORSODIENSIS, S. LEOPOLDI MAXIMA
CRUCE ORNATI EQUITIS FASCIA.

Cassoviae die 8-va Maji, 1821.

Candida quae rubro stringit Tua pectora limbo
Fascia, virtutis, praemia justa (vagy: digna) refert.
Finibus a nostris, pestis properantis, ad Orcum
Pulsor, et indomitus victor et ultor, eras.
Pulehrum est, dum plures inductis pestibus ad nos.
Claves et patulas promeruerē crucees;
Propter pulsa huius contagia, signa tulisse
Atque decus, pestis Te mernisse fugā.

*) Kotzebue *Brillen-Insel* nevezetű kis vígjátékában a két nagy német költőt, *Mistifaxot* t. i. és *Karfunkelt* verselteti. Az utánzás felséges lelke oda vivé nálunk a dolgot, hogy már mi se szükölködünk egészen ily költői remekelések nélkül. Miért ne tisztelhetnők meg hát mi is *Mistifaxainkat* a *Homályházi*, *Carbunculusainkat* pedig az *Égrázi* dicső nevezettel? „Vosexemplaria tanta nocturna versate manu, versate diurna“!

CCLIV.

Tisztelt barátom,

A sógorom prókátora csak tegnap jöve haza Homonna tájékaról. Így én haszontalan éltem itt napjaimat, de csak peremre nézve, mert különben elzárkozva ülök a fogadóban numero 7, s Erdélyi Leveleimet készítem nyomtatás alá. Ha így tart a munka ahogy elkezdtem, két hét alatt kész leszek vele. Az a sok tanácsló kivert eszemből: kihallgattam őket, s már most magamat követem, szabadon. A többek közt azt a változást teszem, hogy a leveleket összevonom, s így az 50 levél talán 20 levelet fog tenni, a nélkül hogy a munka vékonyabbá váljon e miatt.

Véletlen öszvetalálkozásunk alatt feledésként mondani egymásnak, hogy Berzeviczy Gergely oda van. Szívesen sajnálom halálát: de szerettem volna hogy lett volna inkább magyar.

A gömöri repraesentációt, mely igazolni akarja hogy ők a lelki tanítóknak nem engednek voksot a restanrációkon, talán láttad. Óhajtom hogy lásd. Azt beszélnek hogy Te a protestánsokat vádlád az abaúji deputációban, hogy ők kérték ezt az új rendelést a választás dolgában. Ha úgy van, legyen úgy: de az ulvar nem nézhette azt az immoralitást és rendetlenséget, amit sok helyt sokan elkövettek.

Itt legkisebb újság sincs.

B. Meskonának s a borsodi főispánnak írt verset nagyon óhajtanám nyomtatva látni. Mind ez, mind az igen szép és tüzes; az elsőbb nekem még szebb. Ez compliment: de mit írhatni pántlikára?

Ugyan tudod-e mi olvastatott fel Süllei dolgában Lónyai ellen a febr. elsőjén tartott kis gyűlésben nálunk? Erszényem igen igen szegény: de nem tudom mit vesztenék inkább, mint hogy ellenem ily panasz adassék be. Ut tu fortunam, sic nos te, Celse, feremus. Nem jó magunkat a szerencse

által elkapadni. — Bajkor meg akarja mindég ölni a maga ellenkezőjét. Lónyai ellen az egyik felolvasott levélben ez a vers is felolvasatott: Heu fuge erudeles terras, fuge littus avarum!

Sietve írom levelemet, mert akkor tudtam meg hogy megyen Kriston úr, mikor már fogták lovaikat. Léj szerencsésen. Alázatos kézesókomat a mélt. Grófnénak és Comtesse Virginiének, liadat nagy hűséggel ölelem

örök tisztelőd
Kazinczy Ferencz.

CCLV.

Eperjes, mart. 20-d. 1822.

Tisztelt kedves barátom!

Épen most tevém ndvarlásomat testvérednél, gróf Istvánmál, s megértvén hogy holnap Kassára megyen, ölek kedvezésével, s e levelet általa fogod venni. Mint örvendek, édes barátom, hogy így bátorsággal mondhatom el amit neked mondani négy nap óta óhajtottam. De kérlek, s nagyon kérlek, vedd tűzbe levelemet mihelyt elolvasod, és ha a dolgot másnak elmondod is, hallgasd el nevenem.

Kamarás Dessewffy András úr e napokban itt szálla meg a fogadóban. Velem is láttatá a gróf Dessewffy Sámuel ellen tetetett inquisitiót, és azt a levelet, amelyben annak németre lefordított mását főkamarás gróf Werba excejának megküldötte. Parancsolatját kérte ki, mitevő legyen tovább: világossá tevő, hogy ötöt épen nem a bosszú, sem nem valamely idegenség, amnyival inkább nem jusainak fenntartása vitte e lépésre, melyeket e nélkül is üz a törvény előtt: hanem jobbhígyi hűsége s kamarási kötelessége; s mind azt elmondá, amit a becsület mondhat, midőn vériünket vádoljuk. Alevél mart. 5-dikén datáltatott, s épen oly szép, amilyen keserű maga a tárgy: higgyed, inigylem azt a szép nyelvet, azt az igen tiszta előadást.

Az inquisitiót borsodi szolgabíró Okolicsányi és esküdt társa csinálák, magyar nyelven, s másfél ív, vagy talán kettő. Az egyik tanú Ludmilla, a másik valamely volt eselédje gróf Ferencznek, aki valaha a pattantyúsok közt szolgált, s ez és az, két különböző *dologról* tesznek vallást. Az ezé nem sok, és nem felette terhes: de amit Ludmilla mond, nem csak felette tiszteletlen, hanem több is. Szánom, nagyon szánom gróf Sámuel, s óhajtom, hogy a vallás hazugsága kibizonyosodjék. A kamarás azt mondja, hogy egy Jankovics nevű katonatiszt úrral talált oda menni, s Ludmilla ezeket nem kérdeve, mondogatta elő: a riszt pedig ezt kérdé: Und Sie, Herr Kämmerer, werden das nicht anzeigen? — —

Ezeket Néked, szép lelkű férfi, és testvér, tudnod kelle, s mivel a dolog el van híresztelve, képzelem hogy örülni fogsz, hogy a rossz emberek nem-merését nem követvén. Neked mind elmondám amit tudok.

A kamarás itt főszolgabíró Tahy úrral több tanúkat is akara eskettetni, s viceispán Dessewffy Imre úrtól parancsot kért. Ez azt tőle megtagadta: Kamarás úr, úgy-mond, már a dolgot felülá gróf Wrbnának: várja tehát a választ. Itt nincs semmi pártütés felől szó, s a dolog investigálthatik, ha majd parancsolják.

Nekem azt mondá a kamarás, hogy Ludmillához azért ment, hogy a testamentom párját kérje ki. De ha ezt előre látta volna, óhajtotta volna, hogy tört volna ki a lába inkább, s ezt neki elhiszem.

Pered sürgetője nagyon haragszik, hogy nem akarod megismerni adósságodat, s szád és írásod ellenkezésben legyen, s Cicero-t emlegeted. — Mosolyogtam magamban. — Kérlek, ne engedd ezt vele tudatni. Hadd ne legyenek új ellenségeim.

Ebédre jövök, ott hallám a hírt, hogy sógorom ellen folyó perünkben actorátusunk stabilizáltatott a mai ülésben. Két órával azután a sententiát is meghozták tek. Aszalai úrnak. Bár csak a sógorom magához térne valaha, s azt tenné amit lelkiismeret és becsület kíván. Ugyan mondd meg ne-

kem, kedves lehet-e az neki is, hogy a világ az ő házi dolgaiba belé tekintget, s látja mie van és mie nincs.

Engedj meg sietésennek. Látom hogy a levél csupa zavar. De úgy hiszem, az előtted így is kedves lesz. Élj szerencsésen, s tarts meg megbeesülhetetlen emlékezetemben. A mélt. Grófnénak s Comtesse Virginiének ajánlj kegyességekbe. Bizom, hiszem, sőt tudom, hogy örvendeni fognak a hírnek, ha csak Zseniért is.

CCLVI.

Kassa, mart. 21-d. 1822.

Kedves barátom!

Ha a kamarási megkülönböztetés félénkekké és vérárlókká tesz minket, nincs mit kívánom kulesot zsebenre. Itt mindenféle csúf indulatoeskák is munkálkodtak, melyeket talán nem is gyanított magában az új kamarás. Így neuntelemti olykor a zseb a szívet.

Könnyen hiszem az nzsorások ósárlását; de én akkor lennék vigasztalhatatlan, ha dícsérnének és szeretnének.

Ami a plébánsok vótumát illeti, ezt e kérdést vagy ex usu, vagy ex jure, vagy ex politica, vagy mind a három tekintetekből kell meghatározni. *Concorditer eligant*, azt tette: per acclamationem — ez a szokás még a rákosmezei időkből származik. *Concorditer* tehát az tette, vagy per acclamationem majoritatis, vel per majorem clamorem. — Hogy nagyobb volt az előbbeni időben a Concordia a kiesinyek választásában, mint most, azt nehéz tagadni; de már a legközelebbi idők előtt is a votisatio pótoléka vala a felkiáltási választásoknak. Legközelebbiről resolutio által tétetett a törvény pótoléka rendes törvénynyé az indulatos emberek rendszerint való hajlandóságok következtében, kik, a helyett hogy a visszajelések ellen valamit kigondolnának, a valamivel való józan éleést is el szokták törteni. Ha valaki kardot húza restauráción, vagy az asztalon sétálgat, vagy a főispán mejje felé tolja az

asztalt, vagy m mat nyomogatja, vagy szebbféle ruháimat ránczigálja és szaggatja: a hely szentségének sértése miatt is, a fiscalis actiō kívül még inkább érdemel criminālis actiōt, mint az, a ki az utcán vagy a puszán megtámad. Mire való volt hát egy törvényes szokást megváltoztatni, mely a potioritas és majoritas közt, és így a birtokos nemes arisztokratia és a birtoktalan nemes demokratia közt az aequilibriumot fenntartotta? De minekutána egy törvényes szokás megrontata, miért kelljen egy más törvényes szokást is megrontani? Ha a felkiáltás helyét az ezelőtt pótolék-voksolás úgy foglalta el, hogy már most ez rendszerint való módja a választásnak: természet szerint meg kell engedni mind azoknak a voksolást, akik azelőtt is voksoltak, valahányszor a felkiáltás kétsége miatt voksolásra jött a dolog. Azt kívánni, mutassák meg a plébánosok és káplánok a protocollumokból, hogy az ilyen esetekben voksoltak, nevetséges kívánság: mert a protocollumokban az ilyen esetekben a voksolásoknak esupa resultátumai és summáztatjai irattak bé, nem pedig minden voksolónak nevei. Én magam emlékezem több ilyen esetekre, és soha senkinek se jutott eszébe a plébánosokat és káplánokat a votisatiótól eltiltani. — Az *usus* tehát a plébánosok és káplánok mellett szól.

Ha *ex jure* vesszük fel a dolgot, a kérdés a clétára s nem a vármegyékre tartozik. Volt róla szó 1811-ben, és több circulusokat és gyűléseket húzott ki. Akkor is merő privatismus indítá az elnököt — a két Péchy sorsa, Péchy Imréc t. i. Biharban, és Péchy Jánosé Sárosban. Semmi sem végződhetett a diétán, főképen, mert a ref. papoknak akartak némelyek szereznai votumot, és némely főispánokat a notārius kinevezése jussától megfosztani. Verbőezi a rom. kath. papokat *miltóbbaknak* nevezi, digniores; azt még a XVI-ik században Heltai így fordította: *a becsületesebbek*. Eleink, a legutolsó pogányok és a legkésőbbi keresztyének valának Európában: szent István külföldi papok által térítette eleinket a pogányságról a keresztyénségre — nem kell tehát csudálkoznunk, hogy oly és annyi kedvezéssel viseltete irántok. Azt mondani, hogy esupán a praelátusok és püspökök *rectores ecclesiarum*, tudatlanságot mutat: több rendbeli dipló-

mákat lehet előmutatni, hol a plébánosok *rectores ecclesiarum* nevezetnek királyainktól. A püspök *gubernator ecclesiarum*: minden plébános *rector suae ecclesiae*. A római kath. papi rendet, kivált a regularis clerust, ha csak a törvénynek értelmét nem akarjuk elfacsargatni, nem lehet a nemesi jusoktól megfosztani; sőt azt mutatják a törvények, hogy némelyekben még a nemesség felett is praeferencia adócbt. A régiebb időkben a plébánosok mind beneficiátusok voltak, és pedig a királyok beneficiátusai, és ez egyik fő oka, hogy a nemesek közé kell őket számlálni. Meghasonlott ugyan némelykor az egyházi és a világi arisztokratia egymás közt, de ez ritkán történt, nem soká tartott, és csakhamar kezdet fogta megint egymással, a viszonyog gyámolgatás és erősödés végett. Az 1791-iki diéta egyenesen azt declarálta, hogy a vármegyék követjei a clerust is representálják: mivel pedig a magyar constitutio szerint a vármegye deputatusai a nemesség képviselői, a parasztságnak pedig esupán csak védői: a clerusnak bizonyosan a nemesség közé kell számláltatnia. — De mikép vannak hát az alsó táblánál deputatusai a káptalanoknak? Felelet: úgy mint corporatióknak, úgy mint a királyi városoknak; holott egy királyi város csak egy nemes gyámánt vétetik. Több anomaliák vannak constitutióunkban. Minden tituláris magnás is p. o. regalist kap a felső táblához. Ha ablegátust küld maga helyébe, az őtet nem a felső, hanem az alsó táblánál representálja. Ezek bizonyosan anomaliák: de magok közt ezen anomaliák közt is van consequentia, és azt lehet felőlök mondani: quod sint consequentes inconsequentiae, ad eundem scopum ab eodem spiritu dictatae. Mind ezekből kitétszik a kath. papirend méltósága és kedvező helyhezterése a constitutionalis organismusan. A ti papjaitok nem a király beneficiátusai, non habent jus regium decimae, non habent apartamentum aeternum: non nisi qua honoratiores concurrunt ad subsidia, si non sunt nobiles. Kell-e azon csudálkoznai, hogy a mi papságunk, akinek segédelmével sz. István megfimdálta autokrátiáját, magáról el nem felejtkeze, magáról gondoskoda?

Menjünk már most által a politikai tekintetekre. Ha egy új constitutiónak készítéséről lenne a szó, bizonyosan

másképen kellene beszélni — de mi mindég constitutióknk fenntartásáról szólunk, és jól is cselekszünk mind addig, míg külső, és külső országon lakó, fejedelem minket úgy mint bécsi coloniát igazgat. Minden a mostani constitutió ellen van, ami a nemes birtokos aristokratia és a nemes birtoktalan demokratia közt az aequilibriumot háborgatja. Szintúgy hiba, mikor a nemes birtoktalan demokratia erőt vesz a nemes birtokos aristokratian, mint mikor ez amazon; vagy mikor ez köteleosságának meg nem felel, nem insurgál, a szegény nemes taksalistát és armalistát megveti, adó alá vetését engedi, az országtól elidegenül, pénzét külföldön költi el, elkoresosodik, nemzetesülni nem akar, a külső fény miatt vagy nem gondol hazájával, vagy épen azt elárúlja; szóval: mikor az optimatesből, aristokratából, pessimates, kakokrata válik, és így magát méltán gyűlöletessé és megvetendővé teszi. De az egyik résznek vétkei és ocsmányságai nem igazolják a másiknak hibáit. Alól a nemesség birtoktalan többségének nagyobb befolyása van a választásokba mint a nemes birtokos aristokratianak, ott két rossz következik, t. i. hogy a nagyobb birtokosok ritkábban választatván köz hivatalokra, a szegényebb elválasztottak mind a gazdagoktól és a hatalomtól könnyebben megvételhetnek, mind pedig a birtoktalan nemeseknek, hogy újra választassanak, felette kénytelenítetnek kedvezni. Én nem tartom okos politikának a protestánsok részéről, hogy papjainkat ki akarják rekeszteni a votisatióból; azt fogják Bécsben mondani: hogy demokratika tendentiájok van, hogy ön vallásbeli kedvezés viszi őket, hogy még avval sem elégszenek meg hogy azokban a vármegyékben, amelyekben az ő részeken van a többség, a votisatiók által ön kezeikre kerítették a választás resultatumait, hanem hogy a más résznek befolyását is még jobban akarják gyengíteni. Ez a tendentia a legliberálisabb gondolkozó embereket el fogja tőlök idegeníteni, ellenségéiknek pedig új fegyvert adnak kezökbe. Aminap már azt is hallottam: hogy ha a plébánosnak van vótuma, a pápa csinál nemeseket. A pápa nem tesz nemeseket, valamint királyokat sem; de ha a nemességtől választatott királyokat a pápa és a tőle vett korona vagy egy érsek tehetne és teheti legitimus királyokká:

nem látom, miért nem tehetne egy, a királytól beneficiált plébánust a pápa még legitimusah nemessé? A régi időkben még papnak sem volt szabad befogadni azt, aki nem volt nemeseMBER. A világi dolgokban szintúgy szolgál a magistrátus a plébánosnak, mint akármilyen más nemeseMBERnek: ha tehát azért választhatok magistrátust, hogy nekem vel in iuridicis vel in administrativis szolgáljon az a kihez bizodalman van: miért ne részesüljön a plébános a választásban? De nekem ez az oka a választásnak soha sem tetszett; mert abban szoktunk legtöbbet bízni, akinek kedvezésétől legtöbbet reméllünk; ha tehát a plébánosnak nem szolgálna is a magistrátus, épen akkor és épen azért lennének a legigazságosabb választók a plébánosok. Hát ugyan nem mutatták-e meg a plébánosok a zempléni restauratiónál, hogy a vallás különbsége nélkül is tudnak választani? és ugyan nem lehet-e állítani, hogy általán fogva (mert nulla regula sine exceptione) több értelemmel bírnak jól választani, mint p. o. a taksás nemeseMBERek? Eleitől fogva tudósabb volt mindég a papság legnagyobb urainknál is, és bizonyosan most sem tudatlanabb a taksás nemeseMBEReknél. Ezek az én ideám erről a tárgyról, melyek fessegetését egyátaljaban azért nem szeretem, mivel tudva van előttem, miként szeretik oda fent az ily konkolyt köztünk, és miként szokták olykor szántsándékkal ellhinteni. Ha diéta lesz, legfeljebb a szerzetesek, és meglehet talán a káplánok is el fognak esni a vótumtól; de nem hiszem hogy lehessen attól a plébánosokat megfosztani. Okosság-e a nemesek részéről, ha constitutióknkat fel akarjuk tartani, azokat az embereket megkeseríteni, kiknek legtöbb befolyások van a köznépszívére a római kath. vallásban? Tudom én hogy némelyek a r. kath. papokat csupa usufructuáriusoknak tartják birtokaikban; de van-e ezen állításnak okos fundamentuma? Ha úgy nézzük a nemeseMBERT, mint embert, mind esupán usufructuáriusok vagyunk, „nam nulla te arborum praeter eupressum brevem dominum sequetur” ha pedig úgy tekintjük magunkat, mint nemeseMBERT: a familiák, nem pedig az individuumok, bírnak nálunk proprietással, mivel invalidálthatnak a fassiók. Az egész különbség tehát csak abban áll, hogy a pap még rövid időre sem idegenítheti el a papi jószág-

got, de más részről: nem szállám solá is az ő papi birtoka a físcusra: és így a papság proprietása örökös, a nemességé pedig nem az. A factumok semmit sem bizonyítanak a törvényes jusok ellen. Nincs nagyobb hiba a státus dolgaiban, mint az inconsequens inconsequentia. Ha valamely constitutiót fel akarunk tartani, nem kell annak per cunctos, per minas alája isni. Most igen sok olyan okos ember van Magyarországon, aki valamely dolognak harmadik, negyedik consequentiáját látja, de már az ötödiket nem. Hát ugyanazt gondolják-e a magyarok, hogy mostani környüállásainkban a nemzet újjászületésére fordíthatatnának a papi jószágok? Korántsem. Az országglószék nyelné el azokat, jövedelmézése rendbeszedésére, ha szerit tehetné. Jól s okosan mondotta hát septemviralista Lánczy: „Ne bántsuk a papok jusait, hogy egynéhány szolgabíróval vagy esküdttel többet választassunk inyünk szerint.“ Noblesse hongraise! peuple hongrais! soit prévoyant, mémeiges tes ressources. — A r. kath. papok vakbuzgósága nagyon lecsillapodott. Mit tehetnek arról a szegény pléhánusok, hogy a fels. helytartótanács az egyvelt házasságokra, vagy a vallás változtatására, vagy a külső universitásokra való menetelre nézve oly kedvetlen és olykor törvényt sanyarító parancsolatokat küld? Hány pléhánust hallottam a felett fohászkodni! De nekik úgy parancsolják azok, kiknek talán szintúgy parancsoltatik. — Én pedig ezen levelen végzését parancsolom magamnak. Eleget papoltam. Azt csak hiszed, kedves barátom, hogy nem vakbuzgó r. katolikus vagyok, és hogy ha új constitutiót kellene szerezni, vagy a mostanit modificálni, talán némely oly világos, új és hasznos ideákkal állhatnék elő, amilyekkel talán nem igen sokan, nem csak hazánfiai, hanem a külföldiek közül sem.

Vale, feliciter litiga, et postquam justitiam obtinueris, partis tranquillae fructu.

hiv Jókád.

U. I. Még egy szó feleletet sem vettem senkitől is a meghívó levélre. Az Erdélyi Levelek sem láttatják magokat. Sallust sem.

CCLVII.

Sz. Mihálytt, június 5-d 1822.

Szívem drága Ferenczem!

Mikor leányom felé hajt téged szíved érzékenysége, úgy nézem azt én, mintha legjobb részem felé nyomúlna, mert az is valóban ez a kis Küthere, kiből kirekesztőleg egyedül a szerint uralkodik a lélek, hogy a legszelídebb kegyü Psychének volethné. Még solá semmi nem háborítá lelki esudeit, sima tiszta tükör még minden rajta: magába felfogván az ötletek képeit, azokat úgy amint vevé, sugározza ki; így, érzi ugyan magában a környülményeket, de maga magát még nem érzette.

A Te szívességed, hajlandóságod, melyet szüntelen árasztasz gyermekeimre, egy olyan jóltevő esökhöz hasonlít, mely engem földünk módjára felfrisít, őket pedig, mint a földi növényeket, sarjztatja: az én tisztém a kalászokkal együtt rengedező s a haja növés közt rejtőzködni szokott gyomot irtogatni.

Zsenid után esdeklék Virginiám. Az elsőkori barátság érzetei noha leggyengédebbek, mindazonáltal legtartósabbak szoktak lenni: nincs párja ólességeknek: ne vessünk hát a két ártatlan szívecskéknek akadályt, szeretközzenek: érethessék a legtisztább hajlandóság visszahívhatatlan boldogságait: ki tudja minő bajos, goudos, tépő érzetek várják jövendőre a kis szerencséseket! Csak a két szélső kor érzi és ismeri a barátság minden javait: az első természetü ösztönből, a végső a maga magának maradandó magános szív szükségé okaért.

Hogy pered jól indul, reményekkel kecsesget, hogy fáid serdülnek, hogy mulat a kertészkedés és gyönyörködtet egyszermind; nagyon, nagyon örvendek, csak egy kevésse jobb egészséget kívánnék mind ezekhez a boldoglételt előmozdító foglalatosságaidhoz.

Nyugodtabb elmével vagyok mióta a mostani bajokat elkerülhetetleneknek és közönségeseknek lenni tapasztalván, eléli utóbb bizonyosan következő onyhülésekről többé nem kételkedhetem. Megjő a földművelők beese, és lesz talán még egyszer időnk magunkat rendbe szedni, és elkészíteni egész Európának Amerika felvergődésével utóbb következő közönséges mészégre. Mostani tiszteln jolbb erkölesütsége is neveli valamennyire nyugodalumomat; szívemnek, amnyi vett-sebek után, leginkább bizodalomra nagyon szükségre.

Ez a bizodalom időt is nyeret velem; nagy figyelemmel olvasom szép előjáróbeszédeddél a világ eleibe kísért és bemutatott magyar Homérunkat. Bizony meghaladja Vossét, már akár azt nyelvünk természetének és szerkeztetésének, akár a fordító lelkének tulajdonítsuk. Girardon nőni érzette magát Homér olvasása közben: én mindenkor bizonyos tiszta esendes felmelegülést is érztem. Ha csoportosabbak *Nagy*nál a graecismusok, az oman ered, mert verset verssel akara magyarosítani; de még ez az erőlködés is, a mellett, hogy a még korcsatlan természettől kevésbbé távozó, képletes és köpzetes felfogás, érzés és előadás módja színét velünk jobban megismérteti, hasznára válik nyelvünk bátrabb kifejtésének. Foszol meg a mostani nyelveket (és a miénket is) szerencsésébb xenismusaiktól, és szorítsd csupán idiotismusaikra: majd meglátd mint fogod ügyefogyítani. Mi kivált keleti eredetű nyelvünket bizvást gazdagíthatjuk a hasonlóan keletre szakadt Hellas virágaival és gyümölesével. Soha se kerestem volna amnyi lelkes aesthetikai bátorságot egy theologusban, egy professorban, és kivált egy reform. theologiai professorban. Magyar ő azért, és jó magyar, bár miként homerizáljon, és bárhogy görögcséltesse sok helyütt nyelvünket — csak így nyer akármelyik is sokoldalúságot. Nem igaz hogy azzal bélyegét veszti. Vagy talán nem magyar mostani magyar ruhánk szabása, mert a régítől különbözik, és francziásabbban vagynak a sujtások és borítások hímzeve rajta? De hezzeg szorosabbban áll ám a testhez, a természet és tagok hajlékonyságát jobban mutatja ki; csak nem kell a tarsolytól megfosztani, mivel kardot parancsoló vitéz lovagöltözöt, mely a könnyüséget segítő formához keztyűt.

keszkenőt, pipát s pugillárist belédugható zsebfielét is megkíván.

Ezerszer meg ezerszer esókollak, és kedves barátom. — Én Ovid Metamorphosisaiból bátorkodék, színügy hat lábúak segedeelmével, némelyeket lefordítani. — Senki sem felel Meghívó levelenre; legalább Te írj nekem valamit magadról. Ugyan mit tartanak írónk attól, aki őket a jövő kor-nak akarja ajállani? Vagy talán azt gondolják, hogy vesztöknek sietnének, hírlélöknek miatta és mellette? De nem tudjuk előre, mikép itélend a jövendő. — Erdélyi Levelid sem akarnak kilépni.

Felcségem itthon marad, ha csak septemberben Budára nem megyünk; de ekkor visszaküldenök elébb Zsemit, és pedig biztosan elkísérve. Én részemről lábom, és gyengülmi kezdő béleim miatt még ezen hónapban elébb Kékedre, aztán Ránkra, végtére Bártfára szándékozom Dülházyval. Minden, még ifjú koromtól felmaradt verseimet már egyszer rendbe akarnám szedni, és megigazítani; a gazdasági és törvényes irományok lajstromával, valamint a könyvházéval is készen van már Dülházym. Most tehát literáriai írásaim következnek. Kimondhatatlan derék és szorgalmatos ember ez a Dülházy. A versekkel kezdjük, a prózával fogjuk végezni; több esztendőket fog ez kihúzni. Véghetetlen sokat szemecskéltem ki én olvasásaimból életemben, és igen sokat irlogáltam magam is, mindemellett azonban még több könyveket olvastam, melyekből semmit sem vonogattam ki, sem pedig fel nem jegyezgetém az olvasás közben ráni jövő, olykor igen szerencsés és eredeti, gondolatimat s érzéseimet, — amit felette sajnálok, nem mások, hanem magam miatt. Vigasztalná végső napjaimat ezeknek áltnézése. Sok elveszett, sok lesz igen nehezen olvasható; fordításaim kivált szoros szitát fognak kívánni, semmiivel sem leszek egészen megelégedve, még az igazítások után is, azért írandok mindent összehajtott papírosra. Írásomat már régen elrontám és elcsúlitottam, engem pedig szélsébségű írásra kellett volna szoktatni, hogy kevésébbé maradozzanak elkezéim nem mindennapi sebességgel haladó gondolatimtól. Nincs hibátlan nevelés, bár Koppyak vezessék — de jobb len

volna talán még így sem neveltetnem. A mostani környül-
állásaimhoz képest kevésbé philosophiai és aesthetikai neve-
lést kellett volna vennem; mért nem csináltak inkább oly
gazdát belőlem, ki éjjel-nappal a mezőket járja, gyakran
ökrök közt a pusztán megfordúljon, a vásárokat látogassa,
maga lesse esőszeit, ki perlekedni szeressen, ki egy-két óráig
is el tudjon henylve pipázgatni a kőműveseknél és ácsoknál,
ki hideg vérrrel állhasson a pálcáztatás mellett. Így jó a
mostani időben pénz a nagy jószágokból Magyarországon.
Hinnéd-e, hogy a gróf Károlyiak fő cassájában egynehány
esztendők előtt több 600 ftnál pengő — és két ezer egyne-
hány forintnál papíros pénzben három hónap alatt be nem
jött? Herceg Bretzenheim 14 ezer forint költséggel toldotta
magyar hirtoka évi jövedelmeit a kiarendálás előtt. Nem kell
hát eszdelkőzni, hogy a nagyobb jószágokkal bírók (egyne-
hány fősvényeket kivéven) torkig adósak — előli a moh
végtére még a legderekasabb fölgyfát is. Több meghomlott
tehetségű birtokos van Magyarországon a tiszték hiúségte-
lenségénél, mint az urak tékozlásánál fogva. — Élj szeren-
sesesen kedves barátom, vigyázzegésségedre, örülj kevés pihe-
nésemnek, és imádkozzál tartosságáért.

hív Pipszed.

Itt neked hál'adó Virginiám is, feleségednek kezeit esó-
kolja, Zsenit s egyéb gyermekeidet öleli.

CCLVIII.

Széphalom, június 18-d. 1822.

Tisztelt kedves barátom!

Nem azt kérdem, mint vagy magad, mint van a mélt.
grófné, mint vannak szeretetre oly igen méltó gyermekeid;
óhajtom jól, s nem akarok helyt adni azon gondolatnak, hogy
rosszul is lehetnétek; de kérdem azt, ha házi gondjaid, ha-
jaid nem kedvetlenítének-e el oly igen, mint engemet az

enyém. Ah barátom, mely nehéz az a sors, amelyet rám ho-
zának az istenek; és melyike lesz az, aki ezek közül kikap?
Miolta Eperjesről haza jövék, az történt velem ami még
soha sem; egy hónapnál tovább nem olvastam, nem dolgoz-
tam semmit, s gyermekeim köre s kertem feledteté néha ha-
jomat. De végre a természet még a bajt is meggyőzi, s kitör
a bajok korlátján; s íme Erdélyi Levelém egészen készen
állanak, most nyolczadikszor egészen újra öntve, követvén a
Döbrentei és gróf Teleki László intését, hogy ők fölől sem
jót, sem rosszat nem kell mondanunk. A munka így nagy
részét elveszté ami ajánlhatta volna, de más részről nyere.
A Gyulainé házaról azonban nem hallgathaték, s nem aka-
rék hallgatni; megmaradt ami felett azt jegyzéd meg, hogy
aki azt olvasni fogja, így fog szólani: Aki így melegen sze-
rethet, nem lehet nem-jó ember. Már megtevém egy Bécsben
lakó barátomnál a kérdést, hogy annak ivó memyiért nyom-
tathatának, s ha a felelet olyan lesz amilyennek óhajtom,
nem tartóztatom tovább kieresztését. Bár míg közre lép,
megolvashatnád, s hallhatnám nem csak javallásodat, mely
nekem mindég igen kedves, de ítéletedet is, sőt intésidet. Az
én vélekedésem szerint a leghöleesebb intést sem kell követ-
nünk, ha van valami, ami annak elfogadásától tartóztat, nem
mintha saját látásunkat a másokénál jobbnak vélünk, ha-
nem azért, mert saját arczunk úgy elenyészik, pedig ide-
gon arcot, bár szebbet, ki akarna viselni? De a böles intés,
még ha el nem fogadtatik is, használhat, új nézősekre vezet-
tetünk általa, s máshol van sikere.

Eperjesi processusomat a sógorom a kir. tábla elébe
akarja vitetni; transmissionale mandatumért esedezett a can-
cellarián, s ez a pert felkívánta. Így húzza az időt vesztem-
re; így költet velem ok nélkül. Augustust alkalmasint Pesten
fugom tölteni, és ez megrántja erszényemet.

Július 6-d. mélt. Lónyai Gábor úr, mint főcenzúra a pa-
taki collégiumnak, tanácskozásokat fog tartatni egy hétig az is-
kolai tanítások jobb lábra tétele eránt, s engem is meghítt. Ott
leszek, s azt teszem amit lehet. Magyarok és protestánsnak ma-
gyart és protestánsust kell nevelni; ezaz a pont ahonnan kiindulok.
Goudold el, most Patakon sem a haza, sem a protestantismus

históriája nem taníttatik, s én úgy hagyám oda Patakot, hogy nem tudtam mi az a bécsi, nickelspurgi, linezi, szatmári béke, de igen hogy van praedestinatio, s az ostya csak kenyér. Most a theologia (amire semmi szükség, mert az nem csak nem segít a religiót, amire igen nagy szükség van, de azt el is öli; legább elhidegíti) igen jó kézhöz áll ott: de a história rosszul taníttatik. Ifjaink azt tanulják, hogy kinek mi volt a symboluma.

Láttad-e a Kézy verseinek recensióját a M. Kurir leveleiben? Örülök hogy maga ő meg van elégedve vele, de nem örülnék kevésbé, ha Te mondhatnál fölöle jót.

Vay felett Lónyainak parancsolatjából az examenkor Rozgonyi fog mondani orátiót. Kézy kész a magáéval; és aligha ő nem mondja el, mert Rozgonyi öreg, s nem hiszem, hogy minden nagy lelke s sok tudománya mellett igen jót mondhasson.

Szent-Mihályra menvén (mert ez mindég szándékom még) leviszem azon szép képet, melyet most kaptam. 1812-ben Bécsbe menvén, az akkor Emsdön, most Debreczenben lakó Fáy János, fia a püspök Klínó testvérhúgának, 40 ezer forintot ada kezembe, hogy azon vegyek képeket teljes hatalommal. Mindjárt kimondám hogy hízodalmának hasznát venni nem fogom, s a pénzt felviszem ugyan, s ott hagyom (mivel fel kelle vitetni), de nem is illetem, s megállam amit fogadtam. Bejártam aképpel-kereskedőket, kiválogattam amit jónak leltem, s kivált egy Nativitas megvételtajánlám Fáy-nak, melyet erdélyi referendárius Vayna úrtól számára 1300 fton alkudtam meg, azon kikötéssel, hogy ha Fáy nem akarná, az a lkn elmúljon. Fáy nem látta a képet, árát sokallotta, de engede kérésenmek. A kép a postaszekeren megérkezék. — Fáy reszketve ment a postaházhoz, egy érseki képíró által kísérve. Ah barátom, oda leszek, ha K. nekem valami durva régiséget veve! mondá Fáy ennek. Mindjárt a postaháznál bonták fel a ládát, s a festő felkiálta: Uram, ez az egy képed többet ér, mint egész gyűjteményed. (Pedig az 400 darabból áll.) — S most Balkay engem annak hív cöpiájával ajándékoza meg az original nagyságában. Gyönyörű és épen a *lágyság* által gyönyörű. Választásom azt fogja mindég hir-

detni, hogy szemem ért a festésekhez. A bold. szűz emlői alatt rakta keresztben nem karját, hanem két kezét, s ártatlannál s anyai nyugalmas érzésben nézi a földön fekvő gyermeket. Jobbja mellett, per anachronismum pietoribus solemnem, szent Hieronymus könyörög, balja mellett József. A gyerek körül három angyal, s az egyik bájos, bájos!!! De ezt, barátom, látnod kell, s látnod gyermekeidnek is. Felejtem bajaimat ha rá tekintek.

Mondjad a mélt. grófnénak, kérlek alázatosan, hogy a két robinia tele volt rakva veresákéaz fürtökkel. Dísze volt kertemnek, s nekem a kegyes adó miatt nagy kevélységem. 26 anyaméhem volt; már 18 rajom van; Zseni azt kívánta hogy az egyik raj Virginia nevet kapja, s a szomszédja Eugéniát. Kedvét töltém, s a kettő mellé Aurelia, Marcella, és Emilia jött. Élly úgy ahogy Te érdemled. Ölellek a legfőbb tisztelettel.

CCLIX.

Széphalom, július 22-d. 1822.

Tisztelt barátom!

Óhajtom, hogy Te a ferdőkben oly kedves napokat élhess, amely kedvetleneket én ide haza örök gondjaim és rettegésim közt. De ez a panasz akaratom ellen ömle ki tollamból; nem volt szándékom azoknak hallatásával szívedet elmérgecsíteni. Engedj meg azonban annak, akit egyedül a szükség tartóztatott Zsenit Szent-Mihályra levinni. Csak annyit sem gyűjthettem össze, amennyi arra szükség hogy oda elkészítsem.

Erdélyi Leveleinnek *nyolczatszori* azaz utolsó dolgozását átküldöttem Döbrentének, hogy tekintse meg, és ha valamely botlásra akadna, törölje ki. Ez a barátom a kézírást nem nekem küldi vissza, hanem Bécsbe Igaznak, az pedig nyomtatás alá adja haladék nélkül. Egy hónap alatt Sallustal is készen leszek, s az is megjelenhet ez idén.

Júl. 14-d. Vaynak utolsó tiszteletét adá meg a pataki collegium, mint a superintendens május 22-ikén Miskolczon. Ott superint. Szatlmári József, itt prof. és predikátor Lácza i predikált, Rozgonyi pedig, magyar fekete mentében, de rá palástot akasztva, perorált. Mind a három munka nyomtatatni fog. A sokaság nagy volt. Jelen vala consil. Szirmay Lászlóné Topolókáról, két fiával és két menyével, és Soos Pál. A Rozgonyi beszédében sok jó van, de, úgy tetszik, elmondhatni:

Infelix operis summa, quia ponere totum
Nesciet.

De ítéletemet nem merem igaznak állítani. Nyomtatásban inkább megértem, mit ért.

Egy héttel előbb az új főcurátor sok tagokból álló deputatusokkal, kik közt én is meg valék híva, hozzá fogott az iskolai rend megigazításának Vay József által régen szándéklott megigazításához (sic). Lónyaiban nagy a tűz, nagy az elkészülés, nagy a fáradhatatlanság: aptissimus negotiis, s igazságtalanság volna hozzá vetni e két deák szóhoz ami mellé vettett: nec supra. Ő valóban igen jól végzette iskoláit; s mindent ért, akár a falusi iskolák felől legyen szó, akár a logarithmusokról. Nagy gondossággal és fáradtsággal szerze össze minden ausztriai és külföldi iskolai könyveket, és mindeniket megtekinteté, úgy hogy azokról ítéletét adhatta. Nekem minden végezése nagyon tetszett azon kívül, hogy az akadémiai tudományok deákul fognak taníttatni. Fejér György a veres övvel és keresztel a Marczibányi-ünnepen azt mondá, hogy amely nemzet idegen nyelven tanul, soha sem fog culturát kapni, s mindég hátra marad: Kövy pedig mérgesen perorála hogy deákul kell, különben ifjaink nem fognak tudni deákul. Ezt vitatta Lónyai is. Vártad volna-e ezt a XIX. százban? Stud-e deákul az ifjú abból hogy a tudományokat deákul tanulja? Híjába volt a Kézy verseinek recensiójában az eránt szólomom.

Vay Ábrahám az nap estve jött, amikor atyjának tevék a gyászmeplést, s huszonnégy óra múlva elkeseredve ment el, semmit nem javalván amit a deputatio literaria tevé.

A collegium új épületének két gombjai akkor nap tetének fel, amidőn a Vay exequiája tartaték, s ez Lónyai-nak egy szavára emlékeztet, melyet nem fogsz hallani esudálás nélkül. Egy délután ülést tartánk, s Lónyai azt mondá, hogy 4 eszt. múlva egy dietiót tart az újépület auditoriumában. Kazinczy István azt mondá félhanggal: Semmi sem lesz belőle. Azon pillanatban nagyot esattana az ég, s Lónyai felkiálta: Intonuit lacvum. Én felugráni nézni hol ül Kézy, s Kézyt felém látám közelíteni. Egymásnak akaránk mondani esudálkozásunkat.

Egyéberánt Lónyai napoleoni tűzzel bíró generális volt volna, csak hogy egyenességébe metsző élességet elegyít. A math. professornak Nyírynek kimondá az ülésben, hogy ő statistikát fog tanítani és geographiát; a mathesist Kézynek adá a physikához, és a római literatúrát, a görögöt Kálniczkynek. Nyíry kérte hogy a mathesist nála hagyná meg, az neki kedves tudománya. Kimondá, s annyi fülek előtt, hogy nem; mert 8 esztendő ota egy tanítványa sem volt, aki egyetlen theorémát tudna. Nyíry azt mondá, hogy most is van, s sok. Lónyai: ha csak egy van is, elvágatom az orromat. — Az öreg Szombatinak a magyarországi históriát hagyta meg, egy hétben 3 órát fog tanítani; az universalist egy praeses (azaz professori hívatalt titulus nélkül viselő deák). Szombati is szóla. Ennek csak azt relette, hogy a czopfot mindnyájan elhánytuk. Tudnillik a jó öreg a régen elfelejtett Zoph univers. históriáját vette manválisnak az univers. históriában.

Eltiltá a dietáktól a professorokat, s minden materiára könyveket írat. Nekem a magyar literatúra története és aesthetikája jutott. Elnyelt a föld piráltomban, midőn magasztalगतott. Az olyat az ember csak szép versben hallja örömet, mint a Tied.

Hogy Rollyt Kutka derekasan megverte, és hogy Szirmay Andrást megugattatá a maga svadrónjával kapitány Reisky, vagy tudod már, vagy könnyen tudhatod másoktól.

Aznost a szájakon forgó újsága a napnak. S a két történetnek minden örvend.

A Homér exemplárjai most szabadíttatának ki a bibliotheka pítvarából, hol 6 holnap oltá heverték. A Marczibányi-praemiumot ez nyerte el pro anno 1821. — Ára 5 ftra határozott, s az özvegynek csak 100 explt adának, és azoknak árából amik vevőt fognak kapni, minden tízből egy ftot. Ez rettenetes a szegény özvegynek.

Édes barátom, engedj nekem egy kérést. Gróf Mailáth János az ide zárt német verseket azért küldé, hogy fordítsam magyarba, akármely formájúba, csak ne alexandrinusokba. Kénytelen vagyok megvallani, hogy elakadtam; pedig nagyon szeretném kedvét tenni. Nagyon kérlek, fordítsd, és küldd nekem. Elmondom én Mailáthnak hogy Te fordítottad.

Most a Pyrker igen nagy szépségű Tunisiását olvasom. S most legelsőben. Erszényem s gyermekeim szükségek azt a fogadást tételék velem, hogy semmi könyvet nem veszek. De ő maga küldé egy nyomtatványt Rozgonyinak, s ez azt nekem kölesön adá.

Grófnédtól ajándékba vett fűid élnek, a veres akác másodszer virít, a platauus, későn bár, kizöldült.

Elj szerencsésen. Az isten tartson meg életem örömeire.

Pillangódra még rá nem akadtam.

CCLX.

A. Olysó, august. 27-d. 1822.

Édes kedves barátom!

Nem soká tartott nyugalmam. Mili fiam a szent Vitus tánezát járta: sógorod egyik fiával megbirkozta, s gyengébb lévén, győztessé tevé barát-ellenségét; földhöz ütődve hanyatt-homlok, nem veve, mint Anthaeus, új erőt köz anyánktól, hanem mind jobban-jobban elgyengülvén rángatózó nyavalyába ese. Az öreg Józsa doctorra szorúlék, minekutána az újabb ifiak, kik még a nyavalyákat is, valamint a természetet, construálják, és kik a priori akarják gyógyítani a betegségeket, ezek az empirismuskak megvetői és az idealismuskak még az orvosi tudományban is vakmerő gyakorlói, minden theoriájok mellett, a fiút kínozták, de rajta nem segítettek volna. A szabolesi Hyppokrat, minden sok mély okoskodások és magyarázatok nélkül, három-négy nap alatt többre ment a betegséggel, mint amazok hetek alatt. Amidőn a sok fáradság, bú, gond, virasztás fiam Mili körül forgolódo feleségemet elgyengítette volna, megérkeze a szomorú staféta, mely sógorasszonyom halálát meghozá. Ez új csapás vala Laurámon; esuda hogy kiállotta. Ezekhez járúlt az ez idei afrikai hévség Tiszán túl, és az új tisztek engedetlensége, melynél fogva, jóakarattól ugyan, de tapasztalatlanságból, hasznót akarván hajtani, amidőn magokat az első esztendőben okosabbaknak tartják mint én vagyok, húsz múlva magoknak az én kárommal szereznek tapasztalásokat. Nem vergődhetik az nyugalomra akinek gazemberek vagy szamarak közt kell állani. Magad is tapasztalod: mi ritka és majd el nem érhető szerenese az *otium* Magyarországon, nem csak neque purpura venale, nec auro, sed neque patientia, aut vigilantia, aut fiducia. Azt mondom a sorsnak amit egykor egy lengyel — minekutána a Conföderátusokat dissiden-

seknek vélvén, magát dissidensnek: a dissidenseket pedig Confoederátusoknak tartván, magát Confoederátusnak vallotta, és miudkettőjüktől megdöngönyöztetett volna — a harmadik csapatnak, melylyel szembe találkoza, mondott: „*Co se pitace, co som; us lyem bice, anyi nyje pitajce.*“

*Carmina secessum scribentis et otia quaerunt.
Carminibus motus omnis abest, ego perditus ensem
Haesumum jugulo, jam puto, jamque meo.*

Szép festés ez! habár a könnyű bugyogású Násótól való is. Kézy latin verseinek mustrálgatása még szebb lenne, ha Násóról több tisztelettel beszéltél volna. Jobban virágoztathatja-e Kézy borostyánját Ovid gyalázása? Lehet-e azért, mert Propertius érzékenyebb, Tibullus pedig érzelmesebb, Ovidtól az érzékenységet megtagadni? Lehet-e Propertius és Tibullus képzelő tehetségét csak összehasonlítani is Ovidiuséval? és kell-e csak a fátyúvirágokat és gyümölcsöket egy nagy, terepély, gyönyörű virányokkal, virágokkal és gyümölcsökkel rakott fű mutatni? Még azokban a versekben is, melyeket előhordasz Kézyből és magasztalsz, némelyegész hemistichionoka könnyű bugyogású Ovidból vannak lopva. Nem bugyog mindenütt Ovid, de mindenütt könnyű, ami fő tökély, kivált a biezegő alagyalban, hogy az értelem mintegy könnyítse a sánta versmenést. Ne neheztelj hogy kritizálok a kritikust, de csak azt a just veszem magamnak, melyet te vevél: neque enim est lex aequior ulla, quam necis artifices arte perire sua. Be sok ellenségeket szerzel Te már magadnak az illetén oskolázó oldalas vágásokkal! Más lett volna ha Ovid mustrálgatása lett volna ezélja munkádnak. Nem mondaná neked más ezeket, de én nem csak esudálód, hanem barátod is vagyok, és Tacitus szerint: „*pessimum inimicorum genus sunt adulescentes.*“

Ennek hebizonyításául megírom neked, mit mondtam légyen Aszalainak, midőn tegnapelőtt Eperjesen azt az ideát gördítette volna előmbe: megbékéltethetnélek-e sógoroddal? minekutána nagyon örörlja leveledet, melyet Splényi Mancziának írtál. Meg merném próbálni, felelek, kivált minekutána nem nyerte meg a kért transmissionale mandatumot gróf Török, ha írna előbb neki Kazinczynek, és egyenesen meg-

vallaná: „mikép fájt neki sógorának vele való bánása, mely bánásmódját, kivált mostani környüállásaiban, oly elviselhetetlennek érzi, hogy lehetetlen vala olykor ki nem fakadnia, és legalább így könnyítenie szíve mély fájdalmán. Ekkor is csak a barátság titkos keblébe véle önteni keserveit, azt gondolván, hogy asszonyi szívben szorosabb peesét alatt leendjenek zárva. Hamisan bízott légyen az asszonyi szívben, és azon nem esudálkoznék, minekutána még előbb maga a vérségsős sógorság megjátszotta bizodalma. El lévén már most árulva szíve aggodalmai és keserőségei, melyeket a vele ellenkedő sógora előtt még kevésbbé lett volna képes hideg vérrel kinyilatkoztatni: minekutána látni kell a grófnak, hogy magok a bírák is, hosszas keserősége okaim segíteni akarnak: reménylené sógora jószívűségétől, hogy neki nem csak fájdalma kipattanásait meg fogná engedni, hanem egyszerűmünd általlátni, hogy a jó egyességnek és egyezésnek szempillantása valóban megérkeze, és hogy annakajállását vagy megvetni, vagy elmellőzni, vagy halasztani annyitteme, miuta Szilvásvára írt levelének tartalmát megerősíteni, és még a minden egyezhetés reményét is örökre eltemetni. Szerenesésnek tartaná magát, ha ama bújában írt levelét azzal felejtethetné el, hogy ő teszi az első lépést, melylyel sógorát az egyezésre meghívja. Ő részéről nem fogná szerfeletű húrjait feszíteni: azonban nem nyomhatná őt oly várakozás, szorultság és fájdalom, mely hitvesének és gyermekeinek tomló világos kárára bírhatná; de azért ne lünné a gróf, hogy ő, vagy neki vagy szép reménységű fiainak, önmön magzati hasznával kárt tenni iparkodnék. Nem kívánna egyebet, hanem hogy a gróft hasonló érzések vezérelnék. Ha tetszene: senkit sem tudna akár a gróf, akár a maga részéről, ki az egyezést egyenesebb lélekkel eszközölhetné gróf Dessewffy Józsefnél. Egyébaránt nagyon fogna örvendeni, ha a respectivus prókátorokon kívül akárkinek másnak közbenjárása nélkül is a jó egyesség megtörténhetne.“

Nem mertem volna így felelni, ha nem tette volna Aszalai a kérdést. Célunk jó. Te válaszol az eszközöket. Megnyugszunk választásodon. Legjobban látja kiki a maga dolgát.

Sok bajaim nem engedék gróf Mailáth két darab versezete fordítását. Megpróbáltam azonban az *Őszt*, de némely változásokat kelle tennem, p. o. *der Erde Jugendträume: Die Blumen*, — képtelenség, mely a hasonlatosságot metaphorába öltözteti és szorítja, ami nem mindég süllhet el szerencsésen. A földnek ninesenek fiatalkori álmái, de „oszlanak a rózsakor idv-álmjai“ mint a virágok. — *Verächtlich ausgestreut von Windes Hand*, — a kép szép, de nem ide való, ha p. o. egy rossz embert festenek, kit a szél űz, kerget, akkor igen szép lenne ez az epithetum: *verächtlich*, de itt legkisebb költeményi igazság sincs a képből. Ezen stropha többi képei formáiban sincs elég különbség, hibázik tehát az az elevevény is, melyet az effőle leírás megkíván. — „*Der Heide weiter Plan*“ a szó *Plan* két értelmű, és egyébaránt sem költeménybe való. — *Der Herbst war kündet himmlische Gewalten*. Ez hamis kép, mert nem csak az ősz jelenti ki a mennyei erőket. *Der Herbst gleicht Schwänen die zur Heimath ziehn*, — *Gleicht des Gebirgsees magisch-klaren Pluten* — *Ist wie der Oelzweig, wie die Palme, grün*. — Csak több okszerkeztetések után közelíthet az olvasó ezen három vagy négy hasonlatosságok értelméhez, ami természetiképen nehezíti a megzemlést (intuitio). Ez az utolsó pedig fő dolog, kivált a leírás poesisban. Csak nedvessége mellett lehet valamiképen a gyümölcsös ősz a tavakon síkló hattyúval összehasonlítani, de a hegyi tó hullánjaival, az olajfa gallyával és a páma zöldjével azt egyszersmind összehasonlítani nagyon bajos, nagyon rakott képzelet. Nem úgy festettek és festenek a déli népek költői; nem keresik ők a szépet, a hathatóst; nem ruházzák azt a tárgyakra, hanem a tárgyokban találják és akadnak rá minden legkisebb erőltetés nélkül. Itt, az északon: *Foedum nebulis coelum, sicut ingenia*. — *Aus der heiligen Pfort* és *in der Heimat Port*, nem látszanak nagyon elassicus és költeményes szók lenni. Azonban némely szerencsés képek és kitételek is találkoznak e kis költeményben, melyeket ha nem tudtam szerencsésen általtetni vagy hasonlókval jól kipótolni, nem a magyar nyelvnek, hanem nékem időm héjánosságának, leginkább pedig lelkem mostani állapotjának kell tulajdonítani. Amnyi ki fog még is tetszeni for-

dításomból, hogy nyelvünk, ha nem hathatósabb a németnél, legalább szebb hangzású. — A másik versezete, ha ezen nem esőmörködöl, legközelebbi alkalommal fogom néked megküldeni. Addig is Vale.

hív Jókád.

A Z Ő S Z.

Oszla, mikép a rózsakor idv-álmja,
 Úgy a virág; zártól a pacsirta tart,
 Szállna-e tört ágon a bogoknak romja
 S a kivedlett telkek gyűjtén (vagy: *nyújtán*) avart?
 Puszta területen a tér esordalabonja
 Szélben bögvé, gyomot torlott, kavart,
 S esendek alatt lankadt ugarunk sejtendi,
 Gyászlepelébe havunk hogy majd rejtendi.

Ámbár messzi hazát a madárú keressen,
 Éktelenebb sínljen most a határ,
 Bár a kebel dobog is nem oly ütve hevessen,
 És közelit langyosb ég fénye bár:
 Mégis az ősz nézem mosolyogva kegyessen,
 Drága gyümölest eh szám ízelve vár;
 A kikelet meg' a nyár mutogat szép szándékot,
 Amde te, ősz, szebb vagy s adsz bőven ajándékot.

Tiszta fohász a tavasz Nyár szikraszeméből
 Lő bel-lángjairól gyűjtő hevet,
 Olykor vért is szí mások kebeléből;
 Ily nem az ősz: kínál bakatorlevet,
 Hattyuként síklik s nedvek közepéből
 Dús nyakkal víz közt int és nevet:
 Úgy halad önnön egén angyal, fris szellem
 Lehete, arca pedig nyájasság, kellem.

Mennyég kékjeiben őszkor szebb fény ég,
 S tiszta seregként, szent takarón ternl. *)
 Kium a küzdőnek most int, hogy már rég
 Bús honny-hagyta mezón, ingyen kerül.

*) Őszkor s télben több csillag fénylik az égen, mint tavaszkor és nyárban.

„Jér haza, mond, vár itt jobb tázhely, jobb lég,
Testvérebb szívben bűd elmerül.
Szereseg pattog a lánig s bék, említő szónál,
Morezos időn örömet tartó kandallónál.“

Térek-e kedvesim én őszkor hozzátok?
Lész-e szarándokság sorsvégzetem?
Mindegy; halmozzon jót isten rátok,
Bőv őszszel napitok' nem tölthetem;
Szívem' szíveteken hogy hordozzátok,
Mint én, azt még is megkérhetem;
Lelkem igaz tova is, s tán párja a levélnek,
Melyet anyók már rég eleresztgete szélnek *).

U. I. A nemzetesülésben hátra, a többiben többnyire előre léptető Lónyai a tanító nevelés dolgát. Az elsőre nézve tehát nagyon kora volt dicséreted. Néha azért magasztalunk valakit, hogy méltóvá tegye magát adféséretre; csak a jók értik ezt a finomságot, nem kell azzal soha is a magamosokat megtisztelni. Azt látom mindenből, hogy imponál nektek Lónyai. Azt jól teszitek ha hallgatjátok, mikor jobbra vezet. — de, hogy tarthatok p. o. mikor valakit lepaskol, mint *Sebessel* tett? Nem merné ő tenni előttem az efféléket; nem vállalna károtokra, ha én protestáns lennék — tudnám, hol kell a hitre, és mikor, fészíteni, és hol és mikor megereszteni, mi módon s milyen eszközök által, mind a katolikus papságot zabolán tartatni, mind pedig a ti részetekekről való, nektek olykor, nem-rendessége miatt, igen káros reactiót mérsékelneti. Onnan ered, vagyis legalább az hosszabbítja bajaitokat, hogy vezetőitek nem eléggé *philosophusok*. Az indifferentismus ugyan nem ad elég erőt az ellenfél vakbuzgósága ellen, de szükséges azért a vezetőkben, midőn hatalmasabbakkal kell küzödniük: tudni kellene s őrzeni: quando opus ener-

*) A eumai Sybilla jövő-igazmondásait falevelekre írta, melyeket az ő barlangjából szelek szórtak el a világon.

foliis tu carmina manda.
Ut fluctent sparsim rapidis ludibria ventis.

gia, et in qua mensura, et quando, et in quali gradu vi inertiae.

Olvastad-e Berzeviczy Gergely hátra hagyott munkáját: „Nachrichten über den jetzigen Zustand der Evangelischen in Ungarn. Leipzig 1822.“ Sok jó, sok igaz vagyon ezen igen folyón írt könyvben, de nem mind az. Kár hogy az előadás színe sérelmeit mélyen érző protestánsra mutat inkább, hogysen egy részrehajlatlan philosophusra. Ezen színben csak reactiót fog szülni: holott másban, igen nagy hasznokra lehetett volna a protestánsoknak. Tudni kell olykor a fájdalomat elnyelni, ha meg akarjuk szüntetni, és objective, nem pedig subjective, a jó költők módjára, kell az illetén dolgokat előadni, kivált a mostani környütfállításokban.

Mili az oka hogy nem küldhettünk Zseniért, most pedig Dobra, Szatmár vármegyében, Göcznéhez fog utazni feleségem haza érkezésem után. Nagyon örvend az ákácok gyarapodásán.

Az Erdélyi Levelek, Sallust, a magyar literatúra történetei és az Aesthetikának már előre kimondhatatlanul örülök. — Semmit sem tudok Rolly megverettetéséről; ha tróféa a történet, közöld velem. Bizony jól esne már egyszer nevetnem. Szirmay ugyan megérdemlé a megugattatást — a kutyatolvajok is csak tolvajok.

Több gondom lehet azidén mint tavaly Homérunk özvegyére. — Tudtam, tetszeni fog a Tunisias. Azt kérdé minap egy magyar gróf hogy írhat püspök epicumot? Épen püspökhöz illik, felelek; mert nincs epicumabb dolog a vallás felsőségeinél és esudáinál. Ha a keresztény vallás túltettségét a képzelő tehetséget ingerlő színekbe öltöztették volna: a esudálás homályai jobban hatnának a szívekre, s a keresztény vallás, mely a szív vallása, egyszersmind a képzelő tehetségé is lenne, és csak így haladhatná meg a kereszténység a régi görög és római pogányság tehetőségeit az emberi nemzet kiformalására és tökéletesülésére nézve.

Pipsz.

Egy szabad fertályom levén, inné gr. Mailáth *Téli zaj árja* is magyarul

Görgeti a sebesen zúgó Vág hullámit,
A szilajos habzást a jég borítja,
Hol itt, hol ott magát lángra nyítja,
Forrva, meleg mélyben rejtve gyullánit;

Úgy takarom kebelem nem szünő vérszét
Hóba, dérbe, midőn sebem vakar,
A keserv lobogva tollat akar,
S lángol a jaj fagy alatt, titkolván rezgését.

Nema levégbe szakad tájadalman szózatja,
Ott szív hája vagyon, buta itten a vak nép,
Jég, gyűlvány együtt bús lelkem' forgatja,
És torlódva nővén, a belsőmen tép,
Amde halok meg elébb, mint szívem árja
Belsőmből a sebet s a vért kitárja.

CCLXI.

Széphalom, sept. 11-d. 1822.

Tisztelt kedves barátom!

Tekint. Aszalai úr téged megkért, hogy a sógoromat bírd amicára. Te pedig önként vonattatol a kérés teljesítésére. Éreztétek mindketten mint tölt el szívem tisztelettel erántatok, midőn a hírt a tek. Aszalai úr leveléből, és később aztán a Tiedből is, vettem. Mindkettőtököt forró tisztelettel tiszteltelek, most még forróbbal tisztellek. A szándék nagyon nemes: de reménylitek-e sikerét? Barátim, nem képzelhettem én oly embert, aki oly annyira eltompúlhat a *bécsület érzése* eránt (mert minek itt említeni a *lekkiisméretet?*), hogy ezt a pert az eperjesi sententia után még Bécsbe is felvigye, s a cancellaria tagjait a maga nemszép bánásainak tanújává tegye. A sógorom ott is elvesztette ügyét; láthatja tehát mit várhat. Más, véget vetne a pernek;

ő most is folytatja menéseit, s új ravaszságokkal igyekszik azt minél hosszabbá tenni. A békéltetésnek tehát hasznát én részemről nem reményelem. Megmondá fiskálisa, hogy nem csak magam, de gyermekeim sem érik meg végét a pernek; sőt ő maga, a sógorom, a feleségemnek kimondá, hogy ő ugyan semmi részt el nem utlaszt, ami a pert vonhassa, mert neki hat gyermeke van. Érzy ő hogy nincs igazsága, látja hogy én (mindamellott hogy magamat minden hitelt és képzeletet felülhaladó módon szoritom öszve ételben, ruházatban, esélettartásban) magamat és hét gyermekemet gonosz adósságok által elrontom; de az ötöt meg nem indítja; mert ő *indocilis pauperiem* pati, s inkább *dilapidátornak* szidja azt az atyát, aki nagyatyja pazérlásai miatt minden nagy hirtokaitól megfosztott családjának ismét szerze fekvő jószágot; inkább azt mondja hogy az atyjáról *semmit* sem kapott, mint hogy ezt a *semmit* testvéreivel megosztssa, s örül hogy két testvéreinek eddig nyolczvan ezer forinttra felmehető usus fructusokat használhatja, ha ezek, és ezeknek gyermekeik rongyban járnak is.

Rémítő istentelenség az, édes barátom, amit én a legigazságosabb panaszszal panaszolhatok, s ha ki nekem a Caesar mondását vetné ellenemre: *neque cuiquam mortuum iniuriae suae parvae videntur; multi eas gravius aequo habuere*, azt kívánám, hogy mutasson példát még mindokabb tette. Nem kínozlak el azzal, hogy a per nivoltát neked elmondjam. Azt alkalmasint tudod. De azt el kell mondanom, hogy a fia által *dilapidátornak* nevezett ipam a leányágot illető jószágot idegeníté el, hogy a fiúágot illető jószágot megtarthassa, s így nem a fiú hanem a leányok vádját érdemelhetné, s a leányok nem vádolják, a fiú pedig szidalmazza.

Mindamellott nekem nem barátságot, hanem jótételt, kegyességet, irgalmat és mind azt, amit csak istenségnek adunk, *tészesz*, ha *meleg szíved, bölcseséged*, és, ami neked egyik nagy érdemed, *páratlan városiságod* szerint próbát *tészesz*, és a sógoromat arra készited, hogy ő az én jobbnom nyújtásának elfogadására hajoljon. Ints akkor, s meglátod, ha engemet a buta s makacs kevélység tartóztatni fog-e megszólítására.

Hallád tehát Te is a b. Spl. M-hoz írt levélnek hírét, mely nekem a sógorom, s talán b. Spl. M. által is, oly nagy véreknék vétetik. A szilvásiak által kárhoztatni nekem igen kedvetlen: de a szilvásiak is emberek mint én, s úgy tévedhetnek meg mint én. Engedd hogy erről szólhassak.

B. Spl. M., hallván tőlem hogy az eperjesi sententia feleségem jussait elismerte, békéltetőnek ajánlá magát, én pedig arra rá kértem. Féltem hogy a pityergések és a terentiusi *falsa lacryma*'a eltölték Szilvást ellenem hamis ideákkal, s kényszerítve látám magamat azon ideák eloltására: mert a Jók vélekedése szintoly szükséges min a mindennapi kenyér. Hogy b. Spl. M. lássa, hogy előadásom igazvoltához bízom szabad előadásomat egy hosszabb levélben dolgozám fel, mely felől várnom lehet, hogy ámbár a sógoromhoz van intézve, neki által nem fogja adni, nem mintha göromba volt volna, hanem azért, mert a tettek emlékeztetése őtet elpiríthatná, melyre békekötéskor szükség nincs. Ezt csak b. Spl. M. és Szilvás miatt íram, hogy keserítéseiüket, büntásinkat lássák, s bennünket vádolni szűnjenek meg. Feleségem látta s javallotta a levelet, úgy reménylém, hogy az b. Spl. M-t arra tüzeli, hogy bátyját és ángyát egész tüzzel ostromolja. Egy másik levél volt ehhez réve azon kéréssel, hogy ezt adja a sógoromnak. Ez talán nem vádoltathatik. Különbem nem újság hogy az egészségesek a beteg jajgatását elűnják, és azt legatöbb kényeskedés gánesával terhelik.

Talán jó volna a sógoromnak említeni, hogy mi érezzük mennyit vona el ő mitőlünk atyja parancsoló rendelése ellen. 12 esztendői *usuructusa* az egyik leányak rá mehet 40 ezerre: de ha csak azt vesszük is amit keresünk, az anyja halála óta már 18 ezeret tehet, vagy többet. Mi lesz ebből ha a pert vonja? A *semmi* nehezen fogja ezt unokámnak fizetbetni. — De bánj e részben bölcseséged szerint, s a makacs-kodót ne tedd még makacsabbá.

Fogjunk *kedvet csináló*, nem *ülő* tárgyhoz, és hogy hiódalmamat lásd, mely a szíves tiszteletnek, szeretetnek leg-

bizonyosabb bizonyosága, kezdjük azt feddésed ezikkelyén. Ismerem én a Te felemelkedett lelkedet, s nem tartok gyengeségektől.

Nem tetszék neked, édes barátom, hogy Ovidot a Kézy magasztalhatásáért büntöttem.

De a sok századok előtt megholt embernek nem büntás a büntás, s az oly nagyságú embernek mint Ovid, ha *ébbe* is, semmi büntás nem büntás. Ha Ovidot büntöttem, magamat büntöttem, mert éretlen vagy igazságtalan ítéletem nem Ovidot teszi nevetségessé, hanem magamat.

S miben büntöttem én Ovidot? Aliban hogy őtet *bugyogónak* azaz *felette bőv beszédűnek* neveztem.

Itt az a kérdés 1) ha Ovid bugyogó beszédű-e? 2) ha ezt az Ovidot illető tisztelet és az okosság engedi-e mondani.

Én azt a sokaknak nagy javallásokat nyert recensiót májushan íram. Gyermekeim praceptorok augustusban jöve elő, s hozá az Ovid kiadását, melyhez Mitscherlich írta egy praefatiót. Ezt elolvastam. Ovidot a *bugyogással* vádolja, s azt mondja hogy ez neki *vélke* ugyan, de az ifjak legalább azt tanulhatják belőle, mint kell *variáltnak*. Azt tartja tehát egy oly ember is mint Mitscherlich, sőt a melegség azt mutatja, hogy mások is ezzel vádolják; s így az első kérdésre nem kell többet mondanom.

A második kérdésre már az elsőbb alatt feleltem. *Par quae sentias*. De az okosság ezt kimondani parancsolá is. Jo tudatni amit érzünk. Akinék más az ítélete, szólhat. Ovid elrontá a mi epicusunkat Gyöngyösait, mint Seneca ugyanezen *vélke* által sok predikálónkat.

Te, édes barátom, és én, egymástól sok dolgokban felette különbözünk. Neked Kotzebue kell, Goethe nem kell; nekem ez igen nagy, ama másik egy nagy talentom, szép seémákat teremteni nagyon tudó, gondatlan és gondolatlan *mázoló*. Én a poesis könnyebb nemében és a conversatio tömésében írt prózában esudáalom, irigylem a francziákat, s azt hiszem felőlök, hogy úgy csak a görögök tudtak írni; sok nemekben a francziák nekem úgy nem embereim, mint neked nem a németek. Mit csináljunk itt? Nekem mindég öröm látni, hogy az oly nagy lelkű, igen nagy tudományú ember

mint Te, javallod gondolkozásomat : de csak még is igaz marae, hogy aki nem a maga szemével néz és lát, hanem magát a más tekintetének feláldozza, nem azt teszi amit kell. Collin és Locke nem szerették egymást inkább mint Te engem és én Téged ; az egyik rettenetes vallástalan, a másik csaknem rettenetes keresztyén volt. És mégis szerették egymást, és midőn olvasása közben egyike valamire talált, ami neki magának kedvetlen volt, de bizonyosan tudta, hogy azt látni kelves lesz a másiknak, kijegyzette azt, s közölte a másikkal. Mi volnánk-e nem ily nemeslelkűek, édes barátom? s Te kívánhatnád-e, hogy én azt a mázoló Faprestót ne nézzem, ne mondjam aminek nézni tudom? Nem; ezt D. nem kívánhatja.

Én nem Kézy miatt gáncsolám Ovidot, s nem Kézyvel, hanem Properezezel vetém össze. Ovid több könnyűséggel foly, Properecz több nemességgel. Kézy hemistichiumokat vezet által, de nem pávatollként, hanem, hogy a maga, tulajdon, igen nagy szépségű verseinek még nagyobb bájt adjon, amit Virgil és Horátz is tevé. S Kézy ezt olykor nem is tudva teszi. *Contingere omnes* — lopás-e ez? vagy ki kell-e törlení, mert már mondá Virgil? Egyéberánt jól vagy nem jól teszem, nem vitatom, de csak kimondom, hogy én Ovidban soha sem tudtam semmit megszeretni a Metamorphosisokon és Heroidákon kívül. Itt is van sok amit nem igen szerettem, mint egyéb munkáiban sok, amit szépnek vallok.

Nem lesz kedvetlen hallanod hogy Tulsiczky mint szólta meg ezen recensiómért. Tudni akará mit teszen a *Regina Sacerdos*. Azt felelém hogy az Virgil szava. — Igen, de mit akarók vele? — Ott, mondám, arról van szó, hogy Kézy mint támaszt bennünk kettős örömet, midőn a más szavaiba öltözteti szép gondolatját, mint itta pápáról: Rex idem hominum, summusque sacerdos, mely a Virgil szavát juttatja emlékezetünkbe. — Igen, de csak valljam meg, én a Joanna papissát akarám olvasómmal láttatni. — Dne Reverendissime, mondám, s az ily gyanú *engem ér-e*, aki az ily balgatagságokat himni s beszélni pirúlnék? Nem mindjárt hive szavainak, s pirúlok hogy ily gyávanak tekinthete.

Egykálvinista papnak körülnyírbálák a tógája taz Obrist-

lieutenant Ragályi panaszára, bizonyos predikációja miatt. Vatay István volt a pap neve. Színben szolgált, Torna vármegyében. A templom az út mellett álla, s a kegyes öreg Obristlieutenant ott menyén el, megállítá szekerét, s bement, hogy leróvhasssa vétkét hogy vasárnap utazék. Mikor tógája körülnyírbáltatott, így kiálta fel szörnyű elkeseredéssel: *az is haland aki útfélen építi a templomot.* — Bizony, édes barátom, non vixit male, qui natus moriensque fefellit. Még a nagy írók is sokat szenvednek; hát az ily lelketlen firkáló mint én.

De hol volna nyelvünk s literatúránk, ha ily gondolatlanok is nem volnának mint én? Énfelölem azt hiszi sok ember, hogy én csak magam tetszem magamnak, mert a Himfy nemszépnek nézett dalait gáncsoltam, ahogy a Himfy szépnek nézett dalait forrón magasztaltam s magasztalom. De ki esudálta hát inkább, még forróbban mint én amit Himfyben, Versegiben s más ellenségimben szépnek találtam? S midőn most a Tud. Gyűjt. augustusi darabjában a Guzmics Izidor értekezését látom, nem irigylem-e neki nagy fényét? Ugyan miért nem vádolják ellenségim *szélsémet* szívem helyett? Azonban még Virág is megostorozott a *tudatlan* emlegetéséért. Döbrentei pedig egyik levelében kért, hogy az affélék által ne csinálják ellenségeket magamnak. Hogy lehetne nekem Döbrenteit ezért nem szeretnem? Csak azt szeretném mégis tudni, hogy Horátznak miért volt szabad ezt írni: *Scribimus indocti doctique poemata passim*, s miért nem szabad nekem? — Azért, mert ellenségim azt hiszik, hogy én ezt mondván: *tudósok*, ezt értem mellette: *mint én* — s ez az ő vétkék, nem az enyém. Horácznál is ezt lehetett volna mondani. Mihelyt a *tudatlant* ungeléltnek vesszük, vége az egész pernek.

De emlékeztess, kérlek, hogy a Rechthaberey rossz portéka. Ezt én, ha későn is, megtanulom. Csak hogy a gyűléseken nem rossz portéka addig rechthaberozni, míg okok vannak rá. A legjobbak szeretik az ily embert, míg a korlátból ki nem lép, s korunknak most az a baja, hogy kevés a *bátor*.

A gróf Mailáth verseinek lefordítását jótét gyanánt veszem. Elküldém neki azonnal. Hidd el, édes barátom, én e részben is úgy vallom a Te superioritásodat, mint minden autopsiám mellett, igen sok egyéb részekben. Páratlan ember vagy Te miközöttünk, mind lélekben, mind széles tudományaidban, sok nyelvek isméréseben, bájos kedvességeidben, nemeslelkűségeidben; s a két utolsó czikkelyt nem irigylem kevésbbé, mint mindenedet egyebet, ide értvén még születésedet és Sz. Mihályodat is. Hát még mint *atya* mint *ragyogsz!* s mint fogsz ragyogni nem sokára. Az isten adja meg neked ezt azon mértékben, melyben mint ember, mint hazafi, mint férj, atya, barát, érdemled.

Itt mennek híreim Ferdinánd herczeg és Cumberland felől. Ezeket tegnapelőtt vetém papirosra. — Hadd vessen még hozzá hogy Patakon a bibliothekát, auditoriumot, museum physicumot láták. Kéztyől azt kérdé Cumberland, hogy Göttingában Lichtenberget hallgatta-e. Mayert, felele az; mert Lichtenberg már nem élt. *Rozgonyi*: Az a Lichtenberg nem csak tudós, hanem igen elmés ember is volt. *Kézy*: Mint Kaestner; nagy geometra és nagy epigrammatista. — Cumberland tudakozá az auditoriumban: Sind das Damen von Patak? s megnevezteté magának őket. A Homér fordítója leánya elmarada a nevezésben. Cumberland kérdé, ki az, s fölé vetette ujjáról esőkját. Így lesznek, a Krisztus szava szerint, első az utolsó.

Rozgonyi itt bepecsételt copertában nyújtá a herczegnek a Berzeviczy posthumus munkáját. — Ugyan mire való volt az? — A herczeg rövid látását, s által fogta adni Ferdinándnak. Nem támad-e az a gyanú, hogy ez azért nyújtotta be, hogy Cumberland szóljon a mi Urunkkal? S hogyan lehet ilyet remélni?

Ambarúgyhívém hogy a Cumberland herczegnek minden szavát elmondám, még eszembe jutott egy toistja. — Meine Herren, Ungarn hat 51 Comitate. Wenn ich für die 51 eben

so viele Gläser trinke, so wird man mich von hier weg-schleppen müssen. Also die 51 Comitate sollen lehen.

Szépen nőtt, víg kedvű úr; arczban hasonlít Vay Miklóshoz; azt hinné az ember, testvérek. Külömben állások épen nem hasonlít.

Sept. 13-dikán 1822.

Félbeszakadt levelem sok gondjaim s bajaim, egymástól nagyon különböző dolgozásaim miatt, s így ez a levél úgy néz ki, mint a Mailáth által említett sybillai falevelek. Engedj meg a levél rendetlenségének.

Tegnap késő este vevék bizonyos hírt a *falsa lacrymula* felől. Nur nicht betrogen! — Mir springt das Herz wegen Sophie — ezt mondogatják, s vesd össze a tettet a szóval. Engem vadsággal vádolnak, s azt mondják talán, mert az igazságtalan mindég tud mondani valamit, hogy én miattam kénytelenek azt tenni amit tesznek. Ha jönak látod, kérdezzed őket, hogy az én vétkem miatt szenvedjen-e a szeretetnek *mondott* Sophie és 7 gyermeke? — De hiszen Te mind azt elmondod, ami dolgomat segéllheti. Sis mihi et heic Deus.

Öllelek forró tisztelettel.

Rolly Homonnán, 1822.

Bogovics Zemplén vármegyei ingenieur magát martiusban meglötte. Lyányait a homonnai gróf Csáky Antalné vette gondviselése alá, s így kótyavetye által eladandó jószágának árokat is. A vármegye e végre főszolgabíró Mauksch urat, a grófné director Kutka urat küldék ki, s a kótyavetyéhez Homonnán a sok összeesődült nép előtt hozzá fogtak.

Rolly jött, s el akará akasztani a munkát annál fogva, hogy Bogovics neki 600 ftjával adós. Kutka elébe terjeszté,

hogy pénze el nem vesz; a vármegye kótyavetyét rendele, s Rolly azt nem ellenzheti. Rolly Kutkának születését veté szemére, hogy ő csak egy orosz pap fia. Kutka felelt, s nem szeliden, hanem ahogy a buta bántást a becsületes ember szenvedni szokta. Rolly pálczáját a Kutka szemének irányzá, hogy azt kiüthesse (az egyik szemét a himlő vette volt el) s Kutka a pálczát szerencsés vala félre csapni néhány ízben. De most Rolly ököllel csapta meg a Kutka szemét, s ez neki esett Rollynak, pofon vágta, eldöjtötte, dögönyözötte, verte, s pálczával is akará verni, de Mauksch úr nem engedé, s az öreg embert a földről felemelte, talpra állította.

FERDINÁND kir. főherceg és a CUMBERLANDI

Újhelyben, 1822. sept. 4-d.

Épen dél vala, midőn a puskaszó jelenté, hogy vendégeink közelitnek. A kirendelt deputáció felvezeté a grádi-
eson a főispán szobájába; énám vala bizva a felvezetés, míg a velek jövő viceispán Szögyéni fellép, s a praesidiumot átvesszi. Meg vala tiltva a dictióval köszöntés, és így némán hajtánk meg magunkat, én pedig magyar nyelven kértem a Főherceget hogy jöjjön.

A szobában a commissarius állott. A Főherceg ezt gondolá köztünk a legfőbbnek, s már figyelmét akará éreztetni, de ez olyformán fordúlt el, mint midőn a vendég a csinos szobaleányt a ház kisasszonyának gondolja. Mosolygánk magunkban. A két herezeggel a sokaság is jött, s a szoba csakhamar tele tölt.

Én veték véget a némán állásnak, minekutána a herezeg két-három katonatiszttel elvégezte a maga kikérdéseit, arra kérvén a Főherceget, hogy az emléket az ablakból tekintené meg. *Kicsiny*, mondám, mindég magyarul, *de első nálunk*. — Főfiskális Dókus úr megnyitá az ablakot, s kezéből kiesett a jaloux. Midőn ez hozzá kapott, a Főherceg is megkapta azt; így a jaloux le nem esett.

Dókus úr félt, hogy az ebéd késő lesz, s a herezegek elúnják várni; inte tehát hogy mennék az archívumba, ő majd utánam vezet. Jöttek, s a zászlók fogták el szemciket. Ferdinánd tudni akará, mely esztendőben csinálák a gazdagkéket. Esztendőszám egyen sines, mondám, s az nagy hiba; de a mostani uralkodó alatt készült insurrectióinkhoz; eddig magyarul, itt pedig németül a Cumberlandi herezeg miatt: Die rothen aber haben Feuer gesehn, und diese da ist auch durch Schüsse geziert. — A Cumberlandi látni akará. Mutattam a lyukat; elébb én, azután a rövid látású Cumberlandi herezeg üténk által ujjaikat. Ja, das war gewiss eine Kugel, mondá a Cumberlandi herezeg.

Most némely füstös nemeslevelet tekintetünk velek. Ferdinánd tudakozá, mely esztendőn kezdődik az archívum. — 1558., felelék, mert a török járásokban minden régiebb írásink elvesztek. Látni akara egy régi protocollumot. Mutattam. S tudják ezt olvasni? Mint a mostani írást; ahoz hozzá szokik a szem.

Egy csomó autographokat tevék elébe, s előmutatám azt a leírást, melyben M. Theresia tudósítja a megyét, hogy meghalván atyja, ő vette által a kormányt. A herezeg tisztelettel nézé nagyanyjának kezét, s végig olvasta a parancsolatot, pedig az két egész lap in folio. Azután sok ausztriai generálisokét mutattam, de a Caraffié hirtelen nem akada kezembe. Igen a Boeskaicé, Bethlen Gáboré, s Rákócziaké. — S ez a Rákóczi írása? — Az. — Van-e valami nevezetes benne? — Kevés, csak folyó parancsolatok, amint a környülmények kívánták.

Most ebédhez ülénk. Mind a két nagy vendég praesideált. Ferdinándnak baljánál Szögyéni, s e mellett Koskovszki, Cumberland mellett egy huszár generális, úgy Viczmándi prépost, Gajzler, én, az újhelyi orosz pap, s ez mellett a főnotarius helyén Matolay.

A káposzta mellett Cumberland felkölt. Meine Herren, das Zempliner Comitatsoll leben. Szögyéni viszonozta, s nyombanivott Ferdinándért, s ez vissza. Cumberland megkedvelé az ürmöst, s megmondta hogy ez mellett fog maradni mind végig. Beszéllé a generálisnak, hogy 18 sche van; egy go-

gyóbis bal szeme alatt ment keresztül, s ezt azért nem nyit-
hatja meg; mutatta jobb füle táját is, és a bal keze esuklyó-
ját. Én az egész asztal felett nem szólék közlőz, igen egy-
szer Cumberlandhoz, hogy örvendünk hogy az esztendő oly
részében látjuk, amidőn a szőlő megért. Nem látta a maga
előtt álló gyönyörű muskatály fürtöt, mert látása oly rövid,
hogy mindég kérdé a generálistól, mi az amit a eseléd be-
nyújt, s vele rakata tányérára. Két portió tehénhúst, mondá,
denn das giebt Kraft, s a szót mit Kraft mondá.

Meine Herren, ich sehe Ungarn jetzt das erstemal, aber
ich bin gesonnen, es nicht das letztemal zu sehn. Ekkor dí-
csérte nemzetünket, s egyet ivott érte, olyformát mondván,
hogy ez és az anglus sokat hasonlítanak. — Matolay úr fel-
kele. — Királyi hercegséged azt mondá, hogy a kettő hason-
lít. Igenis, mert mind ez, mind az *szabad*. Itt így összeza-
varodék, hogy magát és nemzetünket a királyi hercegnek
Freundschaftjába ajánlá.

A herceg egy kevés pausa után vette a poharat. A
velen általellenben ülő urat ismerni nincs szerencsém. Ez
azt mondá hogy az angol és a magyar nemzet *szabad*. Aber
meine Nation liebt ihren König weil er *der beste Ausleger*
der Gesetze ist. Wir bringen in unsere Zusammenkünfte
keine Politik, und sprechen von dem, was jeden Menschen,
ohne Unterschied der Nationen, interessirt. Es leben also
die Schönen.

Ezen szó előtt kevéssel jött az ebédhez az angol tiszt,
ki elmaradt volt, mert a Cumb. herceg szekerének tollai el-
törték. Én azonnal felugram, és helyt adék. Gajzler, csak
minkutána én, s hona fide elfoglalá székemet, s a magáét
adá a vendégnek. Szerencsére főszolgabíró Kolosy oda ha-
gyá Matolaynak a szomszédját, s így csakugyan vala helyem.
Herceg Schwarzenberg a második viceispán helyén ült, s ma-
gyon rá mereszté Matolayra szeméit. Azt hittük, nem ért
magyarúl. Délután nem csak azt látánk, hogy magyarul tud,
de én azt is, hogy ismer bennünket. A kávé körül Gergelyi
esküdt és én a főispán belső ajtaja mellett állánk, mert a
másik mellett temérdek volt a sokaság, hallani akarván mit
beszéli Cumb. a ref. pappal, kit Dókus mutatata be. Történet-

ből épen mellette állának az orosz és a kath. pap. A herceg
első kérdése az volt: Waren Sie in Deutschland? und wo? —
In Jena etc. Schwarzenberg és Gergelyi a bajúszról szólá-
nak, hogy azt hord a magyar. — Auch ich halte mich dafür;
aber ich kann nicht verhehlen, dass es mich viel kosten
würde den Bart zu tragen. — Schwarz. erre: Sie! Litera-
tor! — Le voltam forrózva, mint mindég mikor büncimet
hozzak elő. Én is magyar vagyok, mondá Schw. magyarul,
de igen németesen; s jószágom Krassóban van. Mondám
hogy ismerem azt, s plenipotentiáriusát Ásbóthot. Épen erre
Ferdinánd hozzánk jött Cumberlanddal. Bey welchem Regi-
ment haben Sie gedient? mert meglátá a Kanonenkugel
pántlikáját dolmányán. Gergelyi igen jól felelt, tisztelettel,
de zavarodás nélkül. Cumberland ezt kérdé: Und warum sind
Sie ausgetreten? — Én, felele ez, alhadnagy voltam a rege-
mentnél, az insurrecciónál kapitány; voltam Dijonnál is.
Aber der Ungar ist auch mit grauen Haaren Soldat. Ich bin
es wieder, wenn es nöthig ist. — So recht, mondá Ferdinánd.
Cumb. pedig: C'est pour mieux sortir. S ezzel búcsúztak. —

Előlejtém egy nevezetes toistját: Meine Herren, der
König, mein Bruder, liebt ihren Kaiser wie Bruder den
Bruder, davon versichre ich Sie. Es lebe also der Kaiser von
Österreich und das ganze Haus.

CCLXII.

Tisztelt barátom,

Vaynak a halálára prof. Kövy és Kézy urak verseket
irtak: az elsőbbé kész, s ime küldöm azt, a másiké még nem
kész, és így nem küldhetem. Vetted-e leveleimet a tokaji pos-
táról? Azt ott tetetem le számodra, és így nem szeretném
ha fizetél volna érte. — Éljen szerencsésen, édes barátom, s
töltsd vígan a farsang napjait. Hogy Aurél érezze mi ő ne-

ken, mondjad neki hogy csak ötöt idvezlem. Irigyeném azt a gyermeket, ha neked tudnék valamit irigyleni.

Széphalom, január 29-d. 1823.

örök tisztelől
Kazinczy Ferencz.

Ha láttad már Aurórá, engeld nekem is látnom.

CCLXIII.

Széphalom, febr. 13-d. 1823.

Tisztelt barátom.

Azon nap írom ezt, amely Téged a hazának és nekem is szült. Ágyamban mászkáló gyermekeimnek levettem képedet fejem mellől, s megcsókoltattam azt velek hogy már most kezdjék ismerni azt a nagy férjfiat, akit atyjok szeretett, csudált. Éljen igen hosszú időnkig, s legyen kevélységem ezután is. Kevés ember életéért esedeznek oly forrón az emherek, mint én a Tiédért.

Dúlházy úr azt írta minap, hogy Te felakadál hosszas hallgatáson, s elhülősemet kezdél gyanítani. A szerető szívnek kedves hallani az ily gyanút. Én nem hülhetek el erántad: igen az élet örömei eránt, és ha ez a baj véget nem ér ez idén, én leszek talán a legposhadtabb ember. De nem! nem poshadhatok meg egészen. Páratlan terheim közt megpillantom Hébet, megpillantom Aurórá, s vége szenvedésimnek, bár kevés időre. Hacc studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res oruant, adversis . . . tudod a többit és érzed Te is. — Ugyan, éles barátom, mi volna az én életemből, ha feleségem, ha ez a sok szeretett gyermek, s ha könyv s tinta és papiros nem volnának?

Egyike az engem leginkább electrizálhatott dolgoknak

az a hír volt, amelyet a Ferenczy István Rómából Budára érkezett márvány lánykájáról vettem. Ez a derék ifjú ember született Rimaszombaton 1792. febr. 24-dikén. Az atyja lakatosmester, s ezt a fiát úgy nevelé, hogy halála után ő legyen mesterségében örököse. Az ifjú felnőtt tudományos neveltetés nélkül; minék is lakatosnak római nyelv és literatura? Nehány esztendőök előtt Budára küldetett vándorlóba, s ott vasárnapokon rajzolni hajtá mestere a normális iskola tanítójához. A rostélyok, cartouchok és egyéb semmiségek csakhamar csinosan él voltak találva, s a prof. magasztalni kezdé az ifjat. Onnan Bécsbe ment a lakatosság candidátusa, s ismét feljára rajzolgatni. Meglátá, hogy más ifjak nem cartouchokat rajzolnak. Ha ezek tudják ezt, miért ne tudhatnám én, ha hozzá fognék? mondá magában. Nem! érzem én, hogy valami jobbra vagyok teremtve, mint hogy lakatokat csináljak. Nem szünök meg míg felőlem szólani fog a világ. — Így beszéllé ezt később egy levelében, melyet prof. Vályi-Nagy olvasott, és az ifjú vad kevélységét nevette. — Most tehát, lopva, elkezdé egy fejet metszeni vasban. A próba nem volt rossz, de senkinek nem mutatta. Mindég azt forgatván, hogy öbelőle idővel egy Canova válhat, feljárt az Akademiába, s fejeket s szobrokat kezdé rajzolni, s végre metszeni. Atyja előtt titokban tartá hogy ő szobrász akar lenni, nem lakatos. Saepe pater dixit, studium quid inutile tentas etc. Ezt végre, végre neki megírta. Az majd megholt a hirre. Lakatos, és kálvinista lakatos, mit is ítélhetett volna az egyebet. Intése, haragja, fenyegetőzése semmit sem használtak. De lakatos uram most praemiumot nyere a *Solon* feje metszése által; most egy másik praemiumot a császáruunk fejéért. — Az öreg elpirúla, s nem bántá többet a fiát.

Ferenczy most Rómába ment, nem Rómát látni, hanem Canovát. A tanulatlan ifjú talán nem is tudta hogy a mesteriség mostani egy apolója Róma. Canova beteg volt, mielő szomorú alakban beküldé hozzá leveleit, s kéré, hogy fogadná műhelyébe. Canova maga elébe sem ereszté, s megizente neki, hogy menjen tovább. Talán nem várt semmit a hyperboreus ifjúból.

A vak szerenese nem mindég vak. Most Thornwaldsen-

nek az ajtajánál kopogtata be. Ez maga izlandiai ember, s nem vala oly kevély. Befogadta. Legénytársai két hétig felé sem mentek szobájának, hová Thornwaldsen egy darab márvány táblát küldé be, hogy csináljon rajta amit akar. A búrnyasz ember egy Vénust kezdé metszeni en bas relief, s rettegett, hogy Th. elveri ha rossz lesz. Be jó dolog néha a *szegénység*. De csak *néha*. Egyszer társai közül egyik bémegyen hozzá, megpillantja Vénuszát. Szalad, hírt ad a többinek. Th. meghallja híret, bejő, s látja, s parancsolja hogy a márványt vigyék utána. Egyenesen ment Canovához, megköszönni hogy neki engedé a derék tanítványt. — A palatínus ott léte következéseit tudod. — Ferenczy nem sokára oly hírt szerze magának, hogy a Bonaparte Lucián leánya is F. által faragtatá melyképét; s ez sok, mert B. Lucián ismeri a művészség munkáit, s Rómában más embert is kapott volna Ferenczyn kívül, akire ezt bizza.

En ennek minden leveleit olvastam, melyeket pataki togátus ösesének ír. Valóságos lakatosi levelek. De hány művészt ismerek Bécsben, aki ily leveleket ír, és mégis nagy a maga nemében; Wutky, talán első tájfestő egész Európában, oly kultúrájú ember mint egy fiáker. — En neki epigrammom mellett egy levelet írek, melyben arra kérem hogy olvassa Homert, és a Metamorphosisokat, s Anacharsist. Olaszúl, németül megtanulhata, s így őket olvashatja. S olvassa míg megérti, s magyaráztassa amit nem ért. Canova mellett, míg dolgozott, mindég olvasott egyik testvére, az abbáte. Nem hiszem hogy szavam fogadja. De próbát tevék mégis.

Rendes, mint írja le az ösesének, hogy elútván a munkát, Paestrinába ment ki, és Tivoliba onnan egy öszvéven. Hallotta valakitől, hogy ez valaha Praeneste volt, és Tibur. De hogy mi volt valaha Tibur, s ki bíra ott kerteket, azt a lakatos nem igen tudta; ha tudta volna, nem hallgatta volna el. Édes barátom, ezen az úton is fényben fóg ragyogni nemzetünk. A primás két anygalt faragtat vele temploma grádiésának ékesítésére, még pedig 15 lábnyi magasságút, s magyar fejér márványból. Ferenczy már megküldé neki az 1 1/4 lábnyi magasságú modelt. Vivat Rudnay!

Comtesse Virginienek ajándékozom azt a Hébet melyet

néked küldé Igaz, s azért a Comtessnek, mert én az asszonyi nemtől várom literatúránk gyarapodását. — Döhrentei Bécsben van. Hivatalt keres, s az udvartól kéri azt. Gyulai Lajos gróf Kornis Mihálylyal indul Rómát látni. — Erdélyi Leveleim szerenesésen kiszabadulának a bécsi censur kezéből; de azt most gróf Batthyány Vincze *superrevidálta*. Szerenesémre igen melegen említem a grótot a Bevezetésben. Így hát a munka ez idén nyomatva lesz. De pénzt, pénzt, pénzt, pénzt, pénzt. — Január 29-d. ismétjó sententiát kaptam Eperjesen, s a sógorom nem pirúlt jelen lenni, mikor az publicáltatott. En elbűjtam volna. Ófellek forró tisztelettel.

Igaz kérni fog, úgy írja hogy segélld Hébéjét dolgozásaidal. Csak Gelegenheitsgedichtet ne adj. Most is megcsipkedé ezért recensense.

CCLXIV.

Tisztelt, kedves barátom,

Epigrammám azt hiteti veled, hogy nem vagyok rosszszül. Sőt valóban rosszszül vagyok lélekben és testben. S ez a verselgetés és írogatás csak enyhítésére van testi lelki bajaimnak. És bár a Músa mindég megjelenne, mikor az ember hozzá imádkozik. De ő is futja a szenvedőt. Aurélhoz is készül egy epistolám, de csak eleje kész még. Ő Nagysága is. Te is, nem szeretitek hogy nagyon éreztetem vele hogy ötöt esudálon, nehogy az ifjúság tüze elkapja, s praefidenssé tegye. Ezt atyja s anyja bölesen teszik; de én Aurélnak *szeretője* vagyok, s a szerető nem győz mondani eleget. Követem mégis szülői kívánságokat, s neki intéseket szeretnék adni quae censet amicus. Még nem tudom mi lesz az epistolában; de ímhol a *nagy képekben gazdag* kezdet.

Serdülsz atyádnak gondjai közt, miként
 A csermely szélén kél a büszke nyár (populus),
 Reménye még, majd dísz a szent ligetnek (szent, von Göttern
 Ha testes ágat fellegeknek öltvén, bewohnt)
 Királyi kesselyőknek ad tanyát,
 S a pusza vándorát nagy messze földről
 Kétségei közt Pharus gyanánt vezérli.
 De nem *ja* még a szép sutár, s mi azt
 Akkor esudáljuk majd, ha kesselyők
 Tanyáztatnak

(nem jut eszembe a többi)

Veszed-e észre, ódes barátom, itt a 4-dik sorban, mely szép az, ha az ember a régiak olvasásától elmelegedvén, azt teszi amit ők tettek : azaz változtatják a tempusokat, a particulákat. Ime fellegekbe nyújtván, és fellegeknek öltvén quantum differmit! S ezek az új emberek még haragszanak ha az író *novè* szól. — A gróf Sztáray Vincze Sallustja arra teve figyelmissé, hogy Sallust a *gloria* szót plurálisban vette *gloriae*. S ezt írja mellé Burnonf : *Nove locutus est hic*. S az effélékéért volt Sallust *navator verborum*.

De fogva van a lovam, fiaimért memek Patakra. El kell végeznem levelemet. Kísérjen áldás minden lépteden, és dícséret és magasztalás az újhelyiektől.

Vim temperatam di quoque provehant
 In majus : idem odere vires
 Omne nefas animo moventes

vagy hogy is van.

Érted-e *ezélszámot*?

CCLXV.

Kassa, febr. 19-d. 1823.

Édes barátom!

Lyányod csak megtűnt közöttünk, nekem pedig épen akkor el kelle tűnnöm Eperjes felé, hol ügyes bajos dolgok nevelék szokott keserűségeimet. Itt most egynéhány napig nyugalmat fogok éni, de tartósság nélkül, mert valamin a felhők nyárban, úgy torlódnak megint új meg új bajok fejem felett. Távolságban látom azokat, azonban türelemhez szokva nem szepegek; si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinae. Azt mondja valahol Ajax az Illászbán :

Zósz atya! tedd múlték a setétes éjtszaka, engedd
 A kiderült Töled szült nappal nézni szemünkkel.
 És mivel úgy tetszik, csak fényél rontsd meg e népet.

Nem engedem setétbe borítai lelkemet.

Áltfutottam a két ezidei magyar zsebkönyvet. Több, vagy feszes vagy finnyás darabok között, melyek sehová sem illenek, legkevésbbé pedig egy zsebkönyvbe, némely kellemetsek is találkoznak. Legjobban tetszett nekem Hébében ami töled van és Döbrenteitől. Meglehet, hogy a barátság kísérti izlésemet. Szép valóban amit Vajda-Ilmyadon írtál, kivált ezen vers : *Hol van az egykori fény, hol van az egykori zaj?* és Martinúziusz kápolnájáról : *A kápolna ledől, de az útas látja hol állott.* Sok szép együgyűségre találtam Székely Sándor hatlábasaiban is, de azért nem kell azt hősi költeménynek nevezni. Az Aurórában Gritti Lajos Horvát Endrének nagy gyakorlottságát mutatja a hatlábuakban, noha mesterebb ő a részletek kigyalulásában, mint az egész rajzában. A Szent-mihályi-hegyi Remete, Kisfaludynk szokott együgyű természetiségével van előadva; így kell a régi regéket, kivált versekben. Be keresetlen p. o. e négy vers :

Tetején egy kápolnának,
És remetek lakásának,
Omladéka látszik még:
Mohos, mesés régiség.

Jól sült el Döbrentei Nándorfejevára is. Nem tölti úgy kedvemet Döbrentei barátunk, mikor prózában ossziánkodik. Helmeeczynk a költői szabadságot némelykor a féketlenségig viszi, p. o. *mindenható íparral, feszülöngé, — irant*; az effélék, ha nem hibázom, sem most, sem idővel nem igen fognak tetszeni. Nem ily erőszakkal kell a községet a feilengőshöz szoktatni. Helmeeczyt heve még az euphonia érzetén is olykor túlviszi, jobb lenne, ha belé ragadná. De elég, nem szeretek rostálgatni; azt azonban nem hagyhatom jegyzés nélkül: minő gondatlanul nyomtatják még a csinos külsőjű magyar könyvcsékekét is. *Kellőbb* helyett *kelőbb* — *tünődne* helyett *tünődne* kelle olvasnom a magam darabjában.

Aminap ismét egy kis értekezést olvastam Beregszászytól a Tnd. Gyűjteményben, melyben, felette rossz és nevetséges okokkal, azt akarja elhíttetni: hogy az articulus *a* mindig hosszú. Ugyan mit avatkozik ez a fásült grammatikus a szótagok mértékébe? *Sutor non ultra crepidam*. A másik grammatikusunk *K***, kire szintúgy soha sem mosolyogtak a Grátiák, meglátogata Sz. Mihályon. Egypár hordó borral kedveskedém neki, ez talán folyóbbá teszi nehezen menő vérért. Egyébaránt derék ember, csak hogy szerenesetlen füllü és ajakú, mint Beregszászy. — Egy sír-írásocskát készítettem Verseghyre.

Megkapván két hasonló példányban Schubart híres munkáját Goetheről, bátorkodom neked egyikével kedveskedni: sok tekintetekkel bővölködik az új aesthetikára nézve, de igen gyakran homályos, a homályosság pedig nem tömörség. A németek csak akkor tudnak görögésélni, mikor a görögöket követik: oda minden görögösülés, mihelyt ön szárnyaikon repkednek. Igazán mondja homosok, Lichtenberg: „Nagyobb része hazámfiainak jobban tudja utánozni a természet utánozásait, mint magát a természetet.” Mi nagy és ritka művészség kívántatik ahhoz, hogy valaki görög lélekkel fogja fel a mostani élet képeinck

színeit. Sokat viszünk többnyire által a tárgyakra magunkból, s keveset szívunk a tárgyakból magunkba; nem annyira a dolgot, mint annak érzetét szoktuk festeni; és azért fogyatozik a képesség elevensége dolgozásunkban (die Lebendigkeit der Anschaulichkeit). Kevesebbet kellene olvasnunk, gondolkoznunk — nem kellene oly tudósoknak lenniünk, egy szóval: fiatalabb lélekkel kellene bírniunk:

Mert a tengerben mosdott nap fénye derültébb
Reggelként, mint már délkor, mikoron heve süt, főz.

Vale.

Imé, egy új latán dolgozám: esiklandós, nem kíván dobra ütést, szántsándékkal ejtettem egy két poeticust, nehogy könnyen a szerzőre ismerjenek. — Van még egy más is, mely egy részét életemnek és sírírásomat is magában foglalja — de ezt máskorra. Talán jobb és rövidebb a magyar:

Itt Dezsöli porán sétálgatsz; volt neve József,
Lelke görög, s olykor római; — szíve magyar.

Vale, iterumque vale.

hiv. Jókád.

U. I. Ajállok az Erdélyi Leveleket. Be késik a cenzúra. Ezenkedem Pillangómért is. — Úgy-e eltalálta Barklaj in Leone Animornun, midőn azt mondja a spanyolról: hispanus politicus. Nincs több oly nemzet. — a többiek férfies-kákból álló nemzetcsékek. Minő felséges, állhatatos és egyetértő elszánás! A pulyák, a rövid látásúak vakmerőségnek nevezik ami a legnagyobb és legmélyebb politika. Epen ezen mostani környülállások kívánják meg ezt e nemes és méltósággal teljes bátorságot. Nem fellobbanó láng ez, hanem az egész lelket általjáró tűz. Amit a németek mindig és mindenütt teli torokkal predikállanak, t. i. „das Leben an die Idee setzen“ azaz élni habni a lelkületért, azt a spanyolok nem szóval, hanem tettel gyakorolják. Olthatatlan a spanyol lelkében a gyulás, elébb-utóbb Európa tanítója lesz: eltalálják ők majd a valót, nem vakbuda követői ők a francia revolutiónak. Még a revolutio theoriája is elébb ment a nagy példa által: közelíteni fognak végtére az emberek társasági rendeltetések ezélfájához.

Febr. 20-kán

Épen most veszem leveled! Tisztelem szeretem emlékezeted. Lyányom esókol a Zselkönyvért. Írd meg Igaznak köszönetemet; ő nekem még felelettel tartozik tavalyi levelemre. Ismét írok majd neki; s küldök egynehány darabokat. Nem értem azt a kritikát, mely fészkes szemöldökkel néz az alkalmatossági dolgozásokra. Hiszem valamenyí rövidebb lehelletű, mind az. Egy ódája sines Horátnak, mely ne legyen alkalmatossági. Most elhagyja a hűségtelen Neaera, és kezdi a maga: *Nox erat et coelo fulgebat luna sereno; most, egy fa szakad fejére, és olvassuk a szép ólát: Ille nefasto te posuit die. Ha pedig innepekre és inneplésekre készített verseket értünk az alkalmatosságiak alatt, azok kétségkívül ritkán érnek valamit, car ce sont pour la plupart de vers de commande — de mégis ezek sem rosszak mindég: attól függ, ki írja s hogyan?*

Örülök új szobrászunknak. Nem épen sok tudományt kívánok ugyan a szobrászban, azonban még sem akarám egészen tudatlannak. Athénában, hol a képfaragó Sokrathól leghíresebb hőlese leve Görögországnak, különös jelenetnek tartathatnék, ha a szobrász képtelen lett volna egy becsületos levelet írni: de nem kell az efféléken esudálkozni a hyperborensoknál. A mindenoldalos kultúra nem hatotta még által Európa északi népeit.

Rendes összeütközése a sorsnak, hogy a nekem ajállott Erdélyi Leveleket barátom és régi fiúmei pajtásom bírálja ex off. Jó kézbe jöttek. Minap a cancellaria egyik ülésében fontos szemrehányásokat teve Almásy Ignácznak, így szólván hozzá: „Ha Excellentiád hevessége az országot és a királyt e zavarba tudta hozni, tessék most hőleseségével mind a kettőt kisegíteni.“

Többet most nem írhatok. Csókollak és öllelek ezerszer.

hív *Jóskád.*

Febr. 27-dikén 1823.

Feleségem Aureliussal és Virginiával Nagy-Mihályon van. Tartok az esőzésektől és az áradásoktól, kértem, ne veszedelmeztesse magát, emlékezzen meg néjéről Bukovszkynéről. — Húgom, Geöcz consiliáriusné Budán, feleségem igen nagy barátja, talán meg is holt már eddig. Budára akartunk látogatására menni jövő tavasszal. — Ez éjtszaka a folyosómon, két órakor éjjél után, minden kikapogatható ok nélkül, egy még ezidén nem égő lámpás rögtön leszakadt és számtalan darabokra tört. Oly töredékeny életünk és örömeink, mint ennek a lámpásnak az üvege. Én nem vagyok babonás, de még a babona sem árt, midőn elkészíti az emberi a csapások sejtítésére, és az által enyhülésekre; mert tele lévén az emberi élet sok fájdalommal, és csak kevés örömmel, minden idvességes, ami az első fájdalomnak ledöfő hatását valamennyire mérsékeli. Feleségednek és leányodnak kezeiket esókolom, faidat pedig ölelem.

N. B. Kevés volt 13 levél mára, ezt, igen sietve, pótolékül.

AD CAESAREM FRANCISCUM II-dum,

dum tributum, hactenus in chartacea moneta depensum, non secundum cursum, sed secundum valorem nominalem in Conv. moneta in posterum dependi extra Dietam jussisset, et re ipsa etiam auxisset.

1822.

Semper sustinui non mendax dicere verum,
 Debentur Domino candida verba meo.
 Nec quia vel clavis, vel crux, vel purpura splendens
 Non ornat fucis corpora nostra suis,
 Sincerum pectus minus est, et mens magis arcta
 In patriae et Domini commoda vera mei.

Accedo titubans iu limine poene sepulehri
 Parvus ego, ad Magui Caesaris usque pedes.
 Verbaque Deserti fulgentou obscurus ad Aulam,
 Vera magis comptis, plena salute fero.
 Quo magis obsessum Caesar Te fraude Tuorum
 Assentatorum territus aspicio;
 Atque malas artes mellita per ora volare,
 Hoc magis officium candidiora iubet.
 Hoc magis et civis fortis, purusque, fidusque,
 Nonque tacens rectum, subditus unus ero.
 Sal, postam, titulos, tandem portoria, tantis
 Censibus auxisti ut crescere vix valeant.
 Praeclare titulos; pendat qui captat inane,
 Pro vento inflata millia gloriola.
 Plebs gemit ast numero quae longe maxima, quando
 Salis eget lacrymans, cum bove saepe suo.
 Quanti! qui dulcem scripto solatur amicum,
 Jam redimenda aliquot verba salutis habet!
 Nunc ubi tam quaestor, quam pressus languet arator,
 Annua creverunt aucta tributa quoque
 Si charta aeri lupar cursu, cur illa metallo
 More pari chartis pendere fixa iubet?
 Cur quot signa aeris totidem mendacia specto?
 Partio decretis nec caret ulla dolis.
 Quando deminuis chartas populatio crescit.
 Dum fis Croesus ovans, illa fit Irus egens.
 Ex quo tot vivunt luxum cur hiscere gestis,
 Vulnere si vaccae multiplicas homines?
 Infauste natos cur vis male vivere, Caesar?
 Aerumnas inter Te prohibente mori.
 Consiliis ecclis pravis dum quod potes audes,
 Ut constet, scimus quid, quoad usque? pati.
 Nutu, non ferro leges discindis easdem,
 Quas nobiscum olim ferre Tibi placuit.
 Quarum deberes violamina cuncta punire.
 Rumpis, et invitus rumpat ut alter, agis.
 Ah! quoties Tu jam media pace extra Diaetam
 Tondebas populum cogere ad arma Tuum?
 Sat jurare putas, sat Tu promittere Caesar.
 Nec pudet imperii verba carere Fide!
 Quo ruis, ah Caesar! quorsum nos projicis et Te
 Dum nos praecipitas, praecipitatus agis?
 Tolle fidem pactis, totidem sunt scepra, bacelli.
 Perjuris manibus sella casura, thronus.

Quid neuorem quae iam nuper transcurrimus orbi
 Tot fortunarum tristia naufragia?
 Hoc quia pertulimus, nos omnia ferre paratos
 Nunc censes, et jam cuncta licere Tibi.
 Sed mensuram ictus veluti patientia certam
 Debent, ac etiam semper habere solent.
 Ut ut jam vinclis praesens matura sit aetas,
 Ex nobis geniti mascula corda trahent.
 Non quia nos aquilae, sed quod sic saecula poscant,
 Saecula quae cunctis jura dabunt populis.
 Cur successorum nostrorum corda Tuis, Tu
 Pignoribus Caesar, non retinenda putas?
 Ah quae posteritas, iudex verissima regum,
 Promet de factis candida verba Tuis!
 Crede mihi, populi sunt libertatis amantes,
 Exitus atque malos servitus omnis habet.
 Dum nos indignos nostrorum credis avorum,
 Antiquas bene Tu non legis historias.
 Multa diuque pati populi scivere fideles,
 Dum ruat a longo pressa dolore fides.
 Cernis ad ingentes ut tandem mole columnas
 Hercules, imperii victa libido cadat.
 Verba adulatorum Te laudat, patria plorat,
 Patria me madidis tristior usque genis.
 Hanc ergo releves, per laudes perge Tuorum,
 Et cum sis Caesar, sis pater et populi:
 Et male suorum vindex, mereare corouam,
 Quam Tibi virtutes nativitasque dedit.
 Intono jam moriens morituro; stentor ad aures:
 Ambo fatiscemus: pulvis et umbra sumus.

CCLXVI.

Tisztelt barátom!

A sógorom hajthatatlansága engemet nem csak szükségbe ejte, hanem gyalázatokba s megaláztatásokba is. Ilyen az, hogy egy Kassán lakó Majoros Márton nevű úrtól borokat vevék, s ez most citáltata. Részemről az a szerencsétlenség történt, hogy nem compareálék, az ő részéről hogy nem convincáltatott per contumaciam, s így most már második-

szor szándékoznak citalni. Az isteneknek csak mégis van gondja a jó emberekre: csak az baj, hogy a gonoszokat késő éri a veszély. Ezen dologban kénytelen vagyok a Te nemeslelkű Dulházydat kiáltani segédemre, s arra kérlek itt, hogy levelemet neki általadni méltóztassál.

Ez a sok gond, ez a rettenetes elakadás amiben vagyok, nem csak azt eszeleksi, hogy házaumból ki nem fordúlok, hanem azt is, hogy itt munka nélkül töltöm napjaimat. Hová levénnek azok a szép esztendő, édes barátom, amidőn engem vagy íróasztalom mellett, vagy feleségem karjai közt találhattott volna a vendég? Eltűntek, s bár visszajöhetnének!

A Teleki László képe gyönyörű a Tud. Gy. januáriusi darabja előtt, s biographiája nagyon jól illik a megholthoz. Azzal együtt vevém a Hornayr Archivjának 18-dik darabját, melyben Hébe felől van szó. Magasztalás és gáncs engemet ritkán illet meg; mely felette különbözők a leglelkesebb emberek ítéletei is! Hébet egy más recensens gyalázta, ez magasztalja, s ugyan a *nyomtatott* recensio nem annyi-e, mint ami csak *írásban* tétetik? De szeretem hogy a publicum figyelemre vonszatik literatúránk új virágai vagy gyümölcsei eránt.

Gustermann idévezüle. Én nem neheztelek hogy írt: igen, hogy meg nem ezáfozták.

Ezen eszt. én Istvánfit, Bethlen Farkast és Jánosost, s a Kemény János biographiáját olvasgatom. Kín a haza történeteit olvasni. Hol itt valamely nagy karakter? És mely urakosságok!

Mit mondasz a spanyol dolgokról? Meg sem álmodhatván hogy ők valaha figyelmet vonhatnak magokra, dolgaik elejét nem is tudom, s csak a M. Kurir 31. januáriusi darabja oltá olvasom. Maga Napoleon is meg vala verve, pedig hogy ő katona volt, senki sem tagadta még. Mit nyerhetnek a fejedelmek ellen fellázadtak oly sok, oly nagy hatalmasságok ellen, midőn magok közt is egyenetlenkednek? Semmit: a constitutiósok úgy járnak mint a nápolyiak. A mi fejedelmeink most azt teszik amit a collegium amphictyonum, s gyönyörűség olvasni verónai jelentéseiket. Így sok embervér marad ontatlan, s az országok nem rontják egymást.

Zseni a táncz után igen álmosan nem írt többet egy-néhány sornál Kassán léte felől. Fogadd el szíves hálámat kegyességedért, melyet eránta most is bizonyítani méltóztatál. Öröm, nagy öröm szól belőle azon hogy Comtesse Virginiet látá; de édesen nevetém, mint írja *kevélyen*, és aminő gondolom *nem igazán*, hogy a Comtesse nálánál *épen nem magasabb*. Zseni nagyon bosszankodik hogy kicsiny, s innen jöhet megesalódása.

A Tud. Gy.-ben egy előttem ismeretlen *Szerényi Vilmos* a geniust *gyén*-nek keresztelé el. Minden bizonynyal jobb mint *lángész*; és ha némely jobb írók a szót par convention elfogadják, mi kár benne, hogy azt *gyén*-nek mondjuk? Én hajlandó leszek elfogadni; csak még egykettő értsen egyet velem.

Harmad nap alatt vagy Ernsdorff ura leszek, vagy — nem leszek. Be jó volna elnyerni, édes barátom, ennyi inség után. Ha elnyerem, gondom lesz az én legtiszteltebb barátom terheinek megkönnyítésekre, azt fogadom. Jelentsd alázatos kézesókomat ő Nagyságának és Comtesse Virginiének; a leglelkesebb gyermekeket pedig, és az én fő reményemet. Aurélt, esókold nevemben. Mi lesz ő húsz eszt. múlva. Azt én csak előre képzelem, mert elérni nem fogom. Élj holdogúl! holdogúl!

Febr. 23-d. 1823.

Erdélyi Leveleim szerencsésen általestek a censúrán Bécsben. *Jung Juris Hung.* Prof. in Univ. Vienn. censurázta. De pro superrevisione gróf Batthyány Vinceze van kinevezve. Így hát majd nyomtatják.

CCLXVII.

Kassa, mart. 6-d. 1823.

Kedves barátom!

Aethiopen lavas, midőn sógorodtúl nemesebb érzéseket vagy óhajtasz vagy reméllesz. Báró Mednyánszky Milton, aki igen sokat olvasott, igen sokat tud, és a mellett elűés és igen jó kedvű ember, elbeszélé nékem egykor, miként fosztá meg őt vagyonjától, és mikép játszotta meg bizodalmit bizonyos *Vagyon* nevezetű úr; amidőn ezt igen tréfásan előbeszéléné, hozzá tevé: hogy *Vagyon* úr hat gyermekes ember hogy következendőképen merő atyai szeretetből leve gazember. Ezen történet nem vigasztallhat ugyan Téged, mert Te nem vagy gyermektelen, valamint b. Mednyánszky: de legalább meg fogsz győződni, hogy gróf Török nem az első, ki magának virtust gyakorolni látszik, midőn a legnagyobb istentelenséget követi el.

Tudod minő ellensége vagyok minden despotismusnak, akár az egy, akár három, akár több emberektől származzék, és akár az egy vagy több nemzet, akár egy különfogott személy iránt gyakoroltassék. Gyaníthatod tehát, mit érzek, mit gondolok és mit kívánok Európának mostani környülményeiben. Nagy figyelemmel valék mindenkor a korbéli historiára. Úgy látom, hogy a fordulópont elkövetkezett, és hogy szüntű meg fogja törni a spanyol oroszlaný a sasok hatalmaskodását, valamint egynéhány esztendőök előtt az egyfejű sas hatalmaskodását a kremmeli gyűladás megemésztette. Iszonyúk a czélok, irtóztatók az eszközök, esztelenek a kinyilatkoztatások. Hallatlan dolgok fognak elébb-utóbb következni mindenűtt, ha a józan ész valamiképen el nem fordítja a legbutább és legalább való indulatosságoknak kiesapongásait. Utóljára mi is részt fogunk venni. Adja az isten, hogy eszünk legyen akkor, és hogy igazi nemzeti függetlenséget szerezzünk magunknak. Úgy feláldozhatnók a feudale systemát — de nagyon kételkedem akár okosságunkon, akár

nemességűségünkben; az egoismus rozsdája eszi szíveinket, nem vagyunk mi többé aristokraták, hanem kakokraták.

Keveset tartok a recenziókról. Egy részrehajlás nélkül való recensio oly tünemény most mindenűtt Európában, mint a fejer holló lenne. Mindenek és mindenűtt gyűlölik a részrehajlatlan embereket. Így van ez a literatúrában, politikában, theologiában. Egy új könyvet boesájtott ki a minap Jouy: „la Morale appliquée à la politique:“ diadalmasan mutatja meg az igazgatóknak alávalóságát, és minden erkölcsi principium nélkül való lépéseiket. A mellett vív, és méltán, hogy csak akkor lesz boldog az emberi nem, ha egy lesz az igazgatók morálja a különfogott emberek moráljával. Teli van ezen munka észszel, tudománynyal és helyesen összeszövött nagy gondolatokkal. Alkalmasint oda törekedik a világ, amit ő kíván. De nem csak az igazgatók nagyobb része, hanem az igazgatóknak szerenesére nem többsége velejjig meg van romolva; azonban mivel azok rontották meg ezeket, megigazodnak ezek amazoknak megigazodásával. Nagy és közönséges lesz a pezsgés, a zavar, mert ez nem egy ország, hanem európai revolutio lesz, — azonban ki fog vitetődni, mert megtanulták az emberek a franczia revolutio hibái által, mit kell eltávoztatni a revolutiók haladásában. Ismétlem: nagy dolgokat fogunk őrní, ha valami közhenjűvő Fátom vagy az okosság és józan ész szelleme nem fogja végképen eloszlatni a tornyozkodó fellegeket.

Noha nem pontos szó a *lángész* a génienek kitételére, de ha azt gondolom, mikor mondom, amit gondolok, mikor ezen szóval élek: *génie*, értelmesebb szó a *gyén*-nél; mivel az analogia segíti nyelvünkben értelmét, mert mondjuk: *lángliszt*. Génie a francziában mind *génioszt*, mind *lángészt* tesz; ez szó-szegénység. Csak ott kell új szót teremteni, ahol elkerülhetetlen, akár az értelem, akár a rövidítés, akár a hatosság, akár a jóhangzás miatt. *Sobrietas itaque hoc in genere maxime necessaria*. Egyik oka literatúránk nehezebb terjeszkedésének az új szók sűrű szaporitása: itt jobb a lassúság a sietésnél, és a kímélés a vakmerőségénél. *Retinamus, quod est difficillimum in sapientia, modum*. Csak a fontos gondolatokkal és szép képekkel teljes nagy írónak

szabad olykor vakmerősökölni. Quod licet Kazinczyo, non licet Helmezyo. Quod licet Jovi, non licet bovi.

Vale.

V. I. Mindent elkövetünk hogy eltoljuk Klopstockot. Uram istenem! Klopstockot kell igyekezni eltolni! de reméllem, eltoljuk mégis utóljára, nem azért mert Klopstock, nem azért, mert Te az által segíteni akarsz magadon: hanem azért, mert szép a könyv kötése és pompás a kiadás. De még a gazdag venni vágyók is alkudoznak egynehány forint kedvéért. Mondom, elfajult, elköresosodott a magyar.

In des Herzeus heilig stille Räume
Musst du fliehen aus des Lebens Drang.
Wahrheit thront nur in dem Reich der Träume,
Und das Schöne blüht nur im Gesang.

Üszd ált az élet-zajt, keresse magában
Csendjét buzgó szíved, szelíd szent rejtekben;
A való trónt ül csak álma országában,
És a szép ömledez csupán az énekben.

Pipsz.

Mart. 12-dikén.

V. I. E levél lepecsétlése előtt közlenem kell veled azon levél tartalmát, melyet tegnap a szabolesi administrátortól, Fáy Barnabástól, vevék. Deák nyelven ő felsége parancsolatjából complacentiam Regiam mihi significat. mivel a szabolesi gyűlésben 500 ftot ígértem a kívánt katonák kiállítására. Tudnod kell, mikép folyt az a dolog. Tanácskozást tartott Fáy, melyben én valék egyedül hol ügyesebben, hol ügyetlenebbül összefont és béburkolt sophismáinak kifejtője és feltakarója. Sokáig tartott ez a vita, melyben az első alispán félrecsóválásai s Pálffy hivatalvágyása Fáy czélzásait támogató. Kitetszék azonban, hogy nem igen bíznak ügyökben, és hogy csak színeként esatopátéznak. A többiek töhhnyire hallgattak, a pulya lelkek szokása szerint, kik a bizonytalan kimeneteli alkalmakban a viszonyos bizodalmatlanságok érzésének erölde okosságot vélnek elkövetni, mi-

dön gyávaságok által a vezér bátorságát meghűtvén, önmagokat rontják meg legjobban. Ilyen vala Ibrányi Antal és több hozzá hasonlók, kik úton útfélen és minden szobának minden szegleteiben kimondhatatlan vitózek, de az ütközet óráján önmagokról nagyon elevenen megemlékezvén, azt akarnák, hogy a harezkor a vezér egyedül állja ki a veszedelmet, és csak ő maga bírjon az egész ellenséggel. Sejdítvén ezen férfiatlanságot az adminisztrátor, emelgetni kezdé tónusát, azután ismét valanivel alább szállítá, a nándor (így) helyheztesét említvén, buzdító levelét felolvastatván, ő felsége neheztesését barnába festvén: szóval, a már kopott ugyan, de mégis mindig sikeres mesterkedéseket kitalalván. Kevés hatással vala ráni a mézes málé a mézes madzagon. Vén légy levén, nem szállék a mérges édességre, de nem is repültem el. Több ízben be akartam vinni a közvitózeket a csatába, haszontalan; ők azt akarták mindig, hogy csak én egyedül viaskodjam mindenkor; meg nem győzetteseket győzedelemnek vélték. Meghatározás nélkül oszlott el a tanakodás, melyet a nyughatatlanul halavány Zoltán v. ispán legkevésbbé sem holygata szavával; hanem olykor-olykor és váltva tüzesedvén képében, és hol felállván, hol ismét leülvén, ülésközben pedig székén szüntelenül némán fészkelődvén, végre zsémbesen és berzenkedve oda hagyta. Másnap, már a gyűlés napján, midőn az adminisztrátornál fölöstökömlőnek, husiban Zoltán, sűrű mély főhajtások között engedelmet kérni tegnapi egynehány perczenetig tartó testi buzgásáért; képzellheted, mikép gyűlének ajkaimra a pajkos mosolyok — de még az adminisztrátor is száját akaratja ellen csipkézte — azonnal, még jobban megerősödém sejdítéseimben a gyűlés kimeneteléről, előre látván, kivált notár. Ördög, Pálffy mátkája Kállay Pistáné vejének szakadatlan némaságából, mit lehessen várni a mostani szabolesi magistrátus többségétől az efféle környülményekben. — Majd az egész magistrátus hallgatott a conferentiában: kiveszem Bónist és Sebest, kik nem egyedül mostani hivataljokra emlékeztenek meg. Dézsi György nem csak hogy a törvénytelen ügyet támogatta, hanem még az is kitetszék minden szavából, hogy szívét szája meghazudtolja — mely ellenkezés más környül-

ményekben vagy meintségül vagy becsületül, de ebben valóságos gyalázatára szolgálta. Patay a volt szolgabíró jól viselte magát mind a conferentiában, mind a gyűlésben; legjobban Gencsi; de kivált a gyűlésen, mert a conferentiában ingadoza, és ő volt az első, ki, minekutána bizodalman a magistrátus egyetértésében esökkenni kezdte, a státus egyetértése iránt is ezen esökkenést bennem támasztani kezdette. Megnyitván az adminisztrátor a gyűlést, legalább egy fertály egy fertályig hallgatás uralkoda a tömött sokaság felett — minden szemek ráni valának függesztve; mintha rem akarták volna bizni az értekezés elsőségét. Felkelék végtére, és előadám véleményemet, a kívánságnak világos törvénytelenységéről, még abban az esetben is, ha a törvény magyarázása a dieták közben a fejedelmet illeti, mivel, egy más törvény szerint, minden harmadik esztendőben országgyűlést köteles tartani a végrehajtó hatalom. Ezen, esékély ítéletem szerint, véghetetlen erős argumentumomba, mely minden ide s tova forgatható okoskodásokat megelőzött volna, nem kapaszkodtak a státusok, hanem ismét olyan hallgatás lön, mely még tovább tartott mint az előbbi; még az adminisztrátor sem szólott egy szót is — gyanítom, újságán meg hőkent. Meglehet az is, hogy természeti ellensége levén mostani körülállásaiban a personalisnak, szerette volna ha az egész kívánság hajótörést szenvedne. Mivel azonban nem akarta megbántani a nádort, aki fél még alább szállani az udvar hizodalmanban; vagy pedig perci miatt Pálffy, Szógyényi personalis barátját, mentől előbb lehetni fog a debreezeni praesességre, onnan pedig a királyi táblára általvitetni kívánván, és, mintegy homályban, Szógyényi feljebbvitele után personalisságot reméllvén, hihető: Fáy azt akarta, hogy vagy teljességgel ne süljön el az udvar kívánsága, vagy ha elsül, Pest várnegyének módja szerint süljön el. — Több okoknál fogva méltán gyanítván, hogy a szabolesi magistrátus többsége maga akarna verhuálni, újra felkelék, és minekutána előadtam volna, hogy egy oly országban, hol a törvényhozó hatalom közös a fejedelemmel, maga magával annyiszor ellenkezik a fejedelem, valahányszor a világos törvények megszegésére töre-

kedik; de mint végrehajtó hatalom is ezen tekintetben kétféleképen általhágja tisztjét, amennyiben azon törvényeket, melyeknek megtartására alattavalóit kényszeríteni kéne, nem csak hogy maga megtörni, hanem másoktól is megtörteni kívánja; kérem a státusokat, ne engednek a magistrátus által esni a verhuálást, mert ez világos részvétel lenne a törvénytelen kívánság eszközlésében, melyet ha már eszközteni kell, a már eddig több ízben, több helyeken történt törvényáltalhágások példája után, kerültessék ki inkább a törvény, hogy sem újra felforgattassék, és ajálljon aki akar, és amennyit akar pénzben ő felségének a katonai verhung sikeresebb felségelésére. Kifejtezgetém aztán miért és mikép ezáltal több ez a mód, mint a magistrátus által rendelendő verhuálásde nem boldogultam. Ekkor mutaták ki némely v. szolgabírák fogok fejérjét, mert a főszolgabírák hallgattak. Oda vivé a dolgot egy néhány v. szbírák tüzeskedése, hogy kénytelenítetém nekik értékre adni, mennyivel lenne illendőbb az ő részekről, mint magistratuálisoknak, részt nem venni ezen értekezésben. Gencsi és valamennyi tehetősebbek mind velem tartának, mert látták nem csak a nagyobb sérelmet, ha a státus magistrátusa a verbungba avatkozik, hanem azt is, hogy nagyobb lesz a válogatás a katonaság részéről a verhuálándók közt, több pénz fog kelleni a kiállításra, s könnyen kötél lehet a vége a szabad vállalkozásnak, hogy az illetén verhuálás több alkalmakat szolgáltathat a bosszútöltésekre némely földesurak emberei ellen; hogy végtére így kevesebben fognak és kevesebb pénzt ajállani, és megint az lesz belőle: nesze semmi, fogd meg jól. Hogy ezen nemtelen és káros politika vezetett sokakat, abból is tudom, mert Pálffy, amint vele haza mentem a conferentiából, azt mondta nekem: ha nem lehet egyenesen, oldalaslag kell kijátszani a kormányzó törvénytelen kívánságát. Én részemről nem esmerék ennél rosszabb politikát; azolta idegenkedik tőlünk a király, miolta az ajállott hatodik része a jövedelemnek 30 millió helyett (amint elhítek ő felségével) nyolczat sem ütött. Nincs rongyosabb és piszkosabb ruhája a hazafiúságnak a fősvénységnél; ennek lelke teste olyan szikár, hogy semmi sem illik rá rosszabbul a paszomántos ruhánál. Vagy

merni kell tudni megragadni, vagy nem kell fösvénykedni. — Ezekben a környülálhásokban én 500 frot ígértem, ha nem a magistrátus fog verbuálni. Felszólt az adminisztrátor, és tört akarván vetni, kérdé: nem adandok-e semmit ha a magistrátus verbuáltat? Be könnyű lett volna őt megszegyentennem, és be méltán érdemlette volna meg — nyelvemen volt a felelet: Ngod példáját fogom követni; azonban inkább tekintvén mi illenék hozzám, mint mit érdemlene ő, azt felelém: hogy szívesebben főgnék adni, ha a katonák verbuálandanak, mert tudom, hogy minden tekintetben célt ütőbb lenne a verbuálás; de hogy azért nem szoktam visszahúzni amit egyszer ajállok. Erre egy nagy éljent kiáltottak magok a tüzeskedő sz. bírák is, hihető örömökben; azt vélvén, hogy ezínke módjára kelepcebe ejtődtem. De nem esmernek: ha valaki, én tehetek ajállásokat, mert nem vágyom semmire, nem kérek semmit, és ha ajállnának is, el nem fogadnám; csak az ily embernek szabad tenni ajállásokat. Mert az a törvény lelke a privátusokra nézve: ut extra dietam nec petantur, nec dentur subsidia, hogy az ajállók az ajállás által magoknak érdemeket ne szerezzenek a végrehajtó hatalommal; a jurisdictiókra nézve pedig az, hogy a jurisdictiók ne adjanak és ne segítsék semmi módon az adást, ut votum constitutionale, idest legalis dietarum servatio pro debito tempore obtineatur. Ha mint privátus nem tartozom adni a törvény szerint, vagy a törvényen túl, vagy kívül, az adás feltételeinek tőlem kell függhetni; és így ő nga kérdésre ezen nézőpontból is könnyen lehetett volna felelnem. Most talán azt gondolja őnga hogy az én keblemet duzzasztja a complacentia; hibáz: én nálad kívül még nem is szólok erről valakinek. A jó hazafiak bizodalmtól meg akarnának fosztani — hiába! becsülnek engem az emberséges emberek az egész hazában. Helyheztetésem nem javasol függetlenséget, és mégis, amennyire csak lehet, azt mindenkor fenntartottam. — a felőlről, alólról és minden oldalról való nyomogatások mellett is, reméllem, ezután is fenntartandom. Mínekutána Pálffy emenes rossz politikája győzött. Dézsi v. ispán az adminisztrátort kínálta meg a praesességgel a felírást kidolgozandó kiküldöttségbe. Fáy pedig elfogadta a

kinálást. Én szótlán maradtam a gyűlés végéig. Más nap ahogy elmentem, a contributio dolgát véteté fel az adminisztrátor, s oly könnyen vitte keresztül a repartitiót pengő pénzben, mintha valami circubiréről lett volna a szó.

Eleget tudsz, hallgass. Senes prope ad ipsos exactae aetatis terminos per silentium veniamus. Cura ut hoc legat posteritas: erunt documenta infestorum virtutibus temporum. Vale.

UU. II. Még egy szót. Kállay Kristóf, kit nem tudom miért, ha csak azért nem, hogy nemesebb és férfiasabb lélekkel hír sok másoknál, némelyek buta embernek tartanak Szabolcs vármegyében, azt kívánta: mutatná elő az adminisztrátor azt a királyi paranesolatot, mely őt a megragadás esetére királyi commissáriusnak kinevezi. Megtámadák némelyek mint a legembertelenebb embert — ita nos vera rerum nomina jam perdidimus. Én ezt a paranesolatot mind Fáy nál, mind azelőtt egy más főispánnál is már láttam, s ez a látás nem tartóztatott volna meg engem a törvényes megragadás sürgetésétől, ha remélhettem volna, hogy a mostani szabolesi magistrátus többségének hazafiúságával boldogulni lehessen. Akkor kaptam complacentiát, mikor legkevesebbé érdemlettem, és mikor merő kénytelenségből a kisebb rosszat kelle választanom. Így igyeckszik a kormányzék megrontani a jobb hazafiakat, és őket hasonlókka tenni azokhoz, kiket már megrontott, vagy esztelen és szívetlen gyávaságok miatt megijesztett.

(Az aláírást, hívásonra sem akarta megtenni grófom ő nga, azt mondván: hiszen csak U. I. ez. Dálházy, nk.)

CCLXVIII.

Újhely, május 8-d. 1823.

Tisztelt barátom!

Nem érezhetem én nyomorúságaimat még inkább mint érzem. De minek keserítsem el elmémet akkor mikor *Teveled* szólok? Az ily szempillantás az élet legkedvesebb percei közé tartozik. Érdemetlenek vagyunk az ilyet a gondvise-

léstől megnyerni, ha vele élni nem tudunk. Félre tehát a gondokkal, s engedél hogy lelkemet veled előbb felvidámítsam.

Archívumunkkal talán kész leszok adminisztrátorunk elérkezéséig. Három esztendő óta dolgozom benne. Egy vagy két kötet lesz az autographok gyűjteménye. Abban van a napad levele ipad halála felől; aliban a Te leveled a vármegyéhez, melyet Komlós-Keresztesen íráll 1807. márt. 22-d. meghallván hogy ismét diétai követnek választatál. Mely szép levél! Ajánlod imádást érdemlő hitvesedet, *aki első gyermekét szíve alatt hordá; s a levelet a grófné írta. Te csak subscribáltad.* — Milyen volt örömem midőn ráakadtam. Leírtam magamnak is tulajdon gyűjteményembe. A maradék azt nálam párban, az autographok kötetében itt, *tisztelettel* fogja olvasni. Te nagy hazafi valál és szerető férj. Beköttetém az archív számmira az 1805- és 1807-ki diétai követségek relatióját is minden oda tartozókkal. Így *két kötet* is tartja fel archívumunkban tiszteletes emlékezeted.

Barátom, én azt a karaktert kaptam áldásúl, amit Iphigeniájában Goethe ad Pyladesnek. Soha sem hágy el a remény. De az én pyladesi könnyű vérem együtt jár az Oresztes dühével, s nem bizom magamat az istenekre, mint Cato javallá. Két perbe idéze Eperjesen két gonosz ember. Ha meg nem szünnék, egész dühhel nekik esem. Egy zsidótól nem félek, igen még is Majorostól, kivel egyet akarok érteni. Ez is zsidó. Az a legnagyobb baj, hogy az uzsorásoknak nagy a pártfogások. De erről csak szóval.

Irja Dúlházyuk, mint szorongattatol. Hát én aki aratás man kénytelen vagyok eladni életemet, s már januáriusban piacsról élek, mivel sem pénzem, sem gabonám, sem semmim nincs, sokszor koplalok? D'Ellevaux egy krral sem segíti peremet: én költök, én fáradok. S ezt D'E. nem ok nélkül teszi, mert neki gyermeke nincs, s ha beteges felesége elhalna, ok nélkül fogott volna költeni. Lehet-e tehát vertebb ember a földön, s nem én vagyok-e az igazi Laokoon? akinek

vérét két kígyó szívja: az öcsém egykor, most a sógorom. Úgy tetszik az ónodi perbe tett ingestióm megszeppentette, mert prókátora (talán hogy a juramentum revolatorum declináltassék) azt ígérte a tiszteletes Aszalainak, hogy máj. 3-dikáig oly feleletet ad be, melyet örömmel fogunk venni. De aki ily sokáig látá szenvedésimet, és fortélyait még sem hagyta abba, az talán most is megesal. Ha a sógorom igazán akar békélni, két kézzel fogadom el az én kedves ipam fiát, az én kedves feleségem bátyját, s el lesz felejtve minden. Ő legalább meg nem üttete a gutával mint az öcsém.

Köszönöm részvételedet hogy a Majoros eperjesi prókátora deductióját megküldél. Kérlek küldd hozzá Dúlházyt, és vedd rá hogy várja megjelenésemet. De félre teszem a szemérmét, édes barátom, s arra kérlek, hogy adj nekem contractusra 50 köből gabonát. Sem pénzem nincs most, sem amit magam és eselédim egyenek. Megfizetem ha pénzem lesz; pedig lesz vagy Kázmérből, vagy Erdődytől. Hidd el hogy nincs mit ennem. Tanta saevitia foceratorum et affinis mei (Sallust).

Sokat szenvedte a mélt. Grófné, sokat gyermekeid, sokat magad is. Nem szükség mondanom, ha szántalak-e. Nekem két fiam vala *halálosan* beteg a gilisztában, s volt napom amidőn öt beteg gyermek kiálta segédet. Lyányom, a te Virginied kedveltje, Krajnikuénál van farsang óta, s ott nem koplal és nem nézi szüleinek szenvedéseket. Anyira jutottam, hogy én, aki mindég magam körül szeretném látni gyermekimet, kénytelen vagyok őket mással tápláltatni. E nyáron legyen Zseni a Te kosztosod Sz. Mihályon, s tanuljon Virginiejétől, és szerezz vissza a klavírban a Te mesterrednél amit felejtteni kezd. — Ha a Gondviselésbe nem hiánék, ami nekem fávori ideám és egyetlen istápom, kétségbe esnék, curarent superi terras. De az a szép hit engem minden bajaim közt támogat, vigasztal, *emel.* Él szerencsésen. Még egyszer kérlek, higyj meg az 50 köből gabona árával.

CCLXIX.

Széphalom, august. 5-d. 1823.

Tisztelt barátom!

Leányom itthon van, s viszem hozzád, mihelyt leveledet veszem hogy Bártfáról megérkezel, s házad népe közzül senki nem beteg, mely miatt ő csak alkalmatlan volna házadni. Várom tehát parancsolatodat eránta. Egyedül azt engedd ezekhez vetnem, hogy 20-ban Eperjesre indulok feleségemmel, kinek ott a revelatoriumot el kell mondani. Ez újabb bántása a sógoromnak, mert ő tudja hogy Dellvóné épen semmit nem veve, feleségem pedig csak amit neki a sógorom adott; de légyen hát, minthogy ő úgy akarja. Mit fog tenni, nem tudom. Nincs egy hete hogy keresztül néne Széphalmon, s keréke épen itt eltört. Az itt lakos kovácstól kére kölcsön keréket, velünk nem is tudatta hogy itt volt. Mi azt csak más nap tudánk meg.

Hogy mélt. Lónyai úr Bécset 19-d. hagyta oda, hogy a zemplényi commissiótól meg nem menekedhete, azt én tudtam e földön legelőhh, mert azt nekem 18-dikban írták meg onnan. Haza ért, s consil. Szemerét magához idézte. Aug. 18-d. lesz a nevezetes gyűlés. — Emyit tudok, s egy szóval sem tölhet.

A zemplényiek repraesentációja ő Felségéhez épen úgy nem javaltatik igen sokak előtt, ahogy igen sokak előtt csudáltatik, szerettetik. Nyomárkai mondja, hogy főnotár. Niezky, a soproni v. ispán fia, azt mondá neki, hogy minden repraesentációknak ez a dísz; s túl a Dunán minden írta magának. Te tudod, mit ér az aura popularis a jó vagy rossz dolgozások megítélésében, s valamint a magasztalást nagyobb-nak mint illik nézni nem fogod, úgy a feddésen fel nem akadsz. Jelentem mégis hogy ismerd a téged illető hírt.

A pataki exámen alatt a patronátus pompás deputációt

küldé herezeg Bretzenheimhoz, és az anyjához, kegyelmekbe ajánlani az iskolát. Superintendensünk Szathmáry József úr volt a szószóló, s ez a tiszta fejű, tiszta lelkű, németül s francziául jól, de nem igen folyvást, szóló ember szerencsésen járt el dolgában, azaz, igen jól szóla. A herezegné egy összesorvadt, fogatlan, kisdud természetű, de herezegnéhez illő cultúrájú asszony; tiszteletet parancsoló s kegyes leereszkedésű. Mindazokat akik nála voltak, ebédre hívatá; sokan elmaradtak, én megjelentem. Ígynek szemek lüzelkedőbb ebédet soha nem ettem. Felül ült a herezegné és Szemeré; jobbra Kaudó, a herezegné leánya Almásyné, Fáy Ferencz, Almásy, Szentes, valaki, a herezeg, — balra a superintendens és én, s így mások. Ezt csak azért beszéltem hogy lásd, mely alkalnom vala velek megismerkedni. Tudva van felőlem hogy én a nagyokat nem nagyon keresem, mert az szemtelenség és nevetséges gőg. — Mind a két herezegné eránt szívem tisztelettel tölt el; sok és nagy nevelések van; azaz mind csillogó, mind jó. Az ifjú folyvást szól magyarul; az öreg ért, és szól ha el nem kerülheti. Almásyné mondá Fáy-nak, hogy a kötelen tánczoló 500 ftón vettek meg szülőtől egy gyermeket. Fáy azt jegyzé meg, hogy a pénz szűkében a Hegyalján sok atyát találnak, aki ugyanazt tegye. Én még inkább akarám a herezegné szép neheztelését említeni, és azt mondám, hogy az talán cigány volt. Midőn a herezegné azt akará tudni, ha a cigányokat nem lehetne-e valami cultúra által nemesíteni, a herezeghez intézém a szót, ki tőlem távol ült, és így vibrálván a nagy palotában a hang, kiáltanom kelle, s kértem, mentene meg bennünket a *zsidák-tól*, kik miatt borainkat el nem adhatjuk. A herezeg nem felhete kiáltás nélkül; helyette Almásy szóla, és úgy hogy politikai s statistikai ismereteit nem leheté nem irigylenem. A kávénál elbeszélém neki, hogy két órával azelőtt olvastam a b. Eötvös Ignác tarjányi kasznárja levelét Ragályi István borsodi v. ispánhoz, melyben jelenti hogy urát Tarjányban pünkösöd másod napján először, júl. 5-d. pedig egy 70 öles juhakhit elégeték *vetett tüzzel*, s fenyegetik hogy aratását is fel fogják, mihelyt a szürüm lesz. Ötszáz spanyol juha leve oda, melyet tavaly Holieson drágán veve.

Erd. Leveléim még sem nyomtattatnak; de épen most dolgozom végső kézzel *Sallustot*, hogy a kettő egyszerre jelenjen meg. Hébe már nyomtattatik. Igaz, örömmel vette a Te verseidet. Ez mind az amit tudok.

Élj szerencsésen, édes barátom! A mélt. Grófné és a Virginie kezeit csókolom, s igen kedves gyermekeidet. Bár láthatnánk Újhelyben a gyűlésen. Ajánlom magamat megbecsülhetetlen barátságodba.

CCLXX.

Tisztelt barátom!

Ma, szerdán, déltájban érkezőm haza, s szekereid épen indúhó akarának. Megtartóztatám, míg eselédnek elkészíthetem a levelet. De nekem ilyenkor semmi érzékem nincs helyén, s még kezem is mutatja, hogy nem vagyok nyugalomban. Felejthetetlen napjaim, amelyekben Tégedet, a tiszteletre legméltóbb s leglelkesebb asszonyt, nőt, anyát, s az irigységet támasztó gyermekeket láhattam, csudálhattam. Ily háznép nem lehet több egynél az egész országban. Nem mondok felöletek semmit, hogy keveset ne mondjak. De érdemeidet egészen ismerem.

Feleségem magára vevé a bodnár eránt gondjaimat. Nem sokára tudósítani foglak.

Patak tele vala, hogy Sáros és Máramaros vgyéknek administrátora Péchy János lesz az újabb commissárius Zemplényben, s Patakon poncau-színű olasz születésű német gyalogság van. Újhelyben senki sem tudá valamit sem Péchy János sem a cserepárok felől. Mennyi ezeknek számok, nem tudom: de láttam egy tisztjeket. — Gyűlésünk nincs praefigálva. Szolgabíró Kozma Miklós hallván hogy tőled jövök, tudakozá ha meg fogsz-e jelenni a gyűlésen, ha lesz: mert ezek (amint mondá) attól félnek, hogy Schmeidegg neheztelésében részt vészel. Neheztelék a gyanúért, s megmondám, hogy nem ismeri az a Te gondolkozásodat, aki azt hiheti,

hogy ahol a köz java forog fenn, Te privátus emlékezetek által izgattathassál.

Édes barátom, felejthetetlenek lesznek nekem ezek a Szent-Mihályon töltött napjaim, s kevélykedem kegyességeitekkel. Bár meg lehetne azokat érdemlenem. Ajánlj ő nagyságának kegyességeibe, s add által mind az én tiszteletemet, mind a feleségemét. Ez alázatosan köszöni a szappant is.

Speech töletek tanulta el hogy engemet szeressen. Nem mondhatom mely apró gondokkal igyekezett erántam minden kedvezőt mutatni. Én azonban ötet csak magáért is szeretem.

Sietek hogy szekereidet ne tartóztassam. Örök tisztelettel maradok

hív tisztelőd
Kazinczy Ferencz.

Zseni gróf Emíliának egy csigát vive. Én mind küldöm amit e részben bírok. Adja isten, hogy gyűjteménye valaha igen gazdag légyen.

CCLXXI.

Tisztelt kedves barátom!

Ha már találtam volna bodnárt, nem halasztám vala eddig levelemet. Volt gondom, és lesz gondom, hogy találjunk, s találunk: de most, szüret előtt és alatt, mikor mindenik csinálja a hordókat, az újhelyiek legalább hely eikből kimozdúlui nem akarnak. Ezt kelle legelőbb is jelentenem, hogy ha talán még ez idén volna szükséged rá, reményedben meg ne esalatkozzál, s kimondhatatlanul sajnálnám, ha megcsalattatnál.

Itt küldöm a Hébe már eddig elkészült íveit és képeit. Az a Dominichino János, mely lelkes kép az! arez, s az ifjuság gazdag hajfűrtje! Mint jelenti ki magát a genie min-

den dolgozásával! Fügérnek Magdolnája szép lehet vásznan és olajban: ha tudtam volna hogy Igaz ezt is fogja adni, kértem volna, hogy adjon mást. A Magdolnák képein némely pajkos festő azt a mesterségét akarja nyilvánvá tenni, hogy perspectivában is tud adni szép *πυργ*. Én itt valóban sok jót nem találok. Ha az igazi connoisseur ily kicsinységeken fel nem akad is, sőt a bizonyos nemű hibákat hibáknak nem veszi is: szeretném érteni, mely pajkos gondolatot támaszt az, aki a fekvő asszonyi figurákon a két sarkot egymásnak ellenébe fordítja?

A Kantra írt epigrammában Dúlházynek egy rúth orthographikust ejtett, midőn a kaTegoriát kaTHegoriává változtatá, hihető a kathedra jutván eszébe. Tegnap írtam Igaznak, s kértem, vágassa ki azt a lapot, s nyomtattassa újra.

Edvi Ilyésnek az a kis darabja nekem nagyon tetszik. Ezt annál szükségesebb vala megvallanom, mert eddig kevés darabját láttam, melylyel meg voltam volna elégedve.

M. Therésiában a censor meglagya, amit a mélt. Grófné igazán nagy nagyatyja felől elmondottam, s nagyon örülök hogy el van mondva. Nem vala szabad azt is elmondani, hogy II. József eltiltá a cancellariust a vett parancs teljesítésétől. De te és a te gyermekeid, ódes barátom, tartásatok fel azt emlékezetben. A Therésia biographiáját talán nem is volt volna szabad ily igen tömötten adni, de a hely különben nem engedte: s én úgy hiszem, hogy ebben is sok jó vagyon: nevezetesen amit a koszperdecskék §-ában mondék.

Egy valaki kegyetlenül nevette a nagy királyné gyermekeinek előszámlálásában ezt: *megszűnt élni*, holott a többi felől ez áll: mh. azaz *megholt*. De a szerencsétlen Antónia halálát nem leheté másként jegyezmem.

Nagyon szép dolog ez a könyvesinálás. Egyikünk s másikunk vivit siliquis et pane secundo a maga szahnafedele alatt: *irkál*, s a böles világ neveti a balgatagot, hogy az azt képzeli kevélyen maga felől, hogy ő is valami. De amit irkál, végre megjelen nyomtatásban, s a böles világ akkor látja, hogy ez a balgatag kevély ember csakugyan valami, mert egy egész nemzetre hatott, s azt egy énekével, egy epigramm-

jával, egy satyrájával etc. megneveltette, megjavította, nemesebb érzésekbe hozta. Örvendek gondolatomnak, hogy Therésianak ezt a biographiáeszkáját adám, és annak a jó asszonynak fenntartám, vagy inkább felelevenítém, emlékezetét. Legalább *melegen* van írva, s látni fogják hogy a brünni s kufsteini lakos szereti a Therésiákat.

Tegnap reggel 9 órakor gróf Sztáray Vincez belépe hozzám, gyermekeinek pap nevelőjével, s hozá Sallustját, ex editione Lemaire, Paris 1821., melyet tőlem egyszer megtagadott. Én ágyban feküdtem, s fejem be vala keszkenőkkel kötve; nyakam esigáján hólyaghúzó volt. Tegnapelőtt estve kegyetlen rheumatismus vett elő, s minthogy ez nekem orvosom intése szerint veszedelmes, rendkívül megijedtem, mert ily mértékben soha sem jött nekem még a fájdalom. De quod accedit in intensione, decedit in extensione; bár mindég ily mértékben jöjjön ezután is! Ordíthaték vala, s csak feleségemet akarván megkímélni, fojtottam el kínjaimat; azonban éjteltájban nedvesedni érzém jobb fülemet, s reggelre nem vala a bajnak egyéb nyoma, mint hogy csaknem megsiketít a fejjúgás. — A gróf nálam hagyá a könyvet. A nevelő, képeket és könyveket látván szobámban, fél miatyánkig sem üle székén, hanem kutatni kezdé, amit én mindenben nagyon szeretek, emlékeztén, hogy ez a neveletlenség (Uniform) magamat is mint gazdagita ismértekben. A pap belé ugrata grófja szavaiba, s tudakozá, micsoda festés az a falon. Elheszélém, hogy originálját 1300 fton én vettem meg Fáy Jánosnak etc. etc. Ekkor a gróf is telkele székéről, s láttam hogy a gróf a mesterséghez valóban ért. Szeme kivált egy verneti *Tengervészen* akada fel, s azt sok ízben nézegeté, azt vetvén mellé, hogy ha nem mondottam volna is, kitalálta volna hogy az Vernet. Egyedül az vala váratlan előttem, hogy ablakomban függő raphaeli Madonnának (mely, a Jéniseh szava szerint Homér és Sophokles felől, die Alte unter den Alten) elébe tevé a Cignani Vénusát mezítelen testtel szinte a könyök részeiig. Bizonyosan nagy, még pedig igen nagy szépségű darab ez a Vénus is csak fél testben, s Bause által mesterisen metszve: de mint művészség productuma a Madonna mégis sokkal fentebb áll. A gróf Mihályiba

jött, megtekinteni vásárlását melylyel nagyon meg van elégedve, s látván nálan némely képeket, könyveket, melyek között magam válogattam ki holmit :

Gessnernek munkáit, in 4-o Gessnernek rajzolásival,

— tájfestéseit,

— schweizi tájait,

Don Carloszt, képekkel,

s kértem, hogy vinné Mihályiba a grófné kedvéért is; elment, s megígérte, hogy maga s a grófné hozzák vissza. Hallom a gróf maga rajzol is.

Bizony, édes barátom, nem felejtetem a mélt. Grófné szavaút, hogy ha látni lehetne előre, hogy gyermekeiből valaha valamelyik nagy művész lesz, szeretné ha azokká lennének. Ez nekem is szíves óhajomásom volna; egyért, mert ez maga a gyermekemnek a legszebb *Genusst* adná, s azzal együtt pénzt és tekintetet, ami szintűgy kell, mint a mindennapi kenyér, melyért az *Oratio Dominica* könyörgenünk hágy; másért, mert az ilyen gyermek az egész nemzetre fényt vonna; s *erre* nézve (tudnillik a hazára) még szebb volna, ha egy gróf Dessewffy festene, vagy faragna, mint ha egy Kazinczy, mert az elsőbről kiki látná, hogy hajlandósága, poetice szólván *istene*, vitte pályájára, nem a kenyérkeresés. De hát ha a reménység csak félig teljesednék be? Mit tennék akkor? Mert *Mediocribus esse artificibus non homines, non di concessere.* -- Marcell muzsikában valaha nagy lehet; Emil fölül még talán nem itélhetsz. De Aurél hadd menjen a neki kirendelt úton; és bár a veszedelmes pályán szerencsésen járhasson. Hol látsz oly készületű ifjat? s ha házi bajaid megkönyékeznek, ha elnézed, hogy útd elhibítottad: elnézvén kinek *férje* s kiknek *atyja* vagy — mondd el, kérlek, nem tartod-e magadat a legszerencsésebb embernek, akit valaha láttál? Kinek van nagyobb oka irigyleni a Te hercegi Szent-Mihályodat azon a szegény (pénzeten) gazdagság földjén, de azon a gyönyörű síkon, melynek a Tokaj hegye át, szükség nélkül is, nagy fényt; ki nem csudálja szűrűdet, granáriumodat, tubusaidat, szőlődöt, kertedet s gulyádat, nyájaidat? de én téged, ezen nekem oly szükséges gazdagságaid mellett is, schol sem csudállak in-

kább, mint házi körödben. Ily nőt, ily lelkest, ily tónusút, ily jót, ilyen idejeket véghetetlenül megelőzött szép négy gyermeket, ki mutathat az egész hazában? Több vagy te nekem ezek közt mint a diéta és a vármegyék riadozó gyüleseiken; és ha van ember, aki áldhatja isteneit, te vagy az. *Di tibi formam, di tibi divitias . . . és mindent!*

Zemplénynek dolgai fölül semmi hírcink nincsenek. Wenckheim fölül a nógrádiak azt hiszik, hogy az ott történeteknek egy részét hazafiúi örömmel szemlélte. — Mit ád isten? nem tudjuk. Nem gonoszság volt-e fejedelmünket így compromittálni, s a hazát ily veszedelmes síkra temni ki?

Engedd még mondanom, hogy ez a párizsi Sallust valóban becses kiadás. Én bírom a Havercamp Sallustját, s érte 25 ftot fizettem conv. pénzben; s összevettem ezzel, és a Corte-éval; amazokban sok *lom* van, de ez lelkes kiadás. Ezt a Sallustot csak az bírhatja, aki az egész kiadást megveszi; az pedig 1823-ban már 40 kötet, és conv. pénzben 273 ft 44 kr. (Virgil benne 9 kötet, Caesar 4, Tacitus 6, Ovid 7.) Én sokat kiveszek belőle, s belé nyomtattatom a magaméba, hogy a magyar mind együtt kapja amire szüksége lesz. — Bajom ágyban tart, hogy testem örökös párázatban legyen, s fekvé írom ezen levelemet is. — Jelentsd, kérlek, alázatos tisztelettem a mélt. Grófnénak és a Zsenim principálsnéjának, kiknek kezeiket alázatos tisztelettel csókolom, tarts meg minden becsét felülhaladó kegyes emlékezetedben. Kevély vagyok én arra, hogy tégedet csak láthattalak is.

Széphalom, octob. 11-d. 1823.

örökös híved
Kazinczy Ferencz.

CCLXXII.

Szent-Mihály, octob. 21-d. 1823.

Édes barátom!

Azonnal Debreczemek indult Szent-Györgyihez írt leveled, épen akkor midőn vevém, egy oda való tinar, Varga professornak (ki sz.-mihályi születés) veje, fordulván meg itt nálam. Zseninek, a jó lánynak, szintúgy általadám kegyes atyja levelét. Csendesebb két teremtest nem igen ismerek, mint Zsenit és Virginiét. Bár ne rabolná el tőlek soha semmi is e csendet.

Jó lesz kihagyni a *h-t* a kategoriából, mert össze van téve *ex zaza, et ázogezen*. De még más hibákat is eltört Igaz. A morált, tudniillik, mind a két ízben vagy nagy vagy kis betűvel kellett volna nyomtatni, nem pedig egyszer nagygyal, egyszer kicsinyvel. Azt se szeretem, mikor az *a* izecske mellől (mely nálam közmértékű) valahányszor azt a versben nem hosszan, hanem röviden ejtem, a kihagyva összefoglaló jel ki nem hagyódik. Tökéletlenségnek tartom én azt még a mi írásmódunkban, hogy a kihagyva foglaló jel és a csupán kihagyó közt nincs különbség. Sokkal velősebbnek tartanám a metrikára, sőt a folyóbeszéd harmoniájára nézve is az efféle megkülönböztetést, mint a tompább hangú *e* betűn, Versegi szerint, a két pontot, mert ez a két pont csupán a hangot jeleli, nem pedig a mértéket.

Az említett Zselkönyvben legjobban tetszett nékem a *Tebácsúztató epigrammád*, és gróf Teleki *sétálási phantasiája*; amazon ragyogóbb a szín, emezen komolyabb és érzelmesebb.

Ah a földi valót ha mi
Nem szépítgetnök álmainkkal,
Lenne-e még oly valami
Amit érzésünk szépnek vall?

S meg ez:

Élte célja szent és nemes,
Mennyből származott szívheve,
S mégis, minthogy nem volt szemes,
Hasznos gyümölese nem leve.

Azután ez is:

Hajdan midőn boldogságom
Magamon kívül kerestem,
Minthogy sok volt kívánságom,
Sok volt amitől elestem.

Végtére:

S így magányúl élegetek,
Örömtől jajtól üresen;
Síromhoz így közelgetek,
Nem mosolygva — de csendesen.

Ezek valóban nagyon együgyű, de amellett igazi szív-fakadások; nem annyira phantasiák, mint érzemény születményei. Talán azért tetszenek úgy nékem, mert számtalanul, és oly végzetetlen formákban jártak meg már mind eszemet, mind szívemet. Én ugyan nem közelgetek síromhoz sem mosolygva, sem csendesen, és talán épen azért érzem oly mélyen azon hiába remélt mosolygásnak és csendességnek fogytát. Minél nagyobb lehetne az öröm gyermekeimből, annál büsitőbbak kinézéseim, mind rájok, mind pedig azon eszközökre nézve, melyek nélkül szükölködöm, hogy nevelésüket úgy anint kellene és kezdettem, befejezhessem.

Mária Theresia biographiája szép egy darab. Gyönyörű érzeménnyel végzed amit oly figyelemmel kezdetél és esimesan folytatál. Én kedved lelem, midőn közlöm itt veled e diéső királyné epitaphiomát, melyet Somsich Lázár készített; csak magyar szív és római fej írhatta ilyet nagy fejedlemasszonyunkra. Nem rútitaná el talán biographiádat, kivált ha végső epiphonémiád elibe tennéd.

A síma pázsinton, halotti veder mellett, sűrű árnyékok alatt elnyújtott s a szentírásom könyökölve ábrándozó, félig meztelen, félig pajzánul beburkolt Magdolna inkább látatja velünk, miként kétes még elhagyni a vétkeiséget, mint azt, hogy bánja vétkeit. C'est l'image de la coquetterie

d'une pénitence commencée, mais pas du tout achevée. Areza se mutat legkisebb ajtatos szomort. A feje hátulját beburkoló patyolat, a keblére gyűrőkbe folyó fűrtözetek, kiálló tomporája, nem igen mutat épületes szentnére, és inkább emlékeztet bánatját megelőző, mint azt kísérő s követő korára. Jobban tetszik nekem Correggio azon Magdolnája, mely térdelve, könnyekbe lábadott szemekkel az égre néz, és feléje emelvén két összetett tenyereket, az égről hívja le a boesámat sugárjait, melyek, sarkig érő hullámos arany hajfűrtökön ragyogván, nem csak oly hathatósan magyarázgatják a vétkes szép asszony volt természeti gyarlóságát, hanem egyszersmind érdemesnek mutatják őt az isteni kegyelem megnyerésére. A Szent János originálját ösmerem. Egyfejű sashoz neki íróttal meanyországból, mint Gusztermannak, Pilátnak és az eféléknek a kétfejű a pokolból.

Én is szeretném ha valamely fiamból művész válnék; legtöbb reményt nyújt Marzia, de esupán a hangok kerületében. Aurélnak nincs füle, de sok más van, melyre talán idővel többen fognak szát szemet fület tátani. Mind ezt együvé véve, leginkább szeretnék lenni Virginia. Emílt várják a legtöbb szenvedelmek, mert gyermekiségétől óta legmélyebb bélyegűek indulatai. — Ezen valamennyire kéjtrói, valamennyire pedig mind költői, mind erkölesi észrevételek után, engedj a darabos valóságba ngranom, és esedeznem nálad, nem tudnál-e nekem valamely megett korú embert szerezni, ki ispán név alatt mind az adásokat, mind a vevéseket vinné, mind pedig az udvari eselédet, és a ló, koesi és szekér departamentumot itt jó rendben tudná tartani; eine espee ispán und Bereiter zugleich, aber kein Stallmeister. Ezen hivatalra egy igen józan, próbált, ügyes és becsületes ember kell, azon kívül személyes is, hogy féljenek tőle amindön tisztelik. Mostani jágerem inkább volna alkalmas ezen hivatalra, mint a vadászira, így hát megelégedném, ha egy jó vadászembert szereznel; de nem kell azért tanult jáger, hanem csak olyan közönséges jó vadász, ki egyszersmind az erdei fák ültetéséhez, szaporításához és megőrzéséhez ért; eine espee natürlicher Forstjäger. De jó volna még ezen kívül ha egy becsületes kerülőt és hajdút is szereznel, mert ki-

vánatos hogy vidéki emberek is találkoznának eselédjeim között. Írj nekem minél előbb ezekről, kedves barátom. Maradok, feleségemmel és gyermekeimmel együtt, egész házodnak

örökös hív barátja

Pipisz.

U. I. Akár jágert, akár Bereitert szerezzél, jó lesz, ha nőtelen ember lenél, mert a mostani jágerem feleséges ember, és akár jáger marad, akár ispánná és Bereiterré válik, feleségét el nem hajtandja. Azzal is nagyon leköteleznél, ha vidékeden minél előbb ellíresztelnél, hogy ennek a hónapnak végével koresmákat lehet itt nálam kapni, és hogy keresztény, tiszta és becsületes koresmárosokat igen szeretnék. A debreczeni úton fekszik Sz. Mihály, Miskolez, Tokaj, Debreczen és Nyíregyháza közt; egy állástalan koresmához két júgerum őszi, két júgerum tavaszi adódik; egy állásoshoz 3 hold őszi alá, 3 tavasz alá. Az italt az uraság adja bizonyos percentumra; a zab, széna szintúgy percentumra adódik az álláshoz, valamint a szalma is a fűtésre, de az étel és gyertyázás egészen a koresmáros java; minden hónap.....*)

CCLXXIII.

Tisztelt kedves barátom!

Sajnálád minapi leveledben sorsomat, hogy efféle dolgokkal, bajokkal kell küszködnöm, s kit lehetne még inkább sajnálni mint engemet? s kitől érdemlem ezt a sajnálást inkább, mint a legnemesebb lelkű embertől, akit az isten a maga mindenhatóságával is teremthete? De engedj visszaadnom a kölesönt, és elmondanom, hogy én szintoly igazán szánom a Te sorsodat, hogy az az ember, aki diétáinkon s

*) A levél vége hiányzik; úgy látszik, elszakított.

gyűléseinken, tudományos kerületeinkben és szép társaságainkban, s mint ember, mint magyar, mint férj és atya s földesúr *így* ragyog: embereidnek cabalúik s fortélyaik miatt keserítettel, bosszamatol, ingereltetel? és hogy *nemostelkű* urokat, aki jó levén maga, másokat is jóknak néz, azzal kínozzák, hogy megcsalva lüssa magát, s *szép hitét az emberiséghez* kénytelen legyen elveszteni. Nem tudják ezek a nenjő emberek, hogy az ilyenmü veszteség *néked* szintoly keserves, mint ha pénzedet lopnák ki erszényedből.

Ez az utolsó nekem is keserves panaszom, és engem arra vittek, hogy az eránt, aki *megesalt* egyszer, soha többé bizodalman nem lehet. A csalás alatt malitiosus esalást értek, és nem emberi botlást, mert ezt örömmel elnézem, magam is érezvén a magam gyarlóságomat. S valóban ez nem makacs megátalkodás, hanem okosság.

Amennyire alkalmatosságom volt embereidet ismerni, nekem úgy látszik, hogy tisztartóid nagyon értelmes és alkalmatos ember. Neki igazsága van midőn azt kívánja, hogy alatta és mellette oly emberek ne legyenek, kik azt amit ő csinál és rendel, ellenségi módon lesegetik, sőt azon vannak hogy igyekezeteit fölforgatván, megszegyeníthessék, bár neked károddal. De ha csak ezt kívánja, igazságot kíván: éppen nem igazságot ha azt, hogy a többiek vele egyet értse-nek s egy kézre játszszanak. Ha ez mellé morális és munkás embereket kaphatsz, úgy tartom, minden jól lesz. Percepto-rod felől e napokban azt hallám, hogy Újhelyben szállásról gondoskodik. Ha ő mozdúl, oly ember felől kellene gondban lenned, aki szintoly munkás és alkalmatos legyen, mint tisztartóid, de hogy ne köszönhesse *ennek* a nyert szolgálatot. Óhajtanám ezen felül, hogy szentmihályi tiszteid magyar nyelvűek és kálvinisták legyenek, mint zemplényi tiszteid tót nyelvűek és pápisták, hogy a nép bizodalmat e két tekintetnél fogva is megnyerhessék; mert a közember nem emelkedhetik a bölcseségnek arra a pontjára, hogy a más vallásáról gondja ne legyen; s az az úrnak mindég jó, ha népe az mához és tisztjeihez bizodalommal viseltetik.

Körmárosnak tudok egy igen alkalmatos embert; leveledet tegnap vevém, s ma megyen hozzá izenetem. Kávé

Újhelyben, s egykor nálam inas szolgálatot teve. Furfang ember, de igen alkalmatos. Van némely neme a szolgálatnak, amelyben nem kell keresni moralitást, csak kötelességét vigye; noha becsületes embernek mindég keserves össze-érintésben lenni gazemberrel. Ilyenek a királyoknál a hadi kémek. Körmárosodban nem kell egyéb tulajdonság, hanem hogy a körmáros tekintetben, virágzásban tartsa, és hogy az uraság pénze veszélyben ne fúrogjon. Ezt az én ajánlottam megteszi. Felesége felől jót éppen nem mondhatok. De ezzel Spisák György úgy él, mint a nagy urak; nem gondol vele akármit csinál magával, s maga is nem feleségénél keresi örömeit. Az ember nem öregebb a feleségénél, s ez inkább rút mint szép; de a megszorult emberek Újhelyben, s ilyen vala a két Tomsics is, a főszolgabíró és a director, kapnak az olenti in fornice stans Gyurkáné előtt. — Megyen-e Szent-Mihályra, első levelemben megírom, s ha megyen, elküldöm hozzád.

Ispánmak ajánlhatok egy oly embert, akinél én sem vagyok becsületesebb ember. Dícséretire nem kell egyebet mondanom, mint azt, hogy midőn nálam lakott ezen títulussal, sok ízben láttam szeméit elmedvesedni. *Salva res est, flat!* mondam. S ezt a félsírást nem hosszúság, nem conscientia secleris öntette vele, hanem conscientia puritatis. Hűsége, moralitása tántoríthatatlan, s én csak erről felelhetek, amennyiben felelni valakiről, sőt önmagunkról is, lehet, mert tudod hogy idő s alkalmatosság még *Tégyelet* is, gazemberre ugyan nem tehetnének, de mégis megváltoztathatának. Mészáros Sámuelnek ezen tiszta és nemes érzésén felül még említhetem erántunk való hűségét is, melyet azolta is mindég bizonyít. Bizz rá adást, vevést, alkut, és amit akarsz, megcsalva magadat soha nem hűd; de ő nem nagy testű ember, s kocsis, héres reszketne-e tőle, már azt nem mondhatom, mert alkalmam azt tapasztalni nem volt. Nem vagyok én gróf Dezsöfőly, s más egynek-kettőnek parancsolni, más övennek. Nálam az volt a baja, hogy egy keresztre-feszítést érdemlő kevély zsidó akara lenni uram, s amint látá, hogy ez lesz ispánom, megesküdt, hogy megbuktatja. Nem is volt soha nyugta sem Mészárosnak, sem nekem; Mészáros tőlem el-

ment, de tisztán: a zsidó utóljára is kiesett kedvünkéből, s átkozva általunk. Legjobb lesz ha ötöt is hozzád küldöm. Lesd ki, veheted-e hasznát. Nemesember, kálvinista, s talán 30 esztendő; nem nagy testű, de zömök, egészséges; házas és gyermekes. Ha erszényem engedné, magammak tartanám meg; mert nagy szerenese becsületes embert bírni, ő pedig olyan, mint akiről az evangelium ezt írja: *εν ο δουλος ουκ εστι*. Ebben nincs esakírdság, s annyi becsületérzés mint ha egész életében *Schöngeist* akart volna lenni.

Ha Theresiám nyomtatva nem volna, a Somsies epitaphiumát mellé vetném, ha csak azért is, hogy láttathassam a németekkel, mint szerettük mi azt a bennünket szerető jó asszonyt. Közönséges vélekedés, hogy az ő uralkodása több kárt tevé mint a Józsefé, mely bennünket eszméletre hozott. De köszönöm az ilyenü jót. — Gróf Telekinek versezete nekem is tetszett. Mint én vevém által néhány ízben a Te gondolatodat: úgy ő az említett helyeket német íróktól vevé, s az nekem és neki nincs gyalázatunkra: tanulni, elmondani amit másoknak mondásaikban megszereténk, nem szégyen. Ez a Teleki valóban szeretetre méltó lelkes ember. Sajnálom, hogy nem látám.

Krajnikné húgomnak a gyermekei viszik e levelemet, s mindjárt itt lesznek. Így most véget kell vetnem írásomnak. Ágyban vagyok; forró nyavalyába akartam esni, és tüdőgyulladásba. Mind a kettőből feleségem kikapa. Tegnapelőtt léptem 65-dik esztendőmbe; örzenem kell magamat. Három szőlőm Újhelyben meg van szedve. Édesebb gyümölcsöt nem kívánhatni. De ki veszi meg? Pedig az nekem nem használ, ha el nem adhatom, mert én félig bornemisza vagyok, s tokajit nem szeretek inni. Inkább tüzesíti még eléggé fiatal véremet mint akarnám. — Mély tiszteletemet a mélt. Grófnénak és a Zseni principálisának, s gyermekeidnek mondd el, kérlek alázatosan, hogy mindenike felől gyönyörűséggel emlékezem, de még most fiaid közt *Aurél* nekem az első. Irigylem ötöt még neked is, s óhajtanám hogy Te igen szegény, én pedig igen gazdag volnék. Mely öröm volna ily ifjúnak lenni atyjává non necessitate, sed bonitate.

Octob. 29-d. 1823.

Ki van vágva s újra van nyomtatva a katHegoria, épen most veszem az Igaz jelentését.

Octob. 30-d. 1823.

Novemb. 2-d. 1823.

A húgom gyermekei el nem jövének, s így levelem elmarad. Azolta vettem a Hébe utolsóbb íveit, s valamit vettem, inné küldöm. A katHegoriás lap újra van nyomtatva, s most H nélkül jelen meg.

Spisák ismét felvevé árendába a kávéházat, és így nem mehet; különben örömmel ment volna, amint izeni. De megígérte hogy szót ad egy Veres nevű embernek, ki talán ma jó vissza Újhelybe. Nem tudom mely dologban, elment volt onnan hazulról. De hát ha már vannak koresmárosaid?

A mi kerülőnk, ki itt esztendő oltá szolgál, s nem rossz ember, (három testvér Kazinczy kerülője volt privativus erdőnkben) nem állhatván hogy árendás zsidónk ötöt nem fizeti, hanem vele egész conventióját megitatni akarja, lemonda a szolgálatról, s megértvén tőlem, hogy eselédekre van szükséged, mégyn láttatni magát, hogy ha hasznát veheted, és hasznát venni akarod, beszegődjék. Terebesi születésű s 12 esztendeig volt hajdúja a vármegyének.

Lemégyn hozzád e napokban Mészáros Sámuel volt ispánom is. Ismét mondóm, igen becsületes ember, és az én szolgálatomra, mely kevésből áll, eléggé alkalmas. Éljen szerenésesen, tisztelt barátom.

CCLXXIV.

Mád, novemb. 3-d. 1823.

Édes lelkem!

Ide jövék egy napra. Lyányod, enyém egészségesek, csak feleségemet bántja a hurut. A tegnapi bál hemzsegett a sok embertől. Úgy vagyunk itt, mint az új magyarok — sem idő, sem hely semmire.

Én valahányszor megcsalatom, azt húzom ki a csalásból, hogy az ember gazember volt, nem pedig azt, hogy minden ember gazember. De egyéberánt is :

Si quoties peccant homines, sua fulmina mittat
Jupiter, exiguo tempore inermis erit.

A közlött almanachban csak egy jegyzékemnek folytatását olvasom, de sem annak eleit, sem az *Ideálok*at, melyekhez azon jegyzék tartozik. A minapi közlésben sem vevém észre az *Ideálok*at, sem a Bor s Szerelmek című olácskát. A Teremtésben mindjárt az elein a harmadik verset így kívánám változtatni :

Szerzőik vagytok, kedvezetek és korok oltá . .

A tisztartómról ép úgy gondolkozom mint Te. Aki jövendő lesz tőled, nagy praedicium lesz az iránta, akár koresmárosnak, akár ispánnak jöjön; de mivel többen jelentették magokat, s én holnap visszaindúlok Sz. Mihályra, a csak talán jövendők miatt az eljöttöket nem fogom elszalaszthatni, mert már többször rosszul jártam így, és két szék közt maradtam. Volt nálam Dávid, de én nála elébb; akarna is, nem is, hozzám jönni — de fél a felesége, és tapasztalásának emlékezete nem ejteti el vele azon mértéket, melylyel mérni szokott másokat.

Vale.

Feramus uterque mala nostra aequo animo. Igaz az amit Caesar mond: quod cuique suae injuriae aequo majores videantur.

Csókol egész házam, de Aurel ölel is. Zseni feleségemmel megy Kassára. Én Sz. Mihályon maradok még egy darab ideig.

hív *Pipszed*.

Leveled érkezése előtt Krajnik Lászlótól egy levelet küldök, melyet Szent-Györgyi küldött számodra.

CCLXXV.

*Kedden éjjel után valamivel.**Tisztelt kedves barátom!*

Újhelyben nincs időd sokat olvasni, én pedig beteg vagyok a szüret óta mindég; erőhöz nem tudok jutni. És így csak két szóval. Ha vagy Szent-Mihályra vagy Olyóra nem kell vened útatad, talán meglátod leghűbb tisztelődet.

Dávid nekem írt, s tanácsomat kérte. Nem szükség mondanom mit feleltem. Ő bizonyosan alkalmas ember. A megholt gróf Csáky Antalné exc. hívnek is tapasztalta. Én őtet szentül hiszem olyannak. De ki felelhet másról, ki magáról teljes bizonyossággal? Az idő, az alkalmatosság sokat teszen mind másra, mind reánk. Ezeket nem elijesztésdre, mert én Dávidot most is annak ismerem, akinek eddig mindég.

Mutatám a Dávid levelét Mészárosnak, s ez azonnal lemondta azon feltételéről hogy keresse szolgálatodat; amint gyanítom azért, mert nem akarna kisebb lenni mint Dávid. Ezen megváltoztatott szándékának *utána* marasztá meg őtet nekünk a feleségem, s erre Mészáros azonnal rá állá, s talán azért, mert innen izsipi kis gazdaságát is megtákintheti, s

Kolbásán lakó atyja halálára is calculál. Én pirúlnék, ha ötöt tőled foghattam volna el. Meglehet azonban, hogy talán levelednek (melyet olvasott) az a czikkelye ijesztette el, hogy *személyes* embert óhajtál, kitől kocsisaid, béreseid tartsanak; mert neki imponáló test és ilyeknek parancsolni tudó hang nem jata.

Szüret után megszólíttatáma bodnárokat, hogy jelentsék nálad magokat. Vagy újhelyi szállásodról, vagy a gróf Sztáray Albert újhelyi bodnárjától az a hír terjede el közöttök, hogy esztendő múlva vissza kellene jönniek, mert a Te szolgálatod nem állandó. Ezt az istentelen hírt úgy vettem, amint azt *nekem* kell vennem, s megízentem nekik, hogy ha majd bejősz a tegnap kezdődött gyűlésre, jelentsék nálad magokat, s ismét izenek ezen levelem bevívői által. De minthogy én a Te javadat bizonyosan óhajtóm, s nem kevésbbé mint a magamét: azt tanácslanám, hogy a megfogadandó bodnárnak azt tennéd conditiójává, hogy a Kazinczy István hordáját tegyék mustájokül. Én azoknál soha sem láttam szebb hordókat a Hegyalján. Ő vasztatja a hordait; s az azért is volna jó, mert úgy a bodnároknak nem kellene az abronesolás örve alatt pinezédbbe járni gyakran. Az veszedelmes dolog. Ha Kazinczy István Újhelyben van, szólhatnál vele. Nem restellenék én neki írni, s eddig sem resteltem volna: de jobb volna, ha Te szólanál vele. Te és nem én tudhatom, tetszenek-e neked az ő hordaimak *nagyobbsága* és *csinossága*. *Dolia facta sunt ad unguem*, horátiusi kifejezéssel.

Aug. oltá nem vala generá'is gyűlés Újhelyben, s én nem assignáltathatám diurnumaimat. Három eszt. oltá semmit sem vettem ki, hogy azon egész keresetemet valamibe tehessem, s azzal díszkedhessem gyermekeim előtt, hogy azt nekik én magamból merítettem. Most megkértem főfiskális Dókus urat, hogy, ha *nem épen lehetetlen*, assignáltassa, mert Zseninek sem küldheték mind eddig valamit, neked is örömmel megadnám amivel tartozom. Cselédid talán megmondják levelem bevívójéne, ha Te nem volnál is szállásodon, mikor hagyod el Újhelyt, és merre mégy, Kassára-e, Olysóra-e, Szent-Mihályra-e; s így vagy nálam, vagy Újhelyben, adhatom által amit talán adhatok.

Rövid akara lenni levelem, s íme megint hosszú. De ki ne felejtse el *nálad* magát? Hallom a megye ismét tisztelettel halla tegnap szólni. Örvendek dícsőségednek, örvendek hogy itt valál. Szívesen örvendek, neked és a megyének, hogy itt valál. Érezd szerettetni csudálatni magadat.

Ínhol egy epigramma. Feleségem kért hogy ezt csak új esztendőre küldjem a mélt. Grófnéknak; s így történt hogy Te ezt később olvasod mint hécsi barátim és a postieik. Gróf Mailáth Bécsben nem vette rossznak.

A PÁRATLAN HÁZNÉP.

Egy fia volt ottan, mint mondják, s lányai hármak:
Itt három férjgyermek, lányka csak egy.
Virginie most Erősz; Aurél Marcellel, Emillel
Cháriszok; Uranide ömaga, s atyjok Apoll.

Legalább a második distichonnak az az érdeme van, hogy felette szerencsésen van szöve, s egyetlenegy *hivalkodó* (otiosus) szó sincs benne.

Talán hideg a játék az egy lány és három fiúgyermek ideáján: de nem szokatlan a portraittirozóknál az efféle allegóriai festés. Valaha két igen nagy beesü anglus rezet bírtam, ahol egy atya a maga kiskorú fiát mint Herculest, a másik atya a fiát és lányát mint Andromedát és Perseust adta. A Venus Urania substitúciója sem rossz: ő Nagysága így a dulcía furta gyanúját elkerülé. Te pedig nem levél sánta kovácsesú.

Látod, édes barátom, mit ér verselgetni. Felejti mellette az ember, hogy beteg, hogy pénze nincs, és hogy oly scéniakat lát, mint az újhelyi tegnap.

CCLXXVI.

Tisztelt barátom,

Tisztartód engem most is ágyban kapott. Nem vagyok beteg, de egészséges sem, s erőm semmi nincs.

A kerülő eránt Szent-Mihályban van levelem. Tartván tőle hogy magad nem vagy ott, az officiolátushoz adressáltam a levelet.

Bodnárt igen jól commendálhatok. De hallom hogy az csak Józsefnapkor kell. Addig az bizonyosan praesentálja magát, és reményem, vele meg leszesz elégedve. — A Kazinczy István hordajit tisztartó úrnak mutattam, s referálhat eránta. — Látni fogja ezt a bodnár is, s mását csinálhatja.

S Kartalidtól megszabadulál. Ha én volnék a Sz. Mihály ura, én ugyan meg nem tudtam volna vele félni. De ki lesz a successora?

Az újhelyi gyűlés felől semmit nem tudhatok! Kevés ember tudja elbeszélni amit látott.

Sietve írom ezt, és így élj szerencsésen. Nincs áldás, amit neked tetézve ne kíváujak.

28 xbr.

CCLXXVII.

A. Olyson, január 1-ső napján 1824.

Édes lelkem barátom!

Egy esztendő ismét elrepült.

Multa ferunt anni venientes comoda secum,
Multa recedentes adimunt.

Magunk korában többet ragadnak el, mint hoznak.

Sed necesse fuit esse aliquid extremum, et tanquam in arborum
baccis, et terrae frugibus tempestita maturitate, victum atque caducum.

Miathogy a classicusokba botlottam, elmondom mit ohajtok, mind neked, mind magamnak.

Sit mihi, quod nunc est, etiam minus, ut mihi vivam.
Quod superest aevi, si quid superesse volunt Dii.
Sit bona librorum et provisae frugis in annum
Copia, neu finitem dubiae spe pendulus horae.
Sed satis est orare Jovem, qui donat, et aufert:
Det vitam, det opes, aequum mi animum ipse parabo.

Testi erőnk fogytán ne esudálkozzunk:

An semper cuperes invicti membra Glyconis?

Meg kell szünni mind lenni, mind akarni lenni erőnek. — Efféle gondolatokra szükséges támaszkodni — nem vi-gasztalás ugyan, hanem elszánás végett. Villog még mindig felettem Damokles pallosa éle — mindenre kész vagyok.

Olvasám barátságos kegygyel teljes leveledet Dúdházyhoz. — Kitérnek hát végtére az Erdélyi Levelek.

Pannonicaque brevi rursus venturus in ora es.

Kérlek, tudd meg: miért vetette meg Igaz e cím alatt hozzá küldött ódácskámát: „A bor, s a szerelem?“ Gróf Teleki József, kinél tudakozódtam, sem felel, pedig igen vágyom tudni okát.

Spleen, azaz: lépgőz lepi el ma lelkemet, oly szomorú vagyok az esztendő kezdetével mintha bújnám

a bú-ködös Yomignak setét Éjszakáit.

Derülj s mosolygj, szívem barátom, valamint Pomponius, még a kínok és fájdalmak között is.

Vale et ama

hív *Pipszedet.*

U. I. Miathogy nem tudom emene-e már a kerülő, egy szent-mihályi taksásom engedetlensége miatt, ha nem ment volna el, mondd meg ezen emberemnek aki a szekerekkel van, s Újhelybe fogja vinni a kerülőt, hol várakozik a szent-mihályi igás szekerem, hogy ötöt elvigye, annyi bagázsával amennyi a szekérré fér; ha több lenne mint fér, rakja le Hirholczernénál, Pásztvay, most olysoni tisztartóm házába. Mindenféle fa-szerek is lerakattathatnak ottan; nem sokára ötöt is fog lerakattatni Szent-Mihályról; a vissza Szent-Mi-

hátra ment szekerek hát elvihetik a hátra lévő bagáziát, így minden jól és rendezen fog menni; de ha okoskodni fog akarni az új kerülő, és ezen alkalmatosságot elszalasztván, azt fogja kívánni vagy várni, hogy egy szent-mihályi szekér Újhelyből Széphalomra menjen bagáziájáért, ismét új akadály adhatja magát elő; mert a szent-mihályi ember engedtlensége közönséges történet, és nem használ ott sem a jó szó, sem a büntetés, hol a magistrátus vagy gyenge vagy inígy, és miutegy örülni látszik, mikor törvényteleniséget követnek el a taksások földesurok ellen. Ezt nem fogod hinni, de még is úgy van. Örülök neked, hogy nem kellett soha tapasztalnod.

CCLXXVIII.

Tisztelt barátom,

A más világon el lesz törölve a has, úgy mondja sz. Pál, ha jól emlékezem: de Glykonnak jó volna lenni, talami csak leszünk. Azok az aretaloguszok sokat beszélnek hogy nem vagyunk marhák: de ki is kívánjon marha lenni. Az boldog, aki lélek és test *együtt* lehet, és ha a test örömeit a lélek nemesíti, mely nélkül a legédeseb öröm sem édesb. S van szép testiség is.

Én is kérhetném Igaztól, miért nem vette fel némely darabomat: de nem merem, hogy el ne akaszszam feleletében. Az effélére a kiadók soha sem felelnek, s szerencsére azzal nem gondolok hogy némely verseimet ki nem adta.

Midőn Pásztvay nálam belépe, Dülházydhoz szóló levelem abba a borítékba vala téve, nem hogy úgy menjen el, hanem hogy a levélhez tartozó dolgok el ne szóródjanak. Ekkor tehát peesétet üték rá, s általadám Pásztvaynak. A Dülházy feleletét most meg sem olvasom, hogy emberedet ok nélkül ne tartóztassam.

Ah barátom, koserü nevetni a kínok, a szenvedés, a

szükség között. Az új esztendei baj, a sok cselédfizetés és egyéb kétségbe ejtenek. Zseninek csak írni sem merék.

A kerülő Sz. Mihályban van. Itt magát rosszul nem viselé. Az öesém levonatta s haszonkét kemény botot vágata rá büesüzóba. Ezen nem kell felakadni: nála a veretés könnyen áll, s az nála jó, hogy felelettel senkinek nem tartozik, mint a Hebe s Auróra kiadója: mert Kisfaludy Károly ellen is így panaszkodnak igen sokan.

A bodnárt nem felejttem. Jó mesterember és igen jó ember, azt mondják. Nem merem tartóztatni az emberedet, és így végzem leveletem. — Én fekszem most is. Jobb karom megrándult e napokban, s fájdalmat érzek, s nem írhatok. Ez új baj.

Az istenek adjanak Neked mind azt amit Neked *magad*, és, ami nem kevesebb, *én* óhajthatok. Comtesse Virginiének add által étrennesképen ezt az igen szép nyomtatású és nagy hasznú könyvet.

Január 4-d. 1824.

CCLXXIX.

Tisztelt kedves barátom!

Eperjesen kellene lennem, de nem indulhatok, mert semmi szerrel nem tudtam pénzt csinálni, s betegebb vagyok mint hogy mehetnék. Betegségem nem ijeszt; az az ér kínozt, melynek erszényemben kellene lenni: de ijeszt pénztelenségem, sőt eldühít, ha egyéb bajaim mellett az jut eszembe, hogy lyányomat hagyom minden pénz nélkül ily sok ideig. Hidd el, édes barátom, *Előtled* pirúlok, s nagyon pirúlok; mert látott-e ember ily példátlan bánást mint amilyen az enyém *Evántad* és *Zseni* eránt? De midőn nem teszem amit kellene, azt reméltem Tőled hogy érzed hogy azért nem tervém, mert lehetetlen volt. Mihelyt lehet, mindjárt teszem, addig kérlek, s nagyon kérlek, ne kárhoztass.

Guzniés theol. doctor és prof. Pannonhalmán a benedictinusoknál, nekem írt utolsó levelében felőled forró szívvel szól. Kiírnám a levél §-át, de most nem lelem. Közleni fogom veled a Cserei levelét is, mert szép, noha Tégedet közelebről nem illet. Betegségemben, szorultságom érzésében, egyéb bajaim s gondjaim között, az ily levelek vídítják fel lelkemet, és a dolgoztatás; de a kurta napokban ez sem lehet ahogy akarnám. Sallust azonban halad. Tegnap leírány számodra és a gróf Aurél számára az Előbeszédet, hogy ítéletedet értsen, utasításodat vegyen, és oztán úgy változtathassak rajta hogy egységben legyek magammal: de tegnap olta ismét sokat törlek rajta, pedig levelem ma indul, s holnap kezdedben lesz. Nincs rá időm.

Werfer által én nem csak örömet várok, hanem pénzt is. Nagyon kérek tehát, parancsolj a mí Dúlházynkra, hogy Werferrel végezzen az Erdélyi Levelek eránt, engem tudósítson mikorra várják Kassára a hetüket, hogy a munkát lehozathassam Werfer által Bécsből. Élj szerencsésen, tisztelt kedves barátom; ajánlj ő Nagyságának a mélt. Grófnénak megbeszélhetetlen kegyelmeibe, jelentsd kézesókomat a Zseni principálistnőjének, s mondj fiaidnak tőlem minden szépet. Zsenit áldom mint atyja, mint barátja. Az isten adja neki és testvéreinek azt az örömet amit tőlem vont el.

Január 22-d. 1824.

CCLXXX.

Kassa, január 27-d. 1824.

Édes barátom!

Eperjesre kell mennem sietve. Nem szűnnek, sőt szaporodnak napról napra bajaim; az idők és helyheztesem következesei lévén, hideg vérrel kell azokat győznöm. Nem látom, minő jussunk legyen a boldogságra, és mégis, boldog napokat is élünk: el kell hát szánni magunkat, a végső

nyugodalomig, még hátra levő életünk napjait nyughatatlanságokban és bajokban eltölteni. Én legalább egészséges vagyok, te még ezen legfőbb vigasztalásban is fogyatkozást szenvedsz: ne tetézd azt szükségtelen gondokkal. Imé, egy hálás levél lyányomtól, — a magadéról ne gondoskodj — nincs se pénzre, se ruhára szüksége. Lehetetlen szelidebb teremtést látni. Oly kevésbe kerül, és mindennel megelégszik. Azon szép és jeles könyvből, melylyel lyányomnak kedveskedél, leíratam vele egynehány sort, melyet ide rekesztek, kérvén téged mind a magam, mind feleségem nevében, hogy a szerint tekintsd barátságunkat. Legkisebb érdem sines lyányodhoz viseltető vonzódásunkban, oly természetes az: valamint ő, anyja és Te jók vagytok. — Nincs most időm többet írni, különben ejtenék egy pár szót az új Héberől és Auróráról.

Mondj le mejképem igazításáról, mert az sok időbe és költségbe is kerülne. Talán jó lenne, és bizonyosan szívesen is látná feleségem, ha neki ajállanád az Erdélyi Leveleket; ha fiaimnak ajállod, szép és dicső ösztönül fogna ugyan az ajállás nekik szolgálni, de egyszersmind hiúkká is tehetné őket — ante tempus in ora hominum venirent, és megtörténhetnék, hogy az irigyek és rosszakarók nevelésem módját vizsgálják, és végtére még belé avatkoznának is. Qui bene latuit, bene vixit. Sanyarú idöket élünk — rettegni kell mindentől. A prímas engedelmenkérést sürget, mintha vótkek lennénk; az áhokság, erőszak és rettegtes kezet fogának. Döbrenteitől vevék a minapában levelet. Kért, ajállanám Cziráknak, Eszterháznak, Malonyaynak; Pesten akar Prov. Vice Commissáriusnak kineveztetni. Megtevéim amennyire kitelt tőlem. Ugyan volt kit közhenjárónak választani!!!

Isten hozzád és veled, kedves barátom, és sorstestvérem.

Ombre sogni folie deliri son le nostre cure
E quando il vergognoso errore,
A scoprire si comincia allora si muore
Si mori dunque una volta.

Vale, corculum!

Pipsz.

A legnagyobb gyönyörűséggel fogjuk olvasni Sallustod Előljáróbeszédjét. Dúlházy rosszul van, de azért sürgeti Werfert, és írt neked amnap.

Oly annyira elfogott a köhögés, és az innen nyomban utólért fejnyílalás (az erőltetéstől) hogy alig látok; holnap ágyban kell maradnom, féltő, nehogy tovább egy napnál-Eperjesre sem mehetek Grófom ő Nagyságával. — Tegnap általadtam Werfer úrnak az elnyírt levelet, el fogja azt Igaz úrhoz küldeni, egy hozzája írt levél mellett. Werfer úrral e következőt gondoltuk: méltóztatna a Tek. Úr írni Igaz úrnak egy hathatós levelet, sürgetné s kérné gyakran Schadét, küldené hamarább a cicerót. Ez a gondolat előtünk jónak tetszik. Alkura nem léptem még eddig véle — magyaráztam a levelet előtte; de ő azt mondá: hogy még ideje, míg a Tek. Úr az ő levelére felelni méltóztatik, és majd ha a manuscriptum megérkezik.

A periodicus írásról még semmit sem felelhetünk egyebet, csak hogy oly pompás formában lehetetlen azt Kassán elkészíteni idő nélkül és egynehány ezer forint nélkül, melynek készen kellene állani a typographus fiókjában. Majd gondolkozzunk, és ismét eleibe terjesztjük mind a Tek. Úrnak, mind Gróf ő Ngának, mert e nélkül semmi sem lesz a dologból.

Zseni kisasszonnyal közlém a közlendő sorokat; ép, egészséges, tisztelve csókolja kedves szülői kezeit.

Maradok alázatos tisztelettel
a Tekintetes Úr

alázatos tisztelő szolgája
Dúlházy Mihály.

CCLXXXI.

Széphalom, január 28-d. 1824.

Tisztelt kedves barátom,

Dolgaidba avatkoznom tilt tiszteletem — az egész ország ismeri fejedet, s ki hihetné hogy Te nem látod, mi használ és mi árt neked? — tilt háladatosságom, tilt szerénységem: de hűségem szólani parancsol. S ahol ez forog fenn, ott én téged olyformán is mernék bántani, mint a nemes bátorságú Sülly a maga király-barátját, midőn eltépé a Gabriellának készített házassági kötést; mert Henry nem vala nemesb lelkű mint Te. De midőn szólok, arra kérlek, kényszerítlek, hogy légy ma tüzednek, és azt ne öntsd ki azon, aki talán megbántott. Sajnálám azt, mert úgy gondolom, úgy látom, hogy az neked hív embered. — Dolinszkyd.

Gratuláltam volt neki pereceptorátusához, s nagy kéméléssel kértem, hogy bizodalmadat nyerje meg, vagy inkább tartsa fenn. A tegnapi postával vettem levelét, holott az én levelem hozzá egy hónap előtt ment. Talán Hirholezernénél adatta be, mert nem postán jött, de a postával érkezett levelemmel hozták ki.

Beszéli hogy Kartali magát az instructióhoz tartani nem akarta; de azt is beszéli, hogy ez az instructio okozza azt a *tisztkergetéseket*. Hogy az 12 árkus, s abba csak belé tanulni is sokba kerül. Esküszik hogy ő neked örök híved, hogy semmit annyira mint bizodalmadat megnyerni nem óhajt, de olyformán is szól, mintha azt megnyerni s bírni lehetetlen volna; és mintha tudná, hogy neki nem hiszel. — A levél megvan nálam, de most nem lelem. Két héti szüntelen fekvésem után vasárnap január 25-d. és tegnap 27-d. felköltem, kimentem istállóimat, malaczeit megtekinteni, s oly gyengülést érzék, melyet nem gondoltam. Belöktem tehát a levelet asztalomba, s ott megvan, s előmutathatom ha parancsolod, de most restellem keresni.

Tudom én, hogy a tisztek nem szeretik az instructiókat és a felügyelő iraságot. Nevettem midőn néhány hét előtt egy gazdag gróf tisztje nálam volt, s a maga rendes egyenessége szerint nekem ezt mondta: Oh az én gróffomnál jó szolgálni; megelégszik vele ha papiroson van jól a dolog. Néha eljön hozzánk is, bejárja a mezőt, hogy milyen a vetés, de semmit meg nem tekint; s mi azt tesszük amit akarunk. — De ha instructio nincs, mi lesz úgy az úrból? a tiszteknek ugyan arra semmi gondja: az ő gondjok ők magok. — De ha őket a 12 árkus rettenté, mely talán a Kartali megjegyzése volt, és nem a Dolinszkyó, ki Téged bizonyosan híven szeret, s érzi kegyelmedet: nem lehetne-e azt simplifikálni, hogy 12 árkus helyett kettő legyen, vagy csak egy. Hiszen Mózes, három parancsolatját csak két szóból adta: ne öl, ne lopj, ne paráználkodjál.

Sajnálom, édes barátom, szerenesétlenségedet, hogy ezek az emberek neked annyi bajt csinálnak; és egyedül azért írom ezt a történetet. Bár oly tiszteket találhass, akik oly tüzesek legyenek mint Kartali, de nem oly immodestusok mint ő volt. Én azt az embert a sok jó miatt sem tudtam volna túlni.

Dávid neked talán jó volt volna elakadásában, mely őtet kizozta akkor. Tegnap előtt vettem levelét Zboróról, azon örvendve említett hírrel hogy ő *dirigens tiszttartó* ott, s hetven falu függ tőle. Klugenstein úr nem promoveálta volna oly hamar, ha nem lelte volna igaznak amit felőle mondtam. Igen activus ember, igen hív ember, igen becsületet szerető ember. Hogy activus, mutatja a sógorom ítélete, ki Szalárdra csak úgy ment, ha a Csákyak őtet neki általengedik — hogy hív, a gróf Csáky Antalné nekem mondott szava — a becsület szeretete nagyobb is mint kellene. Mint-hogy nyomorúságban volt akkor, szívesen óhajtottam rád és órá nézve hogy elfogadd: most ha ő menne is, nem tanácslanám: soha sem felejtene mi volt Zboró.

Oztán nemo sine naevis. Dávidban is van Kartalismus, nem oly proterviával; hiszen Kartali kálvinistának is beillett volna, oly goromba. Dávid nem épen goromba, de sokat tart maga felől, s még azt is bántásnak veszi ami nem bántás.

Nektek nagyoknak, édes barátom, az a csapás jutott, hogy az ily *semmik* rajtatok nyargalnak, akár akarjátok, akár nem. — Bár az istenek veled három becsületes embert találtatnának, mint amelyet Te Dúlházyban találál.

Nemo sine naevis — ezt én feleségre alkalmaztatom. Ennek az imádásomat érdemlő asszonynak az a szerenesétlenség jutott, hogy minden esztendőben más meg más eselédet szeretne tartani: nekem az a szerenesétlenség, hogy én, ha csak nem perduellis gazember valaki, soha sem szeretek újat fogadni. Hiába mondom, hogy az újban szintúgy lesz hiba és gyengeség mint a régiben, és így azért újat, mert megúntuk a régit, bolomság. Azt az ispánt, akit már egyszer miatta eresztettem el, most maga fogadtatá velem vissza; még nem tölt el januárius, s már megúnta: én pedig kimondtam hogy magamat ki nem nevettem a világgal, s elereszteni nem fogom, valamíg hűségtelességben nem lelem. Nem rád érzélok, kinek bánását embereiddel nem ismerem: közönségesen szólok, s feleségre s magamról. Én elkergetem a malitiosus tolvajt, ha feleséggel miatta össze kellene is háborodnom, mert az én princípiumom az, hogy a háznál nem az úr az úr, nem az asszony az asszony, hanem a ház java az úr; de ha a nyomtató ló belé harap a kalászbá, azért a lovat el nem kergetem. Csak hív legyen eselédem, és ne épen alkalmatlan, én a régi magyar szokás szerint örökös kenyeret adok neki, mert beszerzi ő azt nekem. A patriarchális mód jobb volt, mint ez a mostani ezifra.

Eddig vala írva levelem, midőn ma, január 30-d., Szilvásról veszem gyönyörű leveledet. Édes barátom, higgy nekem, elfakadtam sírva s felolvastam azt feleségemnek s Thaliának. Tudom én, hogy a Te szép szívednek kedves jót tenni Zsenivel, tudom hogy érzed mely kegyességet teszel nekem és Zseninek; de Te ne érzened-e, mely kín volna az neked, ha Te volnál az én állapotomban, és Virginiének annyi idő oltá semmit nem küldhettél volna? Barátom! a szegénységben az efféle a legkeservesebb. S miért kell nekem ezt, és

sok egyéb ilyen, magam előtt és a világ előtt engemet megalaesonyító, szenvedésemet azért szenvednem, mert a sógoromnak, mint az idvezítőnek a számárra, szüksége van az enyimre? Most várom, s talán a holnapi nap veszem, az Aszalay úr levelét. Azzal álmodám még éjjel is. Ezek a vad emberek azt hiszik, hogy én csak verselgetésre, királgatásra vesztegetem időmet, s nem tudják, hogy az *végasztalása* szenvedésimnek; nem tudják, mely plánumaim vagynak nekem, csak kezdhethém. Erdélyi Leveleim nekem bizonyosan adnak hasznót. Valami abból bejő, mind ezen plánumomba teszem; nem ideális portéka ez: már mutatta ez idén is a dolog, hogy memi fog, de kevés darabban. Bár csak veled szólhatnék, hogy elődbe adhatnám azokat, hogy legalább Te lásd, ha én gondatlan atya vagyok-e. Minden bajomból kikapatom magamat, csak kezdhessenem.

Azért kérlek, édes barátom, Dülházyt szólítsd meg, s sürgesse Werfert. Ha Werfer halasztja, Bécsbe nyomtatattok mindent, de jobban szeretném Kassán, mert úgy láthatnám a nyomtatást, s igazíthatnék rajta. Hogy Erd. Leveleimet ő Nagyságának ajánljam, az nekem oly kedves, hogy azt remélni sem mertem. Abban megnevezhetem gyermekeimet, s az elég. Tartalékok, hogy őket nem kell az irigységnek kitenni, bölcs.

Ezeket egy beteg ember írja, virradta előtt, és fekve. Mihelyt felvirrad, feleségem viszi Újhelybe, mert a posta ma indul. — Az az ér való bajom, mely bár ereszényembe folya! Derekasán tisztúlok egy hét oltá, s annál erősb leszek azután. Mondd ezt, kérlek, lányomnak, s add által neki atyai áldásomat. Édes barátom, az a gyermek a te házadnak fogja köszönni minden kultúráját. Én az asszonyi nemben nem tudományt, hanem csak azt a szép *uncturát* keresem, amit a falan neveltekben nem szenvedhetek. Ha Zseni valaha anya lesz, általadja házában vett kultúráját tulajdon gyermekeinek, s képzel, mely jótételt tevél a hazának, midőn engem boldogítál. Nincs szó mely köszönetemet fesse.

CCLXXXII.

Tisztelt kedves barátom.

Gönczy Sámuel, ki diétai cancellistája volt a koronaőr Lónyainak, most pedig Schönbornnak fiskálisa Munkácson, előttem magasztalá Lónyait, hogy soha sem töröl dolgozásain, követtársán pedig esudálkozott, hogy mindég töröl. Én megszólalék, hogy én is épen azt teszem, s dolgozásimmal igen ritkán vagyok megelégedve, de — illik, nem illik, megvallanom — amit oztán sokat förlőttem, azt nagyon szoktam szeretni. — Ilyen az amit itt küldök. Egy holnap oltá ritka nap az, amelyen a hátulsó két harmad részét nem dolgozám újra, s már most nagyon szeretem. Próbát teszek nálad és gróf Aurélnál, hogy mint nyerheti meg javallásodat és az ifjú grófét, ha tudhillik ez már ismeri Sallustot. Méltóztassál ennek a kelves gyermekednek levelemet, és, amit itt küldök, általad. Mellé teszem a Schlüter fordítását és a Thyvont, hogy az ifjú gróf ezeket és a latin Sallustot összehasonlíthassa. — De úgy hiszem, hogy Thyvont ő Nagysága a mélt. Grófné és Comtesse Virginie is örömmel fogják olvasni: mert Thyvon Sallustot híven, tudósan, nagy gonddal és igen szépen fordította; és ha őtet a latin Sallusttal össze nem hasonlítjuk, a Thyvon Sallustja igen kedves olvasás lehet. Az amit én praefatióban mondok, csak ezt teszi, hogy régi író *modernisálni* nem szabad, s Sallustot, a saját arczút, közönséges arczúvá tenni nem.

Bár Sallustom megjelenhetne valaha! Az Erdélyi Levelekkel kevélykedve teszem amit parancsolál.

Tegnap felköltem ágyamból. Nem képzelheted mely beteg, vagy inkább, mely erőtelen vagyok. — S ez a sok álmatlanság, s ez a sok gond! — Sógorom revelátióját liquidá-

tióját még nem láttam. Reszketek, hogy rút dolgokat leszek kénytelen felfedezni. Még novemberben is kértem feleségét levelemben, ne kényszerítsen, mert oztán nem én leszek a vétkes. De mit lehet ott reményleni, ahol eddig oly égrekiáltó rútságok követettek el, és ahol az én nyomorgásom látása ötöt jobb észre nem hajtotta? — Én úgy szándékozom, hogy allegatiómat Aszalay úrnak felküldöm, de elébb hogy az a perbe béíratik, közlöm a sógorommal. S ha még erre sem hajlik, akkor megteszem amivel magamnak s gyermekeimnek tartozom.

Itt küldöm a Dolinszky levelét is, de azon bizodalommal, hogy, ha talán vétett is némely sorában, némely kifejezésében, hűségét fogod tekinteni, s ezért vétkét elengeded.

Nem régiben egy tyrolisi fiatal ember jöve fel hozzám. Űvegre mázolt szent képeket árúl, s egy emberem megveve tőle egyet, s midőn fizetni kellett, egymásba kaptak. Míg a bevádlottat felhívatám, tudakoztam tőle ismeri-e Tyrolnak azon helyeit, ahol én jártam, s ő szókra fakadt: ah, uram! dort ist keine Gerechtigkeitt mehr! — Nem értettem. A Gerechtigkeitt alatt ezt értette: keine Freiheit, s ez alatt ismét a Tyrol előbbi constitútióját. — Hogyan, kérdém, hiszen ti nem csak nem szítátok Napoleonhoz, sőt Ausztriának hívei voltatok. — Elheszélle hogy amint az ellenség el vala verve, azt mondák nekik, hogy őket fegyverrel foglalták vissza, s így velek azt tehetik ami tetszik.

Én gyenge vagyok; de ágyban sokat dolgozom, ha csak azért is, hogy elverjem gondoljaimat. Elővevém tehát 15 kötet Pandectáimat, s minthogy abban minden együtté volt írva, s így keresni valamit sok időbe került, és minthogy sok ha-

szontalanság volt benne, újra írást, általvivém az újba amit megtarthaték. Némely görögből vett darabjaimat félre tevém gróf Aurólnak, de most nem lelem. Ha kezembe akad, általküldöm. Ami itt megy, bibliothekárius D. úré.

Élj szerencsésen, tisztelt kedves barátom. Feleségem tisztel mind Téged, mind ő Nagyságát a mélt. Grófhét, s a Zseni kis principálisnőjét. Ajánljuk magunkat grátiátokba, barátságodba.

Febr. 9-d. 1824.

örök híved
Kazinczy Ferencz.

CCLXXXIII.

Kassa, martius 3-d. 1824.

Tekintetes Úr!

A 24-d. febr. újra typus alá készített Előbeszédet csak tegnap délután kaptam, a kasszony Zseni kezéből; lehetetlen tehát azt typusban 3-ia Martii kiküldenem — ezt még arevisorhoz kellett vinnem, pedig az ezelőtt küldöttön sem volt még az *imprimatur* szabadsághélyege; ugyanazért nem küldhettem azt vissza a nálam 2-a Martii reggel megfordult és engemet még ágyamban talált ispán úr által; aki különben sietett; bé sem is várhatta volna felöltözésemet, a censorhoz szaladásonmat s levélírásonmat. Felöltözvén azonban, azonnal kezemhez vettem, otthon találván a censort, az *imprimatur* már állott azon. — evvel Grófom ő Naga udvarába menvén, s nyújtatik ezen újabb leírás kezembe. Délután azonnal Werferhez menék, mit mondana: azután egész estig örökké a revisort hajhásztam; végre estvéli 7 órakor a k. convictusban találám fel, aki társaságban levén ott, e mai napi reggeli

9 órára rendelt magához: ahová ma 9 órakor elmenvén, egész 11 óráig tartott míg az imprimáturt rá bélyegeztethetem, mert azt újra megolvastatta. Nem mutatott neheztlést, hogy másodszor kellett neki megengedni, és az imprimáturt aláírni. Tegnap a bolondok napja volt, kevés ember dolgozott, aki nem bolond is — nevezetesen Werfer — azt mondta, hogy hétfőn, kedden, szerdán embereit nem láthatja munkában lenni, s hogy lesz haja, míg visszaszelidülnek ismét a munkára. No de az egész német birodalomban mindenütt elannyira korhelyek a betűszedő és nyomtató legények — még maga Nádaskey úr is Patakról mint typ. provisor ide jöve társangolni. — egy szóval Werfer úrnak ezek a megjegyzései:

1-o. a dato 3-ae Martii, 4-5 nap előtt hozzá nem foghat.

2-o. sorok, syllabák szerint felmérvén a munkát, petiten kívül (mely Schade petitje öntvénye) egyébből nem fér egy árkusra; a óóták nonpareilleből.

3-o. így is nudián nyomtató papirosnak kellene lenni; de ez Kassa vidékén nem lévén ily hamar terenthető, közönséges árkusra tömötten sem fér ki, és ha kiférne is valahogy, irtóztató kietlen ábrázatban jelenne meg; azt javasolja tehát: hogy lenne az nagyon vékony, velin vagy műfélének nevezetű papiroson, — ha tőhhe kerül is a typus, de a posta miá sokkal kevesebbe kerül, mert sokkal könnyebb a nyomtatópapirosnál. Kérdém hát hogy mennyibe kerülne 100 árkus? Ezen petitből a munka ára 24 frtba a négy kővez fűm papiros pedig 10 frtba

ez 34 frt.

Igaz, ez nagyon sok, mondám neki, de ő azt felelé: hogy petitből 3 napi munkája ez a szedőnek — 4. 5. napa kétszeri correcturának kell, az 5-dik nap a nyomtatásnak, a 6-dik száritásnak. Így szóla tovább: ha garmondból szedődne, több lenne egy ívvel, ugyan annyiba jönne, hogy csak a papiros miá esik drágábbba; ezt pedig javasolja, mert így annál tisztábban készül, és kevesebbet is nyom a postán.

4-o. Próbálta a kimérést petitből, fél ívre nem elég; próbáltuk 1, árkusra azaz 12 columnára petitből, így sem

megy. 13-ra igen. Ezt tanácsolja tehát, hogy egész könyvformában adassék ez, t. i. az első columna legyen egy vak, vagy minek nevezik, titulussal, mely ne sok sorokból álljon, hanem mintegy külső titulusa az egy ívnyi könyvnek, p. o. valahogy ilyformán:

Foglalatja

a

S A L L U S T

fordítása

E l ő b e s z é d j é n e k.

A második columna üresen maradna, a harmadik columnán kezdődne az Előbeszéd, titulusan kezdve, s folyna ez egész a 15-ik lap végéig, a 16-ik lap ismét pusztán maradna, ha leférne a 15-ken. — Ezeket terjeszti hát ő a Tek. Úr eleibe; én pedig minden igyekezetemet arra fordítom, hogy kommáról kommára observálván a Tek. Úr írása módját, ezen jelentés gyanánt szolgáló első ív minden hiba nélkül maradjon. Ami engemet illet, én késui egy perezig sem fogok a Tek. Úr szolgálatára — nem fogom a dolgot halasztani.

Az új leírásban a 6-dik lapon egy szót kihagyott a Tek. úr ezen másodszori leírásból, t. i.: Neque vero Sallustium, politissimum auctorem, Ciceroniani rejiciunt, sed anxium illud atque insititium dicendi genus, sed multa superstitiosa verba. — NB. ez a szó *dicendi* van kihagyva a második leírásból. Ezt én vettem észre, közlöttem oztán a revisionálist Grófom ő Ngával is. Nagyon fogunk vigyázni nehogy hibák esúszszanak bé a munkába.

Nem mer ő hát addig a szedéshez hozzá fogni, így szól a typographus, míg a Tek. Úr kezeírását nem láthatjuk, megállapodik-e a 34 fton, nem-é? ő 24 ftnál (alább) petitből nem akarja tenni a dolgot, a papiros pedig 10 ft lenne. Mihelyest, mentől elébb, ezen meghatalmazást tenni méltóztatik a Tek. Úr, én erősen sürgetem, hogy azonnal kezdődjön a szedés, s a correcturát én oztán fogom vinni — kétszer. Méltóztatassék hát a Tek. Úr engem mentől elébb tudósítani.

Ez éjjel irtóztató idő volt, úgy hogy ma nem csak havazó szeredára keltünk, de havazóra is, olyanra pedig, mely még városunkban is majd meglábolthatatlanná tette a menést.

Innen félek, hogy az újhelyi piaristák otthon találtak maradni, jónak vélem hát ezen siető levelemet prof. Kézy és Nádasckay urak által küldeni.

Az első Előjáróbeszéd is hadd maradjon nálam a Tek. Úr rendelkezéséig.

Alázatos tisztelettel maradok
a Tekintetes Úr

alázatos szolgája
Dáhlázy Mihály.

Ezt írásm 3-ia Martii délután. Prof. Kézy úr holnap indul, nagyon kérem, hová hamarább küldje át a T. Úrnak.

Édes kedves barátom!

Vettem minden írásaidat, s nagy gyönyörrel olvasgatom — nem fognak elveszni. Sallustodra írott Előbeszédedet legalább is háromszor átolvastam a legnagyobb figyelemmel, — de én ezen remek munkát és Sallustodat is recensálni akarom, de közölni fogom előbb veled recensiómat. Zseni egészes. E napokban indulok Sz. Mihályra. Sok activitas, sok hűség van Dolinszkyban, sed deest iudicii maturitas, et deerit etiam míg meg nem házasodik. Eleget unszolom, de még nem jött kedve — ő is azok közül való, akik magokat okos embereknek tartják, mert a harmadik consequentiáját látják valaminek, de már a negyediket nem látják — ő is majd megéri. Ha te tudnád, barátom, mennyi kárt tettek már nekem ezen magokat okosoknak tartó emberek! Tudom én azt, hogy nincs tökéletes ember, de a csak mégis igaz, hogy nem szabad a máséban engedetlenség által kárt tenni. Én Kantalit nem azért küldtem el, mert hiú és pattogó volt — mert ezt energiája alkalmasint helyre hozta: — hanem azért, mert ravasz és szemfényvesztő ember volt, és holott észre vehette hogy keresztüllátom, mégis teljességgel csak jelét sem akarta annak adni, hogy javúlni kíván. Egy írást akartam vele aláíratni, melyet minden emberséges ember

aláírt volna, de ő nem akarta, hogy intra dominium (mert *ha extra dominium akarta volna, igazsága lett volna*) köztem, principálisa közt, és közte, tisztartóm közt, a szolgabíró legyen mindég a bíró, és ezt Szabolesban akarta; elbocsátám hát a bolondot. A Dessewffy familiát, mely a birtokra nézve legelső Szabolesban, gyűlölik a szabolesiak, kivált a magistrátus; de ez a magistrátus már régen apud Patres Conscriptos fog lenni, mikor a Dessewffy familia még mindég viragozni fog Szaboles megyében. Nem a hypochondria szól belőlem, kedves barátom, hanem ezer dátumokkal behonyítandható igazság. Liberi esse volumus, et nescimus esse iusti. Azt hányjuk p. o. szemére az udvarnak, hogy nem tart diétát minden 3-dik esztendőben, amint a törvény tartja, mi pedig úgy ragaszkodunk a hivatalokhoz, melyeknek viseléséhez nem tudunk, hogy mindent elkövetünk, hogy a törvény kívánsága megszegődjön, és hogy restauráció ne tartassék minden 3-dik esztendőben. Lehetetlen becsülnöm hazámfiainak nagyobb részét a kimondhatatlan alávalóságok és következetlenségek miatt.

Vale.

Kassán, hánvas szerdán, félig almosan, 1824.

hív Pípszed.

CCLXXXIV.

Széphalom, mart. 4-d. 1824.

Tisztelt barátom,

Ezen órában érkezik haza Eperjesről ispánom. Bodnárunk, Kolbásán lakó Deák György, teljességgel nem akar menni, holott előbb megígérte hogy megyen. Meghagytam tehát az ispánnak, hogy Sóváron fogadjon számodra egyet. Volt Sóváron, de szerencsétlen időben; mert farsang farka évén, minden ember a koresmákon volt. Így tehát Eperjesen

igyekezett szerezni egyet, és kapott. Buri nevű bodnár, az orosz templom fő szomszédjában éjszak felé, megígérte, hogy szólni fog veled, s megyen Sz. Mihályra, vagy talán fiját küldi: de előbb tudni akarja, hogy hány új hordót akarsz ezen pénzért és conventióért vele csináltatni. Ő azt akarja hogy határozassék meg a csinálendő hordók száma, s ami azontúl lesz csinálni való, egyezés szerint fizetessék neki. Ezt sietek bejelenteni, de perceptor Dolinszky úrnak is megírom ezen postán (az holnap indul, mint ez a levél), hogy tudja, mi van a dolog. Nem értem ezeket az embereket; minden panaszkodik hogy nem élhet, és mégis ily jól dotált hivatalt elfogadni vagy nem akarnak, vagy midőn már elfogadták is, azért nem mennek, mert a hegyek közül nem akarnak a sík földre költözni. Ezzel menti magát Deák György is Kolbásán. Véghetetlenül sajnálom, ha valamely alkalmatlanságot szenvedne gazdaságod, valamint már azt is nagyon sajnálom, hogy annyi bajaid s kedvetlenségeid ezen jelentésem által szaporodnak, s vígasztalhatatlan volnék, ha oka volnék mind ezeknek. Magam magamat nem vádolhatom.

A te igen nagy tisztelőd theol. doctor és prof. benedictinus áldozópap *Guzmics Isidor* Pannonthalmán, azt kérde tőlem, ha való lehet-e hogy Zemplénbe is általhatott az olasz carbonarismus, mert az ő tájékokon Győr körül az a hír szárnyalgat. Megírtam neki világosan, hogy az gonoszúl terjesztgetett mese. Nincs nálunk senki, aki egyebet akarjon mint a törvényt, noha nem tagadjuk hogy szeretnénk ha a diétai elahorátumok tanácskozás alá vétetnének, s király és haza azt szálná meg, amit a közjó kíván. Rendes, mondán, hogy aki Napoleont nagynak néző, mintha azt lehetne tagadni, azon gyanuha vétetik, hogy az ő jobbjágya akart volna lenni, s azt óhajtotta, hogy hazánk francia provinciává váljon. Avagy nem másolgatott-e maga a mi uralkodásunk is holmit, amit a francziák hozának be? — Amadéval rúttól hánának a szalaiak, s szemére veték, hogy con amore vitte a commissáriusi méltóságot.

Hétfőn egész nap felvalék a kertben, de másnap a rút idő ismét ágyban tartóztata. Megúntam a fekvést, de kéméltem magamat, Szükség van rám. Sógorom előné gyermekei-

met, ha nem élnek. Oly dolgokat tőle nem vártam. Én nem szeretnék olyannak találtatni, mint amilyenek revelációja mutatta. Aszalay úrnak most küldék fel holmit amit ez *borzadással* olvasa. Barátom, egyikünk vagy másikunk, ő vagy én, halva maradunk a pennaduellumban. El fogsz esudálkozni hogy ily ember nem pirúl becsületes emberek közzé lépni. Még nincs ideje hogy elmondjam, s nem fogom soha, ha az észnek enged. De a tompa emberek szintoly makacsok mint az eszesek, s talán még inkább. Nagyon kérlek, e leveletem égesd el mindjárt, hogy ha megelőztetik általa a gyalázat, senki ne tudja.

Midőn az ispánom ment, oly sok dolgom volt, hogy semmit nem írhaték. Ne vedd azt nekem balúl, hanem a környülállásoknak. Rövid vagyok most is, mert Aszalay úrnak kell készítenem az allegatiót a holnapi postára. Elj oly haldogúl amint Te, amint az a lelkes asszonyság, amint azok a szeretett gyermekek, érdemlitek.

CCLXXXV.

Tisztelt kedves barátom,

Most veszem a Zseni levelét és a Dúlházyét, reggeli hat órakor. A posta Velejte és Szinnye felé ma indul. Engedd hogy a kettőnek általad felelhessek, mert utolsó leveleimet sem egyik, sem a másik nem értette.

Zseni nem olvassa gonddal leveleimet, vagy az öröm zavarja meg. Két dolgot nem érte: 1) hogy a Vajda-Hunyad képével mit csináljon, 2) hogy melyik az a levél, amelyet neki valakinek által kell adni.

Az elsőre a felelet ez: adja által azt a principálisnéjának, Comtesse Virginiének kedveskedésképen. Jó az hogy a kép akár Kassán, akár Szent-Mihálytt függjön, hol mind két helyen sokak fogják, ha fálon függ, láthatni.

A másik kérésem az volt, hogy leveletem mélt. Szeren-

cayné asszonynak adja által. A levél bizonyosan a pakétban volt, az itthon nem maradt, féltő hogy Zseni hullatta el. Zseni tehát írja meg nekem, ha azt általadta-e. Egyéberánt én ezt az asszonyságot azon levelemben arra kérém, hogy a sógoromat és sógorasszonyomat hajtsa az amicára. Most nagy okok van hogy azt magok keressék: én pedig az amicát most is, mint eddig, mind kérem, mind offerálok.

Dúlházy úrnak is kell küldenem tudósítást, és magyarázatot. Engedd hogy azt ezen levelem hátulsó szélére írassam.

Zseni két tusch rajzolatot küldd nekem. Látod, édes barátom, hogy én Comtesse Virginiének mit köszönhetek. Ezen szeretetre méltó gyermek nélkül Zseni azt soha nem tudta volna, s most már csak folytatni kell a szerencsés kezdetet, ha patvariájáról haza hozom. Hát lelke hogy emelkedhetett a mélt. Grófné s a Comtesse látásában, hullásában. Egész élte szerencsáját Zseni a Te háznak fogja köszönhetni.

Élj szerencsésen. Fogadd el az én atyai köszöneteimet. Ez idén, úgy hiszem, vége lesz nyomorúságomnak. Örökös tisztelettel maradok.

22-d. mart. 1824.

Gyűlés nem volt Újhelyben. Lónyai beteg Deregnyon. Magához citálta a viceispánt, 9 szolgabíró, 3 esküdtet. Ez minden újságunk.

Altissimo jussui regio per Illm. Dn. Commissarium Regium in redditis mihi gratiosis suis Literis intimato subditali cum reverentia obsecutus, fide et Deo et Summo terrae Principi debita testor, me 18-a aug. a prox. praet. serius quam par erat, in palatium Congregationum intrasse, et cum per densissimam congregationum catervam ad solitum locum pervadendi mihi impossibile fuerit, in extrema palatii parte, duas inter fenestras constitisse; unde nec audiri quidquam praeter confusum clamorem, nec videri praeter terga aliorum

potuit, ut brevi postea ex palatio exire dehuerim, atque dum ibi morarer, tempus omne familiari sermone mihi absumentum sit. Conferentiis unica tantum vice interfui, neque hic in cubiculo Conferentiae habitae, sed ob amicos a longiore tempore mihi non visos, in vicino. Hoc est omne id, quod in puritate conscientiae affirmare sustineo.

Széphalom d. 23-tia martii 1824.

Franc. Kazinczy.

CCLXXXVI.

Kassa, aprilis 6-d. 1824.

Édes Édesem!

Nem 14, hanem 6 sorban feleltem volna L. . . nak, ha semmit se szólottam legyen a gyűlésen — de, így, nem tudván, nem küldik-e egyenest Bécsbe a feleletet, nékem, szószóllónak, úgy kelle felelnem, hogy akár küldik, akár nem, senki se veszedelmeztessek. Megküldi neked Dúlházy feleletemet; böheségedre és barátságodra bízván, kivel kellessék azt közlened, kivel nem. Hihető, de nem bizonyos, hogy L. . . nak küldték meg onnan felül a kérdéseket, és rá bízták, kit és hányat kérdezzen ki. A czél talán az, hogy mind ő, mind más némelyek compromittáltassanak, vagy pedig épen az ellenkező — hogy t. i. nagy kárna történjék, s a hívség álorenzásai mondassák: ime mennyi embert kérdeztünk meg, még se süllhetett ki semmi is. Az is meglehet, hogy egy-két áldozatokkal akarják némelyek szerencsétlen következtetés tanácsadásaitak takargatni. Akármé, vagy hazugság, vagy igazság, vagy ysemmi, sülljön ki amyi külön-külön vallástételekből: könnyű lesz rá fogni s azt mondani „süll ki — a főbb bizgatók ezek.“ Ezeket hát nem lesz szabad az ország gyűlésére küldeni, vagy nem lesz nekik szabad a vármegye gyűléséhe menni. Az elijesztett nemzet eddig is gyávásko-

dott, s ezután még inkább fog — majd hát eltűri azt is, valamint Czindery hazatérését elszenvedte. Hiszem ez csak egyes személyt illet! Az irigység, a rosszakarat segített a gyávaságot, az előre nem látás még inkább fogja keseríteni a haza ügyének védelmét; így a megszakadások közt észrevehetetlenül lerázhatatlan íga alá jövend a haza, és a honyi szabadság, mely csak ott állhat fel, hol az egynek sérelnét is mindlegyik szívére veszi. De erről elég. Én minden esetre kész vagyok. Úgy is vége vagyok ott minden szabadságnak, hol a státus végzéseit ennek vagy annak merik tulajdonítani; az csak olyan alkalmasint, mint ha valakit kérdőre vennének, mert esőt vagy rossz esztendőt vagy háborút jövendőt, s eltalálta.

Elfelejtém miap említeni, hogy hosszú instructiómat (ami tisztségen kötelessége lett volna) már régen, még Kartali alatt rövidbe fogtam, azaz: kivonások mellett kurta somáztatokra szorítám; úgy hogy alandó alkalmatosságokban mindjárt tudni lehessen: hol és mit kell keresni a nagy instructióban? és magát, a szerint, mihez tartani; így tehát az instructio hosszúsága vádja is eldül, és nem nyom. Be szép dolog az: szolgálni, fizetést venni, és mégis azt akarni csinálni mindég a máséban, amit ő, fontos okoknál fogva, nem akar tétetni; azután pedig minden hibáinkat és minden károkat, melyeket annak teszünk kitől fizettünk, az instructió hosszúságára tolni! Ha pedig nem lenne körülállás az instructió, és minden esetre, annyi tapasztalások után, előrelátósággal készítve: akkor azt mondanák minden elkövetett hiba és következő kár után: mit tehetünk róla, miért nem volt erről semmi az instructióban!

Lyányod egészséges. A barátságos egyezés dolgában írni fog neked Szerenesyné. Ő arról épen úgy gondolkodik, mint én: ha Te sógorod méltatlanságait el nem felejtod, ő pedig fájdalmaid kitöréseiről meg fog emlékezni, úgy soha semmi sem lesz a barátságos egyezésből.

Ímé egy kis versezet Horác után. Ekkép mulatom magam mikor rá érek, így aczélok a sok méltatlan bajoktól ostromlott, de le nem vert, lelkenet!

Vale, coreulum!

Gróf Telekinck könnyű szökésű verseire, melyekben a *víz* dícséri, hasonló versezethen igyekezém felelni; én a *hort* dícsérem. — Most Cicerót olvasom de Republica. Majus Angelo fürkészte ki a vaticáni bibliothekában. Hány egészen ép munka nem ér fel ezen esonkával!

Elofvasta nekem fiam Aurelius hozzád írt levelét; látván abban szerénységét, semmi jegyzést nem tevék. Engedj meg neki; minden olykor-olykor szerencsés felfogásai és tekintetei mellett, nem lehet még most tőle azt az elnevérettséget kívánni, melyet remélhetünk.

Jövő hétfőn kezdi Werfer szedni Sallustod Előbeszéljét.

Vale, iterumque Vale

hív Pipszed.

ÜJESZTENDEI ÓHAJTÁSOM.

HORÁCZ UTÁN.

EPISTOLÁI I-ső KÖNYVÉNEK XVIII-ik LEVELEBŐL.

A V É G E F E L É

INTER CUNCTA LEGES, ET PERCUNCTABERE DOCTOS etc.

A. Olyson, január 1-ső napján 1824.

Azt kell olvasnod, bölesektől azt tudakoznod,
Könnyededen koridat mint kell áltsiklani tűnve
Hogy ne szünet nélkül bizgasson s tépjen a vágyás.
A nyomorult! s félés vagy a kised tárgyi reménység.
A tudomány közöl-e virtust vagy az indulat inkább?
Vaj mi lobaszt gondot? hogy léssz tenn szívi barátod?
Nyugtát-e oly tisztán a dísz s a drága javacska,
Mint a kerengő ösvény, mely, rejtve csalóka homályba
Éltedet, árnyékban, gond nélkül szökteti bátran?
Én valahányszor ugrom frissítő Ondva vizembe,
Mely dértől remegő Olysonmat gyakran előnti,
Erzed-e mit kérek csendes szívenem az égtől?
Légyen a mim most van, kevesebb is, kényre magannak
Élhessek csak hogy míg tart és tetszik az égne.
Kölesönzőim jók legyenek, hiszen értik a kornak
Ok bajait, tudják hogy nem fényüzte pazérlás
És nem vétkeim oly terhessen tettek adóssá.

Légyen egészséges párom, jó gyermekim épek,
Honnom hálásabb dolgos Széphalmim iránta.
Egy-két jó könyvet s cseséget egy évre valót is
Kérnék még Zeüsztól, ki a kellót adja, ragadja,
És tilthatja, nehogy másoktól függjön ebédem,
S óráim kétes habzással folyjanak. I s t e n !
Adj napot, adj kenyeret, lelek én majd lelki nyugalmat.

HORÁCZ LEVELEI.

KIS JÁNOS SUP. pag. 261. 262.

Tanuld szüntelenül a régi s mostani
Bölcséktől étedet boldogúl nyújtani,
Nehogy telhetetlen reménység s félelem
Zaklasson, vagy egyéb hiú gerjedelem.
Tanuld mi a virtus? hol van oskolája?
Velünk születik-e? vagy az ész munkája?
Mi kevesebbíti szíved aggodalmát?
Mi teszi híveddé? mi adja nyugalmát?
A bájló kincs-e s a dicsőség fénye,
Vagy a bölcs csendesség elrejtett ösvénye?

Én ahányszor látom vizét Digenczjának,
Mely földét itatja fagyos Mandelának,
Mit gondolsz, barátom, mely érzékenységből
Szendergek? mely kérést küldök fel az égbe?
- Ahogy csenddel bírjam csekély értékeket,
S magamnak élhessem, amíg tart, életemet;
Legyen könyvem, legyen egy-egy esztendőre
Gondtól mentő kenyér eltéve előre.
Elég Jupitertől oly dolgokat kérnünk —
Melyekhez nem lehet nála nélkül férnünk :
Vigyázzon éltetüre s eltáplálására;
Gondom lesz magamnak szívem nyugalmára.

ÉDES GERGELY. pag. 223.

Mindenben törvényt tarts, és tudakozd okosabbtól.
Mint lehet életedd' csendessen tölteni mindég.
A mindenkor üres kívánság, a remegő gond
S a nem igen hasznos dolgok várása ne nyomja
S hányja setétes eszed : virtust természet ajánl-e
Vagy tudomány készít, s a gondot mik kevesítik,
És mi szerez kedves csendességet : nyereség-e
Vagy tiszttség, vagy is oly ösvény, mely rejtve visz élni?
Amikor engemet a Digencz, Mandéla folyója,
Tiszta hideg vízzel borzaszt s újít, miket érzek?
Mit gondolsz s mit vélsz, hogy kérek, Lollim, az égtől?
Hogy legyen amim van, s kevesebb is, csakhogy azon kort
Melyet adand, ha adand, töltsen kedvemre magamnak ;
Könyvem elég legyen és esztendőnként jövedelmem,
Hogy ne habozzak, időt kétségeskedve reménylven ;
Adjon egészséget s eledelt Jupiter mikor adhat
És vehet. Ezt kérem; szerzek magam én helyes elmét.

(A melléklet.*)

Dubitabam initio, num propositae Quaestiones ad me
directae forent? quum honore Suae Mattis SSmae Camerarii
insignitus non sim, et verebar, ne arrogantiae arguar. offi-
ciosum scriptum ad me directum existimando, in quo titulus,
qui mihi non competit, mihi tribuitur; sed postquam meam
erga Suam Matrem Smaam et leges Patriae inseparabilem
fidem consuluissem; credebam, innocenti, et pro me honori-
fico errore Dni Commissarii Regii a demandata per Suam
Matrem fassione quo ocyus praestanda me impediri non debere.

Ad 1-um punctum. Non solet, nec solebat unquam
apud primarium Duum V. comitem conferentia celebrari,
nemo eo invitatur, qui vult, venit, qui vult, abest. Ex huma-
nitate, salutandi V. Comitis gratia, jam iste, jam alius ingre-
ditur, et ad habitum vel diutius moratur vel discedit. Nullae
ibi deliberationes aut consultationes. Venientes, praesentes

*) Gr. Dessewffy József felelete a kir. commissarius Lónyay Gábor kérdéseire 1825. (Kazinczy F. jegyzete.)

abcentes se invicem salutant, inter herbae Nicotianae fumigationes colloquia seruntur. Statuta nec fiunt, nec fieri possunt. Cum solita Hungarorum libertate, velut in qualicumque confluxu, jam unus, jam alter loquitur, nunc de privatis, nunc de publicis negotiis, jam ad unum, jam ad plures aut pauciores, iste narrat, ille ratiocinatur, et quisvis vel loquitur, vel tacet, vel auscultat, atque prout libet, jam sedet, jam stat. Loci capacitas tam exigua, ut non putem, quod 12-am partem universorum Statuum Cottus Zempleniensis caperet. Portae cubiculorum nunquam oclusae sunt. Nemo arectur, nemo vocatur. — Ad salvandum V. Comitem comparens, referunt hominibus cubiculum reperi, quod jam tunc variis mixte loquentium vocibus resonabat. Non memini, a quocumque demum illegalem aut indecentem sermonem habitum fuisse.

Ad 2-dum. Cum fatentem de positiva scientia loqui oporteat, et eorum, quo videmus, praesertim post effluxos 7. menses, longe tutior recordatio sit, quam eorum, quae loquebamur, aut quae audivimus, fateri debeo: quod postquam (licet brevis et exili corpore sim) nonnisi cum diuturna et maxima difficultate in magno sessionali cubili, quod jam tunc hominibus refertissimum fuerat, ad mensam, ubi sedes locatae esse solent, pro obtinendo aliquo loco tandem penetrassem, solitam sedem praesidialem, ligneorum brachiorum substaculis fulcitam, non viderim. In ejus loco ordinarium parvum sedile conspici poterat, quod an aliquis occupaverit, nec ne? profecto non recordor, sed vidi, non adveniente in sessionale cubile Dno Commissario Regio, Status Universos ab Ord. Dno V. Comite, tanquam in absentia Supr. Comitis aut ejus Administratoris, legali eorum praeside, per acclamationem praesidium geri voluisse ad exaudiendum altissimum Paritionale Mandatum, de ejus specifico contento ante factam publicam ejus in Congregatione perfectionem Status notitiam necdum habebant, nec habere poterant, id tamen eos non latebat: quod Ord. Dnus V. Comes ad mandatum Dni Commissarii Regii, relate ad eadem duo objecta super quibus deliberatio vi legum pure ad Diaetam, aut, quoad militaria quoque subsidia in casibus certis, ad Concursum etiam Palatinalem pertinere potest, ante publicam adhuc in

Congregatione altissimarum Paritionaliū perfectionem, sub ipso Commissarii Regii praesidio celebrandam deliberativam conferentiam et congregationem, indixerit.

Ad 3-tium. Protocollum omnia resultata continet, quia tamen per positas Quaestiones, quomodo haec resultata evenerint, sciri desideratur, ego autem, nonnisi ea, quorum recordor, et quae scio, dicere possim, fateri debeo: quod ad id: An Ord. Dnus V. Comes ante vel post Decreti Paritionalis perfectionem insinuaverit Statibus commissum sibi fuisse per Dnum Commissarium Regium, ut quam primum Benignum Paritionale Mandatum publicatum fuerit, id eidem e vestigio notum reddat? non me sciam reflectere, sed cum id, uti ex posita quaestione patet, non Statibus, verum Ord. V. Comiti per Dnum Commissarium Reg. demandatum fuerit, Dnus Ord. V. Comes autem ob plenitudinem cubilis sessionalis, (quod, licet jam et prius mirum in modum hominibus stipatum fuerit, semper adhuc magis magisque replebatur) se tum quoque, dum aegre assurrexit, vix inovere, eo minus egredi potuerit; Status vero contextu Paritionaliū cum eurrentalibus et invitatoriis Congregationem indicentibus praefigentibusque combinato manifestius adhuc cognoverint, de tyronibus et de mutanda, quae actu vigeat contributione in congregatione Cottus agi, intendi, haec autem objecta, vi apertissimarum vigentium cardinalium legum eo pertinere non possint; de his objectis deliberare proin in praesentia etiam Dni Commissarii Regii deliberare se posse eo minus eensebant, quod senserint, nullum alium resultatum evenire valere, quum ut prioribus inhaeretur, et sensa legalia priorem determinationem confirmantia, coram Dno quoque Commissario Regio depromantur. Clarum itaque est: quod ex summa potius erga Principem observantia et veneratione objecta haec in praesentia Dni Commissarii Regii tractare noluerint; debuissent enim ei et coram eo, jam unus jam alter, jam plures, jam omnes, a parte declarare, quod quancumque pro fide sua erga Principem Mattis Suae Smae desideriis satisfacere cuperent, legibus tamen prohibeantur qualemcumque passum facere, ex quo quacumque demum ratione, activus et voluntarius eorum consensus lapsu temporis

vel a procul deduci posset. Talem autem declarationem scripto et per traditionem protocolli Dno Commissario Regio facere, venerationi suae erga Principem ejusque dignitati convenientius existimabant, quam quaestionata objecta, candidis quidem et legalibus, sed in praesentia jam secundi Dni Commissarii Regii quoque, publicis liberisque oratorum sermonibus doloribusque committere. Indubie et manifeste delicata haec Statuum intentio se prodidit, praesertim postquam paulo post initium sessionis, propositio per Ord. Dnum V. Comitem facta, Dnum Commissarium Regium ad sessionem per deputationem invitandi, una cum alia propositione a me profecta, ut adminus Dnus Commissarius Regius, ne dici possit, quod Status et OO. regia Rescripta audire noluerint, pro rescriptis his, medio ordinarii Dni V. Com. communicandis, exoretur, utraque, eo ex eodem fundamento semotac et dilatae fuissent, quod protocolium nedum redactum sit.

Ad 4-tum. Ad puncti hujus fere omnes quaestiones jam in superiori respondi. Apparuit ex meis responsionibus, in qualium perplexitate Status fuerint, ne ex una parte renitentiae vel non debitae erga Principem venerationis et fidei, aut defectus obsequii argui possint, ex alia vero, per aliquem activum et voluntarium ex sua parte actum, in clarissimas ac cardinales Regni leges vel a procul impingere videantur. Advertet omnis aequus rerum et adjunctorum aestimator, quod Status Cottus Zempliniensis, quibus hoc amaritudinis poculum quasi pro coronide in Regno propinatum fuit, non ignorantes ea, quae alibi in aliis Comitatus gesta sunt, eundem illum gremialem suum, qui inter nos natus, et educatus, quasi ex sinu nostro emersit, tironum stationis et mutandae vigentis Contributionis introductorem et executores sciendo; in longe tristiore et miseriore situationem conjecti fuerint, quam aliorum Comitatum Status et Ordines, et quod nihil superfuerit, quam cum summa erga Principem reverentia ac fide, strictissime legum anchoram corripere et amplecti, atque hinc factum est: quod in miserrimo hoc rerum situ, inter amantissimi Principis et legum amorem projecti, tam amicorum quam inimicorum interpretationes timentes, legibus haudquaquam vetitam, usu seculorum firma-

tam, per SS. et OO. diaetaliter congregatos desideratam, per ipsum Augustissimum Regem Leopoldum II-dum non pro illegali, sed non nisi pro supervacanea declaratum correspondentiam, eo solum fine, uti et protocolium docet, in hoc casu extraordinario ex sua parte cum aliis Comitatus exercere cupierint, ne acta ipsorum obliquis interpretationibus in malam partem detorqueri, et per non raro mendacem famam pro illegalibus publicari valeant.

Ad 5-tum et 6-tum. Dno Commissario Regio ingressu suo redactionem protocolli turbante, accidit ut propter stipatam in magno sessionali cubili hominum multitudinem, ob quam nemo nec antorsum, nec retrorsum, aut sive ad unum, sive ad aliud latus se movere, si antem sedebat, vix assurgere poterat, idem Dnus Commissarius Regius fere medium quadrantem horae insumere debuerit, donec ad V. Comitis sedem penetrare potuisset. Spatiosiore prout est corpore, tardius ingressus naturaliter majores adhuc difficultates expertus est, quam dum, longe prius initio statim sessionis, ego exilis intrassem. Non igitur voluntaria et moralia impedimenta, sed inviolabilis impenetrabilitatis corporum lex obstabat, quo minus in tam densa hominum caterva, viam facilem sibi parare, et primum locum occupare potuerit, etsi imprimis Ord. Dnus V. Comes omnimode conatus sit, locum ei praebere. Sensi, sedens, quemadmodum a latere et a tergo meo se omnes attenuare commisi sint, et per hunc nisum nos sedentes paene oppresserint. Quamvis tertius a dextra V. Comitis sederem, non queundo me mobilem reddere, non poteram respicere, atque videre, quid post me a latere factum fuerit. Non video cur opus sit supponere, quod aliquis Dno Commissario Regio viam praecloserit; ipsa hominum multitudo invita quoque praecclusit. Inde ab ingressus tempore Dni Commissarii Regii, ut primum ab adversa parte a densissime in altioribus subselliis stantibus conspiciebatur, a portis, fenestris, et fornace, ab iis, quos vulgo *kemenceze vármegyé* compellare solemus, uno quasi ictu prorumpentes, tam inconditae, continuatae, et inintelligibiles vociferationes sessionale cubile acriter perstreperunt, et manuum motitationes auram agitaverunt, ut nos quoque, qui compressi quidem

sed quieti et taciti sedebamus, repentino et indesinenter ruente vociferationum fragore, percussi fuimus. Non credo, ut sive Dnus Commissarius Regius, sive quisquam alter, vel verbum in hoc ingenti clamore intelligere potuisset; ego quidem fateor me non audivisse: quod Dnus Commissarius Regius sessionem solverit, totus adtonitus, viridem mensam, cui incumbere debui, ante me ita fixus, intuebar, ut diutissime nihil viderim, prout per totum decursum hujus fatalis scenae ob ingentem et confusum clamorem, nullius vocem distinguere, et nullum verbum intelligere poteram. Quantus triumphus, reputabam mecum, pro iis, qui nos livido oculo aut odio prosequuntur, libertati loquendi calumniam ingerent: verum iste, qui nos nunc hinc perturbat inintelligibilis clamor, non oratio, non loquela, sed strepitosissima vociferatio est! Postea, totus tristis, ad vicinum meum a sinistris Comitem Franc. Schmidegg conversus submissa voce in haec verba prorupi: dolendum, quod Lónyay ad Rescripta Regia communicanda protocolli redactionem non expectaverit. Non possum mihi hac occasione temperare, ne severum quorundam iudicium, quod saepe jam audivi, reprobantium Dnum Commissarium Regium, quod redierit, et non sibi potius sedem et locum nomine Regio imperaverit, mirer. Certum quidem est, quod Ssmum Suae Matris nomen, fluctus hos ad instar tridentis Neptuni repressisset, et confusissimas quoque has vociferationes subito in silentium vertisset, sed amabo, quis verba Commissarii Regii audire? quis intelligere? quis locum ei cedere, potuisset? Denique in naturali haec in his adjunctis animi perturbatione, quis vel hoc consilii caepisset, quod Dnus Commissarius Regius? Omnia iudicia in mitius vergerent, si animo et cogitatione ad eorum statum nos collocarem, de quorum animi sensu iudicamus.

Ad 7-num. Recedente Dno Commissario Regio, postquam confectionis et redactionis protocolli turbatione prius agitati deferbuerunt, et plures Oratores, inter quos et ego, extraordinariam hanc scenam vehementer improbavimus, multitudine, quae clamaverat, pronta et sincera poenitentia ducta, ad propositionem imprimis primarii D. V. Comitis unanimiter parati erant universi Status, orare Dnum Com-

missarium Regium, ut pro Rescriptorum Reg. publicatione redire gratiosedignaretur. Legatus enim his mandatis Statuum ad Dnum Commissarium Regium, Dnus Ord. Notarius. Cum magna et longa difficultate, postquam prius per valvarum portae reclusionem, aliquantulus pro momento effluxus multitudini per eos, qui versus portam ad Commissarium Regium ducentem stabant, praeretur, tandem discedere poterat et Statuum preces perferre, sed deinde, et semper adhuc, inter multa obstacula, cum magna difficultate reversus, responsum negativum retulit. Dnum Commissarium Regium declarasse: se neque hodie, neque cras in medium Statuum compariturum. Hoc responso contristatis Statibus, vis argumenti, cui correspondentia innitebatur, naturaliter firmari adhuc debuit, ipsa quoque novorum et impraevisorum adjunctorum necessitate.

Ad 8-num. Nisi id vocetur violentatio, quod apud Ord. V. Comitem, ii, qui plane eorum praesentes erant, et postea alii etiam, qui forte pro valedictione supervenerunt, cupiverimus, ut inhibitionem Dni Commissarii Regii protocolli ad Comitatus expediendi, una cum ipso protocollo, ejus jam plura exemplaria, ante inhibitionem adhuc, sed sine officioso sigillo et subscriptione, descripta erant, pro privata notitia, quisunque voluerit, nostris sumptibus nobis describi curare valeamus? de alia violentatione non meminimus.

Et haec sunt, quantum recorder, quae fassione completi scivi. Ex omnibus, quae me locutum fuisse, vidisse et audivisse meminimus, scio: nemini unquam in Comitatu Zempléniensi in mentem venisse, ut sive rescripta Suae Majestatis non audiantur, sive altissimis jussis Regiis, prout et subsequa testabantur, resistatur.

CCLXXXVII.

Tisztelt barátom,

Tegnap este adák kezembe utolsó leveledet, s az oltá mindég írom ami az általad is illetett ezikkelyre tartozik. Úgy ki vagyok fáradva, hogy a tollat alig bírom többé. Pedig a kassai mesteremberek majd itt mennek el, és ha a esomó le nem lesz küldve addig a zsidó árendáshoz, azt bizonyosan itt hagyják.

Én a sógorommal való dolgot elejétől fogva minden tanúk nélkül óhajtottam vihetni. Ha Pepi igazán akarja hogy meglegyen barátságosan, amit a bíró kedvetlenségekkel hajt végre, nem elég-e hogy nekem napot rendeljen Kázmérba, s én fiskális Zilay úrral, kinek modestiája ismeretes, és akitől nem tehetni fel hogy lármázni, veszekedni akarjon, megjelenjek? Várjon ő is maga engem a maga fiskálisával. Ott az archívum, ott a mappa, ott az emberek, akiket talán ki kell hallgatnunk, s oculatákat tehetünk valamikor szükség lesz. Hány osztály ment már így véghez? s nem így illik-e, mint bajainkat mással tudatni, mint más becsületes embert annak eligazításával terhelni, amit magunk igazíthatunk el, mihelyt akarunk?

Az a tisztelt asszonyság, akinek nevét leveledben említéd, engem arra szólít fel, hogy az ő házában, a Te, és az Aszalay úr jelenlétében tegyem meg a Pepivel való összejövételt. Tudod hogy én mind hármatokat tisztellek, és minden mértéken fölül. De kell-e ez? Pepi meg lenne pirítva, én pedig *elkészülve* szólnék, nem úgy ahogy óhajtok. — Hiheti-e azt fölőlem valaki, hogy aki 14 eszt. oltá nem fáradtam ki kérni az amicát, most, midőn az végre tölem elfogadtatik, magam én ne akarjam? hihetni-e engem annak hogy ne értsen, hogy a heveskedés, veszekedések, pirongatások, nem *ezéllhoz*, hanem *ezéllől* visznek? hihetni-e hogy én ne felejt-hessem a bántásokat, holott annak Miezihez írt két utolsó le-

velemben is oly szép jelét adám, hogy azt Pepi meg is köszönte. Barátom, amit szenvedtem, azt rólam az isten mindenhatósága sem veszi le, mert factum nem lehet infectum. De nem hátra kell tekinteni, hanem előre; ha Pepi akarja amit illik akarni, nem lesz panasza ellenem soha.

Amit az a barátnénk akar, én megtettem. Írva kértem meg Pepit az amicára, közölvén ideáimat is. A levél le nem peesételve ment ezen barátnénkhez, hogy lássa jól szólók-e, jót mondok-e, igazat kívánok-e. Pepinek feleletét várom; s ha meghív Kázmérba apr. 21-dikére, nála leszek, és látni fogjátok hogy nem ígértem többet mint amit tudok is teljesíteni, s hogy lelkem méltó a *Ti* szeretetetekre.

Minekutána tehát Te mindenkori kegyességed szerint az én javamat szívesen akarod; minekutána Miezi neked vér szerint való rokonod; arra kérlek alázatosan, szólj vele, s beszélld reá, hogy bajunkat végezzük el lárna nélkül. Ne gondold hogy ez a rettenetes haj, amelybe Pepi engem elmeríte, annyira elmérgesítette lelkemet, hogy én vele nyugalomban nem szólhatok. Két alkalommal láta engem úgy Miezi, hogy még az impertinentiát is nagylelkűséggel győztem meg, s bizonyossá teszem, hogy ellenem panaszok most sem lesz. Ha szavamam nem állom, veszítsem el teljesen barátságodat, mely életemnek nem csak igen szép szerencséje, de kevélysége is.

Gróf Aurélhoz írt, s régen készen álló leveleimet sohol sem találom; de megvan valahol. Add által azalatt szíves tiszteletemet.

Ápril 30-d. engem Majoros convincáltata Eperjesen. Elborzadtam a hírre. Elből ki kell vágnom magamat, de most nincs módom s időm róla szólani. Szegény gyermekeim! Ők szenvednek s pirálnak miattam. Ezt Pepinek szíven kellene viselni. Ha panaszt engednék magamnak, szólának, de ime jelét adom, hogy indulatomnak ura vagyok.

Éj helyben mások is azt tevék amit én.

Alázatos tiszteletemet s a leghálásabb kezesókomat ő Nagyságának a mélt. Grófnénak és Comtesse Virginiének. Ajánlom grátiájokba mind magamat mind lányomat. Örökös tisztelőd. Ápril 9. 1824.

Bécsből érkezett levelém szerint Ragályi József secundo loco van candidálva a kir. táblai assessorrágra, Szirmay Ádám bé sem méné a candidátióba.

CCLXXXVIII.

Széphalom, april. 28-d. 1824.

Tisztelt kedves barátom,

April. 15-d. írott leveledet, a Sallust' Előbeszédével, *tíz* nap múlva hozá el Kassáról hozzám a posta, holott Bécsből hét napra veszem mindég leveleimet. Nem a Sallust' Előbeszéde miatt, hanem leveled miatt szenvedem nehezen e késedelmet. Oh mely szép levélke az, és mint rázta meg minden fibráimat a Crenatius Cordus szava, mintha azt leveledben olvastam volna legelőbb.

Verba mea arguuntur: adeo factorum innocens sum.

Mely mai ember, s mely mai nyelvben, mondaná ezt ily szépen és ily erővel!

Szavaim vádoltatnak: oly igen tisztának mutatnak tetteim

— vagy mutat életem.

és mégis szebb magyarul mint németül:

Man beschuldigt mich wegen meinen Reden: so sehr schuldlos weisen mich meine Thaten. —

Tudod-e hogy nrnk Prágáig méné elébe Sándor esá-szárnak? Ezt bécsi levelekből tudom.

Édes barátom, még néked sem mondám eddig, de most kénytelen vagyok elmondani. Sógorom — hiheted-e ezt be-

esületes ember fölől? — hamisan esküdött a törvény előtt. Két hónapja hogy ezt a perhen megmutattam, és mégis borzadok az iszonyú tett előtt. Lásd mit eselekedtem: Amint revelátióját és liquidátióját Aszalay úr nekem megküldé, én csináltam egy két ivnyi hosszúsága allegátiót, azt Aszalay úrnak megküldöttem, de kérvén hogy tartsa titokban. Még többet tevék, s allegátiómban ez is van: *Legit hacc frater, antequam obtutui venerandorum Judicium substrata fuerint, atque per eum stabit* (Terentius phrásisa ezen rossz szólás helyett: *ab eo dependebit*) an in processu maneat, vel oblitterentur. Még többet tevék: Aszalay úrnak küldött pakétembe zártam egy levelet a sógorom eperjesi prókátorához, s abban ezt kértem, hogy a gaz tettet tartsa ő is titokba, de allegátiómat azonnal küldje a sógorasszonyomhoz hogy megelőzlessék. — Még ennél is többet tevék: Terézt kérem meg levelemben, hogy beszélje amicára sógorasszonyomat, és ez által a sógoromat, hogy ez az undok tett hírbe ne menjen, s Teréz véled szóla amint ő is írja. Te is írod, — s a sógorom még sem lép az amicára. Nem képzelhetem mint ront el engemet, és énvelem magát is. Istentelenség amit velem csinál.

Én régen bementem volna Kassára, hogy Majorossal végezzek, s az executiót megelőzzem, mely, amint írtam, május 14-dikére van rendelve. De pénzem nincs: a legiszonyúbb elakadásban vagyok. A sógorom csak húzni vonni akarja a pert, nem gondol azzal, hogy én és ez a sok gyermek, hogy az *ő jó testvére* a legnagyobb szegénységet, a legnagyobb elakadást szenvedjük, s a legnagyobb megaláztatást. A perjuriom, amit elkövet, *hármás*, és még kettőt elhallgattam; mindössze tehát *ötös*. Mondd el hogy tekintheti magát az ily ember. *Quis furor o Cives licrum praeferre pudori?* Én tragicus véget várok. Bár csak te valamit a sógorasszonyommal tehetnél.

Kérlek, ezen leveleimet égesd el mindjárt, hogy a sógorom gyalúzatjának tanija ne lehessen.

Bár csak Téged Kassán találhatnálak.

Ma az özvegy Gosztonyiné vala nálam. Én Mikóházára mentem ki, s épen akkor jövék haza, mikor fél akara ülni

szekerébe. Visszatért szobámba, s még fél óráig itt múltam. Nem valla semmit; de látom én hogy a Splényi ház az, ahol felőlem a legnevetségesebb hírek folynak, s felérem, hogy azok ott miért és ki által terjesztettek. Hadt örvendjen a sógorom ezeknek a nyavalyás örömeknek.

Gróf Aurélnak postán írtam gyönyörű levelére. Ah barátom, mely fiad van! még *töled is* irigylem azt. Annyi szenvedés után Néked asors legalább azt az örömet adá: nékem az az örömem sincs, hogy gyermekeim óhajtsom szerint neveltessenek. Zsenit Te mentél meg; az nem maradhat egészen hátra az ő Nagysága szeméi előtt s Comtesse Virgíniének nagy példáját látván. Nehezen tanul, de szíve (úgy hiszem) igen jó; én legalább mindég annak tapasztaltam. Ajánlj kegyességébe ő Nagyságának; Comtesse Virginiet kérd, hogy patvaristáját szeresse, s hídd, hogy valamikor Aurél jut eszébe, úgy döbben meg szívem, mint a szerelmes ifjúnak, ha lánykája nevét hallja. — Hic vir, hic erit, tibi quem promitti saepius audis.

CCLXXXIX.

Széphalom, júl. elsőjén 1824.

Tisztelt barátom,

Tegnapelőtt estve értem haza, s így csak 24 órája hogy itthon vagyok. Ma Újhelyben vásár van, s a kassai mestere emberek viszik leveleimet. Sietnem kell, és mely sokat kellene mondanom!

Debreczenben május 20-d. első dolgom az volt, hogy prof. Sárváry úr által magamat a Csokonai melyképéhez vezettessen. A fej feljebb van minden magasztalásnál; nem a Csokonai feje, de gyönyörű fej, s gyönyörűen dolgozva. De mely visszásság; mente, dohnány felöltve, a hűsztön, s minden nyakravaló nélkül, úgy hogy a nyak egészen meztelen.

Vedd már ezt a modern costumöt a testen, és azt az idealist az arezon, s azt a poetait a borostyánkoszorúval, mely nem a homlokot veszi körül horizontális vonásban, hanem a fül mellett megyen fel, mint az imperátorok fejeiken. Azért hogy némelyek modern costumban faragtatják magokat, Ferenczynek a poeta Csokonait poetai costumban kellett volna adni — meztelen karral és melylyel s horizontális koszorúval inkább, mint ahogy itt adá — volna ez nem oly vétek mint az elsőbb.

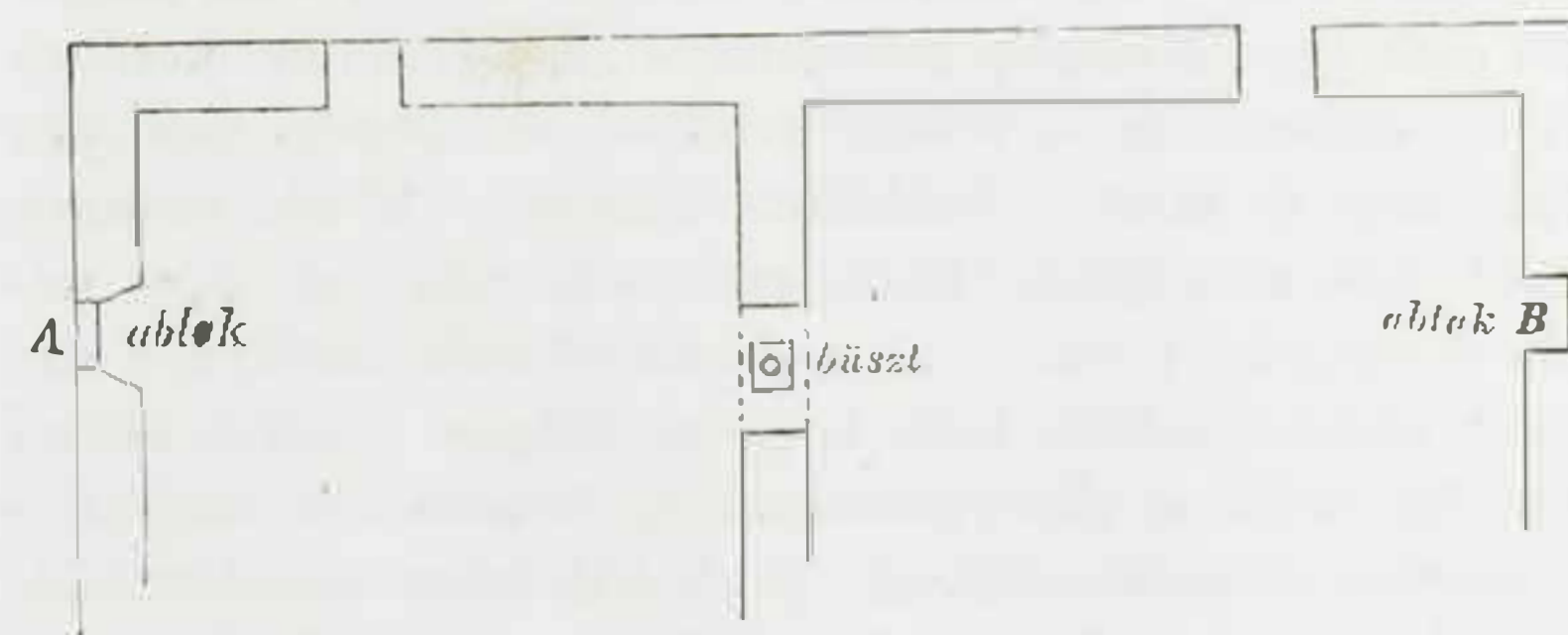
Valamely kulimázforma feketeséget kapott a kép az orr jobb czimpája mellett le a bajusz végéig; de az a folt nem nagy folt, és Ferenczy kivetheti ha haza jó Rómából.

Két ablak közzé állították, úgy hogy ezeknek egyike jobb, a másika bal oldalról veti reá az árnyékot és világosságot. Emellett fatálisabb gondolat senkit nem érhetett volna. De azt is ide kell tennem, hogy az alabastrom büsztre oly üveg tokot borítának, mint némely helytt az órák felibe látnak téve. Coup des Abderites. (Gyengén és kénélve mondám prof. Sárvárynak, hogy más hely kell a büsztnak, és vessék el azt a tokot, mert büsztt schol sem áll úgy, s a munka szépsége és nagysága az olyat tiltja. De úgy vettem észre hogy tanácsom nem lele javalást.)

A büsztt nem így áll két ablak közt:

hanem így:

telát az A. ablak is, a B. ablak is egyiránt creszti rá a fényt és árnyékot.

Sok efféle abderitaságok történnek Debreczenben és Debreczen körül. Csak képzeld templomokat, collegiumokat, s annyi pénzzel. Képzeld hogy Powolni Ábrányban a Szabolcs vármegyei főnotáriusnak Ördögnek egy 27 ölnyi hosszúságú kastélyt épít; láttam a rajzolat is, a munkát is, mert már fedél alatt áll. Az épület 4 oldala négy különböző ízlés munkája, az egyik görög, a másik gothicus, a 3-ik és 4-ik nem tudom mi. S a szélesség fala Giebeldach, azaz felmegyen a zindelyezet közepéig.

Septemvir Péchy Imrével voltam. Fris, eleven, egészséges. Superintendentionális gyűlésben is valék vele, hol neki a superintendentus az ülés elején gratulála új méltóságához: az amicus reconciliatus. Nevettem magamban a komédiát.

Gróf Csáky Sándor és Károly egy háznál lélének Váradon. —

Szánja-e Zemplén Lónyait? ezt kérdék.

Most igen! felelek, az *exitu bonus civis* értelmében. Meghorzadtak a szótól, s nem akarván lenni sub iudem tribibus azzal, aki így szólani nem bír, ott hagyának. — Magam is nevettem a bohó történetet, s azt vitatám Tiszánál, a Rhédey nagy kalapácsánál, hogy Lónyai nem egészen volt rossz ember, s életét nem rosszul rekesztette be. De tudod-e hogy a bécsiek *tudják*, hogy Lónyai a zempléni commissio felől másként referált a magyar cancellarián, másként a cabinetben? Ezt, úgy beszélnek, bizonyosan tudják a beszélők. Dellinger kánonokot köszöntém nevedben, de Varum püspököt csak egy pillantatig láthatám, s akkor midőn kezében vala a monstrantia, s felette a bihari substitutus viceispán Juricskay is tartá a baldakint úrnapiján. Későn mentem, mert előbb nem lehet. Pedig szerettem volna az egész misén végig jelen lenni. — Egy circulárét küldé széllyel a megyéje plébánusaihoz; inté, hogy az idegen dogmát úrnapi predikációjokban elő nehozzák: *elég dolgunk van nekünk a magunkéknak védelmezésével.* — A kálvinista papokat szállításra is hívja magához, s sok jót hallottam felőle. De fő gondja

a julnyájak szaporitása, in sensu proprio, non allegorico, — s igen igen jó asztalt tart, s maga rettenetesen sokat eszik amint mondják. — Rhédeynek nagy barátja, s mindég egy húron beszélnek a vármegye gyűlésein.

Mostani bihari útamat a Tud. Gyűjteményben fogod olvasni. De még egy betűt sem írtam.

Lyányom nem tette-e magát érdemlenné kegyességetekre? ezt szeretném hallani, tudni. Nem sokára nálad leszek, és Zsenit kedves principálisnéjától elhozom. A ti kegyeteknek is határ kell, az én alkalmatlanságaimnak is.

Ah barátom, mikor vergődhetem ki bajaimból? Ezt óhajtom mindenek felett. Sógorasszonyom egy rendes levelet írta a feleségemnek. Azt mondja hogy az oly irreligiosus embernek, mint én, semmi sem szent. — Felelek rá, s nem ingerelve. Bár magokba térhetnének.

Egy Bihar vármegyei kovácsmesterembertől ezt tanultam: *köszönöm alázatos szeretettel.* Barátom, mely szép szó. Ezzel rekesztem én is be levelemet. Éljen szerencsésen.

CCXC.

Kassa, júl. 7-d. 1824.

Édes kedvesem!

Tegnapelőtt jövék Ránkról, tegnapelőtt jött kezemhez leveled. Ránkon találám az inagyengült Menyhértet. Kiadott Paracelsuson. Egy ifjú eperjesi orvossal gyógyíttatja magát, ki Soos Pált a halál markából, Sándor asszonyságot pedig a kólikából kiragadta, levegővel kristályozván egybebonyolódott béleit, mintha nagyravágyó lett volna a szíves asszonyság. Több zemplényiekkal találkoztam Ránkon; vagy betegeskedők, vagy múlatják magokat. A vidék gyönyörű, a társaság mulattató, és megelégedésre folya egy-két napom.

Nem írsz semmit nagyváradi házadról. — Krajnyikó

hetegeskedvén, lányodat, szeretett hűgát, egynéhány napra elkéré feleségemtől, Ruszkán keresztüljöttében Szent-Mihályról; de megígéré Zseni legfeljebb egy hét múlva visszajövetelét; azonban még sincs itt. Írt neki már Virgínia, s pamaazli árvaságát, s még se jön; leányom búsúl, Zseninek pedig nincs hasznára a francia leczkék és gyakorlások félhenszakasztása, mert az elfélékben csak egy napot is elmulasztani veszteség.

Nem igen hihető Lónyairól a kétféle s egymással ellenkező felírás módja; azonban az igaznak csak többnyire, nem pedig mindig, próbaköve a hihetőség. Írt vagy neked vagy feleségednek (mert nem tudom bizonyosan) Zseni eránt feleségem. Én Bártfára megyek holnap vagy holnapután, onnan Olysóra, ahonnan Szent-Mihályra. — Írd le nekem solennia inferiarum, melyeket Lónyai emlékezetére akartok állni Patakon. Csak szépen hazudjatok, ha fogtok hazudni, vagy emlékezzetek meg az egyiptomi királyok sorsáról, kiknek sírjok felett a megkérdelhetetlen Jövendő a diszeket és átkokat különbség nélkül egyaránt szórta.

Isten hozzád! senki se szerethet Tégedet többet és jobban náladnál.

Pipszednél.

U. I. Goethe Divánját olvasgattam Ránkon. Valóban ritka hajlékonyságú elme; de nem tud rám ragadni ez a hajlékonyság — hidegen hágy, és úgy tetszik mindig, mintha hibázna valami, azonban nem tudom mi az, és jobb szeretem magamat mint őt vádolni. Már több ízben kérdém magamtól, mikép történik: hogy reám Goethe úgy nevezett objectum rajzolásai oly gyengén hatnak, holott a régi görögök tárgyfestő rajzolatjai még a német fordításokban is annyira elragadnak? Furesa dolog az ízlés! Én Goethét nem kisimított, hanem kisikárlott írónak tartom; végig esúszik lelkemen, és rajta schol sem akad meg ez a síkon esúszó. Úgy vagyok a nagyon szép arezákkal is, és százszor jut eszembe amit Winckelmannban olvastam, hogy t. i. a tökéletesen szép ábrázat (mert minden mozgás háborítaná rajta a csend harmoniás vonásait) nem lehet életindító, nem érzetingerlő, nem lélek-

ragadó; de azért borzaszt az arezvonaglás. Valahányszor szívemet és lelkemet egyformán akarom édes mozgásba hozni, vagy Homéert, vagy az evangéliomot kell forgatnom.

CCXCI.

Széplatom, július 14-d. 1824.

Tisztelt kedves barátom.

Tegnap jöttem néhány napi távollétem után Patakról, s itt találám az ő Nagysága a mélt. Grófné levelét, ma pedig a postáról a tiédet hozták. Nagyon meg vagyok zavarva, s neheztelek a Zseni tiszteletlenségén, hábitlanságán, gondolatlanságán, parasztságán, mert escelekedete mindegyütt. Comtesse Virgínie ír neki, s ő nem felel. Ki hihetné ezt? S ez nekem elég. Mert hatalán a beteg Krajnyikné tartóztatta is, ha talán oly dolgok történhetek volna is, melyek kimaradását menthették: hogy ő nem felelt, hogy jelentést nem tett, az nem talál meutséget. Nem oly gyermek ő, hogy fél ne érje, mely kegyesség az, s mit értemel ez a kegyesség, amivel ő esztendő oltá él; s mely kegyesség mind ő Nagyságától, mind Comtesse Virgíniétől, kit én nem víg kedvvel, hanem a legkomolyabb értelemben úgy szerettem volna a lányommal tekintetni, mint neki *principálisnéjét*. Tisztelt kedves barátom, engeddd tennem e kérdést: Esedezzél ő Nagysága előtt nem Zseniért, aki azt nem érdemli, hanem énérttem és feleségemért, kik felelni sem tudunk az ő Nagysága kegyességgel eltölt levelére, és nem tiszteletlenségből, nem hábitlanságból nem felelünk, hanem azért nem mert félünk hogy a feleletben úgy találhánk szólni, ami, nem értvén ezt a dolgot, a bajt nehezítené, nem könnyítené. Midőn magunk vétünk, ismerjük a tettet, s legalább megval-

lásunk enyhít a vétken: így annyira meg vagyunk zavarva, hogy nem is szólhatunk. — Majoros miatt is nekem mennem kell, s megyek. Úgy hiszem ő Nagyságának kegyességétől, hogy ha majd ott leszek, szóval fogom kipótolhatni amire most semmi szót nem lelek. A húgom háza annyi sok gondolatlan gyermek közt merő rendetlenség. Tudtam ezt, s ezért tiltám meg Zseninek, hogy az imnepeket, amint ezek akarják, ott ne töltsse. S íme megvan amitől rettegetem. Kedvetlen dolog, s megtompúlok ha forgatom. Bár tettetlenné tehetném, s azt láthatnám hogy Zseni a maga rút vétkét jóvá tenni igazán igyekezett. Én nem gondolom hogy gyenge atya vagyok, s gyermekeim nagy vétkeket nem kisébbitem.

Légy azon, esedezem előtted, hogy ő Nagysága hallgatásomat hálátlanságnak, tiszteletlenségnek ne vegye. Elrettenek annak képzeletére hogy ez történhetnék.

Vasárnap kezdődének az exámenek az isteni tiszteleten, s más nap (mert ezt sietek jelenteni) gróf Teleki József a táblabíró, Lászlónak fija, 233 voks által főcurátornak megválasztatott. Vay Ábrahám 83 voksot kapott. Fáy Ferencz és Puky István az ekkleziákat disponálák, hogy Telekire voksoljanak. Külömben bizonyosan Vay lett volna az. — A Teleki választásán senki sem örvendhet inkább mint én. Minden tekintetben igen lelkes, igen nemes, érett lelkű fiatal úr.

Vasárnap tehát a templomban tartaték a predikáció és az oratio. Azt a superintendens maga tartá, ezt nyomban utána prof. Kézy magyar nyelven. Mind a kettő igen szépen; igazán-e? azt kérdeni lehet; mert a magasztalónak sok szabad. Bereg nem küldte semmi deputátiót, Ungvár képzeltetlenül sokakat. Ezt vezetékánonok Olsavszky, s közöttök vala gróf Sztáray Vincze is. Temérdek volt a nép. Sokan az exámenek miatt; sokan, amint Vayt vagy szerették vagy gyűlöltek, hogy lássák kire üt a voks. Lónyaynak veje János két fija közt ült, általellenben a kathedrával. A vő sokszor nagyon meg volt indulva; a két fiú minden megindulás nél-

kül ült ott, s a kisselbik, más nap délután, végig muzsikáltatá az utcát, maga elől lépdelyén társaival, s még épen nem setét estve, sőt még fényes nappal. Én látni akarim herezeg Bretzenheim miket építe, bontata várában, s a vár sánczain menék el. Lónyaynak a két fija négy öt nemes ifjúval ott üle a fűben, s füstölének pipájokból, s vad paraszt beszéd folya szájokból. — Lónyay János Olasziba ment volt ki, s ezért történének ezek.

A predikáció és oratio ki fog nyomtatattani. De nem hiszem hogy a predikáció oly szép legyen olvasva, minthallva. Sok van ami oda nem tartozott. Az uralkodás ideája a carbonarismusról itt is előjött; s mindjárt elején; — a Lónyay szépsége igen is hosszan említettett; aki nem látta, azt lehetné hogy az valamely Antinonsz volt; ellenben mely lelket rázó a bérekesztés, midőn Lónyaynak árnyéka szólítottatott meg, s föle a superintendens igen érzékenyen búcsúzik el, mint szeretett tisztitársától. Kézy megnutató hogy ismeri Cicerót. Beszédének eleje gyönyörű vala. Periodusai mesteri kézzel voltak fonva.

A superintendens gyengén említette, hogy mindennek jó és nem jó oldalai vagynak; s ez szerencsés gondolat volt. Tudod hogy én Lónyayt soha nem imádtam, sokszor gyűlöltem, utáltam, s irtózással; tudod talán hogy embereire rá parancsolt, lessék ki, ha szeretem-e én őtet, s hogy elakadt, elhallgatott, midőn monák, hogy én is zúgolódom ellene; sokszor szinte koldúlta barátságomat, ő, az a nagy, az enyémet, a kiesinyét, semmiét. De nem volt-e benne sok jó is? Azt én sem most, sem soha nem tagadtam. Így szerette Brutus Caesárt, bár megkéselte.

Lónyay János megígérte nekem, hogy tulajdon kezével írt, vagy csak dictált, de néhol tulajdon kezével corrigált relatióját megnutatója nekem, hogy lássam igaz-e amit ő mond. Arról bizonyosá téve, hogy az ipa eszt alatt letette volna minden hivatalait, még a curátorságot is. Londonba, Párizsba, Rómába ment volna, s haza jövén a római classicusok, a muzsika, a gazdaság és szépmesterségek boldogítása lett volna minden dolga. A classicusokat szüntelen olvasta most is.

Lónyay János megvallja hogy aug. 18-dika óta gyengült egészsége, hogy a *vallások* rettenetesen leverték. De azt mondják mások, hogy semmi nem annyira, mint az, hogy a beregi investigatio és valamely aqualis commissio tőle elvéstetett. Ellenségei mondják, hogy ezt a két történetet annak barometruma gyanánt vette, hogy az udvar kegyelme fogyóránta. Én ezt elhinni nem tudom.

Elfelejtém ide tenni: Gróf Rhédey Lajos három vótumot kapott a főcurátorságra. Ily esztelenek az emberek. S hiheted-e, egy ekklézsia rám adta voksát. Melyik tette ezt? Nem tudom. Boszankodtam érte.

Váradai házmról parancsolod hogy írjak. Azt hittem, megírtam aminap. Az 40 ezerbe került, a kerítése 6000 frtba, mert 3525 □ öl a telek extenziója. Most szerencsés volnék ha érte 20 ezeret adnának. Adósságainak fizetésére ösém a házat rendelé, a pendens fructust, a borait, a marháit, életét. A bor 7000 frtra felmehet; de egyéb holmi nem sok. S minthogy az adósság 27,000 frtra megy, s a ház drágán el nem kél; ott én sokat nem nyerhetek. Eleget igyekeztem jól eladni, de Deresényiné húgom titokban azon volt, hogy ő vehesse meg, s igen olesón. Rendes történetek, de azt szóval mondom el.

Guzmics és Horvát Endre nagyon meg vagynak elégedve azzal, amita Sallust Előbeszédében mondtam. Közleni fogom veled a levelet.

Mely sokféle kelle ma írnom! Tegnap jöttem Patakról. Reggel óta írom a sok levelet, s nem gyönyörűségből, hanem házam dolgaiban. Most estve van, s gyertya mellett dolgozom. Elfáradtam. Ajánlj Ó Nagyságának kegyességibe, mind engemet, mint feleségemet; kérj bocsánatot a Zseni általunk nagyon rosszal vétke miatt, s tarts meg magad is kegyes emlékezetedbe. Adja isten, hogy a ferdőből ép és egészséges testtel, vidám elmével, szép reményekkel térj haza.

Széphalom, júl. 14-d. 1824.

örökös hív tisztelőd
Kazinczy Ferencz.

Mélt. gróf Dessewfy Anrél urat alázatosan kéri az alólírt, hogy ezen levelet ő Nagyságának a mélt. Grófnénak bemutatni, és ő Nagyságának tisztelt atyja urának utána küldeni méltóztassék.

Kazinczy Ferencz.

CCXCH.

Tisztelt barátom.

Én Eperjesről jövök tegnap estve, s bibliothékádban gyönyörű estvét tölték. Kiviszem Cicéronak leveleit Wielandtól, s fordítva adom vissza. Ezen pillanatban indúlok. Egy hét alatt ismét Eperjesen leszek, s ezen terminuson ezen kívül még egyszer, s így május óta *ötször*.

Sógorom nekem perjuriumot lobbanta szememre, az én triumphusomra, mert megmutatám hogy ez a perjurium *nem* perjurium. Csókolom a leghálásabb tisztelettel ő Nagyságának és Comtesse Virginiének kezeiket. Bár Zsenivel tiszteletemet tessenem Octóberben, Szent-Mihályt, minthogy sept. végéig Eperjes fog elvonni. Legyen áldás rajtad, tisztelt nemes lelkű jótévő barátom, s oly szeretetre s tiszteletre méltó házadon. Fiadat vezérelje a leghüségesebb angyala az ifjúságnak, hogy lélekben és testben épen jőjön imádat érdemlő atyja s anyja karjai közzé.

Kassán, sept. 4-d. 1824.

CCXCIII.

Eperjes, september 12-d. 1824.

Tisztelt barátom,

Sietek jelenteni hogy tegnapelőtt és tegnap gróf Sztáray Imrének pere Sztáray Albert ellen felolvastatott, és hogy Imre azt teljesen megnyerte; és ezt azért jelentem, mert fel lehet tenni hogy ez ő Nagyságát a mélt. Grófnét érdekelhetné, s igen sok példából tudom, hogy ágens és prókátor késnek a hírek megküldésével. A sententiát holnap már megkaphatom, amint mondják. De én úgy hiszem, hogy annak megküldése nem lesz szükséges; mert ha ő Nagysága is áll a perben, prókátora azt bizonyosan közleni fogja.

Az én peremben a sógorom prókátora felelni nem akar, mert a sógorom, úgymond, Pesten van. Azon szavamra hogy fiskálisa Kossuth itthon maradt s az felelhet, tűzbe jöve ez: „Mi közöm nekem Kossuthal? úgymond: hiszem ha én azt, amit ő küld nekem hogy a perbe tegyem be, betettem volna, már tizszer is emendát kapék vala.“ — Pedig ez az utolsó replica is oly alacsony mocsok és gorombaság, amilyenre az szorúl, akinek igazsága nincs; s én kénytelen valék a feleletben megkérni a táblát hogy engemet a sógorom fiskálisának bántásaitól védelmezzen, a sógoromnak pedig adja azt az ítést, hogy fiskálisa dolgozását, minekelőtte a perbe beiratja, mások által tekintesse meg. — Ez nagy megbántásod volna neked és másoknak, kik, mint a Don Carlos Pósa, inkább akarnátok gonosztevőknek tekintetni, mint gyenge fejűeknek: de valóban a sógorom nem követné ezen istentelenségeket, ha tanult volna valamit, és ha gonoszságát azzal nem mentené, hogy ő *nem tanult*. Ieh *naus*, denn man sagt mir — ez az ő tulajdon szava; s aki így nem bír szólani, azért se pirúljon, ha ellenkezője úgy kéméli meg a mocsoktól, hogy a szelidebb mocsokkal borítja be.

Cicerónak Levelleit elhozám magammal, s inkább szeretek azzal elzárkozni szobámba, mint órákig nézni a kávéházban, hogy a dákok mint dőlőgetik a golyóbisokat a zöld asztalon. Tegnap estve s ma reggel sokáig gyertyaztam, s tele írtam egy-két ívet. Reménylem, nem sokára látni fogod az első kötetet. Szeretném ha fél esztendő alatt a munka megjelenhetne. A classica literatúrának kevés kedvelői vannak, noha magát minden annak akarná tartani, s ha a deák textus a magyar fordítás mellé nyomtattatik, inkább reménylem hogy a jobb itjak a kettőt egymással összehasonlítják, és mivel a fordítás az originál értését nekik megkönnyíti, a magyar után a latint is megolvassák. De hol találunk rá nyomtatót? A Horác leveleit Kis csak félig adhatá ki, mert a munka nem találta vevőket.

Most egy fertály 12-re, s a levél délután indul. Fogadd el újabb jeleit örök tiszteletemnek, s ajánlj az ő Nagysága s a Comtesse Virginie kegyességébe.

CCXCIV.

Eperjes, september 20-d. 1824.

Tisztelt barátom,

Nem tudom van-e szükséged tudni vagy nincs: de minthogy a dolog sógorodat illeti, inkább akarom elmondani a szükségtelent mint olyat hallgatni el, amit tudnod talán használ: egyedül arra kérlek, ne hidd hogy az ilyenü esapások jelentése nekem örömemre lehetne: a bírák a mai ülésben sógorodat két adóssági perében megbuktaták. Mennyi a summa, nem tudom, de igen, hogy mind a kettőben báró Sennyei a felperes. — Amint ez az én jelenlétemben beszéltetek, egy valaki megszólala, hogy ő ismét a jövő terminuson fogja a grófot megbuktatni egy hasonlólag adóssági perében. — Ezt annál inkább kötelességemnek ismerem be-

jelenteni, mert tudom hogy ő Nagysága a mélt. grófnak is lesz nem sokára pöre ellene.

Én mégis itt vagyok, s alkalmasint hiába, mert a sógorom fiskálisa nekem kimondá tartalék nélkül, hogy ő ugyan ezen a terminuson nekem felelni nem fog, akármit csináljon. Megértvén hogy a mélt. gróf Praeses panaszomat az ülésben előadja, és hogy ott meghagyatott hogy referensem a pört hozassa el, hirtelen el kezdte dolgozni egy replicát, de előre elmondván, hogy ezt a jövő terminusig félbeszakasztva hagyja, hogy most sententiát ne kaphassak. A tavalyi május 26-dika óta csak *egy replicát* kaptam, ha azon öt sorból állót oda nem számolom, melylyel január 21-d. revelátióját beadá. S midőn vele erről panaszkodva szólottam, azt felelé, hogy successionalis pörben 16 hónap alatt elég egy replicát adni. A hántáson felül még ingerel.

A sógoromat elrontja makaessága, és ezek az ő prókatorai.

Non te nullius exercent numinis irae,
Magna luis commissa! —

ezt írtam én Töröknek egy-két esztendő előtt, midőn Szalárdról, midőn azt nem várta, kiesett, s visszajöve Kázmérba, hol két esztendei jövedelmét fiskálisa csaknem egészen elvendégeskedé. Harmad nap óta itt az a hír, hogy neki *száz ezer* forintot fizet gróf Erdődy Ónodért, papiros pénzben. Én csak azt várom hogy a hírt valónak tudhassam, s azonnal megszólítom, hogy amit Ónod a leányok pénzéből elnyelt, adja ki. — Mind Pásztót elnyelte, mind Sávolyt, s mind Pásztó, mind Sávoly b. Wécsy Susanna által jöve be a Török házba; ezek eránt kezemben a kérdést nem szenvedhető bizonyág-levelek. Pásztó 68,000 forintot, Sávoly 58,400 ftot kíván vissza Ónodtól, s peugő pénzben. Ezen 126,400 frtnak fele 63,200 frtban a vak Törökre mégyen által, a másik fele a Lajos három gyermekét illeti. A vak Török ki van fizetve, most Pepi fizetteté ki magát. Feleségemre 52,666 frt. 40 kr. esik papiros pénzben. — Nem jobb volt volna-e Pepinek a lúgaival szépen bánni? s mit nyert vele hogy makaeskodott? Elrontá mind őket, mind magát. De a makaes mindég így

jár, s rendes hogy a tanulatlanul maradt ember mindég makaes is.

A Cicero Levelciuek első könyvével készen vagyok. Most azt fordítom amit Quintushoz ira de petitione Consulatus. Én megvallom, sokkal inkább szeretem azokat a Levelleit, melyek mintegy kipattanának lelkéből, mint ezt, hol magát parádában mutogatja. Wielandot mesternek nézem a fordításban, s ő, ki Mongault és Goujon s mások után dolgozott, nekem sok elakadásimban ismét igen kedves vezérem; azt mindazáltal csak szabad kimondanom, hogy az a neki tulajdon áradozása ötöt sokszor hűségtelemmé tette Cicero eránt. Igazán jegyzéd fel sok helytt ólommal a könyv szélére hogy nem jól beszéll.

Tizenegyet elütötte s álmos vagyok. Bár valaha alhatnám! Sok éjszakámat töltöm itt álmatlanul. Aludj te esendesen, tisztelt ember, kedves barátom, aludj gyönyörűséggel, s ő Nagysága a mélt. Grófné, s a Zseni principálisnéja, s kedves két fiad, és a távol való kedves utazó! Élj szerencsésen!

örök tisztelőd

Kazinczy Ferencz.

Írtam-e hogy midőn september 18-d. magam is feljuték nagy nehezen a kálvária felső kápolnája elébe, hol épen akkor tartá egy pap a magyar predikációt a balconról, egy magyar ember, ki a nagy diófák ágaira felmászott, neheztelvén hogy a tótok szörnyű hangos felsohajtozások miatt a predikációt nem értheti, így kiálta le a dió, hárs vagy gesztenye ágáról: *Tót atyafiak!* kérem kolmeteket, legyenek esendesen, hadd hallhassuk az isten igéjét. — Felpillanték az emberre, ha azt az epithétet nem gonoszúl tette-e az *atyafiak* elébe; de nem. Oly szomja vala a lelki forrás itala után, hogy haragba jött a tót atyafiak ellen, kik *tótok* ugyan, de *atyafiak* is; de amit a debreczeni ember cum solemnii protestatione hallott volna.

CCXCV.

Eperjes, sept. 26-d. 1824.

Tisztelt barátom,

Levelém rövid, de kedves lesz előtted, mert azt a hírt hozza, hogy báró Prényi Zsigmond Beregben, Péchy János sárosi és máramarosi adminisztrátor kir. commissáriussága előtt *teljesen tisztának* találtatott, úgy hogy csak egy czikkelyben is nem vádoltathatik. Ezt én a leghitelesebb hír után irhatom Neked.

E terminuson csak holnap lesz ülése a táblának; az én perem submittálva van; mind védelmezöm, mind magam szinte az alkalmatlanságig jártam a mélt. gróf Praesesre, s kértük, vétetné fel; sept. 21-d. oltá a per mindég előtte áll a zöld asztalon, de fel nem véteték, és rettegek, holnap sem fog. Az én igazságom el nem fojtathatik, de a sógoromnak szabadság adatik kínzani engem, és még tovább rontani. Tűröm mert tárnóm kell. Dabit Deus his quoque finem. Éljen szerencsésen édes barátom. Ajánlj kegyességébe ő Nagyságának a mélt. Grófnének és Comtesse Virginiének.

CCXCVI.

Tisztelt barátom,

Én Mihály napját Kassán töltöm, mert úgy kívánják bajaim. Holnap érek haza, minekutána Eperjesen három hetekig hiába ülök. — Ha ott postára tegnap tett levelém későbbben menne kezédhez mint ez, örvendj, annak megérkezéséig is, azon hírnek, hogy báró Prényi Zsigmond, Péchy Já-

nos sárosi adminisztrátornak vizsgálása alatt, *teljesen tisztának* találtatott, s egyetlenegy váddal sem terheltethetik. Ezt nekem így mondá Roskoványi volt vármegyei notárius úr, ki ezen commissióban Péchynek actuáriusa volt.

Itt küldöm a *Víz és bor* felől írt lelkes dalodat nyomtatásban. Ha azt Igaz neked is megküldötte volna, méltóztassál ezt nekem visszaküldeni: ha meg nem küldötte volna, tartsd meg. Éljen szerencsésen. Ő Nagyságának a mélt. Grófnének és Comtesse Virginiének kezeit halás tisztelettel csókolom.

Kassán, sept. 29-d. 1824.

CCXCVII.

Tisztelt barátom,

Azolta hogy én hozzád *utolsó* levelemet küldöttem, élet és halál közt lebegének napjaim. Feleségem titkolta előttem sirását, én titkoltam előtte, hogy magamat elveszettek érzém, de azért mind ketten értünk egymást.

Jam Styx ante oculos, et regna carentia luce,
Luridaque annosi cymba Charontis erat.

Irkáltam leveleimet, hűségem vettem Comtesse Virginiétől is, megköszöntem Zseni eránt mutatott kegyességét, s általa nyújtottam be Neked, és ő Nagyságának a mélt. Grófnének tartozó halámat. Hah, barátom, mely zavarba hagytam vala gyermekeimet, házamat, irásimat! Maxima pars vitae elabitur nobis *aliud* agentibus! ezt kiáltozám, s felvettem magamban, hogy ha a jó istenek visszaadják napjaimat, okosabb leszek. Tüdőgyuladást hoztam haza Eperjesről, s Lemesányban elhelytem egy hűdös füstölt falatot, s a complicált baj megfoszta minden reménységemtől hogy megszabadulhatok. Azonban feleségem, mihelyt haza érek, hólyaghúzókat raka melyemre, s három orvost segédemre kiálta. Azok visszarángattak az életre. Gosztonyiné Inezédivel jöve

látogatásomra, s Inezédinek az a szava, hogy gróf Erdődy né mind addig nem akar a sógorommal végezni, míg ez írva nem kötelezi magát hogy amit nekem Pásztóért és Sávo-lyért tartozik, kiadja, mint egy mennyei sugar éleszte fel; örömsikolta ki belőlem, s az vala a legtörőbb hála amit a Gondviselésnek adhaték. S most Inezédi, majd Nyomárcay beszél-
lék, hogy Te kegyes valál rólam emlékezni hozzájok írt le-
velidben. Mi volna nekem Tőled váratlan? és mégis kegyes-
ségidnek ez a megbecsülhetetlen újabb bizonyosága úgy hata-
meg, mintha az váratlanul érne. Nem köszönöm, édes barátom,
mert arra nincs szám: de Te tudod, hogy elfelejtve nincs,
hogy elfelejtve soha nem lesz.

Tegnap felköltem, s megbántam. Lélekzetem még ne-
héz, s ismét érzem melycumben a szűrást. Csakhogy meg
nem halok. Bár nyolczvan esztendő érhetnék, és épségben,
sok gondok nélkül.

Ma írok egy levelet a palatinusnak. Elíjedsz? nem fe-
lejttem a *πρεπον*-t, s tudom mi szabad. Generális Beckershez
útasítom azt, s a palatinushoz szóló boríték nélkül megyen.
A dolog ez.

Igaz Zrínyinek biographiáját kíváná tőlem azon ígé-
rettel, hogy Zrínyinek (a szigetinek) a képét metszeti Hébe-
elibe, azon réz után, melyet gróf Festetics László másoltata
le a csáktornyai kastélyából, mely valaha Zrínyie volt. Tud-
nikillik Krafft Péter historiai festő kapá a parancsot, hogy a
scénát egy négy ölnyi táblára fesse, amidőn Zrínyi Miklós a
szigeti hős kilép a várból(s) elesik. Festetics meg vala szólítva
hogy a portrét másoltassa. Festetics kiadá a parancsot tiszt-
jeinek, hogy Zrínyi Miklóst másoltassák. Azok lemásoltaták, s
uroknak felküldék. Valaki azt tanácslá Festeticsnek, hogy a
képet metszesse rézbe, s mint a fejedelmek szoktak, adja
ajándékúl, de hogy több bece legyen, ne eressze képkeres-
kedők boltjába. Egy nyomtatványt Referendár. Markus úr
kapa, s ez mutatá Igaznak, s megengedé hogy ez lemásolhassa
s Hébéje elébe tesse. — S képzeld az iszonyú botlást —
Abderitai esiny!

Igaz utolsó postával megküldi a képet. Elrémülék. Íme
a szigeti hős Zrínyi Miklós helyett az a György unokájától

született Miklós maradéka, a poeta! a II. Maximilián alatt
Szigetnél elesett Miklós helyett az I. Leopold alatt csáktor-
nyai s krusanczei erdejében elesett Miklós. Amaz 1566. 7-a
septbr. veszett: ez 1664. novemb. 18-d. — S ezt gróf Fes-
tetics László, a Zrínyi-jószág mostani birtokosa, nem tudá!
S Krafft a violaszín virágos selyem kaftányú szakálas Zrínyi
Miklós helyett egy sujtásos dobmányú szakálatlan Zrínyi
Miklóst feste, s nekem kelle felvilágosítanom őket, hogy azt
Krafftal törlessék ki. — Ezért írok a palatinusnak, hogy a
dolog lármát ne üssön. Fertelmes megtévedés. Krafft károm-
kodni fog. De inkább káromkodjék. A palatinusnak meg-
küldöm mind a szigeti hős Zrínyi Miklós, mind a poeta
Zrínyi Miklós képét, mind az Igazét, mely egy a Krafftéval.
Ezt a három képet elég megpillantani, s kiki érzeni fogja
hogy igazom van, s bizonyos vagyok benne, hogy a nádor-
nak kedves lesz a felfedezés.

Octob. 14-d.

Levelem a palatinushoz gróf Beckers által elment, s ed-
dig már kezében van. Szükség volt felvilágosítanom a pala-
tinust, hogy a képet Krafftal törlessék ki.

Major újhelyi predikátor ma délután nálam vala. Be-
szóllé hogy Málon valál, s benn a conferentiában is. Nagyon
kedves volt nekem ezt hallani. Major nagyon beléd szerete;
nevettehogy a rossz predikáció alatt csaknem elalval, s inkább
a Kézy verseit olvasád. Azokat én még nem láttam.

Utolsó postával ezt a rezet vevém Igaztól. Sok ember
nem fogja hinni, hogy a dolog hírem nélkül történt, de Te
hiszel szavamnak, hogy arról mind addig semmit nem tudtam:
míg a képet meg nem pillantám. Az oszlop aljára ez van írva:

Kazinczynak
írói pályája
ötvenedik esztendejében
a Rény
és
a Khárisok.
1825.

Ferenczy a statuáris Rómából haza jött, de visszamegyen, s nem addig (úgy írja Igaz) míg engem meglát. — Mely öröm! Ő a nemzetnek nagy dísze.

Melyem még sines jól. Félek hogy hektikává válik bajom. Elveszett minden öröm. Szüntelen ágyban vagyok. Erdélyi Levelcim egészen készek, s most Sallustomat készítem utolsó dolgozással.

Jelentsd alázatos kézesókomat ő Nagyságának s Comtesse Virginiének. A két kis grófnak tiszteletemet, a harmadikat hozza isten haza *nagy örömedre*.

CCXCVIII.

Tisztelt barátom!

Újhelyben vagyok gyűlés alatt, s egy katona jő az archiváriushoz, hogy holnap Kassára megyen egy commandó. Hasznomra fordítom a dolgot, s sietve írom ezt, tudván hogy a rossz útblan a posta Tályának kerülve későbbben vinné leveletem.

Erántud valami mondani valóm volna, s nem literatúrái dologban, nem pénz eránt; amik Neked és nekem két kedves tárgyaink. De azt levélben nem írhatom most. Kevés időn veszed jelentésemet. Addig kérlek, ne idegeníts el magadtól némely jókat, nevezetesen azt, aki eránt veled ágyadban szólék itt Újhelyben léted alatt. Jó lesz, ha a jók lerázhatják magokról azt a vélekedést, melyet beléjek némely gonoszok vertek. — Ebből áll majd az a jelentésem, amit várhatsz, de világosabban fogok szólni.

Gróf Aurél vette leveletemet, s ő Nagysága a mélt. Grófné, s Comtesse Virginie, kiknek kezeit csókolom, bizonyosan kimentenek, hogy Eperjesről visszajövé, nálad meg nem jelentem. Egy óránál tovább nem mulattam Kassán; kegyetlen nátha és hurut vala rajtam, s oly úti módra sáro-

sau és moeskosan valék öltözve, hogy ő Nagyságánál meg nem jelenhettem.

Dülházy urat kérem, Héhéimet küldje ki, ha már kezében vagynak. Ez a commandó kihozhatná, de jól bepakolva.

Alig várom az időt, hogy mutathassam a palatinusnak írt magyar leveletemet. Dülházy olvasta. Gener. gróf Beckers által nyújtattam be. Vettem a kegyes választ gróf Beckers Exetól, mit Vermeldung Höchst Ihro Dankes.

Pestről írt levelek után írhatom, hogy az Ellinger igyekezetitől kevés jót várnak, látván a monstrosus ezímet, és a gondolatlan formátumot. Még itt is kaczagya kérdé valaki tőlem, mint juthata Ellinger arra a ezíme. Én a Viczay képehez megírom a textust, és adok még valami egyebet is. De nagyon szeretném ha Ellingert arra bírhatnánk, hogy írását

A M A L T H E Á N A K

nevezné el. Videantur literae Ciceronis et Fabri Thesaurus Erud. Scholasticae, mely justificálná az Amalthea nevezetet. Az a *Minerva* csak azért sem jó, mert már van magyar Minervánk, s a németek közt is van Minerva folyóírás. Und der Name ist abgenutzt.

Szeretném elmondani előtted mi történt Eperjesen. A sententiám dltó. 27. novemb. ismét elismerte feleségem igazait, s parancsolja hogy a pert rekeszszük be: de ha ez kegyes ítélet is: nem nyughatom meg a praemissákon, és azok eránt appelláltam.

Itt az a hír, hogy septemvir Adamovics úr jó januáriusban mint investigáns kir. commissarius. Sokan hiszik, sokan nem. Élj szerencsésen, ajánlom magamat kegyességedbe. Az isten adjon Neked is jó új esztendő. Zseni mégis Szabolcsban van Kállay Gábornénál. Az innepekre várom. Hálas tiszteletét örömmel említem, noha, ha nem említeném is, szíved érzi hogy ő és én Neked, ő Nagyságának, Comtesse Virginiének örökös hálaival, tisztelettel tartozik.

Decemb. 13-d. 1824.

CCXCIX.

Tisztelt barátom,

Ellingernek küldök itt valamit, s azt ígérem neki, hogy miután holnaposírásába nem csak *tudományos*, hanem *műlattató* dolgokat is akar adni, ezen első kötetére legalább annyit, mint most küldök, adni fogok. Vedd ezen lépésemet erántad való tiszteletnek s hálának jeléül. Nem szeretnék én Teerántad taláztatni hálátalannak, tiszteletlennek: s választ teszek, hogy dolgozásomat ezen monstruosus formátumban pillantani meg nekem kimondhatatlanul fájalmasan esik. Ki látott folyóírást in quarto s hasított oszlopokban? Vannak ilyenek, de újságok, újságformák, melyek *ívenként* küldetnek el. Megítelteti magát Ellinger, s Trattner és Werfer hallgatni nem fognak. A *szokatlan* csak akkor talál mentséget, ha valamely ok szól mellette. Itt oly ok nincs. A Viczay nyolezadrétű reze hogy fog in quartohoz illeni? Elárúlja magát Ellinger, hogy azt szegénységből vette fel, hogy kénytelen ne legyen újat metszetni, s ezt ingyen kapta.

De elmondám szabadon, bátran, amit szükségesnek láttam. Nem fér gondolkozáshoz a más dolgait kormányozni. Útálom aki azt eszelekedheti.

Nem jobb volna-e Amalthea, Te ítéld meg. Ide teszem amit a szóra Fabri Thesaur. Erudit. Scholast. mond. *) — Azonban a MINERVA *néc* nem bánt úgy mint a *negyedvét*. Azt nem ellenzeni, igen a formátumot.

Panaszold hogy gondjaid bajaid nem engedik hogy olvashass, levelezhess. Vedd az én bajomat, gondjaimat, s kérdd ha az Ellinger igyekezetit segílhetem-e mint akarnám. Amit neki itt küldök, harmad napomat vonta el egyéb dolgaimtól, s eperjesi útam olta Sallusthoz hozzá nem nyúlhattam.

*) Azt Ellinger fogja általadni.

Itt küldöm a nádorhoz írt levelem mását, nem hogy Ellinger vegye fel, hanem hogy Te tudd, mi eránt írtam. A gróf Beckers levelét leírni nincs időm. Gyönyörű levél, és én kevélykedhetném vele. — Tagadtatik a botlás: de látni fogod nálam a bizonyságokat hogy a képre bizonyosan a poéta Zrínyi festetett: s hogy az most ki lesz törölve, s a poéta Zr. helyébe a szigetű hős tétetik, *ós Deus*; az az én érdemem. Ha majd Eperjesre megyek, előmutatom a gróf Beckers és a Krafft leveleiket,

December 20-dikán.

Ma veszem az újhelyi katonák által leveledet, és a Hébe esomóját. Nagy örömem van rajta. A Bor dícséretét ismét elolvasám. Gyönyörű! gyönyörű! Egyike legjobb minden dolgozásaidnak.

Ne küldd, kérlek, Előbeszédedet. Tudom én, hogy jó az amit Te csinálsz. Jelentésed az Ellinger meghívó leveleiben bizony igen igen jó. Nem tudnám mint küldjem mindjárt vissza.

Ezen leveleimen kívül egy másat is ad által Dúlházy, mely e szókkal van megjegyezve: *ad manus proprias*.

Csókolom mély tisztelettel ő Nagyságának és Comtesse Virginienek kezeiket, nagy reményű gyermekeidet forróan ölelem. Adjon az ég Neked, hasonlíthatatlan férfit, boldog új esztendőt.

örök tisztelőd
Kazinczy Ferencz.

Két dolog van amit külön levélre kell írnom, hogy elégethesd, mihelyt megolvassod.

1. Újhelyben lévén, szó vala a diétáról, és hogy ki küldessék. Felkiáltának: Szemere, gróf D. J. és senki nem

más. — A dolog akkor történt, midőn Szemere Aszalónak elcsereklése miatt Miskolczra elment. — Újhely tele van cabalikkal, és higy nekem, ennek talán legnagyobb kovásza Matolay. Egy valaki felkiálta, hogy gondolhatna valaki oly képtelent, hogy diétára két esküdt ellenség, te és Sz., küldessenek. Dókus protestált, s elbeszélé, hogy Te őáltala mint tevéd Sz-t bizonyossá jó indúlatod felől.

Matolay jó ember, de szeles, de kevély, de raptusai vagynak. Az aristokratiai gondolkozású Sz. sok ízben összekapta Matolayval in publico. Jelen valék egyszer kedves adminisztrátorunk első gyűléseiben; midőn Sz. felele Matolaynak, ez félre biggyeszté száját, s Sz. megintette, hogy feleljen majd ha ő elvégzi beszédét, de az ő szavát ne hallgassa nevetéssel, mosolylyal. Ebbe Szemerét szinte *csudáltam*. Matolay most b. W. Pált feltüzelt Szemere ellen. Ehhez járult a gróf Schmeidegg baja, s Matolay még a válást is a dologba csavará hogy Szemerének árthasson, holott tudva van, hogy Matolay nem vallásos ember.

Barátom, én szörnyű aristokrata vagyok, amint tudod. Nincs személyes okom rá, de látom a rendek összekeveréséből a veszélyt. Egy *Szirmay* in possessorio van, s nyugton van: egy *Matolay* retteg hogy származatlansága miatt nincs elég tekintete, s dühében csinálja amit nem kell. — Egy viceispán feje a rendeknek, és ha valakit, a viceispánt nagy tekintet illeti. Magunk ellen vétünk ha nem tiszteljük, még pedig nagyon, csak ne a szabadság kárával.

Légy rajta hogy megválasztassál. Magadért is, a vár megyéért is óhajtom azt: de magamért is, hogy örömem legyen, látni barátom ragyogását, és hogy az én Aurélennek alkalma legyen csudálni az atyját.

A megölt istentelen Komáromy Gábor 500 ftot hagyta az újhelyi templomnak lelke váltságára, érezvén hogy várja különben a pokol. Özvegye orosz vallású szolgáló vala, s pápistává leve, hogy elfedje alacsonyágát. Nem akara fizetni, s az ekklézsia pert indíta ellene. Matolay defendálta.

Tudom nem hiszed, de ha paranesolod, bizonyosságot hozok róla írva, vagy kérlek tudakozd meg magát Matolayt, igaz-e a hír. — Ez a bohókás, lunaticus ember, azt kérdé a processusban, hogy *mint lehet a sola salvifica hiten lévő asszonyt arra kényszeríteni, hogy a férje adósságát a kálvin. templomnak megadja?* — Tréfa, azt fogja Matolay mondani: én pedig azt, hogy aki így tréfál, kötözni való bolond.

Én magam is bajban vagyok vele. Csúfúl, csúfúl esala meg; pertindíta ellenem Tomsics barátja előtt; két sententiát Matolay írta a perbe Tomsics híre nélkül, s a nélkül hogy az Incattus submitálta volna. Rá ijeszték Tomsicsra, s most Matolay hallgat.

Patriota is lehet az ember ex secundis finibus. — Én Szemerét nagyon szeretem; nagy okom van rá. De Szemerét, mint akármely más embert, nem imádom, azt ő maga sem kívánja. Kérlek légy jól vele, s ne lüg e részben még az általam igen nagyon tisztelt Wécsey Pálnak is. — Gróf Schmeidegg eránt volna valami mondani valóm, de talán nem szükség hogy elmondjam.

2. Úgy tetszik, édes barátom, Zseni eránt írt soraidban valamely *kevés*, valamely *kegyes* *éstölem eléggé nem tisztelhető* neheztelés érezteti magát. Az ily neheztelés a legédesebb bizonyossága a kegyes indúlatnak. De gondolod-e, hogy én, hogy feleségem, hogy maga Zseni a legnagyobb grátiának nem néztük, hogy Zseni házadnál volt? Hiszen én azzal még mindég *kevélykedem*, és, ha attól nem tartanék, hogy terhedre, legalább alkalmatlanságodra nincs a gyermek, én ötöt két kézzel adnám vissza. De csak engedj egy előterjesztést: Ő Nagysága Bártlára megyen, s Zsenit magával viszi. Édes barátom, lehetetlen hogy ez ő Nagyságának *alkalmatlan* ne legyen; s az vagyok-e én, aki az én hasznom miatt alkalmatlan akarhassak lenni annak az asszonyságnak, akit én, ha sok jótéteményeiteket nem nézem is, kénytelen volnék, mint nemének egy fő díszét tisztelni, csudálni. Mely nő, barátom, mely *kegyes*, gondos anya, mely imádást érdemlő házi-asszony! Avagy nem láttam-e, mint jöttek hozzá Szent-Mi-

hálytt a betegek, s ez a nagy születésű asszony mint gyógyította, mint ada nekik orvosságot, mint látott gondjaikhoz. Madame de Boufflers azt mondá, hogy csak azok *tökéletesek* (hibátlanok) akiket *nem ismerünk*, s Voltaire azt, hogy nincs nagy ember a világon a komornyikja előtt — tudnillik ennek alkalma vala a Napoleonokat a magok nem őrzött óráikban is látni. De, édes barátom, ha bennem van valami jó, úgy az bizonyosan az, én legalább esküszöm istenekre, emberekre, — hogy én magamban egyéb jót nem találok, mint azt, — hogy az igazán jóknak sem nem látom, sem látni nem akarom, erőtlenségeiket. Hogy ő Nagyságára, térjek vissza, azt mondom, hogy én tudom jól, hogy ő Nagysága, hogy gróf Dezsőffy József, hogy az a *Dúlházy által is imádott* Virginie, hogy az én ideálom Aurél, hogy a Zseni által annyira magasztalt Marcell, hogy az a kimondhatatlan édességű Emil, nem istenek, nem angyalok, hanem testből lélekből gyúrt emberek: de higgy nekem, az én lelkem mindig lángot kap, valamikor a grófné jut eszembe.

Ein hohes, ein hehres Weib!

Zseninek a Ti látástokban tölteni 11 holnapot oly szerencse volt, amit vén korában is dicskedve fog említeni.

De nem mertem vele terhetekre lenni; kivált hogy látam, hogy ez az imádlást érdemlő asszony neki még leczkéket is adott, sőt hogy költséget is csináltak magatoknak. Gondoloz-e te engem oly fertelmesnek, oly gaznak, kegyeségeidre oly méltatlannak, hogy én spionkodtam, ha lányom nem szenved-e valamit? Gondolod-e, hogy Zseni panaszkodott valaha? Utálj, sőt ölj meg, öljön meg isten engemet és Zsenit, ha ezt ő vagy én cselekedtük. Nem mernék soha szemetekbe pillantani ha ezt tettem volna, mert érzénem, hogy árdög vagyok. Szerencsénél hallván hogy elhozom Zsenit, megszólíta hogy azt ne tegyem. Zseni nő, jó az ha a világ látja hogy ő is existál, s jobb helytt nem lehet mint nálad; itt hamarabb akad szem, mely megszeresse, elvegye, mint Széphalmon. — Mind ezt, édes barátom, én is érzettem: modestiám, tiszteletem cselekedte hogy elhozzam, nem mintha kegyeteket nem becsültem volna. Fáj nekem, hogy gyanúd terhel. Noha az szeretetből ered. — Alig volt ide haza, s

inhol jó Kállay Gábor, a Kraynikné húgom veje, hogy felesége gyermekágyat fog feküdni, adjam oda Zsenit. Én minden testvérim közt Krayniknét szeretem leginkább, noha pénzt tőle nem kérek, s ő magától nem ad: nem lehet megtagadnom, s oda adtam, noha fáj hogy idejét elvesztegeti. Kérlek alázatosan, ezen levelemből mondd el ő Nagyságának amit jónak ítélsz. Az volna halálom, ha ő Nagysága, te, és Comtesse Virginie hálátlannak híhetnétek.

CCC.

Kassa, január 3-d. 1825.

Szerelmes barátom!

Isten lépe közénk, mihelyest pálezája megéré
Házam', lettünk mind reptibe menyeeiek.
Istenekvalljon lehetett ő melyike? Forgott
Mézzele kent ajkán Szváda, kezébe' koboz.
Négy lábán két szárny, tőlünk elvitte Zseninket.
Merkúr volt, elszállt, emberek újra levénk.

Nem oly gyönyörű mint a tiéd, de nem higabb szívhől származott.

Gyönyörködém ma Ellingerhez küldött Értekezéseden: díszesíteni fogja és emelni az ő szándékát. Olvasám a köztek folytatott levelezést. Kitapogatóm feleségem véleményét, ő az *Amalthea* ezimet olyannak tartja, melyet legalább is két harmadrésze a magyar olvasóknak nem értene, úgy, mintha valaki római nyelven az udvarhoz küldendő felirásainkban egészen tiszta deákságot követne; a bőség szarva, s a kecske azon felül, a rosszakaró értőknél könnyű alkalmat szolgáltathatnak sokféle gúnyokra.

Ez ugyan csak egy asszony ítélete: de velőssége miatt előttem még akkor is sokat nyomna, ha kevésbbé elmés asszonytól, és nem feleségemtől származnék. Isnétlem, nem va-

lék semmi tekintetben a „Felső-Magyarországi Minerva“ kóhólója; de minekutána erre adódott az engedelem, credo in praesentibus adjunctis malum bene positum. Ami a formátumot illeti: hissa Ellinger, énnékem mindegy — a formátumba bele nem köthet a Fels. Helytartó-tauács. Én mind francia, mind angol, mind olasz hónaposírásokat, az Ellingertől kedvelt formátban, mind láttam, mind pedig olvastam. Zschokke's Überlieferung, ha jól emlékezem, hónaposírás, ily formátomban, hasábos nyomtatványban, oszloposan. A fő dolog a tiszta papíros, a tiszta szép betűk, oly köz szükségű, közhasznú és kedvellésű jó dolgozások: ut et indocti intelligent, et docti intelligere eurent. Vezay életírását, valamint Dülházy Abaúj vármegye íróit csak a 2-ik vagy 3-ik kötetben javasolja tétetni feleségem, mivel ezen darabok csak táji-részvételűek; a szegény kassai Minervának pedig igyekezni kell felléptével magának köz részvételt szerzeni a két hazában. Az Előszó után, nyelvbéli régiségeink maradványairól szépen kidolgozott értekezésed fogja megnyitni a folyóírást; azt követendő Auréled dolgozása a jó ízlésről meghajtott papíroson, melyet néked fog ő előbb megküldeni. Ezután jön majd Montesquieuból tett szerencés fordításod. Ezt felváltják a Dülházytól valahol feltalált régi levelezések, a régi magyar stylusnak és orthographiának jeles példában szolgáló előmutatására és annak új bebizonyítására: hogy nem minden új ami az effélékben uralkodó járatlanság előtt annak látszik. Mivel a magyar életvermek dolgát nagyon szemügyre vevék egy idő óta a külföldiek, ezen tárgyról is egy kis értekezés fog megjelenni a Minervában. Auréled egyikét fordítást fog béiktatni dans le genre soit narratif soit humoristique — az első franczia, a másikat pedig angol nyelvből, de ezeket előbb veled s velem közlendő; mert e nemben legnehezebb úgy eltalálni az előadás módját, hogy ki ne vegyük a dolgot savából, és mégis a magyarokat is müllassuk. De sok több más tárgy is áll készen p. o.: Janus Pannonius életírása stb. Az Új-találmányokból és Felfedezésekből az fog választódni, amit a Tud. Gyűjtemény vagy Kultsár vagy a Kedveskedő nem érintének, s még is részvételt gerjesztő, mivel avagy izgatja a figyelmet, vagy a hazá-

ban is használható. Versek is fognak előfordulni, de csak igen mértékletesen, s a java, akármilyen nemében a költeményességnek, és egyenlő tekintettel a köz ízlésre, valamint a finomabbra és választékosabbra. Nem záródnak ki a régi, az újabb anekdoták, apophthegmák, nagy megválasztással, mert mulattatni akarja Ellinger a publikomot, nem botránkoztatni. Jó volna magyar anekdotákra és apophthegmákra is szert tenni — Te sokat tudsz, én is tudok egynehányat.

Nem fog terjedni a magyar literatúra, míg csak nem fognak íróink hasonló figyelemmel viseltetni mind a nagyobb publikom, mind pedig a tudósok eránt. Ezt hazánkban még nehezebb eszközteni mint másutt. Tegyük hát próbát, és mivel minden tárgy nem gerjeszt mindennél részvételt; válaszsunk olyakat, melyek sokaknak figyelmét magokra vonják; és ha nem vonják is egészen, igyekezzünk úgy előadni azokat és azon formában, amint azt az olvasó, vagy szívesen magyarul olvasni akaró, mind neveltebb, mind neveltebb, nagyobb és kisebb publikom kultúrája megbírja; mert könnyebben ereszkedik le egynehány olvasó a sülyedkedő íróhoz, mint az olvasók többsége egyszerre egész hozzá emelkedik.

Reméllem, meg lesz elégedve minden felekezett Előszómmal, vagy pedig mindenik fog rán bosszankodni; illő, jobban szeressem hazám, nyelvem és nemzetem fennmaradását, mint akármelyik felekezettet. Néked, tudom, tetszeni fog, mert te velem együtt nem túlkodol semmiben is. Téged tisztel, szeret, becsül az egész világ, te valódi reformátor vagy. Nem a mester szép nagy gondolati és tettei, hanem némely tanítványok túlságai ártanak mindég és mindenütt a jó ügynek, a jó tanításoknak. Jó kedvvel vegyített kímélés vezeté pennám. Várjátok be, s meglátandjátok, minő becsülője vagyok Kazinczy Ferencz tanításainak. Te nem mered, ha kímélve is, úgy megmondani az igazat tanítványidnak, mint én, a te barátod, mert ki ne szeresse tanítványit? De én, aki talán legidősebbje vagyok azoknak, és bizonyosan, ha nem jobban, legalább úgy szeretem a mestert, mint ők, s a mellett Júdás nem vagyok és nem is voltam soha is — én bátrabban beszélhetek a nálammal ifjabbjaidhoz, s szintűgy megmond-

hatom merészen véleményemet az elavúlt zordon óságok imádóinak is.

Olvasám szép jeles leveledet a nádorhoz, nem különben amit Beckersnek írák. Feleserélek hát a hőst a poétával. Tűz ragyog ki t. i. mind a hős, mind a költő physionomiájából: mert egyébként mint énekelhetné méltán ez a másika tetteit? De micsoda képíró az, ki a physionomia után nem tudja a hőst a poétától megkülömböztetni? és aki csak a századok öltözetjei után esmér rá a személyekre?

Amit nékem ad proprias manus írák, arra non propriis manibus csak ezt felelhetem: hogy én a kérdésben lévő személyt mindenkor becsülém, tisztelém és szeretém. Minden susogások és rágalmak elszoktak esúszni füleim mellől. Ha lesz diéta, s elakarnak küldeni követül, és ha mehetek, azzal megyek, kit választandanak; de megvallom, megérdemlené vénségem, tapasztalásom választásonnat első követül. Nem mondom ezt hiúságomban, mert azon, istennek hála, túl vagyok! hanem az első, praeses mindenkor sorban a kerületi gyűléseken, és így sok jót tehet, vagy legalább sok rosszat távoztathat el. Ezt neked ad amicas aures. Ha még nekem sem hisznek hazámiai, már akkor vessék tűzbe a magyar constitútiót. Nem válna senkinek az egész hazában szégyenére velem második követül menni a diétára. — Adamóvicsot, hallom, várják Zemplényben. Ő jobban viselék magát Nógrádban, mint magok a nógrádiak. Bár tanulnánk rossz példájokon, mert a rossz példák szintúgy, mint a jók, tanítanak.

Eltalálád okát annak, amit lányod felől írtam — ez az ok pedig az: hogy utánad s feleséged után senki sem szereti őtet jobban mint mi. Azt tehát még gyanítani is, hogy mi téged hálátlanak gondolbatnánk, részéről valódi szívbéli vétek ellenünk, csak valamivel kisebb, mint a szentlélek ellen való. Te tevék velünk jót, mikor Zsenit nálunk hagyád. Itt még kérdésbe sem jöhet a háladatosság. Ha néujénél jobban szokik ahhoz a sorshoz, mely az áldott, jó, de nem gazdag lányt várja: jól tevék, hogy odaadtad. Természetes volt tőlünk, sajnálni elmenetelét: természetes, hogy tőlünk elvívéd.

Vale. Deliciae meae.

Gyönyörűséges verseid Wesselényihez egy kis büszkeségre főgják ingerelni a szerény kassai Athénót. Ez e verset valódi remek a maga nemében; de a Halberzwölföt változtasd — nem az ideát, hanem a kitételt, cela dépense le reste; nem tudom hamarjában, miért? de érzem, a pácsi kedvesebb. Tudod már, hiszem, hogy Szilassy lett adminisztrátorunk Zemplényben, P. nem adminisztrátor többé Sárosban — még több fog következni, s tán jobb mint hívók. Vivat Carolus X-mus. et nuperna procella Petropolitana.

Vale iterumque vale.

hív Pipszed.

CCCI.

Tisztelt kedves barátom!

Küldöm a beretvát, mert a tiéd valóban rosszak. Nekem még egy pár marada, nem ily cifra nyellel: de cifra per se nihil valet: a vasa épen ezen pipajelt viseli, s így ne hidd, hogy magannak ezzel kárt teszek, s reményem oly szívesen fogadod tőlem, s úgy nem adsz érte semmit, mint ha gazdag volnék. Eleget adtál, és hányszor: hagyd nekem azt az örömet, hogy én is adhassak valaha neked valamit. Nagyön örvendenék, ha a beretva megérdemlené azt a díszretet, melyet fölöle tettem. Én jobbat nem ismerek mint a pipajelű.

Amint feleségemnek elbeszélém mi van a sententiában, gyermekeihez fordult s ezt mondta nekik: nézzétek Kázmért ne az én successiómmak, hanem az atyátok ajándékának. Nála nélkül azt soha sem nyertétek volna meg. — Barátom, hol lel fel az ember a férfi nemből azt az *örzést*, amit az asszonyi nemből talál? s esuda-e, hogy én ezt a nemet annyira tisztelém? Csak kimondom neked, hogy előttem utolsó kassai mulatásom olta kétséges, *Te* vagy-e több, vagy az a *nemes lelkű, nagy lelkű* asszony, akit az isten neked

adott. Ezt mondám Dülháznak, és Dülháznénak is, s valóban én ezt hiszem. S Zseni ezt a nagy asszonyt, Zseni Comtesse Virginiét esudálhatá anyai holnapokig! —

De nincs öröm csípősség nélkül. Midőn Sophie szeretettel, hálával fogada, D'Ellevauxnénak veszem levelét, de amelyből az ura szól, eltelve panaszokkal, vádakkal, hogy én miattam megyen ily rosszul a per. Eszembe juta a szép Reiskyné, ki csak kimondá, ő Nagysága mellett ülven, mit tart Marie és D'Ellevaux felől. Barátom, a *gyermektelen* D'Ellevaux egy fillért sem ad a perre nékem sok gyermeknek, s vádol. De megszegyeníti levelem, mely hozzá a sententiát viszi. Én fáradtam, én dolgoztam, én költöttem, s ez a hálátalan ember otthon ül, s kritizál, vádol.

Könyörgök nálad, hozd el Pestről gróf Teleki József úrtól két csomómat; az egyike az Erdélyi Leveleket, a másika Yorickot foglalja magában. Döbrenteinék most írok, hogy tegye le gróf Telekinél Yorickomat.

Mutasd be alázatos háládatos kézesókomat ő Nagyságának s Comtesse Virginiének, s szeretetre méltó gyermekeidet, — valóban principes juventutis — esókolod. Gróf Aurélnak nem küldhetem az ígért könyvet, mert igen nagy. Annak szekér kell.

Kísérjen Raphael angyal, az utazók védje, s hozzon vissza a szeretetre legméltóbb házi körbe örömmel.

Febr. 19-d. 1825.

CCCL.

Tisztelt kedves barátom,

Viceispánjaink Kassára küldenek assignatióért, hogy az adminisztrátort megköszöntő deputátusainknak a státiókon lovak adattassanak, s ezen alkalommal élni akartam, mind hogy tiszteletemet megújítsam erántad, mind hogy Téged és

Dülházy urat megkérhesselek, hogy a Minerva füzetét a hajdú kihozza.

Az adminisztrátorhoz a számos deputátusok 13-dikban indulnak; a mágnások közül csak b. Semnyey Károly; 16-dikban Pestre beérnek, 18-d. megköszöntik, s úgy oztán jönnek. — Az adminisztrátor 8-dban tartja a joyeuse entréet; 9-dben mind a két templomban Veni Sancte, azután gyűlés, s ebéd és bál. — A két utolsó készítésére május elsőjében itt lesz az adminisztrátorné és a leánya Csománé. — Minden újságaink ebből állanak.

Az adminisztrátor 9. 10. 11. máji itt lesz. Akkor megyen, mert másnap áldozó-esőtörtök.

Consil. Szemere tegnap érkezék be estve, s ez órában indul Erdő-Bényére a tegnap előre ment Szirmay Ádámhoz publicálni a Szirmay Zsigmondné testamentomát Tolcsván.

Itt Mailáth cameræ praesessal egy időben, de nem egy nap, halának el Kis János Almásy familia prókátora, Idibus Martiis pedig Consil. Horváth László, és oztán szolgabíró Kasznernek az atyja.

Dókus főfiskálisnak egy gyönyörű lova döglött el, s az nagy kár. — Siet a hajdú, félek, itt hagyja levelemet. Azért bérekesztem. Csókolom a leghívebb tisztelettel ő Nagyságának és a kedves igen jó leányodnak kezeit, és kedves gyermekeidet.

Újhely, apr. 6-d. 1825.

CCCIII.

Újhely, april 8-d. 1825.

Tisztelt barátom,

Dúlháznak ma veszem levelét postán. Írja hogy megérkeztl, és kedves hírekkel. Örvidenek az elsőnek is : de a második teszi, hogy *nagyon* örvidjek. Bár azok a kedves hírek a Te személyedet s házadat s erszényedet illessék. Én rettenetes elakadásban vagyok, de az nálam nem újság, s az minden vígasztalásom hogy szegény feleségemet nem *érzékenyek*, hanem *elfásúlnak* látom. Ugyan hogy állhatja meg a bátyja, aki látja hogy Eperjesen vesztett, s így ebből tudhatja amit neki szíve és a lelkiismeret és becsület híjába sugall, — hogy szenvedésinken meg nem indul. De várjuk esendesen. Az evocatóriát Pestre neve napján adatám meg, nem bosszantására, hanem mert akkor vevém pesti prókátoromtól. Terminus comparitionis 30-a Maji. Én oda csak augustusban megyek, mert májusban és júniusban nem consideál a septemvirátus.

Dúlházy írja hogy hallgatásomat Te, ő Nagysága a mélt. Grófné, ő és Ellinger a neheztelés hallgatásának veszik. — Az istenért! hogy ueheztelhetnék én azokra, akiket imádok? De febr. 18-d. olta itt vagyok, s úgy dolgozom, hogy *öt* nap nem léptem le a grádicson, s *öt* nap nem ettem meleget. Feleségem tejjel és hideg pecsenyével tartá ki. Kapok én Újhelyben ebédet mindennap, s nem bizodalmatlanság eselekvé hogy máshoz ne menjek ebédelni, hanem az, hogy az ebédek miatt nem akarám félbe szaggatni munkámat. Az én természetem erős, s nincs elkényeztetve; semmi kárát nem érztem. Csak azt érzem hogy a sok munkában az inak nyakam jobb félén nagyon megfájúluak. Minthogy *mutatusque labor pars est non parva quietis*, ha belé únok az archivum papirosaiba, Sallustot veszem elő. Azt épen

most végzem. Csak az Index geogr. et historicus van hátra. Praefatióm egészen új formában áll : de jobb és szükségesebb darabjait megtartottam a réginek.

Azonfelül amit tegnapelőtti leveleniben írék, itt semmi hír. A Szilasy köszöntésére 14-a indul a deputáció viceispán Szögyénivel, minthogy Szemere Consil. a mások tanácsára Pestet már megjárá.

Fáy Ferencz e napokban porrá égett Kazsuban. Nagyon le van verve, noha uyugodalmaat mutat.

Bodó perceptor úr a vacsoránál beszéllé hogy gróf Dezsöffy József neki 2 hordó bort küldé ajándékba, s esudálkozásal veté mellé, hogy nem érti, mint jutott e kegyességéhez, mert hiszen ő Ő Nagyságával semmi relatióban nincs. Jelen valék, és hallgattam : mint minden más.

Zseni tegnap jöve haza. Kiesiny és kövér. Mint örül, hogy itthon van. Kimentem hogy otthon legyen mikor Ruszkáról jó. Elbeszéllé mely kegyességgel fogadta a mélt. Grófné és Comtesse Virginie, s óhajtja, hogy Szent-Mihálytt tehesse hálás tiszteletét. — Nem tudom kiesoda, azt híresztelte el hogy ő Szabolesban férjhez megyen. Maga is nevette, mi is.

A Pestről nekem hozott két pakétokat, kérlek alázatosan, méltóztással ezen emberem által kiküldeni, és tudatni velem ami nekem való. Gróf Teleki Józsefnek most vevém levelét. Úgy hízelkedem vele hogy az az úr engem szeret.

Alázatos kézesókomat a mélt. Grófnénak és Comtesse Virginienek. Ajánlj grátiáikba s kedves három fiáidnak.

örökös tisztelőd
Kazinczy Ferencz.

CCCIV.

Tisztelt barátom.

Útban lévén, és rettenetes gondok közt, megengedsz, hogy röviden írjak, s körül sem nyírom leveletem. Kérlek, méltóztassál szólani Bálintffyval. Ma 12-d. jún. szörnyű jég méne el itt Toronyának; félek hogy bár szőlőd oda van megint. Oly nagy jég hull a mint egy galambtojás. Nekem a vetésemnek egy részét megkémélte, a másikban nagy kárt tett. Újság Újhelyben semmi sincs. Ha a Kurir XLIII. darabját olvastad, tudod, hogy, adminisztrátorunk egy Zelinka nevű ifjat a primásnak ajánlani szándékozott. *Már itt az adminisztrátor levele, hogy a primás az ifjat elfogadja.* — Elj szerencsésen, és gondok s teher nélkül. Ezt óhajtom mint magamnak.

12-d. jún.

CCCV.

Édes kedves Ferenczem!

Tisztemnek tartom sietve megírni, mit hallott légyen gróf Töröknetől feleségem. Ebből áll: megkésült az egyesség gróf Erdődy György és sógorod között, amaz emennek hetvenezer rftot conv. pénzben fog hat esztendő lefolyta alatt fizetni: 10 ezeret ezen sommából már lefizetett, vagy legalább még az idén le fog, mert ezen utolsó környülállást nem fogta fel egészen feleségem. Akármint légyen, illik ezeket tudnod, és általam, s igazságos céljaid szerint velek úgy élned, ne hogy feleségemet compromittáld.

Csókollak ezerszer minden hozzád tartozóiddal. — Mi nap megint eltűntél, pedig még bibliotékámban reméltelek találni. Várja Minerva legkedvesebb fijától az új ajándékot.
Vale, vale, vale.

Kassán, június 12-dikén 1825.

hív Pipszed.

CCCVI.

Újhely, június 21-d. 1825.

Tisztelt barátom.

É napokban egy kisded munkát kerestem könyveim között, s e miatt fél kelle hánynom minden könyveimet. Egy rakást külön raktam, hogy első alkalmatossággal neked küldhessem ajándékban, vagy inkább hogy a Te sok jótéteményidet, amennyire erőm engedi, meghálálhassam. Sunt hona, sunt mala, sunt mediocria: de *bibliothekában* nem lehet haszontalan könyv, s a kis könyv sokszor drágább becsű, mint a vastag és nagy. Ide teszem czimjeiket. Ha kedvedet találhatnám, örvendencék szívesen.

Itt küldöm a Szirmay biographiáját és valami igen jót Wielandból. Mit mondanak Szirmayra? Ahol jót nem mondhatok róla, csak a factumot mondom el. Hogy pajkosságait emlegetem, az nem megbántás. Ha mit szelídíteni tudsz rajta, tedd, s köszönettel fogadom. De rendes, hogy nekem azt is balúl vevék, amit az első füzetben mondtam. Úgy legjobb semmit nem mondani.

Reszketek, hogy Bálintffy boldogúla-e Majorossal. A-zért küldöm emberemet, hogy hírt vehessek, mert itt jún. 28-dika, midőn rám akarnak jönni. Bár a diéta haladna, hogy valaha revideáltathatnám a pert. — Ő Nagysága és Comtesse Virginie még talán nincsenek Kassán. Ha igen, jelentsd alázatos kézesókomat. — Örökös tisztelettel maradok

CCCVII.

Édes, szívből szeretett barátom!

Vevém leveledet. Nem írod vetted-e az enyimet, melyben írok neked *sub rosa*, hogy sógorod 70 ezer r. forint conv. pénzben megegyezett Erdődyvel. Örvendek néki, de még jobban örvendének, ha ez a szerenese igazságossá és érzékenynyé tenné erántad. Most, most vérzik az én szívem, hogy tehetetlen vagyok, és hogy Majoros ellen nem segíthetek. Mindent elkövetett Dúlházy és Bálintffy — alább fog következni Dúlházy relációja. Ilyenkor boldogság a studia literarum, quae adversis solatium ac perfrugium praebent. Engemet is várnak majd ilyen bajok, ha így folyandának az idők.

A III-ik kötetben fogja nyomtattatni Dúlházy amit hálával vett tőled, mert a másik kötet már megtölt. Kedvet kezd találni Minerva minden piczinykedő indulatoeskák ellenére. Használni fogom engedelmedet, és Szirmay Életében egynehány kis változásokat tenni, melyekért nem fog ugyan kellen pirúlnom az igazság istenasszonya előtt, azonban mégis megtalmozlak ellenségeid buta dühétől, vagy legalább meg foglak ójni azoknak szaporodásától. Csókollak könyveidért, de el nem fogadhatom: Te nekem legkisebb háládatossággal sem tartozol — ha pénzem lenne, megvenném, de nincs. Én azt gondolom hogy azokat jól eladhatnád — ez is volna valami. Ugyan mit fog mondani a posteritás a mostani időkről és mostani emberekről — Fama Di Nostris hostibus illam.

Szívből önlött könyhullatások közt öllelek számtalanszor.

Kassa, jún. 24-dikén 1825.

Vert.*)

hív Pípszed.

*) A levél eme fele nincs meg.

CCCVIII.

Újhely, június 30-d. 1825

Tisztelt barátom,

Prof Kézy néked a Piron verseivel kedveskedik. A bohóságokon az eszes ember is nevet: de nem kell-e azon nevetni, aki emyi bohóság összefirkálásában lelhet gyönyörűségeit? —

Majoros és az emberei rám nem jövének. Örvendj szerencsémén. Itt írok neki. — Pestről is írja a prókátorom Zsiday, hogy a sógorom 70 ezerben megegyezett. Meglátom, teszen-e már valamely lépést a béke eránt, vagy arra kényszerít, hogy az a *gyalázatos* per, mely világosan mutatja nem csak az ő *testvértelenségét*, melyre talán van példa, de a példa a rútat nem mentheti, hanem az ő *perjuriáját* is, melyet még a gazemberek sem szeretnek magok felől tudatni, — a kir. tábla s a septemvirátus elébe vitessék. Bár szállaná meg valaha a Szentlélek, s érezné, mely kín az nekem, hogy néki kénytelen vagyok afféle szemére vetni! Hogy az nekem irtóztatóan fáj (az az ő *kényszerítése*), Te nekem bizonyosan hiszed: de megmutatám akkor midőn a sógorom feleségét kértem hogy előzné meg, s prókátorának levelet írtam, hogy visszavonom replicámat, mihelyt ő azt fogja akarni, amit kell. — Ajánlanám néki a békét, de félek hogy az csak bosszantaná. És így hallgatok, s nem ajánlom.

Ha a kassaiak, kik ma és holnap itt az országos vásárban kiürítik ládáikat, minap említett könyveimet elviszik, küldöm: de Dúlházy conferálja minapi listámmal, és ha valami elmaradt, tudósítson.

Itt küldöm Igaznak a Mailáth *Magyarische Sagen und Märchen* fordítását nyomtatás alá. Igaznak ajándékozom a manuscryptumot. 2000 firt. kárba ejtette Pánczél. Pénzem nincs hogy Igazon segítsek. Amit a munka kieresztésén

nyer, légyen övé. Megérdemli mind úgy mint nyelvünk s literatúránk barátja, mind úgy mint az enyém, hogy segítsen, s teszem ahogy lehet. — Méltóztassál a nyalábot a dilizsánczra küldeni. Igaz fizet a vitelért nem én. Te tehát minden teher nélkül maradsz a feladáskor.

A Szirmay Antal Életében nem kerülhettem el, és nem kelle elkerülnöm, a keserűt is. De én Szirmaynak személyét igazán szerettem, colossalis nagyságát, kivált az archivum körül tett szolgálatjában, esudálni eléggé nem tudom, s örökké fogom hirdetni; venális lelkét, gyávaságát, rettegését s hiúságát (Cicero hozzá képest gigászi erővel bírt) számon, de nem dicsérhetem, s minthogy elhallgatni egészen nem vala szabad, minél szelídebben akarom megérinteni. Lágyíts, kérlek, mindent, de ahogy becsületes embernek lágyítani szabad. Vagy hallgassak, vagy *non igazat* ne mondjak.

Tudom én alkalmasint Szécs-Keresztúr mit veve rosszan a Minerva első kötetében. — A topolókai Szirmay Mihály Eperjesen lévén, közlém vele a Szirmay-láz genealogiai s historiai deductióját, melyet kiadni fogok. Azért vittem Eperjesre, hogy közölhessem Szirmay Jánossal, a kerekretilvel. Az Pesten volt. Egy fogadóban lévén Szirmay Mihálylyal, oda adám neki, hogy tekintse körül, s igazítson, bővítsen. Ez mutatni fogta azt Luzsinszkyakkal (sic). A Szirmay Tamás Antal atyja Consil. Szirmay László felől ez a jegyzés van a Msban:

Atyja (András) ezt a László fiát Erdődy egri püspöknek adta gyermekkorában azért, hogy leg-tompább eszű lévén ez minden gyermekei közt, neveltessék pápistának, s így szolgálatot kaphasson.

Ezt én Szirmay Ádám volt főnotárius szájából vettem, s feljegyeztem, nem hogy kinyomtattassék (annyi eszem csak van hogy ilyet ne akarjak), hanem hogy az emlékezet nálam és akik Msomat olvasnák, fennmaradjon. — Bizonyosan ezt vevék nehezen a szécskeresztúriak, s azt hívék, hogy én az ő szépatyjokat akarom nyomtatásban prostituálni, a *Minervában* mondottak megfédése által igyekeztek ettől elrettenteni.

Itt semmi hír. — Közelíték archivumi foglalatosságom végéhez, s ez nem kis *érdemem* lesz. Sok jót tanultam, s ha élek, én adom ki *magyarúl*, amit Szirmay Antal, eléggé sokat hazulva, hol félelemből s reménységből, hol hiúságból, s magát mindég nagyítva, nembarátit mindég gyalázva, rosszul mondott. — Főnotáriusunk éjjelnappal dolgozik. A két viceispán itt nincs. — Matolay Bécsbe ment, és így csendességünk van. Az a sok jóból és nemkevés rosszból gyúrt, eszes és valóságos *raptusos* (a magyar azt talán *havasnak* mondja, mint a német *mondsüchtig*) ember kész felforgatni mindent bosszújában hogy ő itt nagy nem lehet. Én személyére nem haragszom, de tetteire haragszom, és nevetem is. Nem kellene neki felejtetni, hogy mi, gróf Dezsőffy Sám. úrnak minapi felszólalása szerint, *aristokraták* vagyunk, és a *novus homókot* csak úgy szeretjük, ha azt nem kell nekik emlékeztetve mondanunk, amit az öreg Bárczay Fer. úr monda Pósa Gábornak: *b . . . a lelkét, kentek miatt az ember úr sem lehet.* — Matolaynak egyik legnagyobb vétke az, hogy *miatta* gyanús leve sokak előtt maga a szeretetre minden tekintetben oly igen igen méltó báró Wécsey Pál is, kit én annyira tisztetek, hogy (ha Szemere Consiliárius elmellőztethetnék a diétára küldésben) Wécseyt küldeném *veled* diétára. Pedig én minden boldogságomat a Calvin János egyedül idévezítő tanításaiban keresem, sőt találok.

Újság, ha tudillik igaz, amit Balásházy János, ki most jön Pestről, a Dókus főnotárius úr László-napi gratulánsai közt beszélt. — Balásházy Jánosnak, a Matolay nagy barátjának, azt beszéllé Pesten Szirmay Ádám, hogy püspök Csáky László Matolayt szolgálatjából *nehéztelíssel* *eresztette el.*

Nyeviczkei József úr is Pestről jő. Azt mondja hogy a császárné viselő, és ezért elhalad a diéta. Hogy a koronaörököszt Mezőhegyesen megtapodta egy vad ló, hallottad. Nem terhellek tehát elbeszéléssel. — Literárius újságom épen nincs. Teleki talán felhossa az Erd. Leveleket az *examenre.* — Élj szerencsésen, boldogúl, gondok nélkül, örömmel, tisztelt szeretett barátom.

Kolosi Ignác itt vala e napokban. Kevélykedett azon szerenésjével, hogy ő Nagyságának körében még Téged is felejtetett, hogy Comtesse Virginiet csudálta, fialdon álmétkodott.

CCCIX.

Tisztelt kedves barátom!

A vásárosok itt hagyák a könyveket, s küldöm. Bár úgy találhatnád hogy ezen rongyok közt van valami, ami haszonra lehet s bibliothekákban helyt kívánhat. — Nekünk hétfőn gyűlésünk lesz. Akkorára beadom jelentésemet, hogy most már a juridicumokon is keresztülestem. Még fél esztendeig aligha nem lesz dolgom az archivumban. Többek közt arra lesz gondom, hogy a nevezetesebb emberek subscriptióikkal jegyzett leveleket összeköttessem. Erre kék papirosra lesz szükségem, hogy minden ily levél mellé egy kék ív jöjjön, s a könyvet-forgató ezen kék levél által lássa, fordított-é más suberiptióra. Kérem tehát Düllházy urat, hogy ezen nyugtató mellett szerezzen nekem egy rizma tiszlezi kék papirosat, arra vigyázzván, hogy a papiros minél teste- sebb legyen. — Parancsolj, kérlek alázatosan, hogy Düllházy úr tekintse meg, a Busk loteriája hozott-e valami nyeresé- get; az én Nróm ezek:

109,351. és 740,40.

Most bizonyosabban írhatom, mint a tegnapi esőmóban, mert haza jöttem Újhelyből s megtekinttem a czédulákat. De Düllházy úr megtekintse a Bécsből leküldött nyomtatott listát.

Báró Wécesy Pál felől forró tisztelettel szólék utolsó levelemben. A tiszteletet még most sem vonom vissza; nem azt kell tisztelnünk, aki erántunk jól van, hanem aki a tisz- teletet érdemli, ő pedig érdemli. De képzeld, mit kell né- kem érzenem, ki a más vétke miatt *gyermekeimnek* szenvedek,

dek, *igazságtalanságot* szenvedek, s 16-dik esztendőre szen- vedek, midőn azt hallom, hogy Wécesy Pál *retteg* hogy én pénzt ne kapjak, mert ha kapok, a sógorom *oda van egészen*. — Az ő szavaival élek. Tehát Wécesy Pál azt nem óhajtja hogy szenvedésimnek valaha már vége légyen, s azt óhajtja, hogy az én gyilkosom továbbá is gyilkolhasson. — Vedd ehhez magadat, aki *mit tevé*l érettem. Érezd mennyire kell nekem tisztelni tégedet. — Áraszsza rád és házadra Isten minden áldásait. Ezért könyörgök.

Széphalom, július 2-d. 1825.

Zseni egy levelet írta Comtesse Virginienek, de nincs itthon, s nem akadhatunk reá. Tiszteljük, mind feleségem, mind én, mind ő Nagyságát a mélt. Grófnét, mind a Comtesst alázatos és hálás tisztelettel.

CCCX.

Kassa, júl. 6-d. 1825.

Édes barátom!

Két levelet írtam Neked; sohasem írod, veszed-e leve- lemet, egy szót sem írsz azon tudósítás felett, melyet Neked sógorodról adtam, hogy t. i. 70 ezer frt conv. pénzért tractált Erdődyvel, 10.000 ftot le is fizetett neki, a többit 6 esztendő alatt fizeti le. Kár hogy elküldötted a könyveket; megírtam hogy ajándékba el nem vehetem, pénzért szüntűgy nem, mert nincs.

Virginia nagyon sajnálja hogy Zseni levelét nem vette. Kedveltségre kezd kapni Minerva Dunántúl is; Guzmanes. Kis, küldtek munkákat. Jó lenne ha szereznél dátumokat a volt egri püspök Eszterházy Károly, a cancellarius Eszter- házy Ferencz, a volt camerae praeses Mailáth, és a volt perso-

nális Mailáth életírására. Ha ezeket a biographiákat írná a Minerva számára, még jobb volna. Nekem rossz az egészségem, bajaim végzetlenek. Minerva II-ik kötete nem lesz alábbvaló az elsőnél. Schmidegg nagyon neheztel rád Szirmay Antal miatt, — védelmeztelek. Biographiád csak a III-dik negyedbe jöhet, mert minelőtte küldted, meg volt már telve a II-dik.

Ne keseredjél el, mert Wécsy Pál nem gondolja meg mindég, mit beszél; nem rossz a szíve, de még érnei kell az ifjú embernek. Hányszor történik meg rajtunk is, kik az 50-t meghaladtuk, hogy olyanokat mondunk, minden rossz szándék nélkül, miket mások rossz néven vesznek. — Én megvallom, kértelek volna, hagyád ki Szirmayról azt, amiért annyi ember neheztel rád, ha csak megálmodhattam volna is a sok nehezteléseket. Ezentúl őrzőbb angyalod leszek, remélvén hasonló őrzésedet rám nézve.

Vive et vale. Non si nunc male, et olim sic erit — vive forte, fortiaque adversis opponite pectora rebus, nunc vino pellite curas, cras ingens iterabimus aequor. — A majd kétezer esztendő vígasztaló érzette, mint lesz az embereknek mindenkor szükségök vígasztalásaira.

hív Pipszed.

Vert.*)

*) A levél fele bírányzik.

A kiadó.

CCCXI.

Kassa, júl. 13-d. 1825.

Édes Ferenczem!

Gyermekeim unszolására, ha nem ingyen adod, hanem eladod könyveidet, megveszem belőlök e következőket:

	<i>Tom.</i>
Justus Lipsius Tacituszát	1
Calepinuszt	1
Boufinuszt	1
Adelung német dictionariumját	4
Ranzanust	1
Bombas cardinal leveleit	1
Wörterbuch der Buchdruckerei und Schriftgiesserei	2
Blotz, Gartenkunst	4
Oeuvres de Gresset	2
Elementare Universale totius Ge- neris humani alphabetum	1
Justification de J.J. Rousseau ou Mémoires de Madame de Warens	1
Zeit-Gedichte v. Jacob Schweitzer	1
Summa	20.

Nem lévén pénzem, a jövő élettermésekből, ha a jég el nem veri (mert éppen most jön a hír hogy mádi szőlőmet elverte) kívánságod szerint az életnek azon nemében, amint kívánni fogod, étellel meg fogom fizetni, de úgy, ne te, amint mondja Cicero: pudor subrusticus deterreat, és magadnak barátságból és szerénységből kárt ne tégy. Valóban, nem tudom, miért szégyellenénk a szegénységet? mikor az közönséges, és csak a mértékben van a különbség, és alkalmasint minél emberségesebb és érdemesebb ember most valaki,

annál szegényebb; midőn, végtére, a becsületes szorgalom és fáradozás útján teljességgel nem lehet boldogulni.

Ma érkeztek a sok hírek a sok reductiókról, mind a militaris, mind a civilis státusban — egy egészen rongyos ruhábankét három lyukat he akarnak foldozgatni szőszszel. Ez is jó ugyan egynehány esztendőre, de majd ismét kiszakad a ruha ahol befoldoztatott, ahol pedig nem, megmarad a ringy-rongy, és még jobban el fog rongyollódni, ha egészen új ruháról nem gondolkoznak. A diétát bizonyosnak mondják; kételkedem, s nem is óhajtom ez idén; mert maga csak a koronázás még jobban el fogja szegényíteni az országot és a hivalkodókat, kiknek oly nagy számok hazánkban.

En két hét oltá nagyon rosszul vagyok; nem tudom mi bajom, gyomrom, eszem, szívem, egyszerre s egyformán, elgyengült. Nagy betegség közelgete felém, erős természetem s az orvos valamennyire elhárította, de még igen gyenge vagyok. Mi esuda, ha a sok gond és aggodalom előbb öl el Tégedet is, engemet is, mint különben az idő előlne?!

Vale.

Esedezzél az egeknél tartsd meg, mert szükséges még életem gyermekeimnek.

Íme egy levél gróf Telekihez; add Néki által, látni fogod Patakon; öleld helyettem is.

hív *Pipsz d.*

E napokban jelenik meg a II-dik negyed a Minervából. Küldd el, ha megvan, haladék nélkül ezen expressussal Birkenstock epitáphiáját Sándor Leopold felett. 1795- vagy 1796-ban jelent meg. Nem tudom ki vette el tőlem, elveszett, és a gondolatlan, halasztó Ellinger nem tudta megszerezni. Kérlek, szerezd meg Patakon, ha nincs meg, és küldd el azonnal; csak ez hátráltatja a Minerva II-dik negyedje megjelenését. Kassán teljességgel senkinél sem lehet megkapni. Szerezd meg okvetetlenül.

Tekintetes Úr!

Részemről nem tudok ez úttal szíves tiszteletemnél egyebet írni. — Grófom ő Nagysága hagyja nékem, különben én is igen nagyon kérném a T. Urat, nehogy ezen expressus a Cons. Birkenstock epitáphiája nélkül térjen vissza. Nagyon nagyon esedezem hát, méltóztassék szép kéréseimnek engedni s azt teljesíteni. Ha maga nem bírná a T. Úr, talán meglesz vagy a collegionnak, vagy valamelyiknek a professor urak között. — A II-dik negyed Minerva 18-ikéből fog állani, és így kettővel szaporítottatik, ez is az oka hogy 25-ik előtt alig lesz készen hamarabb, de Grófom ő Nagysága 18-ikban vagy még 17-ikben Sz. Mihályra megy, ahol 20-ikig vendégül várja gróf Teleki ő Nagyságát, a pataki enrátort, azért óhajtaná ezen expressusnak, a Birkenstock Consil. epitáphiájával való hová hamarabb lehető visszaérkezését, hogy emek segedelmével 16-ikig a Sándor Leopold volt palatinus biographiáját elkészíttethesse, kinek a képét Igaz úr Bécsből már elküldötte. — Jó volt-e a kék papiros? — T. Dokus úr megküldte Ellingernek az előfizetők neveit, s azt írta: hogy a pénzt a napokban a T. Úr is beküldi. Ellingernek írt, ő közlé velem a levelet, de én ezen tárgyban nem kaptam levelet, amint írni méltóztaték a T. Úr.

A gróf ő Nga valóban elgyengült, de jobban lesz. — A megmaradt könyvekkel mit tegyünk? eladjam-e, s hogy? s mi áron?? — Grófom ő Nga a megmaradtakat nem akarja, tehát én conscribálom kétszer, és az egyik conscriptióját kiküldöm a T. Úrhoz, a méltóztassék oztán megírni, mitévő legyenek azokkal?

Örökös tisztelettel maradok

a Ts. Úrnak

alázatos hív szolgája

Dólbázy Mihály.

CCCXII.

Széphalom, júl. 15.-d. 1825.

Tisztelt kedves barátom!

Ha itt nem találtam volna tegnap estve leveledet, ma már indúlna levelem, hogy lássam, mennyire vala igaz az a rettentő hír, hogy *inhidegbe* estél. Elrettent annak hallására gróf Teleki, a superintendens, Vay Ábr., a szabolesiak, és minden, aki azt tolem hétfőn és kedden Patakon hallá. S kivált a szabolesiak, akik kimondák, hogy ők ugyan Téged Zemplénnek engedni nem fognak, mert nekik nincs más senki a pápisták között. Pálffy gyűlölik, utálják, haragszanak rá. Melléd, amint vettem észre, Bónis Sámuel készitik. Az nem volna rossz. De sajnálom a tiszteletre méltó Pálffy; derék ember, tudós ember, nemes lelkű ember, s ime oly dolgok miatt, amit sem ő, sem más nem hiszen, gyűlölségbe jutott. — Édes barátom, csak Matolayhoz illik magát az effélékkel gyűlölségbe hozni; de mikor egy Pálffy, egy Wécesy Pál, egy gróf Dezsőffy József van gyanúban, már akkor fáj a szívem és hosszankodom. Vannak gonosz emberek, kik az ilyenben keresnek gonoszságoknak védelmet és ürügyet. Tudván ezt, legjobb semmibe nem keveredni, ami a gyanút támaszthatja. Wécesynek egy szava el nem oltja többé a gyanút. Az azon való felakadás, hogy a kálvin. Szilassy s a kálv. Zemplény, a kálv. templomban is hívá segédre a szentlelket, téged gyanúba nem vett; de sajnálja minden, hogy némelyek azt mondhatják, hogy Te is hajlasz azok felé, akik a közjót és az igazságot a magok igazságtalan ezéjoknak feláldozzák. Cicero hajlott elfogadni a Caesár ajánlatát, mert szégyenlett egy révben lenni Clódiussal. Ha engem pápistának hívnának, ahogy kálvinistának hívnak, én protestálnék szóval is, cselekedettel is, hogy én Matolayval nem tartok, aki eléggé gondolatlan némely szavaival oda juttatni magát, hogy Zemplényben ugyan soha többé bizodalmat nem nyer, akármit csinál; s neki nem marad egyéb hátra, hanem az

hogy furiosus antiprotetáns légyen, s legalább az ilyekkel tekintesse magát nagyinak. Látván némely dolgokat, amiket papiroson nem írhatok, (szóval elmondanám), én magam is furiosus protestáns vagyok. Mi existálunk, s törvény mellett existálunk. Mi jusa van tehát másnak bántani bennünket, hogy existálunk? hogy a mi templomunkban hívunk segédre Szentlelket, holott mi a *nem mi templomban* is hívtuk azt? Fáj a beesületes embernek, ha *bántatik*; fáj, ha a *nemes lelkű katólikust*, mint egy gróf Dezsőffy József, *gyanúba vétetni látja*; fáj, hogy midőn egyeknek kellene lenniük, vastag bolondságok és bolond gazemberek rést keresnek s találhatnak, bennünket *két részre vonni*, s ahol egyetértésnek, békességnek kellene lenni, ott zavart csinálnak. Két tisztelt nyavalyást nevezhetnék, aki mellett szégyen lenni, és káros azon felül.

Ezen polgári szakadásban mind a kath. mind a protest. legjobban tenné, ha a maga cultusát tiszteletben tartja — az szent kötelesség, — de különben óvna magát mindentől, ami úgy jöhetne ki, mint az ellenfél vagy bántása vagy gyűlölése. B. Wécesy Pál bizonyosan nemes lelkű és tiszta fejű s szeretetre méltó ember; de *vádolta* a protestánsokat, mert vádakot hallott Matolaytól és a Matolay társától s társaitól. Matolaynak szájából és tollából hallánk gondolatlan s álmélkodást érdemlő tetteit, szavait; Wécesy társa, barátja Matolaynak és a Matolay társainak. Menjen most, és lássa mit nyer ezután.

Édes barátom, ha ismét akad valami, ami neked panaszosan jelentetik a Matolayánusok által, nagyon kérlek, s nem magadért kérlek, *aki előttem soha sem veszhetsz*, hanem a közjó nevében kérlek, *szólj velem*, és ne *olyanokkal* akik szavadat meg nem érthetnék. Én ezt a polgári tüzet nem gerjesztem, hanem oltogatom. Piarista prof. Szakálas úr megjelene Patakon látni a collégiunnot és bibliothekát. Én vezetém fel Telekihez, a superintendenshez, az asztalnál Telekinek, a superintendensnek és Szakálasnak az egésségéért ittam, és csak e háromnak; s a harmadiknak megköszöntem, hogy megjelenése is bizodalmat, szeretetet mutat hozzánk. Excellenter viselő magát ez a pap, és ha minden így viselné.

jó volna. Szomszédja az asztalnál valamit monda, amin Szakálas látá, hogy ez benne nem az *embert*, hanem a *pá-písta papot* nézé: s ezt mondá: *Miuek az, Úram? Non sum ego talis.* — azaz, amilyenek a predikátor gondolá. Ilyen kel-lene sok, s nem volna baj; midőn más még gyúlasztgatja a bolondokat. Nem kell nekem Téged sem a tiszta gondolko-zásra, sem a szent érzésekre, sem a böles magadviseletére kérnem, annyival inkább nem kell tanítanom, ipse docendus: de el kelle mondanom, hogy még neked is kell némely esele-kedet *magyaránom*, mert jobbnak néznek mint Wé-cseyt, de még is *tartanak téled*. Rettenetes gaz idők!

Az ilyenre kár a tintát vesztegetni: de szükség vala tudatnom veled, mik esnek. Sok Tégedet és Wécseyt kíván diétai követnek: sok Szemerét és Sós Pált. — Bár veled lehetnék, hogy elmondjam amit tudok, hallok, gyanítok.

Leveled, és a bibliothekáriushoz irt levelem, hogy küldje, ha van. Birkenstockot, eddig Patakon van. Most ott nagy a zürzavar. Kiki haza takarodik. Sok a vendég. Sok a dolog. Nem hiszem hogy a bibliothekárius ma rá érjen a könyvet kikeresni, ha van is. Embereket tehát visszaeresztem. Elküldöm, ha hoznak. *Ha nem veszed e napokban le-velemet, vedd jeléül hogy nincs.* Mihelyt leveledet vettem, minden esomóimat végig hánytam, tegnap estve is, éjjel is, ma reggel is. Nálam az nincs, és nem is volt. Amit Birken-stock Friedrichre irt, azt küldöm, noha arra *most* szüksé-ged nincs.

Könyveimet nem azért küldém, hogy megvedd vagy el-add. Nem, hanem hogy bibliothekádat gazdagítsam, amint tőlem kitelik. Így küldék egyszer egy kis, másszor egy nagy ládával ajándékban cancellarius Telekinek, s az elfogadta ajándékomat, noha ő nekem egy babot sem adott soha. — Gróf Dessewffy József, aki nekem oly sokat adott, ezen, ne-kem csaknem haszontalan lonjaimat elfogadni nem akarja? — Értelek. De kérlek fogadd el, minden vonogatás nélkül. Émmeguntattam hogy *kérni is tudok téled*. — Mihelyt haza

szabadúlhatok és rá érek, keresztülmegyek könyveimen, és újra küldök egy esomót. Neked bibliothekád van: nekem az nincs, mert nem lehet. Illő tehát hogy az oly könyvek, amikre nincs szükségem, nálad álljanak, nem a tiéd, hanem bibliothekádé, legyenek.

Teleki nagy rakás könyvvel ajándékozá meg a pataki bibliothekát. Nagy tisztelettel nézém a Heyne Virgiliusának azon részét, melynek nyomtatott lapjaira Heyne maga tevé azon igazításokat és bővítéseket, amikkel az újabb kiadást akará tétetni. Ismerem a Heyne kezét.

Palóczy főnotár. Patakra azt a bírt hozá, hogy két re-gementünk új proprietáriusokat kapott, az egyike ezeknek b. Splényi Ignác, a második

Gottorp, Kronprinz von Schweden;

így oda a Bernadotte fia, s a *legitimitás* aligha tüzet nem támaszt északban.

Vay Ábr. ott vala. A borsódiak alig tudnak eszmé-letre jutni. *Hic vir, hic est, tibi quem promitti audisti.* Tiszt-társai szeretik és rettegik. Irtóztató kemény, és a legna-gyobb mértékben jó minden eránt. A szolgabírák repülnek teljesíteni amit hágy, és bizony esudát érdemel amit hágy. Vasárnap virradtakor ment ki rendelése, hogy a predikáto-rok virradta után (azaz minél előbb) tartsák a cultust igen kurtán, s a nép azonnal oszoljon keresni a gyilkos tolvajt: s akkor nap vagy más nap elfogattak a nem tudom hány esztendő óta hajházott gonosztevők. Legesküdtebb ellenségei. Puky István és Ragályi István a volt viceispán, most legna-gyobb magasztalói lettek. Ragályi István feljár a gyűlé-sekre, sedriákra, előbb oly szándékkal, hogy kitolóját, vala-hol lehet, csipkedje: most azt beszéli, hogy bár 10 esztendő előtt adott volna ily férfinak helyet. Vayt fának fogadta. Vay ötet atyjának, s oly barátok, *amilyen* ellenségek voltak. Ha Vayhoz senuni közöm nem volna is, örvidenék rajta.

Ha diéta lesz, ő ott lesz, s látni fogod mit csinál. Bor-

sod imádja mind ötét, mind főispánját, kit valóban imádni kell. Elhültem restorationális beszédén.

Bodó mondja hogy Rhédey egy hét oltá betegem fekszik Beregszászbau; Bodó is ágyban lelte. — Rhédey restaurálni fog még júliusban vagy augustusban. — Nagyon megszerettette magát, amint megjövendölém. Neki csak ez az útja van hátra. A rossz világ azt mondja, hogy természete bizonyosan *recurrálni* fog, akár mint kezdi a Neronis quinquenniumot.

Zsiday Sándor pesti prókátorommal tegnapelőtt Patakon valék. Bizonyossá tevé, hogy Aspermont Mária úgy transigált a sógorommal, hogy ki nem lesz fizetve, ha feleségem és Delvóné neki nyugtatót nem adnak, hogy excontentálva vannak a Wécsey Susána successiója eránt, melyet Onodba tett a feleségem nagyatyja. Minapi leveledben nem értéd miért nem feleltem egy cikkelyedre. *Akarva* tettem azt, s *tudhatod* miért. Most sem szólok. Szólanék szóval. De sorsom részvételét úgy köszöntem **Neked**, mint tőlem illik. A kázméri executio után sem leszek gazdag; de addig koldús vagyok. Élj boldogul, gondok nélkül, teljes örömben. Ezt kérem istentől, magadnak, a mélt. Grófnénak, gyermekeidnek.

CCCXIII.

Újhely, augustus 1-jén 1825.

Tisztelt, kedves barátom,

Tegnap valamit kelle keresnem rettenetes sokaságú papírosaiban, s behozatám azokat, s a Birkenstock által dolgozott, Sándor nádorunk epitáphiumát egy magam által

összevarrt kézirati csomóban találok. Nem emlékezni nem vétek, mert az nem *akarás* munkája. És mégis vádlottam magamat, hogy emlékezetem hibája miatt nem volt teljesítve parancsod. Imhol, édes barátom, talán méltónak látod, hogy a latínt a Minerva 3-ik füzetében felvétesd. Sok okok tanácsolják. Kicsiny a munka, s ki bírja? így örökké fogja bírni a nemzet.

Ez a soknemű gond engem alkalmatlanná teszen mindenre. Bár csak az archivumon eshetném által becsülettel. Sem gazdasághoz, sem gyermekim neveléséhez nem láthatok, s feleségemtől, gyermekimtől távol kell lennem. Meddig élhetek? s ezt is ellopjam-e magamtól s tőlök?

Főnotárius úr nálad lesz, s beszél a dolgokról. Mind Zemplény óhajt, mind Szaboles; s kit is óhajthatna méltóbban. De mint szabad embereknél kell, az akarás szabad, s sok vagy rossz, vagy dolgot nem értő, sok hiú vagy titkos czélú, szeretne rontani. Báró Wécsey Pállal e napokban chédtem. Szabadon szóla ő is, én is. A pastorálét emlegette, s annak ismérsz, aki annak amit hallottam, *gonosz hasznát* venni soha nem fogom. Zemplényből sokat lehetne küldeni; hála istennek itt jók vagynak. De illik-e vallás felől tüzeskedni? *Nec nominetur in vobis!* ezt mondá szent Pál. W. is tele van a Calvin fia ellen panaszzsal.

Nem jobb volna-e nem panaszkodni, s nem nagyítani a tüzet, hanem oltani. Az utolsó restaurációkor mindenféle ment a panasz a püspökökhöz, hogy Zemplény készül a katolikusok ellen. Itt vala a sok pap, s azt vallá, hogy több moderációval lehetetlen banni. Mi akik *alól* vagyunk, nem *felül*, nem esuda ha viczkándozonek, de minck érezteti erejét az erős? Almásy, kit én soha nem láttam, kinck keresztnevét sem tudom, azt hirdeté Egerben, hogy ha kálvinista, hajdúvá sem kell tenni. Borsodban visszaadák, s jól tették. Csakhogy ott nem a kálvinisták tették ezt. Ha valamit, azt méltóztassál nekem elhinni, hogy nagyon sajnálom, hogy Wécsey a vallás miatt hozza magát kedvetlenségbe olyaknál, akiknek semmi vallások, de a vallás mellett lángolnak, s olyak miatt akiknek semmi vallások, de nem állhatván bosszút egyébben, ezt fészegetik. A mi kedves Szögyénink

buzgó pópista, és őtet mégis minden kálv. szereti: nem bánt mást, s eszesb, mint hogy a darázst ingerelje. Én rosszul leszek belé, ha az ily haszontalanságot hallom.

Szenvedem a szükségét, nézem hogy a sógorom hogy nem gondol a testvérével, s örvend hogy a diéta késlelteti dolgaimat: esudálkozom, midőn egy nemeslelkű ember az én gyilkosomért retteg. De emberi dolgok! s mindennapiak!

Kérem istent hogy egészségod álljon teljesen helyre. Te-leki még Patakon vette leveledet.

Ajánlj kegyességébe ő Nagyságának, kit a mai asztal-nál is érdeme szerint magasztaltam, s melegen. Mely háznép!

örök tisztelőd

Kazinczy Ferencz.

CCCXIV.

Kassa, aug. 7-d. 1825.

Édes kedves barátom!

Egynehány nap előtt érkezett meg Dókus levele, mely nálad volt, a praenumeránsok listájával. Dókus igen szép-lelkű ember, igaz barátod, nagyon becsülöm és szeretem őtet, senkivel sem mennék szívesebben a diétára: azt lehet róla mondani: tu non corpus eras sine pectore — nála kez-zet fogott a szív az észszel és tudománnyal. Bár sok Dókus lenne Magyarországon. Gondold meg csak, lefizetett he-lyetted 100 ftot, a többit is megígérte, ha igen sokáig tarta-nának szorultságaid.

Engem a diéta jó hátra lök megint, mert akár választ valamely vármegye akár nem, megyék, feleségemmel és gyer-mekeimmel. Feleségem még nem látta atyjafiait miolta férj-nél van, pedig mind azok, mind ők, kíváncznak látni egy-mást és látni gyermekeiket. Én csak abból a vármegyéből me-

gyek követnek, mely engem a nélkül hogy a gyűlésben le-gyek, és a nélkül hogy az instructióba személyes és nyilván-os befolyásom legyen, legelőbb választ első követnek — ez büszkeség, de fontos okaim vannak rá, non egoistico, sed pa-triottico respectu. Nem fogok nehezteni, ha nem választanak is, hazámat úgy fogom szeretni mint eddig, a felső táblához megyek, és nem fogom elmulatni mind azt a jót tenni a ha-zánnak, amit tehetek. Feleségemet minden esetre vissza fogom küldeni gyermekeivel együtt, kivéven Auréliust, october közepe felé Sz. Mihályra vagy Olysóra. — Csak az isten jobb egészséget adna! zúgnak mindég füleim, de jobban leszek, ha új mediumba, új sphaerába általteszem magamat.

A híres Angyalffy, kiről igen derék emberektől igen jó tudósításokat vevék, gazdasági directoromnak fogadtam fel, némely régibb jó tisztjeim mellé. Nagyobba akarom vinni a spanyoljuh-tenyésztést — ez, ha áldozatokkal is, hihetőképén, ki fog rövid idő alatt ragadni adósságaimból. A köz környülállások kívánták meg ezt az új elszánást, új elhatározást és új combinatiót. Egy esztendőre kötöttem vele, mert minden esetre kell gondolkozni, mind neki, mind nekem — reméllem össze fogunk férni, mert minden tekin-tethen, észre is, tudományra is, és szívre nézve is kimivelt embernek látszik. Azonban az idő nyilatkoztat ki mindent és minden oldalról.

Rendes a meghotránkoztatás azon egyenességemen, melynél fogva bátorodtam megjegyezni a viceispány előtt, hogy furesa ugyanazon egy Szentlelket, egy azon nap, két külön templomban segítségül hívni. Én jó ezéllből tettem ezt a megjegyzést, mert szintúgy ismerem a pópista, mint a fa-natieus reformátusokat; tudtam én, hogy ez így történt gr. Eszterházy alatt is, de gr. Eszterházy katolikus volt, és Zemplénynek a reformatio olta, azaz Ferdinánd vagy Rudolf olta, nem volt protestáns kormányozója. Épen az, amit né-melyek legnagyobb politikának tartottak, hogy t. i. a con-stitutio említése nélkül a monarchia magasztaltassék egy pre-dikációban, és épen a ref. templomban, legkevésbbé volt po-litika; és pedig épen azért, mert alkalmatosságot adott a kath. papoknak a politikát általlítani. Nem úgy kellett volna

cselekedni, habito respectu eorum, quae acciderunt, hanem egy okos katolikus pappal kellett volna a pápista templomban egy olyan kirekesztőleg monarchica orációt elmondatni, Ő Felsége magasztalásával, hogy nem csak minden vallásbeli különbség nélkül választja a vármegye kormányzóit, hanem hogy oly szerencsés volt a választott személyre nézve is ezen maga választásában, mely választáson minden vallásbeli méltán és okkal örvendhet. Hoc posterius fuisset et verum et politicum. Ha másod izben jött volna el Szilassy, akkor lehetett volna a három külön templomban is hívni segítségül a Szentlelket. A praecedált monarchica oráció a pápista templomban paralyzálta volna pápista papjainkat. Be kár, hogy némely emberek esupa gyanúból vannak összefűzve, nem akarják teljességgel a jó és okos embereket megismerni, és a magok belátásának keskeny mértékét a megszébb látók gondolatjaira és mind emberi, mind hazafiúi érzéseikre akarják alkalmaztatni. Be szerencsétlen ember lennék én, ha engem a magam lelkiismerete és céljainnak nemessége az effőle subsumptiók felett nem vigasztalna! Akik közelebből esmernek, és a részrehajlatlanabb posteritás meg fogják vallani, hogy én minden politikus és minden religiosus fanatismustól egész életemben távol valék. — Csókkollak ezerszer. Te esmersz, és ez több mint ha 10,000 akár kalvinista, akár pápista esmerne.

Vale animae dimidium meae!

Tuus Pipsz.

Sajnálom, hogy Wécsy magát depopularizálja, Matolay pedig gyűlölteti; azonban, noha pártjokat nem fogom, még sem merem őket kárhoytatni minckelőtte bizonyos legyek vétkeikről; mert ahol még felőlem is gyanakodnak, ott ugyan nagy mértékben kell uralkodni a pletykaságnak. Igaz az, amit én mindég mondtam, hogy nincsen talán az országban pletykásabb vármegye Zemplénynél! — Be kár annyi szép lélekerőket nem a köz egyezésre, hanem gyanúkra és bizodalmatlanságok terjesztésére fordítani. Multa non dehent intelligi, alia dissimulari, nonnulla enim nomisi interpretatione fiunt mala.

Próbáltad-e sógorodat azoltameghívni az egyességre amiolta szerencsés kötést tön? Ha most se pnhúl, duris genuit te cautibus horrens Caucasus, Hyreanaeque admorunt ubera tygres. — Feleségednek kezeit csókolom, gyermekeidet ölelem. — Nagyon nagyon köszönöm Birkenstockot; be fog teljesedni tanácsod. — A más két darabot is köszönöm. Élő szerencsésen, bibliothékám nemes gazdagítója — de majd ha rám kerülhet a sor, Te se légy kegyetlen az elfogadásban. — Suh rosa mondom: Aurélius, vagy Dúlházy, vagy egyszer az egyik, egyszer a másik, fogják rapiálni a jövő diéta titkos pragmatica históriáját; le nem fekszünk, míg az elélt napnak históriája nem leszen ledietálva. Felette concentrate és tömötten leszen az írva, és minden legkisebb részrehajlás nélkül. — Vale!

CCCXV.

Tisztelt kedves barátom,

Hogy Szaboles Tégedet távollétedben tisztele meg bizodalmaival, az Néki úgy válik tiszteletére mint Néked. Hány példánk van még ma is, hogy az Aristidések nem jutalmat vesznek, hanem büntetést! s midőn a magyar John Bull ily igazságos, mint Teerántad vala Szaboles, akkor mind azok, akik az igaz érdemet meg tudják különböztetni attól, ami csak szeretne emek látszani, örvendhetnek. Kísérjen a Szerencse, s adja hogy nagy fényben ragyoghass; mert arra nem csak érdem kell, hanem szerencse is.

Én csendesen nézem mint játszanak az emberi indulatok a haza szeretetének lárvája alatt, és akik céljokat minden mesterségeik mellett elérni nem reménylik, mint haragszanak, s mint vádolják hol a vallást, hol egyebet. Ha bajok nem volna magokkal, kevesebbé zajganának. — De mire való a vallásról csak beszélni is: ezt mondom mind az egyik, mind a másik fél embereinek; és hogy amit mondok szívemből jó, bizonyítom, midőn a hazgó katolikus Bodót és az

efféléken nem töprönkedő piaristákat szívesen szeretem. Ami valhisságunk, vagy inkább, az, hogy egyikünk pópista, másikunk kálvinista, a születés és neveltetés munkája, s mi kár van abban azon tekintetben mely felől szólok, hogy ez így, amaz anúgy gondolkozik? De én szégyenlenék azon felül annak nézettetni, aki ebben kereshetek valamit. Jónak, rossznak, eszesnek, elméletlennek, azt predikálom, hogy bánjunk egymással philanthropikus érzéssel, s el lesz fojtva az a veszedelmes s nevetséges daemon.

Egyébbe én nem avatkozom, s sem Szemere mellett, sem Szemere ellen nem ezimboráskodom. Világosan kimondottam mind szóval sokaknak, mind írva b. Wécesy Pálnak, hogy ha voksomat kellene adnom, kitérdjőn Zemplény követjének, értelmemet így adnám: Zemplénynek sok fejei vagynak, akik bizodalmit érdemlik, ilyen gróf Schuidegg és báró Wécesy Pál, Boronkay Gáspár és a rákózi Szirmay Tamás, Soos Pál és János, Szirmay József a pceptor, és az öcsese Szirmay Antal, két jó fejű és jó érzésű férjfiaink, főnotárius Dókus, és Matolay, s Nyomárkai, s a két viceispánunk. De minckutána itt nem csak a fej és a szív jóságát, hanem egyebet is kell tekinteni, s a két viceispán nem úgy viselte magághogy elmellözésünket érdemlettnék ítéltethessék: én a magam voksomat a kettőre adnám minden mások felett, s ezzel végezném vélekedésemet: *Ceterum censeo omnes, qui turbas cient, aqua igneque intercidendos.* Szemere és Szögyéni emu dignitate jelenhetnének meg a haza atyái közt, és bennük sokat találhatni, amiket nem találhatni azokban, akik könny nélkül tanulták meg Filangierit, s csapkodó lángokkal égnek. S ámbár a diétai követek megválasztásában legkisebb gond az, hogy valakinek complimenteket tegyünk, jól tennék, ha kár nélkül rehetnének, hogy a personálisnak tegyünk azt az örömet, hogy testvérbátyját láthassa megtisztelve. — Nem szégyenlem ezen érzésemet, s annál hátrabb vagyok azt kimondani, mert a gondolat Szemere és Szögyéni felől kebelemben támadt.

Én a diétai követben fejet is kívánok és a dolgok ismeretét: de semmit nem annyira mint tántoríthatatlan jóságot, hűséget. Azok a lángok nekem ritkán emberem, kivált ha

látom, hogy ragyogni szeretnének, és kívánságaik, szükségük vannak. Hány jött úgy haza, mint oda ment? Nevezem-e őket?

S ámbár levelem elején eltítottam magamtól minden tudását annak, hogy ez vagy az Rómát hiszi-e Jeruzsálemnek, vagy Debreczent és Patakot; minckutána a vallás ügy is tekintethetik, mint corpus politicum, ha ráni nézve nem bánám is, ha vármegyém gróf Dezsöffy Józsefet és b. Wécesy Pált vagy gróf Schuidegget választotta volna: másokra nézve óhajtom, hogy a daemon felingerlésének elkerülése miatt egy kath. és egy kálv., s ne két kath., s még inkább ne két protestáns küldessék. Szégyenlem ami a bihari restauráció történt. Hogy Borsod két protestáns követet választott, mint Sáros két katolikust, azt azért nem bánom, mert oly két követet mint a borsodiak, nem könnyű együtt találni. Különben én két középszerű fejet, de nem középszerű karaktert inkább választanék, mint két láng fejet, de akinek szüksége van. Mondhatnék példát rá.

Úgy tetszik, tisztelt barátom, hogy amit néked a protestáns *Veni Sancte* eránt írtam, téged tűzbe hozott. Azt nem láttam előre, de megírtam vala, ha előre láttam volna is. Ismerem én gondolkozásodat, s minden ismérheti: de szükség volt tudatnom veled a mi téged illet, s azt az érzésemet közlenem veled, hogy pópistának kálvinista ellen, kálvinistának pópista ellen a legszelídebb érintéssel sem kell szólni, mert a vastag fejek balra magyarázzák. Én a kálvinista ellen szólok, ha szólhatok: de a pópisták felől vádolva soha nem szólok. Csak ingerleném vele a daemont és a vastag főket.

Ha Néked könyveim legkisebb örömet tettek volna, örvendenék. Csak arra kérek, hogy azt oda ne magyarázd, hogy érettek, vagy általok valamit kerestem. *Rexque paterque audisti coram, nec verho parens absens.* Kértem én tőled, mikor kelle kérem, s vettem, mint attól, aki adhat és örömmel ad. Alacsonyágnak tartanám erántad üzni ravasz játékot. — Leveled vétele olta nem voltam Dókussal, hogy gyönyörű tettét megköszönhettem volna. Szívem nagyon köszöni. Valamint azt is, hogy elmondta ő Nagyságának, hogy a grófiét és Comtesst még nagyobb elmelegedéssel szoktam

emlegetni mint magadat. Ezt így **kell**, mert téged itt minden tisztel, minden csudál: de ő Nagysága és a Comtesse ezek előtt isméretlenek.

Midőn tegnap a városból kijöttem, Balásházy János egy darabig kikísért keveset; tart Angyalffy felől, s nem jövendől jót. Én neki, azaz Angyalffynak, nagy dícséretét hallám Klingensteintől. Kiki a maga szemével lát, s Balásházyznak nem veszem balúl hogy ő is ember, mint én és más.

De balúl veszem annak, aki eránt kérdész, ha nem teve-c erántam megelőző lépést, hogy most is az aki volt. Én szólítanám meg, de minek? Hogy ne volna ő igazságtalan most is, midőn *barátja* az ő hangján beszél? Rendes hogy a moralitást pengetjük, azt akarjuk hogy *egy rossz érezze útálarunkat*: de aki *perjurus* is igazságtalansága, rapinája, praedociniuma mellett, az — Ehrenmann. Különben tán csak nem szeretnénk oly igen nagyon hogy *még rosszke-tünk is azért*, hogy kénytelen lesz kiadni amit tartóztat.

Élj szerencsésen, tisztelt kedves barátom. Tegnap este jöttem ki Újhelyből, s mindjárt megyek vissza. Leveled, mely aug. 7-d. vala írva, *aug. 19-d.* jött kezemhez postán *Kassáról!* nincs velem. Megengedj, ha egyik vagy másik czikkelyét felelet nélkül hagyám. Ő Nagyságának kezeit csókolom, úgy a Zseni tanítóját. Zseni Ruszkán van, Tlalie Regmeczzen. Feleségem mind ő Nagyságát mind a Comtesst tiszteli, mind magadat.

Széphalom, aug. 21-d. 1825.

Adja isten, hogy a mi követválasztásunk lárma nélkül eshessék meg. Félek; látom a pezsgést, s undorodom tőle.

CCCXVI.

Itt volt és megölelt, de esupán lelkével, epedve
Gondjai közt a szegény Jóska szabolesi követ.
Hon kívánt esendben békével rejtve maradni,
Választák s nevelik köz bajok ön bajait.
Így mikor ég a ház, szél támad, lángba borítja
Végig a durva falut, nincs aki oltani tud:
Mert nem tudja hová, vagy honnan hordja kupáját,
Nincs akkor forrás, csak szemekben a víz.

Cito citissime, 23-d. aug. 1825.

Pípsz.

CCCXVII.

Újhely, aug. 28-d. 1825.

Tisztelt barátom,

Szent-Mihályra utasított leveledet azon órában midőn vevém általadtam vice-notarius Szemere Péter öcsémnek, ki Nagylaluban lakik, s kértem főszolgabíró Bónis urat, hogy azt azonnal küldje Dolinszkynak. Szemere Péter, a Kazinczy Péter unokája, megígérte, hogy sebesebben veszi Dolinszky mint ha postán menne. Ha ezt nem kellett és lehetett volna reménylenem, magam küldöttem volna le expressus által. Kedves nekem az a pillantás, melyben éretted tehetek valamit.

Képzeled hogy miolta elmentél innen, mennyi beszéd lehetett itt a történtek felől. Tudod hogy én Szemereista vagyok, de azért Anti-Schmideggista nem vagyok, s még inkább nem Anti-Dókusista. Azt nem értem, hogy mint érdemli Szemere azt, *oly nagy szolgálatai után*, ami vele történt. Azt fogod kérdeni, hogy szálljak kebelembe, s valljam meg, ha Szemere alkalmas-e mind arra, amire Dókus?

s én feleletképen ugyanazt kértem, ha gróf Schmödegg, és akárki más, alkalmas-e arra, amire Szemere. Azon felül hogy az efféle kérdések, amint közönségesen tapasztalád, igen nagyon fáznak, én azt mondom, hogy dietalis ablegátusban nem csak ezifra beszédű s jó tollú ember kell, hanem sok egyéb kell benne, s Szemere egyebet is tud, de kivált a vármegyei szolgálatnak minden nemét úgy tudja, ahogy kevés ember: s még ellensége is kénytelen megvallani, hogy hatalmas praeses, mely csak olyantól telik, aki tudja amire szükség van. Szeretem én aki Montesquieut, Filangierit, Beccariát, Sonnenfelsét megtanulta: de az én vélekedésem szerint a követben semmi sem kívántatik annyira mint a reménységtől s félelemtől szabad lélek, s én Szemerét ilyennek ismerem. Mit tevé a diétán, én is tudom; ott mind az 52 vármegyének mind a két követe nem beszéll: elég ha ott áll ahol kell, és onnan magát semmi tekiutetek által elmozdítani nem engedi. Semmit annyira nem rettegek, mint az oly követet, aki paradíroz hazaszeretetével, aki magát ezifra beszédeiben hallatni akarja, s vagy a *sokaság tapsait* keresi, vagy *egyebet*.

Gróf Schmödegg is minden tekintetben méltó ami bizodalmainkra s tiszteletünkre, s ámbár én a magam vótumomat a két viceispánra adtam volna, mert lelkét mindkettejének ismerem, s inkább bíztam volna e kettőhöz mint a ezifra beszédek mondóihoz (ilyen sok van az országban, s ennek nem nagy hasznára): hogy a gróf tiszteletet meg, annakszívesen örvendek. Diétáinkon soha sem szóla lelke ellen, s életét, vérét, vagyonát kész vala feláldozni. Elsőnek tétetett a kormányzó böles közlése által, nem a sokaság által, mely hogy nagyobb számú volt a bal oldalon, az kétséget nem szenved. Bár a collegátusban úgy ne légyenek mint a nagy Scipió és a nagy Cató. De ha úgy találának is lenni, azon fel nem akadok. Barátok lenni nem tartozunk: az szükség, hogy a *köz ügynek* legyünk barátjai.

A jobb oldal mind a gyűlésben mind azolta inkább hágtá által a határt, mint a jobb oldal. Ott kezdék az illetlenséget: itt követték, de nemannyi mértékben. La politesse est la vertu des esclaves: de vagdalkozni nem szükség a

szabad léleknek is, s a jobb oldal emberei ezt tevék mind a gyűlésben, mind azolta. Szakadások támadtak ezen holnapban s gyűlölségek, és a gyűlölség még paradíroz vadságával; ma is paradíroza egy igen nagy ebédnél 70 vendég közt. S ily emberek tehetnek-e jót? Ezt Te hinni bizony nem fogod. Mentsen meg isten engem az olyaktól, akik efféle vadságokban gyönyörködnek.

Dókust senki a nap alatt inkább nem szereti, nem tiszteli, mint én. Szegény vagyok, de sokat adtam volna érte, ha ez nem történt volna. Egyenességemet azon vallástételből fogod mérsékelni, hogy ha Dókus volt volna viceispán a Szemere érdemeivel, és ha Szemere volt volna főnotárius a Dókus érdemeivel, én nem Szemerére, hanem Dókusra adnám voksomat. Nem csak az a kérdés, hogy egyike vagy másika bírja-e amit bírni óhajthatunk, hanem az is, hogy egyik vagy másik érdemli-e megtiszteltetését. Én úgy hiszem, hogy a tiszta lelkű s erős lelkű Bónis Sámuel sem fog ragyogni a diétán, mint gróf Dezsőffy József: de a követséget oly bizonyosan meg fogja érdemleni mint gróf D. J., s kárára Szabolesznak nem lesz. Pedig nem hiszem hogy ez az igen igen tiszteletes ember csak nevééről is ismerné Filangierit és Beccariát. Sokféle véldőre van szüksége a jó ügynek, s Bónis egyike lesz ezeknek. Ezen hitem meghazudtolva soha sem lesz.

Menj, édes barátom, s szerettesd meg újra magadat jó fejedelmünkkel és a hazával. Fejedelmünknek egyik nagy érdeme az, hogy midőn maga választ, dicsően választ. Ilyen az erdélyi püspök, ilyenek sokan mások. Az isten boldogítsa szándékiban mind a fejedelmet, mind a hazát. Nem ellenségi oppositio kell a kettő közt, hanem az az ellensúly, amely a mértékekben adja meg a horizontális intézetet, s azt eszeleksi hogy a két esése közül az egyik feljebb nem áll mint a másik. — Kövessen az isten áldása, s hozzon vissza elborítva dicsőséggel. Nekem diétai dolgokat ne írj, azt úgy is fogom hallani. Ha holmi anekdotákat írsz, azt grátiául veszem. Szeretek örvendeni is, nevetni is, haragudni is.

CCCXVIII.

Kassa, mart. 21-d. 1826.

Kedves barátom,

Megjöttem egynéhány hétre nyugodni, vagy legalább más forma és nemű bajokkal küszködni. A magyar akademiával bajlódok, kiknek némely ideáik tetszenek nekem, némelyek pedig nem (én azonban nem gátlom, és nem is fogom gátlani őket azokban, melyek nekem nem tetszenek, az időre bízván, mutassa meg, ők láttak-e messzebb vagy én?) kivált Vay és Wesselényi, azt izenik néked, lenne-e kedved, hogy az akademia örökös secretáriusává neveztesse? 1200 conv. ft. fizetéssel, és ingyen való kvartélylyal Pesten. Ott kellene laknod. Döbrentéire vetették elejénte szemeiket, de én Tégedet juttattam nekik eszökbe, és egészen capacitáltam magát Döbrentéit, hogy minden tekintetben rád néz ez a díszes és hasznos hivatal. Semmit sem kívánnak tőled, csak hogy mérsékelj magad a neologismusban; az a magyar nyelvet emelte ugyan intensive, de extensive fogyasztotta a hazában. Nem akarják ők kiirtani a neologismust, hanem esupán mérsékletét kívánják, és azt is csak addig, míginkább közönségessé válik a magyar nyelv a hazában. Élelj hát nekem, és írd nekik is minél előbb.

Ő Felsége, amint mondják, jobban van, de ez a jobbulás nem lehet tarthatós, annyira megfogyott Urunk. Nagy jóvendőket rejt kebelében az idő, és nem lehet többé messze azoknak vagy kifejtődése vagy kipattanása.

Vale.

Nem akartál semmit hallani a dictális dolgokról, és így hallgatok. Bár mind te, mind mások ne ítélnék a dictáról és az országos követekről, míg a mostani diéta a história köribe nem fog tartozni; mert most még narratio remm pa-

triac ob metum et invidiam falsa, vel recentibus odiis aut studiis composita.

Vale

hív Pírszed.

Aurél esokol; nem kevés dolog- és emberismeretet szerzett magának; nagyon szerették mindenütt és mindnyájan. annyira, hogy elrontották volna, ha én nem mérsékeltem a kevelységet gerjesztők kedvezéseit, és haszonnal nem intetém és szoktatám fiamat a szerénységre. Leczkém ehöl állottak: „Gazdálkodj, fiam, egészségeddel, időddel, eszeddel, nyelveddel, azaz szavaiddal, és a pénzzel; nem egykönnyen léssz szegény, ha a gazdálkodás ezen öt nemeiben fogod magadat gyakorlani.

Telekivel beszéltem, mondta, írni fog neked.

Megesmerkedtem Mednyánszky és Hormayrral; az elsővel kivált nagyon sympathizálok.

CCCXIX.

Széchalom, mart. 31-d. 1826.

Tisztelt barátom,

Számtalan s minden beeset meghaladó jótéidnek az tenné fel koronáját, ha megtehetnéd amit tenni mennyei szíved áhít, s én azt inkább szeretném elérni mint a nagyvilágnak minden ezimereit és pántlikáit, ha ezekre kívánságimat kiterjesztenem szabad volna is. Életem eddig mindig falun folyt, melyet boldog nyugalmaért inkább szeretek mint a városit; de mennyit nyernék ismeretekben, ha városi lakossá válhatnék, s annyi jövedelemmel, hogy gond nélkül éljek, s így egyenesen ügyemnek élhessek. Amit készítetek, együtt olvasnám a neologismusok barátjaival s ellenségivel; kihallgatnám egyik félnek is, a másiknak is okait, s azt tenném.

amit a dolog és maggyőződésém kívánna. Minden esztendőben meglátnám Béceset, még pedig kétszer, hogy ismértem a festésben, faragásban, muzsikában, architektúrában, a Polytechnikon dolgai körül gyarapodjanak. Vedd ezekhez, hogy fiaimat, kik Patakon elvadálnak, s nem tanulhatják amit óhajtok, velem jönnének. Hol Zseni, hol Thalie volna azclasszonyom, s feleségem a telet velem töltene, akkor a házi gazdálkodás neki időt engedhetvén. Nemes lelkű halandó, te, kinél nemesebb lelkűt én soha nem ismertem, kérek, tedd amit kezdél, s légy rajta hogy a titoknokság enyém lehessen; s mind foglalatossága, mind gazdagabb fizetés miatt, mire szükségem van. Pompa nélkül akarok én ott élni, sőt az az ideám, hogy falsi életet éljek a zajos városban, s asztalom *magyar* étekné legyebet ne lüsson. — Ha ezen szép fizetés mellé fát és gyertyát kaphatnék, és ha szabad volna *naggyot* is kívánom — kocsit és két lovat: *Persarum vigorem regis bastiar.*

Fiaim így dolgoztak is, nyelveket is, városi módot is tanulnának, s ez igen nagyok, hogy az általad nekem készített szolgálatot óhajtsam, mely szépen végeződne az az élet, mely harmincznégy esztendőnk óta oly szerencsétlenül folyt el.

Levelédnek megérkezése óta, melyet öt nap előtt vettem, ez minden álmodozásom; ez az óhajta feleségemnek is. De mi erről senkinek nem szólánk, sem nem fogunk. Légyen titok valamíg el nem sül. Gróf Teleki Józsefnek azonban ma írok, s ennek is kérni fogom boldogításait.

Odafel, amint levelédből látom, az az idea uralkodik, hogy a neologismusok használtak in intensione, ártottak in extensione. Igazságtalan aki az abusus miatt kárhoztatja az usust. Én is sokat buktam, amit kész vagyok kitörlni, mások is igen sokan; de ott volna-e nyelvünk ahol áll, ha nem buktunk volna? Nem igaz-e, amit Te mondál a Minerva lelkes praefatiójában? nem igaz-e amit Thaisz mondta lelkesen talán 1824. a Tud. Gyben? nem igaz-e amit Wielandból én adék a Minerva egyik füzetében? — Mentsen isten attól, hogy az olvasó parancsoljon az írónak; ez rontá el a francezia nyelvet midőn annak sínaságot és praecisiót adta, de elvette erejét és sok *zínúságot*. Ha meg lenne amit Te óhajtasz ne-

kem, és amit én nélküled óhajtam nem mertem volna, úgy én egyfelolvasandó értekezésben összehasonlítanám a francezia és német nyelveket, s ezeket a rómaival, s megmutatni igyekezném, mely veszedelmes út volna a francezia kimívelődése útját követnünk.

Sallust elémítene a Döbrentéieket — most ez is nagy gyűlöllője a philoxeniának, melyet nem esudálhatok — és így elébb a Cicero Oratióit és Levelémek első két könyvét adom ki, s úgy Sallustot. — Utolsó postával vettem hírt hogy Referend. Nopesa Elek úr az Erdélyi Leveléket *naggy gyönyörűséggel* olvasta meg — ezt írja Cserey Bécsből. Reményem, ha ezt és Cicerót hozzám előre, a neologismus ellenségei meg lesznek előgedve velem.

Én februáriusban forró nyavalyába estem. Ismerem a nyavalya menését, kétszer hozván életemet veszélybe, s szerettem megelőzni. Orvosaim, s Gosztonyiné és Bartos majorné megtartottak — mert Újhelyben lettem rosszul, s ott ők látogattak meg, ők gondoskodtak feleségemmel s lányaimmal felőlem.

Soha én nemesebb lelkű s bájosabb férfit, sola lelkesebb, miveltebb elméjű, nemesebb érzésű asszonyt, soha riszteletemre esudálásomra méltóbb háznépet, mint Te vagy, s ő Nagysága, s a ti gyermekeitek, nem ismertem — ezt mondan magamnak, feleségemnek s gyermekeimnek, s minden másoknak, s bizonyosan ezt fogom haldokolva elébb utóbb mondani.

Mely gazdagságot gyűjte gróf Aurél Pozsonyban, s mint ért meg tiszteletes atyjának szeméi előtt, ki soha semmit egyebet mint azt, hogy a jóktól jónak ismertessék, s úgy szó lüsson ahogy lelke sugalja, nem óhajta könnyű képzelnem. Adják a haza istenei hogy nem sokára ez a páratlan ifjú ragyogjon úgy mint első ifjúságában atyja. De a nagyok és jók nem mindég kerülhetik el a kedvetlenségeket, s erre pé dal Phocion és Scipió. Az én hitem a jókba soha nem fogyhat el; smég az itt mindenek által szidott Zichy Károlyra is azt kérdém, *ha oly igen bizonyos-e, hogy ő ellensége hazájának, hogy szidnunk kelljen őtet.* De azt látni, hogy a Phocionok és Scipiók, *mások által mege salva,* gyanúba jönnék,

felette kínos, az pedig a Phócionokon és Scipiókon is megtörténhetik és megtörténik. Külömben én inkább szeretem a szirtek közt bölesen és valamit engedve evező kormányzókat, mint a lángfejtűeket, kik még a szirtek közt is egyenesen akarnak menni: csak hogy azt látni, hogy a jók gyanúba jönnek, és a rosszak felé közelíteni látszanak, irtóztató: ez pedig, a Pozsonyból vett levelek és Pozsonyból jött emberek szerint, még a lelkes Prényin is megtörtént, ki felől tudja minden, hogy egyike a legjobbaknak. Fogadd el határtalan tiszteletemnek szükségtelen, de soha el nem fogyható bizonyosságát, és míg kegyességidre érdemetlen nem leszek egészen, légy nékem ami annyi esztendőök olta valál.

CCCXX.

Kassa, apríl. 3-d. 1826.

Édes barátom!

Holnap írok Telekinek és Vaynak. Leveledből azt közlöm velek, amit közlendőnek találok és ami egyenesen a tárgyat illeti. Esmervén az embereket, kivált azokat, kik most a diétán vannak, mert elég időm volt őket kiesmerni, és ha vágnék inkább vezető lenni, mint az igazságtól vezetetni, képes levén az ő vezetőjük is lenni: mivel ügyed pártfogástól függ és kérőben vagy, kérlek, ne íj nekik egy szót is a neofogismusról vagy akármi egyébről ami nem egyenesen ügyedet illeti, mert a practica, azaz végrehajtó és gyakoroltató életben legfőbb dolog, ha valakinek az a szándéka hogy célját elérje, sem többet sem kevesebbet mondani vagy írni, mint ami okvetetlenül szükséges. Egészen más helyezetben van a diétális Vay, a diétális Teleki, mint a diétán kívül való; hogy pártfogókat szerezzenek Néked, szélyt fogják mutatni leveledet; és így nem kell őket abba a helyezetbe tenni, hogy vagy ne mutogathassák, vagy, ha mutatják, a köz előítéleteket felzajdítsák.

Végeznem kell, siet ispányod, véghetetlen sok dolgom van oly rövid mulatásonhoz képest. Majd írok neked Pozsonyból május elein. Ha akarod hogy még Szent-Mihályon vegyem leveledet, szolgáltatásd kezemhez akár postán, akár más alkalommal e folyó hónap 16-dikáig. Én Pestnek megyek; ottan mulatni fogok egynéhány napot.

Ferencz Károlyt
 a koronaörökösnél. — Íme minden esetre némely ideáim, melyeket szeretnék ugyan az egész országban elszélesztve látni, de mégis oly vigyázva és annyi okossággal, nehogy bajba keveredhessem, mert kimondhatatlanul üldözik a mostani ministerek a koronaörököszt, az ország Rendei pedig elég gyávák ezt szenvedni. Láthatod ezt az utolsó örömfelírásból is ő Felsőége fellábolása után. De ez a fellábolás nem lehet tartós, és így minden esetre készen kell lenni. Én gróf Illésházyval tartok, aki még jobban tudja mint én, hogy a koronaörökös energicus ember lesz, és hogy több esze van mint hírelik, és amint akarja magáról véltetni. Kényes az ő helyezeté, és mindent megmagyaráz. Apjával már most jobban van, miolta emelni kezdtük némelyek a diétán, bár ellenünk lett légyen, de csak színesen, a gyáva, a nem merő és azért magát helytelenül okosabbnak tartó többség; de még sines még olyan jól apjával mint kellene. Azonban szepceg a mostani ministerium, nem tudván mitevő legyen ezekben a kömyülállásokban, kivált mivel a koronaörökös energiája és a sanctio pragmatica nem igen engedik az orosz példa utánozását. Ott sines még egészen vége az abból származott következeseknek. Hihető, sok dátumokból, hogy a mi ministeriumunk mive volt az egész orosz birodalmi abdicatio. Erről sokat kellene és lehetne szólanom, de nincs időm, és félek; és ezeket is csak azért írhattam, mert ispányod viszi e levelet. Tudjad, hogy nincs zárt levél a postán, vigyázz tehát mit írsz, és a legnagyobb okossággal vedd annak hasznát amit Neked írtam, sőt szakítsd el ezen levelet.

Vale.

ARGUMENTUMOK A NETALÁNTÁN TÖRTÉN-
HETŐ LEMONDÁS ELLEN. 1826.

1) A Pragmatica Sanctio nem csupán pactum familiae vagy az uralkodó házat illető rendelkezés, mint az orosz birodalomban, ahol I. Péter az autokrata határozta meg az elsőszülöttséget; hanem pactum bilaterale egy olyan uralkodóház és nemzet közt, mely az egyenes férfiágnak magva-szakadása után régi választási jussát visszanyerte.

2) Az orosz birodalomban az elsőszülöttség actája csupán tudokra adódott a többi udvaroknak; de a Pragmatica Sanctio a többi európai udvarok által diplomatiee garantírozott.

3) Eleink a lyányágból származott elsőszülött fiúkra nem tették volna által a successiót, ha csak gondollatták volna is, hogy ez unilateraliter, sine consensu nationis, per abdicationem succedere debentis natu maximi megválsoltathatik.

4) Maga Gustermann, aki azt állítja hogy a nemzet nem bír határozatlan választási jussal sub prima periodo, hanem csak úgy, hogy csupán az egész királyház férfi ivadékja között választhatott, sehol se beszél az unilaterális abdicatio jussáról ex parte electi.

5) A választási jus azért abrogáltatott, hogy a pártosságoknak véget vessen annak abrogáltatása; a határozatlan és a meghatározott választási jus közt, a következhető pártosságokra nézve, csak az a különbség, hogy az első esetben a külsők által is élesztetik a pártosság, a másodikban pedig az otthoni szakadások belőlről jönnek, és így az első esetben nagyobb körre és nagyobb mértékre terjednek, a másodikban pedig kisebb körre és kisebb mértékre szoríttatnak a pártosságok.

6) Ha az elsőszülött abdicatioja után a második szülött nálunk csak a választás által léphet a trónusra: az első-

szülöttnek a nemzet előbbi megegyezése nélkül következett lemondása, a másodiknak pedig a trónusra emeltetése által a Pragmatica Sanctio mind állana, mind nem állana.

7) Ha a Sanctio Pragmatica pactum bilaterale per Europaeos etiam tractatus sanctionatum, és mégis helye van az abdicatioinak, úgy ezen abdicatioinak okokon kell fundálódni és ezen okoknak csupán a nemzet a bírāja.

8) Lehet-e tudni hogy az elsőszülött gyáva, megtébo-lyodott vagy alkalmatlan az uralkodásra, minekelőtte uralkodott, és lehet-e csupán a fungens ministereket vagy csupán magát az abdicáló ezen alkalmatlanság bírójává tenni?

9) A még élő fejedelem életében történt abdicatio az elsőszülött részéről bizonyossá teszi-e a nemzetet, hogy minden morális erőszak nélkül történt az abdicatio? és ha nem volt szabad a spanyol király, mikor a constitutióra esküdt, lehet-e szabadnak mondani egy koronaeörököst, midőn apja életében abdicál?

10) Ha pedig apja halála után confirmálja apja életében történt abdicatioját, és így a Sanctio Pragmaticát megszegi, nem áll-e helyre és vissza a nemzet részéről a választási jus? legalább a határok közzé szorított, azaz az egész királyi ház fiú ivadékiban gyakorolhatandó választási jus?

11) Nincs-e ezer módja egy ministeriumnak az abdicatioóra kényszeriteniakármely herceget? és nem eszközölheti-e a point d'honneur, hogy az apja életében abdicáló herceg apja halála után az abdicatioát confirmálja?

12) Ha az abdicatio principiuma áll, mi hátráltatja hogy némelykor a ministerium, némelykor pedig a nemzet, vagy némely hatalmasabb pártosok a nemzetben ne provocalhassa? — és kell-e egy olyan principiumot megállapítani facto, mely az udvari mesterkedéseknek szintamnyi utat nyithat, mint a nemzeti pártoskodásoknak?

13) Nem örökösödik-e a ministeriális despotismus, ha az abdicatio által arra száll a korona, akire a ministerek akarják? s nem útmutatás-e ez nekik, azt a trónustól elmozdítani, kinek energiájától félhetnének? azt pedig a trónusra emelni, kinek haládatosságától netalán rossz kormányzó-soknak maradhatóságát várhatnák?

14) A törvényes elsőszülött koronörököstől is hihetők az igazságos concessiók, kivált mikor azokat az idő és igazság kívánja és parancsolja, a vágytárstól való tartás pedig javasolja. Az ilyetén concessiók valóban még tartósabbak, mert a Pragmatica Sanctio ellen a trónusra emeltettől vett concessiók még a legkésőbbi generációkban is épen annál fogva könnyebben elvethetendők, mivel olyantól származtak, ki a bilaterale pactum ellen emelkedett a trónusra.

CCCXXI.

Széphelem, apríl. 16-d. 1826.

Tisztelt kedves barátom,

Delvóné leméne Krassóba, s Kassáról jövéen azzal vádolta, hogy én Téged *kétszínűnek* hirdettelek. Akarám tudni, ezen felül miben áll még vétségem, s ő ennél egyebet mondani nem tudott. — Örvendek sorsomnak, ha csak ezzel vádoltathatom, mert úgy lelkem előtt tiszta vagyok. Vannak emberek, akik ily vádakat szeretnek költeni, s a vád oly hihetetlen, oly vastag, hogy nem szükség szót vesztegetnem meghazudtolására. Soha az én ajakom a Te vádolásoddal magát meg nem fertéztette, mert én soha nemesebb lelkű halandót mint Te nem ismertem, és ismerni soha nem fogok. De engem Tefeléd nem csak a tisztelet, hanem a legforróbb hála is vonz; ezt nem kellene felejteni vádlóimnak. Te és én különbözhetünk nézésinkben, érzésinkben, eszelekedetinkben. Hyeikor azt fogom mondani hogy a dolgot nem látod azon pontból, melyet én nézek a legjobb nézőpontnak: de sem szivedet, sem fejedet, mely épen oly jó mint szived, vádolni soha nem fogom.

Ámbár szükségtelennek gondolom mentségemet, kérek, engedd, hogy erről szólhassak. — A diéta elején egy valaki, ki haza jöve a diétáról, viceispánunk kandallója mel-

lett b. Wécesy Pálnak jelenlétében mondá ezt: Pips ist ganz im Skart. — Épen ezt terjeszté el, de amit csak másoktól hallék, nem magától, Matolay. Én ismerem lelked nagyságát, tisztaságát, s tudom hogy különbözni a sokaság ítéletétől a diétán úgy nem vétek, mint a neologismus dolgában, s ezért ugyan soha nem vádoltalak, noha a jóknál lenni gyanúban épen nem kedves dolog, s tudtam hogy akármit mondjon minden más, gr. D. J. soha sem juthat skártba, sőt ragyogni mindég fog. De eszembe juta, vagy inkább nem felejtém, hogy a nagyok sorsa végre a vádoltatás. Lejőve a diétáról egy Lasztóczy nevű ifjú, s mi körülvevénk, beszélteténk, s azt hallánk felőled tőle, hogy a köz vélekedés téged a féljók közzé számlál. — B. W. Pál kevés napok múlva előjött, s tőlem tudakozá mi hírt hallék Lasztóczytól. Wécesynek, a Te hív tisztelődnék, elmondám bátran: amit Lasztóczy mond, nem is tudnám még most is, hogy Wécesynek miért nem kellett volna a *Lasztóczy* de nem a *magam* vélekedését elmondanom. Ez lehet a vétkem, de én azt Wuek elmondani merém; olyannak, aki Téged nem szeret, nem ismer, el nem mondtam volna. Kihihetné, hogy az ily szót gr. D. J. felől a K. F. szájából magyarázhassafélre az, aki ismeri hűségemet?

Ezek nem méltók hogy rólok szóljak: de vedd hűségem jeléül ami következik. — Épen azon időtájban, talán octóberben, midőn az történet amiért vádoltatom, ugyanazon kandallónál, de a viceispán távollétében, szó lévén rólad, és az elterjedt nem kedves hírek szerint, midőn én kérdeim, ha felőled, aki egész életedet arra fordítád hogy *tisztának ismertessél*, s ennyi lelki s testi adománynyal, tudománynyal s a minden összehasonlítást eltöltő ékesen, sőt bájosan szólassal, semmi hivatal, semmi külső dísz nem kerestél, el lehet-e hinni, hogy most öreg napjaidban változzál el. — Ezen szavamra Nagy Lázár szörnyű tüzzel fakada ki ellened, hogy mit csinálál, midőn Lónyayn az a gyalázat történt. A becsület eltöltana itt Nagy Lázárt megnevezni, ahogy amott Matolayt nevezém meg; de szükségesnek tartám őket megnevezni; egyért, mert bizonyosan tudom, hogy Te ezen megnevezést sem ellened sem ellenem nem fordítod — másodsor, hogy az a gondolat ne férhessen hozzád, hogy engem

isten tudja mely Szemercianismus lángoltat, mert én azzal vádoltatom, hogy a Szemere szeretete engem tiszteletlenné hálátalanná tevé az én dícsőségem s jóltevőim eránt. — Mit tettél az itt említett nap, nem tudom; annyi igaz hogy a Nagy Lázár fele általad megcsalva hiszi magát, legalább oly valamit pengetnek. — Én, tisztelt kedves barátom, sem Szemerét, sem az Anti-Szemeréket nem tartom csupa angyaloknak, s mind az egyik felel mind a másikon látok sok holmit, amit nem lehet javallanom: azonban ha csak az isten újja nem terem és érzésimet egészen el nem változtatja, nem hihetek egyebet mint azt, hogy elég okom van, elsősegeidnek mély megismerése mellett, más felel lenni, mint Te voltál. Én itt forgom, és sokat látok amit Te nem láthatsz, mert itt nem vagy. *Hiccos intra muros multum peccatum est, et extra.*

Nekem, minden atticusi félrevonulásom mellett az minden igyekezetem, hogy a tüzet oltsam ahol lehet, és ne gerszszem, s hogy példám buzdítson másokat, úgy nem gondolni azzal amivel gondolni nem kell, mint én *igazán* nem gondolok. — Midőn a követek választásának napja közelgett, az egyik fél buzgó és törekedő pópista leve, holott különben a vallás eszébe sem jut, a másik heves és törekedő kálvinista, s még az oly fejek is lángolgattak, mint b. Wécsey és Matolay s Pupinszky. — Viczmándi prépostnak csak zászlót kellett volna emelni, s készek voltunk volna ölni egymást. Én b. Wnek néhány levelet írtam az eránt, ha a *jó fejeknek* illik-e ily balgatagságokra oresszkelni, s a vallásnál fogva akadozni egymásba, s kértem hogy adjunk inkább példát, mi, az egyik és másik fél jobbja, hogy az afféle gyalázat. Az én vélekedésem az volt, hogy követeknek küldésének két viceispánjaink. *Érdemlették tiszteletünknek ezt a hálás bizonyítását.* Ha nem acceptálták volna, ott vala a hazafiságáról ismeretes Schmidegg; ott az igen gyönyörű, valóban tiszteletes érzésű Wécsey; ott a minden kérdésen felül való, teljesen elkészült, munkás, tiszta lelkű Dókus, és a Pest vármegyében notárinsságot, fiskálisságot, szolgabírósságot viselt, és így dolgokba tanult, s virilis eloquentiájú, gyönyörű tónusú, gyönyörű lelkű Fáy Ferencz — ezek közzül vaktában is lehetne választani, s vármegyénk gyalázatát és

kárt nem vallott volna, dícsőséget és hasznót nyert volna. A természet a maga adományait nem osztja egyformán, azt ez a négy sem bírja egyformán, de ez nem kár: én szeretem a nem hallgatót, de olyan is kell egy egészre, s elég ha valaki a jó fél mellett van, ha keveset vagy éppen nem szól is. Hány kotyogó van, aki bizvást hallgathatott volna. — Mindent összevévén azt hiszem, hogy azon egymás ellen való törekedésre, mely a követek választásakor mutatta ki magát, semmi szükség nem volt, és hogy mind a nyertesek, mind a meggyőzöttek veszettek, s jó lélekkel nem tudnám megmondani, melyik fél veszte többet.

Édes barátom, az oly fejű, az oly szívű, az oly tudományú, az oly tekintetű *nagy* férfiak illik példát adni a kicsinynek mint *Te* vagy. Mi jót várjunk, ha *Te* nem teszed azt? Én a világ minden csillogásáért nem akarnék *Tőled* ismeretelni nem tisztának. Engedd tehát hogy ott némely dolgok elbeszélésével kínozzalak el, aniket hallnod hóhéri tortura ugyan, de Zemplénynek hasznót ígér.

Elmellőzöm amit már talán panaszlottam, hogy a lutheránusból pópistává lett Matolay (úgy mondják, mert nekem nincs kedvem az affélet investigálni; én magam pópistává soha nem leszek, de miattam kiki azt teheti a valásával amit akar) azt írta az újhelyi ekklézsia Komáromy Ferenczné ellen 500 ft. eránt indított liquid perébe: *qui potest postulari ab assecla fidei solius salvificae, ut debimur conunitati non catholicae solvat?* — elmellőzöm, hogy azt monda, hogy ő nem mer egy szobában hálai kálvinistával — (azt mondog hogy az tréfa: de, *joco inepto res ineptior nulla est*), csak azt mondom, mi történt itt e napokban:

Dietális irásaink vétetvén a deputatio által tanácskozás alá, Matolay a puszták impopulációikra ezt monda: Én kénytelen vagyok itt azt tenni *elsővé*, ami különben *legutolsó*: *detur immigrantihus liberum religionis suae exercitium, etiamsi Sociniani fuerint.* Majd meglátod alább, *ez a vitágos fejű vallástalan* mely toleráns lesz. — Szó esvén ugyanazon sessióban, hogy a haza nem nyer ha hazafiak szállítatnak le az alföldre, hanem külföldiek jöjjenek, Viczmándi prépost azt vitatta, hogy nem kell németországi: van nekünk a

Krajnyán elég emberünk, aki kész lesz lemenni. Úgy hittük hogy ezt vele csak a németek gyűlölése mondhatja, s elálmé-
kodánk midőn fenn szóval kimondá ugyanazon gyűlésben,
hogy a német azért ne jöjjön, mert protestáns lehet: a kraj-
nyai azért jöjjön mert azok katolikusok.

Ugyanazon sessióban Matolay azt akará, hogy a pusztákát bíró földesurak tartozzanak a magok allodiális földel-
ket is oda adni. Lásd most ugyanez a földesúri jusokat
összetaposó és esprit-fort ember mint viselé magát e héten.

Elővétetvén a diet. írások, midőn a magyar nyelv dolga
fordult elő, Matolay felkele: Rettgek kimondani érzésimet,
mert látom mi a közönséges vélekedés: de kénytelen vagyok,
mert én meg vagyok győződve lellemisméretében, hogy a
magyar nyelv behozása veszedelmet hoz constitúciónkra s
minden jusainkra.

Elborzadánk. A lelkes és derék b. W. Pál felállá:
Tek. Táblabíró Matolay úrnak szent hazafiúságát mindnyájan
ismerjük stb. de én nem titkolhatom el, hogy ezt a szavát
esudálkozással hallom stb. stb.

Vicispán Szögyéni úr azt kérdé, ha rosszabb-e a ma-
gyar mint az orosz, akiknél a russziai nyelv a köz dolgok
nyelve.

Molnár Antal megmagyarázá, hogy a francia revolu-
tiót nem a francia nyelv, hanem az udvar vesztegetése és az
udvar romlottsága hozta be.

Fáy Ferencz s utólszor főnotárius úr hosszasan, lelke-
sen, nagy tudománnyal és tüzzel felelték neki.

Viczmándi prépost felkiálta: Oda a religió, ha a deák
nyelv eltolatik. Erre (azt mondja egy *szavaküvető*) Matolay
kinyújtá ujját Viczmándi felé, s ezt kiáltá: Hoc est quod
dicere volni.

Én jelen valék, s mind ezeket hallám; de rettenetes
lármánkban (csupa *futó tűz*, Lauffeuer, volt a sok szó Ma-
tolay ellen) nem hallám a Viczmándi szavát és a Matolay
feleletét.

Ítéld meg ezekből, ha lehet-e esudálni, ha Matolay tit-
kos Polizeynak tartatik, és ha a zemplényi sokaság nincs
bizodalommal azok eránt, akik vele szorosán együtt tarta-
nak. Én a derék és általam szívesen tisztelt W. Pált sajná-
lom leginkább.

Visszatérek oda, hogy a tüzet oltani kellene nem ger-
jeszteni. Hosszú annak az útja, aki azon igyekszik hogy
Magyarországon csak egy vallás legyen: jobb volna azt
tenni, hogy egyiknek se legyen panasza a másik ellen.

Édes barátom, *Tz.* aki önmagadtól gondoskodik rólam,
tedd azt minekutána erre kérlek is, és ha eledől a kérdés, en-
gedd tudnom. Van Pozsonyban elég, akivel parancsolhatsz
ny ny nekem írjon.

Tartson meg az isten épségben, s adja hogy dicsőség-
érhess haza. Ajánlom magamat megbecsülhetetlen ha-
godba.

CCCXXII.

Kassa, július 28-d. 1826.

Tekintetes Úr!

A 11-dik negyed kész. Ide a tulsó lapra iktattam má-
a azon parancsna, melyet a Libr. Revisor, P. Mészáros
ezelőtt csak körülbelül tíz nappal kapott. Ezen kívül egy
mást is kapott csak a múlt napokban, mely pedig ennél
előbb költ, u. m. 10-a May. Ez gyengébb; ezen leírott
a censort csak figyelmenre inti a megbalázott Mokry Benja-
min munkája miatt, ki a poesis fejtegetése mellett politicu-
mokba keveredett. Mindenkép el kell enyészni Minervának

nem sokára. De hogy is ne, mikor a szegény, istenben boldogúl. Igaz Sámuel szerzette bécsi 50 előfizetőkől e folyó 1826-ra egy sínes. De hogy is lenne, mikor csak erga schedam sem kaphatja ki senki Bécsből IV-dik tavalyi negyedét; hogy is, mikor az egész Debreczenben csak egy praemmeriás van: a collegium; Patakon csak egy: a collegium; Zenplényben ez idén csak kettő: t. Dókus László és b. Vécsey Pál ő nsga. Bereghen, Beregszászi után (ki nagy karcsót tett a Minerván), ahol tavaly 16 előfizető volt, ez idén egy sínes, mert a tavalyi félesztendő árrát még sem küldték be. A collector urak sehonnán sem küldik be tavalyi pénzeinket. Pozsonyba a Schwaigernek küldött ez idei exemplárok Luegyedjui Schwaiger által (melyek neki sub spe rati) kiosztogattattak, de fizetni, senki sem fizetett. Így Ellinger nem folytathatja soká, mert nem győzi, mert olvasói nincsenek, mert őtet nem fizetik. De ő sem engem

.
 kétségbe kell esnem. Örök munkában élek, és éhél kell elhalnom. El nem képzelheti kínaimat a Tek. Úr. Nem nehezreleésből nem ítam én a minap is a Tek. Úrnak, mert én arra nagyon kiesiny pont vagyok; de a legmélyebb keserűségeimtől elayonattatva, melyek lelkenre szállhának, eszembe sem jutott. Örökké a szívemen fekszik nékem a Tek. Úr. Örök zavar munkálkodásaim közepette. Bocsásson meg a Tek. Úr! enyhítse méltatlan szenvedésemet, ha csak vígasztalásával is, és a szegény Bogádyról meg ne felejtkezzék, aki nagyon esedezik szenvedelmei között
 Kár volt becsületes embernek születtetnem.

Éljen boldogúl a Tek. Úr. Bocsásson meg nékem és engem továbbra is szeressen, s tartson meg kegyében, ha teheti. A szívem majd összeszakad fájdalomaim közt.

Dáldházy Mihály.

13792

1139.

SSmae Caes.-Regiae et Apost. Mattis Consilii Reg. Loetlis Hung. nomine Regiae Superiori Studiorum per Districtum Literarium Cassoviensem Directioni decretandum:

Si quidem in hic advoluto scripto periodico sub titulo *Pelső Magyarországi Minerva Cassoviae* trimestraliter procedente a pag. 501 usque 505 occurrat Oda *A szép példa* inscripta gravibus adeo obnoxia reflexionibus, censuraeque regulis tam manifeste adversa, ut eandem e librorum commercio prorsus exulare debere suapte pateat. Hinc de positivo Altissimo Jussu Regio praecipitur: ut praedicti Scripti volumen, Odam, a *Szép példa*, sibi insertam habens, omnibus, penes quos forte adhuc reperiretur: bibliopolis, typographis, item Institutorum libros erga pensum quoddam legendos praebentium (Leih-Bibliothek) proprietariis absque omni mora adimatur, eo suapte intellecto, hanc ipsam rationem cum illis etiam Odae in quaestione versantis exemplis, quae fors separatim vulgari contigisset, incundam, et si praefatae Odae fors nova quaedam editio pararetur, hanc quoque neutiquam admittendam esse. Quae proinde Altissima Ordinatio Directioni huic sine indilate in suo Districtu penes quosvis typographos, bibliopolas, aut praedictorum Institutorum proprietarios procurandi effectus hisce intimatur. Ne autem talium ac quas praesens casus sibi deposcit, dispositivum attentionem utique excitantium necessitas saepius recurrat; Eidem Directioni una de Benigna mente Regia committitur; ut cunctos Districtus sui Revisores serio commoneat, ut illi in explendo munere suo nihil seu diligentiae, seu circumspeditionis ab se unquam desiderari patiantur, censuraeque regulis a quibus utique sufficiens relate ad omnia scriptorum genera cynosura repeti valeat, semet exactissime accommodent; cum autem Concernens Revisor, cuius inadvertentia, aut incuria, quaestionata Oda attractum Opus periodicum irrepsit, aut ille, quem Odam hanc typo illicito fors excudisse comperiretur, una ad responsionem vocandus benigne jubetur, ut pro re nata promeritae animadversioni subjici valeat; Eidem Directioni ultro hisce injungitur: ut concernentem Revisorem Cassoviensem, super eo audiat:

quomodo quaestionatum Odam prout praemissum est, gravissimis reflexionibus obnoxiam, ad typum admittere potuerit? ejusdemque Declarationem comite circa inputationem opinionone oeyus isthuc perferat. Ex Consilio Regio-Loeumtenentiali Hungarico. Budae, die 30-a May 1826. celebrato.

Comes Jos. Sigray, m. p.

B. Emer. Redt, m. p.

CCCXXIII.

Sz. Mihályt, sept. 30-d. 1826.

Kedves Ferenczem!

Reménylöttem: elesap Szaboles vármegye; ez az elesapás a hazának nem ártott, magamnak pedig, gazdaságomnak és gyermekeim nevelésének hasznára szolgált volna. Sok éljenkialtások között vevék a kérdésre vonatottnak magát mentő feleletét, holott azt a sok mindenféle bajok, zajok és foglalatosságok közt megszakasztva írtam, és abba, amint gyanítom, egy kimaradási szarvas hiba is esúszott belé; ezt csak egynéhány nappal azelőtt vevém észre, a cöpiát, melyről a purum leíródott, magával az első compositióval összevetvén. De írtam már a főnotáriusnak. — Hogy legyen az én, anyai okoknál fogva levert, lelkennek mindenkor elégséges feleszmélése? nehéz magát az én helyheztetésembe belé gondolni. Igaz ugyan, amint Caesar mondja: „Cuique suae injuriae maxime videntur“; de ha bírāja lenne a méltatlan mindenféle üldöztetéseknek és károknak és bosszontásoknak, melyekkel mindenünnen illettem, külsőnk akkor, mennyivel alábbvalók üldözöm és házam mindennemű megrontói nálammal. Csak arra kérem az istent, hogy öltesse gyermekeimet, kivált Auréliust. — Köszönöm sok ajánló leveleidet, melyekkel Erdélyben oly dícséretesen fel-

léphet. Szabolesban nem voltam egy gyűlésen is, pedig tudom, nékem fogják tulajdonítani az ott történt dolgokat. Bónis helyébe Jármy Tamást választották, és két hetet engedtek neki a készülésre, csak hogy én magam írítsem ki Pozsonyban a keserűség poharát. Ezek mind a legnagyobb dícséretök és magasztalások közt történtek, itthon pedig, míg Pozsonyban a népet is, a nemességet is védelmeztem, a szentmihályiak instantiáját nem is communicálták velem, hanem egy szolgabírót küldtek ki, hogy tegyen vizsgálat; de ő tovább ment, nagyon szidta a lakosokat, de nem büntette, szóval adott nekik parancsolatokat, a tisztjeimnek pedig írásban. A szabolesi igazság peculiare genus justitiae; oly rövidlátásúak ezek a szabolesiak, hogy nem látják azt, hogy én az nem vagyok, és hogy én keresztüllöttem minden ravaszságait. A főispán, az egész Kállay-Pistancizmus cum omnibus accessoriis ellenségeim; a derék Bónist szintúgy üldözik alattomban, mint engemet üldöznek; az egynéhány jók semmi jót nem tehetnek.

Szemere igen jól viseli magát az országgyűlésen. Vay Ábrahámnak kár volt haza menni. A mostani országgyűlése, a körülállások összefűzésénél fogva, legkisebb jót sem hozhat, de hozhat sok rosszakat; vagy azt kell kívánni hogy tartson még egy ideig minden resultatum nélkül, vagy hogy resultatum nélkül eloszlassa ő Felsőge. A praeferentialékra még nincs felelet. A legpraeferentialissimum volna a mostani időben aludni egy pár esztendeig, és azután felébredni. — Vale. — Én egynéhány nap múlva indulok Olysóra, s onnan Kassának a gyönyörű fekvésű, de véghetetlen ügyes és hajos mulatású Pozsonyba. Tudod, reményem, mint üldöztetik a kassai censor Széchenyire írt odám miatt; engemet legalább e részről kéméltek, pedig engem kéne üldözni, ha rosszat vagy rosszul írtam. Oszhajú vagyok, de még soha sem láttam oly sok embert, kik mindennel bírjanak, még pénzzel is, ezekben a sanyarú időkben, csak józan észszel nem.

Gyalázatosan megeseált és tetemes károkat okozott nékem Angyalffy; ez valóságos ördögfi karakterére nézve: gyávját játszik, hogy megnyúzhasson; soha sem fordult még meg előttem kevesebb becsületérzésű ember, soha sem tudat-

lanabb tudós a maga nemében. Én az ő javát a magaméval állandóul akartam összekötni, de ő a maga rövid ideig tartó javának az egész házam javát feláldozta volna, s még se lesz soha semmi, mert nem lehet minden embert megeseálni, mivel nem minden ember jószívű. Elhíheted nekem, hogy az ő szentelenségének, hálátlanságának és tudatlanságának nincsen határa, de még alacsony lelkének sem.

Vörösmarty Zalán Futása nagy figyelmet érdemel; bár csak elszaladhatnék vele ad terras alio sole calentes!!!

Nagyon sokat kellene írnom, ha mind azt, ami szíve-men fekszik, közleném veled. Midőn nagyon nagyon bús vagyok, előveszem Hamletolet, mely fordítást én már legalább is tizenkétszer életemben nagy figyelemmel általolvastam. Te véghetetlen nagy és jó fordító vagy, de meg kell vallanom, soha sem fordítottál semmit szerencsésebben, pedig még abban az időben nem követted az *ikistákat*, és mégis tovább fog élni fordításod a nagy Beregszászi, a nagy Kassai munkáinál.

Pipszed.

Feleségednek kezeit csókolom.

CCCXXIV.

Tisztelt kedves barátom,

Gróf Aurélnak ez estve vevém octób. 31-d. írt levelét már Szent-Mihályból. Mely férfi gyermek. Ki hinné hogy ily levelet egy 18 esztendősférfi írhat. Már hatszor olvastam el azt, s el nem tudok vele telni, mint a szerelmes a magánykájával.

Nagyon megszerette Erdélyt, s a szászokat azoknak találta amiknek én. Mindenütt szívesen fogadtatott, báró Jósika János a gubernii praeses pedig úgy, hogy azzal gróf Aurél még dícsékszik is. Gróf Aurél az én levelémnek tulajdonítja ezt a jól fogadtatást, én pedig úgy hiszem, hogy azt magának köszönheti, és atyja nagy nevének. Ismeri azt Erdély is, nem csak mi.

Cserci Miklós felől azt írja, hogy őtet (azaz Csereit) irigylő Erdélynek. Én azon a földön nem ismerem nagyobb mint a gubernii praesest, ezt a Csereit, és fejérvármegyei főnotárius Kis József urat, ki felől gróf Aurél azt írja, hogy egészen annak lelő, akinék festém; tudnillik az Erdély Vay Józsefének.

Imhol gróf Aurélnak tulajdon sorai:

„Én Erdélyt ahála ésszeretetet igaz érzeménnyel hagyám el. Jó emberek, jó fejek. Mindenütt úgy láttak, idegent, mint ha atyafi volnók. A nálunk vándorbotra jutott vendégszeretés és nyíltszívűség e hegyes országban keresett s talált menedéket.

Erdély magyar nyelve sokkal műveltebb a miénkél. Mi alig tudunk módosok lenni magyarul, az erdélyi pedig igen tud magyarul francziáskodni.

A szászok hidegsége annál szembetünőbb, mennél nagyobb a magyarok melegsége.“ —

Én kész vagyok szüretemmel. Három szőlőm 25 hordó bort ada. Húsos volt a szőlő és levetlen, mert van három holnapja hogy nincs esőnk, s így a szem nedvet nem szedheti magába. Asszám több van a proportione mint szimborom. Az egész Hegyalján sok az asszú, kevés a bor.

Egy holnapja hogy a várost nem hittam, s ki sem léptem házamból. Feleségem szüretelt, engem beteg fiam örzésére hagyott, de az már felgyógyult kevés nap oltá.

Édes barátom, gyönyörködjél gyermekidben. Mít ada neked isten Comtesse Virginieben, mit Aurélban! A kettő még kisebb, mint hogy ezek mellett ragyoghasson.

Az istennek légyen gondja igen becses életedre.

Novemb. 4-d. 1826.

Éjjeli 12 órakor.

örök tisztelőd
Kazinczy Ferencz.

CCCXXV.

Édes kedves Ferenczem!

Több rendbéli leveleidre tartoznám válaszszal, ha időm engedelné a Tiédet fogyasztani, minckutána tudom, miként foglalja el a haza haszna és díze minden szempillantataidat. Most tehát csak egy esetről, mely Tégedet közelebből érdekel. — Bács vármegyei követnek Szucsicsnak fia, ki egyszerűsmind hácsi cancellista, azt tabilta mondani egy vendégfogadóban több külföldiek hallatára, hogy a magyar nyelv felette ügyetlen és tehetetlen, és ha ő valamely levélnek irásához fog, nem tudja három sornál tovább folytatni, hanem más nyelvre kell azt átalfordítani.

Akarta-e ezzel honni nyelve tudatlanságát kivallani, vagy a maga németnyelv-tudását fitogtatni, kétséges. Jelen vala Barkasy Borsod vármegyei cancellista és több más ifjak; azt mondja Barkasy, hogy mindnyájan hallgattak, mások pedig azt, hogy többen pártját fogták a honni nyelvnek. Megtudván ezt az ifjúság, a dictatúrán egyik szószóló ifjú a történetet elbeszélte, zúgás kezdett támadni: Ki, ki vele, az elhajult koresesal! vala a közkiáltás, mely az országházat, hol a dictatúra szokott lenni, végig futotta; lehunczfutozta a többség Szucsicsot. Belép épen akkor a szalába a szabolesi Zoltán Mihály, Jármy collegámnak cancellistája, szép, karcsú, derék ifjú, ismétli József öcséddel a többség szítkait. Szucsics öszvehunczfutozza a felzúdult ifjúságot. Zoltán tűzbe jön és pofon vágja a kilódúhú nem akarót, és öcséddel együtt kijelentik, hogy ők Szucsicsossal együtt nem fognak írni, és oda hagyják a dictatúrát; a többi ifjúság pedig addig birmáz és fenyegetőzlik, míg Szucsics kinnenni kénytelenítettik.

Szucsics, a követ, a dictális *salvus conductus* megsértettnek állítván, hivatalosan panaszolkodik a personális előtt; a personális megbékéllést akar eszközölni, de el nem sül;

tegnap az országgyűlés végén jelentette, hogy vizsgálat tétetni kénytelenítették, és az ifjúságot szelidségre intette, nekünk pedig rájuk felvigyázást ajállott. Ez a vizsgálat, hiszem, megfordul a státusok előtt, mert a királyi tábla az országgyűlése alatt a státusok meghagyása nélkül nem ítéltet az országgyűlésén történt vétkekről. Megvállik, mi lesz a dologból. Én részemről nem tartom ugyan a pofonesapást valamely nyelv tökéletessége próbájának, azonban el kell beszéllemem egy hasonló történetecskét, melyben bíró valék. Húgom Palocsay Luiza egy igen sok kellennü és gyönyörű szép nyájas leánynak fraja Bécsben egykor a magyarok ellen szitkozódott, tüzről pattant húgom felpofozta komornáját; hozzám járult Luiza anyja, s bírónak kért ki engemet. Nem mondék ezen szóknál egyebet Luizának: Ne tedd ezt többé, húgoeskam, bármí szépen és érdemesen csattant a pofonesapás. — Ha valamelyik fiain közzül azt tette volna, amit az ifjú Szucsics, én, apja, szégyenlenék elégtételt kérni, és aligha nem toldanám a magános pofonesapást, hogy páros legyék.

Azonban kedvetlen a történet; úgy látszik, nem gondol Szucsics, ha gyalázatjával, csakhogy bosszút állhasson. Eddig a szépem, mely mindég a szép és bátor fiúk mellett áll és a pofonesapókat mindég jobban kedveli a pofonesapást szenvedőknél, valamint a jobb és okos emberek nem igen hajlanak a Szucsics ügyére, és nagyon sajuálnak, ha a szép okú bár éretlen fiatal tüzeskedés egész életekre szerencsétlenné tenne egynehány hevesebben érző ifjakat.

Mindezeket csak azért írtam neked hogy testvéröcsédet megnyugtasd és vigasztald. Ez olyan történet, melyben még a vétek sincs dicsőség nélkül; reményem nem lesz a dolognak rossz kimenetele, és ha elküldenék is innen öcsédet, az neki idővel nagyobb dicsére fogna válni mint maga is gondolja.

A praeferentialéokra még nincs felelet. A Státusok és Rendek minél többet panaszolkodnak a nép szegénysége felett, annál többet ígérek.

Ajállom neked a kassai Minervát. Kölesey nem talál benne legkisebb használhatót is. Beregszászi pedig, ki még

a nyomtatási hibákat is a szerzőnek tulajdonítja, szoros grammatikus létére nem tudja megfogni quemodmodum aliquis sciens facere possit solocisimum. Én sohasem hallottam hogy egy hatvan esztendőös grammatikus tudott volna aesthetikussá válni vénségére. Nem szűnnek, hanem szaporodnak korunkkal mind testi mind lelki nyavalyáink.

Fogadd el feleségeddel és gyermekeiddel együtt öleléscimet. Fogyni kezd mind testi mind lelki egészségem, de ideje is már: amit az idő elvetett, azt az idő lassan lassan learatja és földön földdél szarítja.

Maradok változhatatlan tisztelettel és szeretéssel

Pozsonyban 20-d. decemb. 1826.

hív barátod
gr. Dessewffy József.

CCCXXVI.

Tisztelt kedves barátom,

Ha levelednek az a megbeesülhetetlen kegyesség, mellyel nékem és az ösémnek megnyugtatásunkról gondoskodni méltóztattál, és amelyet illőleg megköszönni nem tudunk, nem adná is érdemlett becsét, már az a franczia atticismus, mely azt egészen eltöltötte, Téged e szép nemben egyetlennek kiáltana közöttünk. Valakiknek azt itt olvastam — és kiknek nem olvastam már, s kiknek nem fogom még — eltöltek esudálásával. Ily szeretetre méltó azazember, azoknak mi csak nevét ismerjük, holott ha komolyb philosophiai írásait s beszédit olvasni erőnk felett valónak tekintjük is, gyönyörű leveleit bátrak lehetnénk forgatni! Téged ezen levél írása alatt az ő lelke szálla meg. — Azon sorod, hogy a pof nem elég bizonyosága a nyelv tökélyeinek, szóheszédülé vála Új-helyben. Szuesies azt békével hordhatná, hogy ily gyönyörű levélre ada pofával alkalmat.

Az ösém elbeszélle az atyjának mi történt. Azt írja, hogy ő nem teve egyebet mint 200 mások; de másoknak leveleikből látom, hogy Szuesiesot meg akarja székelti; zemp-

lényisen, nem megszékelti, hanem le. Érted a ezélzást: — de hogy Szuesiesot csakugyan nem illette. Szeretném, ha az ösém nevetem ismertetésbe hozná, s akarom, hogy vitam silentio ne transeat, de nem a meg vagy leszékeltésekkel, s ne a dietatúra helyén, s a lármás kifakadásoktól örízkejdk. De a pofot inkább hordja az, aki tiszteletlenül szól nyelvünk ellen, mint aki mellette szól. — Rút tett; de non male cecidit.

Minckutána minden híreink hallgatnak, nem csak a magam s az ösém, hanem minden zemplényiek nevében kérlek, méltóztassál tudatni velünk, mi lett a dologból.

Minerva nem rossz darabokat veve fel itt is. Az Hlyés-házy István élete alatt D. B. A. betük állanak, de azt Mednyánszky után én dolgoztam, nem Debrecezeni Bárány Ágoston. A Bárányét gróf Aurél kénytelen vala elvetni, oly hibás volt aniket monda, és bizony rosszul monda.

Amit a Rákóczyak genealogiája felől mondtam, nem lehet az olvasó előtt nem kedves. Mennyi munkával jutottam azoknak tudásához. Mások készen veszik.

A Góró munkáját innen kevés fogja érteni; de ködvet kaphat, meghozatni a Góróét, ha erszénye bírja, s talán a gazdagok meghozatják, s az isméret elterjed.

Közelít februar. 13-dika; hogy az nekem ünnepeim tudod. Kérni fogom istent, hogy adja meg amit érdemlesz. De néked szép sors juta: nézd magadat, nézd háznépedet. Van-e több olyan a magyar földön.

Élj szerencsésen, édes barátom. Hozzon isten haza minél előbb, megkoronázva azon érzéssel, hogy most is nagy vagy, jó vagy, tiszta vagy, mint mindég.

örök hálás tisztelőd
Kazinczy Péter.

Ha meglátod gróf Mailáth Antalt, ki főnotáriusunk vala, s most Fiumében secretárius, kérlek, tudakozd tőle, hol az a két esonó, melyet kezében nagybátyja gróf János tevele szánuomra. Mind eddig nem vettem. Azt izené egy tudakozóm által, hogy már elküldötte; de nekem kezemhez nem jutott. Ha megizeni, kitől küldötte, utána járhatok.

CCCXXVII.

Újhely, septemb. 11-d. 1827.

Tisztelt barátom,

Gróf Aurélnak megpillantása nagy gyönyörűséggel töltö el. Mely szép ifjúvá nevedék ki! s mely nemes módú ifjúvá! hol ismerék én, vagy bárki más, ifjat, akit vele össze lehessen hasonlítani! Mert midőn ezeket mondám magamban, míg még köztünk múlata, s midőn ezeket, midőn elméne, nem kérdém ezt lelkére, tudományaira nézve; ezt vártam: amaz haladta meg reménységemet. Nem én egyedül, úgy találá főnotárius Dókus úr is, hogy a grófban össze van ömölve atyjának és anyjának physionomiája, s emél nagyobb dicséretet nem mondhatni.

Administrátorunk itt lesz septemb. 20-d, amint hiszszük. Én főnotárius úrnak azt a gondolatot adám, hogy gróf Aurélt tétessük táblabíróvá, melyet főnotárius úr azzal tolda ki, hogy még ezen gyűléshől oztán valamely kiküldetést is kapjon. Ezt előre kelle Előtted bejelentennem, hogy, ha valamely okod volna ellenére, bennünket ettől eltilthass. Reményljük ugyan, hogy akkor közöttünk meg fogsz jelenni; de az is megtörténhetnék, hogy a szabolesi gyűlés napja a miénkkel összeesap, s így itt nem lehetsz, hanemha a *redu-plicatio* esudatéte rád is kiterjedne.

A diétáról haza érkeztek közzül mi még senkit nem látunk egyebet mint *consil.* első alispán Szemere urat; mert gróf Schmidegg nem erre jött, Bernáth Zsigmond nem múlata, Szerencsy pedig éjjel méne keresztül. Comáromyt keresém Mikóházán, de nem találtam: ellenben a gróf Károlyi ház *jurium directora* Róth úr most vasárnap ebédle itt egy kedves barátomnál major Barthos úrnál, vélem is; de ezzel a diéta felől nem igen szólunk; én Bártfay által lévén elfog-

jalva, mivel inkább literatúránk felől szólék, mint a másikkal a diéta felől. Hogy ez a diéta meg nem felele a bizonyos reménynek, s nem érdemlé hogy oly sokáig tartson, az nem szenved kérdést; megingatá az alkotmány talpköveit, és szerencsénk, hogy oly religiosus fejedelem kezében van a kormány, kinek örök tiszteletére válik az a két beszéd, melylyel ezt a diétát megnyitotta és bezárta, mint az a tiszteletes választás, melylyel némely igen érdemes férfiakat vive fentebb polezokra. Mert ki nem örvend, a gróf Cziráky, gróf Batthyány Vinceze, gróf Reviczky, b. Malonyai, gróf Teleki József megválasztásán? Tudom én hogy gróf Cziráky ellen mely zajgás van; de én készebb vagyok azt hinni, hogy maga az a vétek is virtus amelylyel Cziráky vádoltatik, mint azt, hogy Cziráky rossz lehessen valaha. Azt kesergen, hogy az oly dicső férfiak, mint Illésházy, elkéserrítették. De az a sorsa az emberiségnek, hogy olykor a legtisztábbakat is a legrosszabbak bére éri.

Gróf Aurél alig ére ki a városból, midőn viceispán Comáromy úrnak vevém levelét, egy bohó hírrel, melyet itt közlök. Septembernek talán 3-dikán felolvasatott Kassán Sáros vármegyének meghívó levele a ma tartott installatióra. Akkor felkele Zombory Ferencz s ezt mondá: — Tek. N. vármegye, Szokása a vármegyének, hogy az ily esetekben a szomszéd vármegyék imepét egy kiküldöttség által fényesítsék. Ezt egyéb okok mellett a beiktató kir. commissarius és a beiktatandó főispán tiszteletéért is teszik, ha ezek azt érdemlik. Itt tehát az a kérdés, ha van-e érdem? s azt felelem, hogy nincs, melyet a diéta naplói világosan bizonyítanak. Én tehát, ámbár Sáros vármegyében birtokos vagyok, ezen installatiónak feléje sem megyek, s aláz. vélekedésem az, hogy Sáros vármegyének ezen meghívó barátságos levelére semmi deputatio ne rendeltessék. — Erre némelyek vivátokat hallatának, *consil.* Szent-Imrey pedig, soká csóváltgátván fejét, ezt mondá: ez elmaradhatott volna. Meg kell valani, hogy Zombory szava annál bátrabb szó, mivel az az abaujvári főispánt, s ennek fiát esipkedte meg; de épen ezért a Szent-Imrey félhallatszón ejtett sopánkodása is elmaradhatott volna; neki vagy többet kellett volna mondani, vagy

csak hallgatni. Főnotárius Vitéz azt tanácslá, hogy maradjanak meg a szokás mellett s neveztessek ki a kiküldöttség; de a két b. Fötves felől hallgatott. Az ő szava gyenge volt a Rendelet egy értelemre hozni. Most tehát Comáromy szólala meg, s ő is elmellőzé a kinevezett főispánt és commissáriusát, s csak a főispáni méltóság tekintetét fogta fel, s így a kiküldöttség tagjai kineveztetének. Ezeknek számban megnevezé Szent-Imrey úr Zombory Ferenczet is, azt reménylém, hogy ez többé vonakodni nem fog. De Zombory felkölt, s kimondá, hogy ő, *a kijelentett okoknál fogva* menni nem fog. — Csak azért esördíteni ostort, hogy *pattanjon* és hogy *mi* pattantsunk, nem nagy dolog. De valjuk meg, olykor az sem rossz.

Censil. Szemere által Thewrewk nekem megküldé a Magyar Pantheonak 30 képét. Kimondhatatlanul örvendek, hogy ez a gyűjteményünk van: de sajnálnám ha csak ezek a fejek jelentek volna meg, s elmaradnának azok, akiket még most itt nem látunk. Kajdacsit az isten oly arczczal bélyegezte meg, amelyetől borzadva fordul el a szem, s amint halom, neki haja is veres. A Császár Sándor feje mutatja, mely lelkü, a Bitóié pedig a Lavater tanításai szerint rosszat gyűjtött. Gróf Aurél azt hagyja hinni, hogy Thewrewknél és Lütgendorfnál jó emberek fejei is vagnak hátra. — Matolaynál hittam a gróf Illésháziét, s azt nagy tisztelettel látam, örvendve hogy annak a jónak képe is jó kéztől jő. A Nagy Pálét Szögyéni viceispán úrnak ajándékkul hozta meg szolgabíró Kozma; az igen rosszul van dolgozva, ha talán hív is. A művész össze tudja egyeztetni a szépséget a hűséggel, s mindég igaz amit Lessing tanít, hogy a *portraitban* fel kell lenni a *telket*: azt a Nagy Páléban ugyan fel nem találhatni.

Gróf Aurél talán eddig elindult. Megígérém, hogy közleni fogom a Cserci Miklós leveleit, s azért ígérém meg, mert a gróf szereti Csercit, és Cserci gróf Aurélt. Midőn Olaszországból visszaérkezik, venni fogja azokat.

Én alig várom, hogy pénzt csinálhassak, s mégyek Pestre s Bécshe, s ott töltöm az ősz utolsó napjait s a farsangot, nem az öröm, hanem a baj miatt. Három esztendővel

hátrálla peremet ez a fatális dicta. Tizenkét esztendő óta nem látván Pestet, és akik ott együtt laknak, új világba léteznek általtéve, s örvendek annyi derék ifjabb társaink ismeretségeknél. Onnan gyakran fogod venni tudósító leveleimet. — A Magyar Társaság számára tett ajánlások díszességére vagnak nemzetünknek; adja isten hogy hasznára is lehessenek. Én most is azt óhajtom, amit mindég; hogy a könyvkereskedés dolga tétessék kedvezőbb lábra, s a dolog hagyassék minden idegen befolyás nélkül az írókra. Ha az írás hasznot fog hajtani, minden azon lesz, hogy jól írjon, s el lesz érve a ezel. Az akademiák romtanak, nem építenek. Ezt meg tudnám bizonyítani, ha kellene.

Élj szerencsésen, tisztelt kedves barátom, házaid népe nyugalmas birtokában, melytől oly sokáig valál elszakasztva. Gyermekeid, bár különbözőségekkel, hasonlítani fognak Aurélhoz, s így Te vagy a legszerencsésebb atya mind azok közt, akiket ismerek. Augustusban én egy igen híres orvossal ismerkedém meg, a Rimaszombatban lakó Tóth-Pápayval. Az úgy beszélé, hogy a szent Vid táncza ellen az artemisia vulgarissal igen szerencsés gyógyítást tud. De akarám írni a módot, de nem engedte kérésémnek. Az egyéb orvosok azt mondják, hogy azt minden orvos ismeri, és hogy hathatós szerek is vagnak.

Ajánlj, kérlek alázatosan, ő Nagyságának a mélt. Grófnénak s Comtesse Virginienek kegyességeibe, kiknek kezeit mély tisztelettel csókolom, s tarts meg megbecsülhetetlen kegyességedben

örök tisztelőd
Kazinczy Ferencz.

Ezen leveleimet viszi kenőzlői Farkas úr, ki éppen innen indúl. — Ezt a tabellát csak azért teszem mellé, hogy nagyobb legyen a nyáláb, s inkább el ne vesszen a levél.

CCCXXVIII.

Tisztelt barátom,

A kenizlei Farkasnak izentem is, hogy küldje hozzám válaszodat, szólottam is ma vele. Azt mondja, hogy ő semmi választ nem látott. Ezt kötelesség volt bejelentennem, hogy ha talán azon leveledben parancsolál valamit, tudhasd, miért nincs teljesítve.

A mi új viceispánunk nem megfelel a várakozásnak, hanem azt végzetlenül meghaladja. Olyan, amilyenek a Vay Miklós és Vay Miklósné fiát látni Te óhajthatod. Tudományainál, munkásságánál még többet ér ritka szerénysége, mely még őszhajjal is nagy becsű s ritka tulajdon: hát még egy 25 esztendő emberben. Mert a báró 1802. ápril. 29-d. született.

Tegnap az ebédjénél a Matolaynál patvaristáskodó, most Velenczéből s Gennából haza tért Bujanovicsesal ismerkedtem meg. Mely kár hogy az ily ifjak magyaroknak ninesenek nevelve.

Hallád-e, édes tisztelt barátom, hogy a sógorom rosszul van: azt mondják, életéhez nincs remény. Megkértem valakit, hogy ha az ő betegsége megengedi, s nem lehet félni hogy általa megrázattatik, ajánlják neki jöhhomat. Én nem felejttem, hogy ő fia az én kedves ipának, s testvére annak az asszonynak, akinek szeretetre méltó lelkét én inkább ismerem, mint hogy rajta kívül valakit szerethetnék, ha még szabad volna is szeretnem.

A sógorom betegsége a Péter bátyám halálára emlékeztet, ki decemb. 4-d. aludt el, inkább ereje teljes elfogyásában, mint betegségben. Szül. 1747. június 19-d. s így nyolczvan esztendőt élt és, 15 nap híján, hat hónapot. — *Nulli homo sapia marito,* ezt lehetne róla mondani, ha a vers oly nyelven nem volna írva, mely sexualitással bír.

Én januáriusban Pesten leszek. Jankowich Miklós már

tavaly vendégének híva meg, de én inkább Szemeréhez ígérkezém. Most ismét meghíva, hogy pesti házáinak egyikében végyek szállást. Eza jóság meghatott; később vállék ellenni a Szemere társasága nélkül mint hábitlanság gyanujába esni. Eszembe juta a *quinque dies tibi pollicitus* — melynél Horátnak egy epistoláját sem szeretem inkább. Az engem egy epistola írására gyúlaszta, s közlöm azt. Pesti barátim minden egyéb epistoláimmal inkább kedvelik, s annak örvendek; mert az első helyet adom annak magam is. A Horátn nyomain kedvesen pongyoláskodom. Mik azok a panegyrica epistolák ehez képest, s még inkább az az idétlen stoicismus, mely juveníliusi elkeseredéssel szól, holott a rényt szebb nyugalomban szeretni, festeni, tanítani, vagy, mint Horátn escelekedett, vig elmével, játékosan.

Régen nem írtam neked, tisztelt, egyetlen férfi, hasonlíthatatlan barátom, s levelem olyan mint az újságlevelek — Engedd, hogy még egyet említsek. — Utolsó postával vevém egy pesti barátomnak levelét, s csak abból tudom, amit meg sem álmodtam, hogy a Rómából haza tért és Canovától kedvelt Ferenczy fejemet carrári márványból faragta, három vagy négy rajzolások, és a Döhrenteinél függő képem után. Bizonyosan azért, hogy a hír engem megleljen, ezen említett levél megérkezéséig, nem tudtam hogy a fej készül, s ma még azt sem, ha az profil-e vagy hüste. Igazságos vagyok megvallani, hogy Ferenczy által látnom megtiszteltetésemet, annak nagyon örvendek. Nem tudom, örömemben mennyi része van a hiúságnak, mennyi a mesterség szeretetének; mert én örvidenék, ha azt hallanám is, hogy Verseghy s Baesányi vannak metszve; de azt nem is kérdelem. A vizsgálat nyugalmas órát kíván, én pedig *örvidök*.

De imhol az epistola. Magadtól fogod érteni, mint örvidenek azon soraimnak ahol a németeken egyet esípheték benne. — Aza „*Becsületos legény a németeske*“ érezteti az olvasóval, hogy a magyar mint szereti ökemeket.

Két leveled a vármegyéhez, melyeket ő Nagysága a mélt. grófné írta le, az archivumnak azon kötetében áll, melyet az archivum vendégeinek fog előmutatni az archivárius. Ott a mélt. grófné anyjának kezével aláírt levél is, melyben

térje halálát jelenti. De gróf Sztáray Mihálynak az egész archívumban nincs több kézirása mint egy czédulácska, melyet egy kedvetlen adósság eránt írt a szolgabírónak, s azt ide tennem nem lehet. A cancellárius aláírásainak nem lehet elmaradni, valamint azon levélnek is, melyet gróf Eszterházy János és Ferencz írtak atyai bátyjoknak az egeri püspöknek halála felől. Itt van az Eszterházy Antalé is, ki Rákóczyval tartott.

Engedd kérdenem, édes barátom, ki volt a Te atyád, ki anyád; mind vezeték, mind keresztnevét kérem. Tudom hogy a nagyatyád Samuel volt, s sárosi főispán és talán még egyéb. Mondd el mi volt, s ki volt hitvese, hogy az autographonok kötetében feljegyezhessem. Azt kedves lesz látni az archívum vendégeinek. Azt teszem, valahol tudom, másokkal is.

Mélt. Fáy Barnabás úr itt ebédele decemb. 9-d., de sem restaurációját, sem a szabolesi dolgokat elő nem hozta. Mely szép, szeretve látnunk magunkat!

Ó Nagyságának a mélt. grófnénak, valamint a tiszteletre oly igen méltó Comtesse Virginiének is mély tiszteletet, a szívnek minden szent érzéseivel. Úgy gróf Aurélnak is különösen, s szeretetre méltó két testvéreinek. — Élj szerencsésen, tisztelt, nagylelkű s széplelkű férfi, s lásd magadat minden jóktól szeretve.

Decemb. 13-d. 1827.

örök híved
Kazinczy Ferencz.

CCCXXIX.

Szent-Mihály, decemb. 24-d. 1827.

Édes barátom!

Annak aki hozta leveledet, adám, szintúgy levélben, válaszonat; kenizlei embernek mondá magát, Farkas úrtól küldetve; őt tehát megkértem a levélhozó s vivő által, juttatná kezedhez. Sajnállanám (mert hozzád volt) vesztét; talán csak eltévede, járjon végire Farkas, vegye üzöbe a lovaszt vagy gyalogot, ki leveledet kezemhez szolgáltatá.

Semmit sem mondatsz nekem az új viceispánról, amit régen nem sejtettem, nem reménytettem volna.

Sógorod jobban érzi magát; nálam volt itten egyik fia egy ideig, és még jobban gyúlasztá fel vadászai hajlandóságát Emil fiannak; ennek következtében sült el szerencsétlenül a puszta; de nem sült el a szerencsétlen lövésnél szerencsétlenebb hazugság. Két egész hétig akará velünk elhitetni a két vadász (és számtalan segédjeik valának a csalásra törekedő igyekezetben) hogy kiugorván a ladikból, Mili meg-sikamlott s lebukván, nádtorzsakon sebesíté meg karját — tantum caedis amor potuit suadere malorum, félt t. i. a vadászat megtiltásától Török Nimrod-Napoleon, meg nem gondolván, hogy ha rajta érvük a csaláson vadászainkat, még nagyobb lesz a félelem, a fájdalom, a neheztelés, és bizonyosabb a tilalom.

Humani generis mores tibi nosse volenti
Sufficit una domus. —

Epistolád valóban gyönyörűségesen gyönyörű. Horátz maga nem írhatta volna sajátabb lelkével. E remek, hiszem, majd inkább segíti elé peredet minden igazságodnál, minden prókátoroknál és prókátorkodásnál, mert nehéz egészen hidegen maradni a bírónak ily darab szerzője iránt. Minő hol-

dog helyezésbe teszi lelkünket a remény. Valld meg, kelne-e remek állapotra ez az epistolád, ha hihetően Pesten megnyerendő perednek netalántán veszte annak írását megelőzte volna? Ne kárhoztasd hát Juvenált, tedd által gondolatoddal Horátzot Juvenál későbbi idejébe, Juvenált pedig a Horátzéhoz, és azonnal a tépő esipkedőnek, a esipkedő pedig tépőnek és szaggatónak fog általváltozni. Horátz Augustus korában élt, mikor a belső háború iszonyai szünni kezdenek, s az erkölestelenségnek még sok nevetséges oldalokat is mutatának az érzékeny költő reménynyel eltelhető lelkének; de ugyan mi vala nem írtóztató az erkölesekben Juvenál korában? még a homi béke közepette is.

Nekem is Pestre kell mennem hanyatló egészséggel. Soha sem váltam el nehezebben a magaméitől, mint most fogok; úgy látszik, mintha egy kevés hypochondria kezdene belém harapódzni; jó hogy Pesten lészesz; orvoskodhatik épbb lelked a barátod ronesoltabbé körül. Eltűnt az a lelki derületességem, az a mindenek felett könnyűséggel lebegő vig kedvem; nehéz a darabos valóság szüntelen korbácsoló mindenféle bajait mindég egyforma erővel győzni. De talán még erőt veendek hypochondriámon, ha ez nem rajtam. Fiam Aurél is Pesten lesz, Teleki Józsefnél fog lakni; ő és anyja méltóztattak neki szállást ajánlani; mérbeted szívem hálálkodását; ugyan hol lehetne jobb helyütt? — Ad-e nekem a város jó szállást? nem tudom. Pozsonyban senkinek sem adata gróf Eszterházy József silányabbat mint Schmideggnek és nekem; azonban mindég jobbat ígért, számtalanszor ebédre hívott és összeesókölt. Igaz ugyan, nevetközni kellene az ilyetén esókok felett, de nem természetes-e bosszankodni is az effőle alávalóságokon, mikor a hélek a sok üléstől és gondoktól meg vannak tömve, és nem akarnaktisztálni, bármennyit mozogj és akármennyi rebarbarát végy.

Anyám báró Vécsey Anna Mária vala, apámat Istvánnak hívták, első feleségét a gróf Klobusiczky házból vevé, a harmadikat a gróf Windisggätzokéből. Apámat kamaráskules ókesíté zsebe — anyámat kereszttesesillag melye körül. Atyám semmi hivatalt nem viselt. Nagypám felesége született báró Palocsay Klára volt. Fog-e ezeken törődni a jö-

vendő? nem tudom. Addig sárgeté nálambiógraphiámat báró Hornayr, míg azt neki végre almanachja számára Pozsonyból deák nyelven meg nem küldém; összeszorítottabbán által kelle magyar nyelven engednem Ponorí Thewrewk úrnak; ő, szokása szerént, kifinnyásítá, a censura pedig némelyeket töröltt, p. o., hogy a dietákon a vocalis, nem pedig a consonans követek közé igyekezém számláltatni.

Különös szives barátom báró Mednyánszky Alajos által küldém meg szintűgy Pozsonyból báró Hornayrnek rézre metszett képedet, mert nagyon kért és forrón kívánta. A jászok egyik követének, Mihalovicsnak segedelmével szerzém meg igen szivesen azt egy pozsonyi prókátortól. Látnod kell, mint tisztelnék mindenfelé, az ország szélén szintűgy mint azon túl; ha tehát Ferenczy tartós márványon akarja magátraírad örökösíteni, azt mindenki helybenhagyja, és rajta szintűgy örül mint Te. Mit taglalod örömezéid okait? nem rejtődzik-e csaknem minden örömeink alatt egy kis önszeretet? Ugyan miért ne szeressük egy kicsit magunkat is, mikor mások is szeretnek? vagy miért szeressünk mindég másokat jobban magunknál? holott oly kevés a valóban szeretetre méltó ember a világon, és annyi érdemlené a kinevettetést vagy épen a gyűlölést is? Helyesen mondja Tassó Goethénél:

Und haben alle Götter sich versammelt,
Geschenke seiner Wiege darzubringen,
Die Grazien sind leider ausgeblieben;
Und wenn die Gaben dieser Helden fehlen,
Der kann zwar viel besitzen, vieles geben,
Doch lässt sich nie an seinem Busen ruhen.

Feleségem már egy hét óta Kassán van; új esztendő előtt, vagy mindjárt utána, fogom követni. — Szerenesés holdog ünnepeket és új esztendőt mindennek, ami csak lehet házában. — Hízkelkedés nélkül ismétlem, a Minervának egyik legszebb éke léssen Jankowich Miklóshoz írt epistolád. Engede végtére a köz izlésnek Ellinger, s nagyobb nyolezad réthben jelenend meg Minervája, hogy lehessen útközben is olvasni; mert nem minden olvasó kinnéli szemér, és gondol-

közük az ötvenen túl, mikor még 30 esztendő. Ellinger azonban nem azért, hogy kevesebb vak vagy gyenge szemű magyar találtassék, adá ki Minerváját elébbi formájában; győzné az ember polgártársait mindenben kimélni? úgy nem kellene se rumot, se rakot, se pálinkát, se bort árúlni, mert véghetetlen a szédelgős, az iszákos, és teli tőmve azzal minden város, minden falu, minden ház. — Vale — már levelem színéből és tónusából is észreveheted egy kis ízét a hypochondriának, bocsáss meg, ez nyavalya. Öllelek száz-ezerszer.

Ágyon kívül is valóban beteg hív barátod
Jóska.

U. I. Ma vevém leveled, melyre ez a válasz. Tudod már, hiszem, túlesését Sztáray Vinczének a világi alkalmatlanságokon. Midőn bátyján Kristófon a halál nem fogott, s még a kemény őn golyó is keményebb homlokáról az erős életűnek lepattant, azt mondá: még az ördögnek sem kellek.

Ne add soha a lizikai postára leveled. Pap István, ki ott helyben lakik, egykor a 3-dik hónap végén vevé innen az enyémet. Bostonból pedig egy taksásomtól a hatodik héthben jöve kezemhez a levél.

CCCXXX.

Tisztelt barátom,

Elrémítene leveled azon hír által, hogy lelkedet a hypochondria beteggé tette. De Te azt oly gyönyörűen írt levélben panaszkod, hogy ha ilyet csak a hypochondria tud iratni, kérem az isteneket, bocsássák azt rám is; ily levelet a legegészségesebb lélek sem ír. — Egyéboránt el kell mondanom, hogy én azt csudálgatom, és már sok esztendő oltá, hogy Téged az a sokféle gond mint nem súlyoszte el már régen. Neked csak levelezéseid is igen sok időt rabol-

ják el; nem szólok a városi társalkodásról, mely némelyeket úgy elfog, hogy egyébre nem érnek. Végük ehez olvasásodat, az igen széles kiterjedésűt; végük azt, hogy házi kördéért mit téssesz; mit téssesz vármegyénk gyűlésein, diétáinkon; s mennyi időt rabolja el gazdaságod. Pap István beszéli, hogy csak néki is, kire azoknak a gondjaidnak csak egy részét raktad, mennyi dolgot ad a végig tekintés is. Briareuszi erő lakik benned, hogy ezt mind győződ, s ily szeretetreméltó hypochondriával. Nem óhajtok én neked egyebet, mint amit Horátz óhajta magának: *Det vitam, det opes.*

Viccispánunk néhány nap oltá itt van. Én nála még csak egyszer voltam. Amit az orvosok deák és német nyelven *folyosónak* neveznek, s talán görögül is annak (*φευμα*), de a *folyosó* magyar neve a *Rothlaufra* vitetett által, engem e télen sokat kínoza, s most is kínoz: fogaim kegyetlenül fáznak, s ez miatt hozzá mind addig nem megyek, míg posám megdagad, s a dagadással együtt ördögöm elhagy. Ez a 26 esztendő ifju, kit vice és főnotáriusságában is csudálánk, viceispánságában is csudálkozásra ragadoz bennünket; a hatvan esztendő emberben sines annyi nyugalom és szerénység. Mint fogja a pártszövöket lecsendesíteni, nem tudom; de úgy hiszem, fogja. Mavult invenisse bonos, quam fecisse. — Magától nem hallottam vélekedését gróf Aurél felől: de igen a secretáriusától, s úgy hiszem, hogy a secretáriusa echója a maga principálisának; az ily rollájú emberek ritkán ellenkeznek vélekedésekben a magok isteneikkel, itt pedig gróf Aurél felől nem is lehet egyéb vélekedésben sem a secretárius, sem az ura; csudálják mind tudományait, mind lelkét mind gyönyörű tüztét. Ezt én Néked örömmel írnám, ha gróf Aurél életet, lelkét, nevelést, tudományt, példát Tőled nem vett volna is.

Gróf Aurél emlékeztet arra, hogy két lelkes ifjú, Thaly Antal Komárom vármegyei viceispán fia, és Farkas Károly, a Nagy Pál képét köre metszeték, s egy példánnyal engem is megajándékoznak. A képpel együtt jött levél ére annyit mint maga a kép, mely hív kép lehet, de nem szépen van dolgozva. Nagy Pálnak érdemeit én nem csak nem tagadom, sőt melegen vallom, de ha engem szólókká teremtettek

volna az istenek, mire épen nem teremtettek, én inkább szerettem volna *nyugodalomban lenni nagy*, mint *lármas beszédemben* találatni annak; Nagy Pál pedig a lármas beszélők közé tartozik. Azonban egy 69-ik esztendejébe belépett ember tudhat annyit, hogy az nem kárára van az egésznek, hanem javára, ha tagjai különböznek a színekben, csak a dologban legyenek azok, amiknek lenni kell; pedig hogy Nagy Pál hív volt a dologhoz, nem szenved kérdést, s az az ő egy szava: *Sem javalláson nem kapok, sem a feddő zajt nem rettegem* — mutatja tisztaságát. A Thaly Antal és Farkas Károly ajándéka tehát nekem igen kedves ajándék vala. Prózában köszöném meg nekik, de még el nem ment a levél, midőn azt jámbusokba öntém. Ímhol az:

Egy néma pillantás olykor beszédeseb
Mint a hosszúra nyújtott harsogások.
Vegyétek hát szó nélkül amivel
Érdeklött lelkem néktek tartozik.
Órultok ti, hogy istenink hazánknak
Ily tiszta férfit adtak: én viszont
Hogy ilyen ifjakat. S ha majd idővel
Felértek nagy fényét, és ha majd,
Mint ő, ezt hallatjátok: *Tapsot én*
Nem kérek; a feddést nem rettegem:
Gondoljatok rá, hős ifjak. Lehat
Hamvainhoz a szó, s áldva tér felétek.

Ez a Nagy Pál képe emlékeztet, hogy a Thewrewk Pantheonja fölül említést tevék a Minervában. Gróf Széchenyi fölül írják, hogy neheztele ezen szólásomért, nyilván, mivel a Pantheon oly emberek képeit adja, mely képek inkább illettek volna a Pandemoniumba. Én nem látom vétkesnek szólásomat, s nem tudom Kajdaesi mit monda, mikor olvasá, hogy az *arcz magán hordja, amit az emberről mondhatni* — mert én irtóztatóbb physionomiát mint a Kajdaesié (a képen, magát nem láttam) nem ismerék. Hát az a Bittóé, Császáré, a ezífrakat szerető aulac familiárisé! — Én nem szeretnék valamit tenni, amit gróf Széchenyi nem javallhatna: de itt nem vétket látok, hanem érdemet.

Követek fölül lévén szó, el kell mondanom, hogy az ungvári Bernáth Zsigmonddal egy estvét tölték a minap. Azt vitatá, hogy az uralkodó Magyarországról csak egy tojást sem kap. De csudálkozásom még tovább ment, midőn azt is vitatá, hogy a Pragmatica Sanctiót az udvar nem a maga javáért tette 1723, hanem a magyarokért, kik régen elvesztek volna, ha ez nem történt volna. Midőn Bernáth ment, Bodó azt monda, hogy nem csudálná, ha így Szerencsészólana.

Élj szerencsésen, tisztelt kedves barátom! Áraszsa rád, ó Nagyságára a mélt. Grófnéra, s nagy reményű gyermekidre az ég minden áldásait.

Január 10-d. 1828

örök híved
Kazinczy Ferencz.

CCCXXXI.

Méltóságos

Gróf DESSEWFFY JÓZSEF úrnak

KAZINCZY FERENCZ

hálás tiszteletét.

Kegyességeid, melyeket velem Te, és a szíved, lelke s nagy kimiveltetése által oly igen tiszteletes asszony még neheztelésteknek szomorú ideje alatt is éreztetétek, újabb bizonyossága magas lelketeknek, melyet nálamnál inkább senki nem ismérhet, senki nem tisztelhet. Fogadd el, dicső ember, mind azokért a legfőbb hálát. Míg az a köd, melyet nem tudom mely gonosz istenség támaszthata, tartott, hallgattam. — tiszteletből Erántad — és, miért ne légyek egyenes megvallani? azon büszkeségből is, melyet tisztasága érzése a szerencsétlennek mindig ad: most, minckutána még Döbrentei is kénytelen nekem azt a bizonyosságot adni, hogy a szóban forgott epigrammát még az ő Erdélyben lakása alatt írtam.

szólhatok. Orgyilkosúl támadni meg, akit a tiszteletnek, hála-
lának, szeretetnek minden érzéscivel szerettünk, s azt nevet-
ség tárgyává tenni, gyalázatos tett, gaz tett : de viszont az
is fáj, midőn az ily vádat nem érdemlettük, és vele mégis ter-
heltettünk, és midőn az ily vádat elhíresztelve látjuk magunk
felől. Tiszteltelek, de magamat is becsültem, s úgy szégyel-
lém a mentegőzést, amint Guzmicsnak is írtam, mintha
azzal vádoltattam volna, hogy loptam. — Tisztának ismersz,
s az nekem elég.

De Te Csokonai miatt is neheztelél, s ez eránt a sza-
badság férjijával szabadon szólhatok. — *A fari quae sentiat*,
nekem nem inkább igazom mint mindennek másnak : de nem
is kevésbbé. Ha nem jól ítéltem, könnyű megezőfoltanom.
Én Csokonait nyugalomban feddém, nem irigységből, nem
gyűlölségből, s vétkeiket azzal mentém, hogy hamar elholt, s
pördalait, azaz a pór nép izlésében írt, nem pedig pór népnek
írt dalait magasztaltam, esudáltam, irigylettem ; Csokonait
e pályán utólérhetetlennek hirdetem. Hol itt akár Csoko-
nainak, akár másnak a bántása ? Ha önfelőlem 25 esztendő
múlva ezután hogy kidőlök, így fog egy újabb recensens szó-
lani, én előre megköszönöm neki kimélő sanyarúságát.

De én Csokonai ellen epigrammát is írtam, még pedig
éleste. — Boileau még Corneille ellen is írt, s Goethének és
Schillernek ismeretesekek Xeniaik. Az tehát a kérdés, ha az
a szép Crumen raptus, és amit neki a rím miatt mind elébe
raktam, érdemlé-e a vesszőzést, s a Csombók Jankók és
Csombók Sárák, kik Csokonaiban élnek halnak még ma is,
érdemlé-e, hogy eszméletre hozassanak. — Ne vedd tiszte-
letlenségnek, hogy ezeket előlbe terjesztem ; ha más nehez-
telt volna rám ezért, hallgatnék.

A te szereteted nekem kevélységem volt, s örökkön az
marad, s én magadat, a mélt. Grófnét, Comtesse Virginiet, s
azt a három másatlan ifjat utolsó lehelletemig fogom áldani.
Élj oly igen szerencsésen, ahogy ragyogó érdemcid által élni
méltó vagy.

Széphalom, april. 9-d. 1830.

CCCXXXII.

Tisztelt barátom,

Egy szeretetre méltó, még iskoláit járó ifjú, Szalay
László, be fogja Neked nyújtani ajándékomat, a *Perlen der
heiligen Vorzeit* nyomtatványát velínen. Fogadd azt megbec-
sülhetetlen kegyességed szerint. Hexametereket, még pedig
gyönyörű hexamereket prózában adni, bár poetai prózában,
nem a legszerencsésebb gondolat : de sem erőm, sem eszten-
deim, sem gondjaim nem engedék különben ; s legalább a
munka előtt álló Bevezetés fogja érdemlenni, hogy azt megol-
vasd. Örvendek hogy ennek a esuda nagyságú férfinak életét
közölhetem a magyar világgal. Amit a velencei rév felszaba-
dítottása felől mondek, az egy oly tiszteletes hazafinak, mint
Te vagy, tántoríthatatlan lelkű ember ! könnyeket fog esavarni
szemeiből — örömkönyeket.

Mely úton vezetete keresztül engem a múlt két hol-
napban az isteni kéz ! Feleségem az eperjesi s egeri út miatt
a sibiriai hidegben tüdőgyulladásba esett, s május 10-d. kassai
orvos Horn úr nekem kimondá, hogy özvegyen maradok, de
nem mindjárt ; azonban Mikóházán még az nap megvallá,
hogy 14 napig élni nem fog. Eljőve a sógorom is, Deresényi ;
ő nem ijeszte el, de Lónyay Gábornál Olasziban megmondá,
hogy 14 napot nem ér. Az én életemnek ez a megbecsülhe-
tetlen, ez a tiszta lelkű, ez a semmit nem affectáló asszony
minden öröme ; képzeled tehát mit szenvedtem. Hét gyer-
mekkel maradni el tőle, kik közt az utolsó kilencz esztendő.
s ennyi bajban, mely rettenetes kínzés : de én felejtém a
hasznót, s csak az ő elvesztését forgattam. Azonban 26 pió-
cza, s a két orvos segéde megtartotta ; s amely nap exequens
bíráim nyakamat szegte Kázmérban, az nap jobban lett, s 7
heti fekvése után június első napján kikölt ágycsóból. Mihelyt
lehetett, bejött Újhelybe, s kevélykedve mondom, hogy

amint szekere a patika előtt megállott, a patikárius és felesége elébe szaladtak, s ez az igen nemes lelkű ember, a feleségemet, örömben hogy él, az útczán esókolta össze.

§ mit cselekvék az alatt a sógorom és az öhozzá méltó felesége?

Látván hogy sem én, sem Dellevauxné magunkat pénzzel, még pedig 12,000 forinttal váltó czédulában kifizettetni nem engedjük, oda hajtá exequens bíránkat, hogy az egy köblös őszi vetés hasznát 3 ftra becsülte, a tavaszt felényire — holott mi megmutattuk, hogy az őszi vetés egy köblös földjétől a szomszéd Lasztóczon 8 ftot fizetnek a föld urának — egy szőlő esztendei tiszta jövedelmét 30 forintra, holott mi a helybeli tanácsossal 260 forint haszonra becsültettük; — egy három ablakos nagy granárium hasznát 16 forintra; — a lakóház, a minden ólak és istalók s a rettenetes nagy kő eszter tiszta hasznát (mindezeket egyetemben, nem külön) 40 azaz negyven forintra; — a napam halálával maradt marhát in natura ítélte ide, nem vétén fel sem hasznát, sem szaporodását; egy 7000 forintra menő articulust egy fillérbe sem; s így oztán, mikor azt hittük, hogy a sógorom a rátán felül nekünk még pénzt is fog fizetni, azt esapta fejünkhöz, hogy mi fizessünk neki 12,081 ftot 34⁵/₆ krt, — én ennyit, s ennyit D'Ellevauxné. Ezzel elment, megígérvén hogy mihelyt neki a pénzt Eperjesre megviszszük, kijő s rátáinkat kiszakasztja. Engem a búcsúzáskor megkövete, ha kedvem nem teljesítette volna, s én neki tisztelettel és nyugalomban ezt feleltem: Legalább az az örömöm van, hogy a Tekint. Úrra magára provocálhatok, hogy *kedvezésért* soha nem kértem, s csak azt kértem, hogy ne engedje, hogy aki engem és az én hét gyermekemet ölte, tovább is öljön.

§ hogy a 12,081 ftot ki ne csinálhassam, mit tevé a sógorom? Epen az nap, mikor Kázmérban most harmadszor állott az executio, creditoraimmal egyetértve, vagy hamis contractusaimat beváltva, intabuláltatá. S így ott állok ahol 1810, sőt rosszabbúl, mert memyit adtam el, és mennyi adósságokat tettem. Ha most is tartoznék felelettel bírám, mint H. József alatt, nem történt volna ez.

Ö Nagysága a mélt. Grófné, a maga mennyei szívével mely imádást érdemel, mint igyekezett gróf Aurél által segíteni rajtam! ah, édes barátom, hogy felejthetném én ezt! Szíves tisztelettel maradok

Újhely, június 29-d. 1830.

Örök hálás híved

Kazinczy Pireucz.

CCCXXXIII.

Szent-Mihály, júl. 27-d. 1830

Édes kedves barátom!

Köszönöm a Hajdankor Gyöngyeit; vevém azokat még Pesten, leveledet pedig, melyben említettnek, csak tegnapelőtt már itten. A patriarcha adhatott volna mostani pénzt különön a Hajdankor Gyöngyeiért, mert ő nem vak mint Homérusz, és látja bajaidat, és gazdagabb Ílion feldúlásának éneklőjénél.

Sógorod por és hamu; öt mors odio et gratiae jam exemit.

Reményllek látni Kállóban is, Újhelyben is, avagy itt, vagy ott legalább. Nagyok a készületek. A magyar elpompázza feleslegét, és olykor szegénységben vagy szegénységig pompáskodik.

Az új országgyűlés kapu előtt áll; tárgyai a meglévő levélben foglaltatnak, minek említsem hát? Én semmi esetre nem megyek, sem az első, sem a másik táblához, hosszas távollétem miatt rendbeszedésre lévén szüksége házi dolgaimnak, magamnak pedig kipihenésre. Fiam Emil, szabolesi jegyző, menend, és Aurél alkalmasint ott lesz a cancellaria részéről. A szabadabb szóbisú Marcellt Fiamére küldöm, beszéljen ott a tengerrel, melynek visszahangzatjai legalább veszedelmectlenebbek. Nem tudom, kikerült-e már a prés alól

válaszom Zajbaj úrhoz — Nem lehetett tovább túrni a gladiátorok minden mértéken túl ment illetlen paezkázásaikat; a szerénység becsét akartam velek megesmertetni, melyre az öregnek, botlásai emlékezete után, a fiatalnak pedig bukások félelme miatt, van szüksége.

A sok mindenümmeni unszolásokra bévégeztem Észrevételeimet gróf Széchenyi Hittel ezimű munkájára; észszel s ideákkal hemzsegő könyv, esupán nagyításait, szélsőségeit és túlságait kell szerényen a szükséges mértékre visszaszorítani, hogy hasznos gyümölcsöket hozzon és hozhasson. De nem elég csak mustrálgatónak lenni, meghatározottabban kell kijelelni a nemzet részéről teendőket, mindennek okát kell adni; nem lehet szaladnunk, de kell indúltnunk. Köszönni kell a szerzőnek és dicsérni szabad szokását s hasonló egyenességgel kell tagolni ideáit, nagy, nemes, felséges örzéseitől el kell ragadtatni hasonló érzetekre és magasztalni kell az így érzeni tudót; hészavanyozott keserűségeit észre kell ugyan venni, de egyszersmind megengedni annak, ki gyönyörű nagy tettel előre megvásárlotta a bátrabb szólás szabadságát; holmi csipősségeket hasonló legyintő csipősségekkel kell viszonozni — így olyan lesz a kritika, amilyennek lennie kell: használni fog a kritizált könyv, használni a kritikus, és a haza meg király java s dísze fog következhetni. Septemherben szabadúl ki a prés alól e dolgozásom. Magyarúl van írva. — Hiszem, olvastad a sajtó szabadsága mellett adott különző votumomat, római nyelven, csak helylyel-helylyel szükségből magyar-deákságunkkal vegyítve. A közdictatúrán kívül sokan írátták le magoknak, és többen rosszúl és hibásan. Nagy figyelmet gerjesztett még a cancelláriánál is; nem rossz mag, a jövendőség számára elvetve. — Isten hozzád, én nagyon vónülök testemre nézve — sok évek hajai fejemen telelnek, de vígasztaljuk egymást Ciceróval: „necesse fuit esse aliquid extremum, et tanquam in baccis arborum ac terrae frugibus tempestitiva maturitate vietum atque caducum.“ Sem Te sem én nem múlathattuk magunkat eléggé a szerencsével, hogy nagyon nehezen eshessék nekünk e bojtornyos világ elhagyása: non semper satur, sed quandoque etiam male nutritus conviva recedit. Csak kevesebb gondot

várhatnánk magzatainkra, de a jövendőt nem láthatja az ember, bármint nyonta a jelen, és bármint örülhet a múltnak mulandósága miatt. Maradok

hív barátod
gr. Dessewffy József.

CCCXXXIV.

Tisztelt barátom,

Megtettem amit hűségem és hálám, s szívem szent érzései s az igazság parancsoltak, s sietek azt veled láttatni. Bár, amit tettem, javallhatnád! Nekem ugyan jól esik, hogy tisztaságomnak ezt a jelét adhatám. Ma vevém ki a példányokat a nyomtató műhelyéből, s első dolgom az volt, hogy egy példányt Guzmiesnak küldjek meg, másik, hogy Neked, harmadik hogy Himfynek. Holnap bemutatom ülésünkben is. Ideje hogy ezek a garázda taragatlanságok valaha némüljenek el; de ne feledjük hogy mind ezeknek a Döbrentei döllyfe az oka. Ötet régotha bárdolgotam leveleimben, melyek eránt megírtam neki, ha meg nem szünik, ezen hozzá írt leveleimet kinyomtatattam. De azoknak elbeszélésére most nincs időm.

Jelentsd, kérlek alázatosan, hív tiszteletemet ő Nagyságának a mélt. Grófinának, és a leglelkesebb, legjobb leánynak, s tarts meg kegyességben.

Pesten, május 1-sőjén 1831.

örök híved
Kazinczy Ferencz.

CCCXXXV.

Tisztelt barátom.

Hogy gróf Emil a fényesen kiállott prókatori censúra által magára és Reád fényt vont, annak szívesen örvendek. Nincs az áldásnak az a neve, melyet én Nektek ne óhajtsak. Bár az a szerenese, amely Tégedet került, ily példátlan nevelés után gyermekeidnek jusson.

Örvendve hallom a lányomtól, hogy Szent-Mihályt kerüli az isten öldöklő angyala. Attól én is ment vagyok itt. De Újhelyben jún. 29-d. óta júl. 19-dikáig 180 ember holt meg, ami a hely kisedségéhez képest sok. — Júl. elsőjén a pataki professorok az egész ifjúságot, bé nem várván a július 10-d. rendelt exament, önmagoktól, s a patronátus híre nélkül, széllyel eresztették; s ez volt az első signál nálunk az elémülésre. S ezt ugyan bölesen tették; mert ha Pataknak is be kell vala záratni, ahogy kevés órák múlva azután Újhely záratott bé, az ifjúság éhen holt volna meg. — Ugyanazt tevék a piaristák nyolez nap múlva. Maga a viceispán, az újhelyi piaristák és némely más ott lakók a szőlők alá vonták ki magokat, s Dókus a filagoriába. — Én Pestről jún. 30-d. érkeztem meg, s örvendve hogy végre hóm vágyok, ki sem léptem házamból egész maig, s mi történt körülöm, alig tudom. — Csakhamar azután látám, hogy a kishídon, mely házamtól 600 lépésnyire, Zemplényt és Abaújt elválasztja, örök állítottak ki, s a bemirígyelt Újhelyből Abaújba senki nem bocsáttatott. Így valánk itt minden hírek nélkül szinte júl. 9-kéig. Akkor jöve fel hozzám az újhelyi piaristák általam nagyon szeretett rectora Tamásy úr, s kért, parancsoljak az öröknek, hogy őt szekérével és embereivel ereszszők által a hídon. Elébe terjesztém, hogy én azt nem tehetem, mert az ör tőlem nem függ, s az áltjövést más is azon jussal fogná kívánhatni. Tamásy úrnak vissza kelle menni Újhelybe, és Gálszécs felé kerülve ment Kékedre a

ferdőbe, hová sokan a mirígy előtt futottak, és ahol, amint tegnap hallom, a mirígy magát már kiütötte. Tamásy úr akkor hozza ki nekem Újhelyből leveleket, egyszersmind kérést major Barthosné assztól, hogy ami tojást és apró marhát neki egy abaúji barátja hozzám küldeni fog, tétessem által a hídon, s egy zemplényi lakossal küldjem be hozzá. E szerrel tettem magam correspondentiába ezzel az igen jó asszony-sággal, a patikáriussal és a postamesterrel. Én, feleségem és gyermekeim látjuk a majd reánk is terjedhető bajt és veszélyt, de hasztalannak látjuk a félelmet, s legalább nem rettegünk.

A viceispán Velejtére vette magát, oda vitte ki a vármegye cassáját is; életet vásároltata az elzárt újhelyieknek. Imreg, ahol az emberek rakásra halnak, s talán Jesztreb is, el vannak zárva. — Vilyban is sokan elholtak. — Újhelyben egy sem holt az urak és a magokat jobban bíró mesteremberek vagy kereskedők között. Képes fiskálisné igen, de forró nyavalyában; Kecskeméti ref. predik., de öregségben; Nagy Lázár negyedfél nap igen beteg volt, de felgyógyult — Cholera-e ez vagy az éhség következése inkább, nem merem elhatározni; én az orvosi tudományhoz nem értek. De emlékezem, hogy magamnak jövendölte meg Dr. Metzner az őszszel, hogy most tavasszal és nyárban rakásra fognak veszni mind azok, akik tavaly bidegletősök voltak.

Újhelyben 4 nap előtt 24 óra alatt csak két ember holt el.

A dolognak ezen zavaros elbeszélése után azt kell inkább beszélnem, mely szép utat tevék Pestről. — Szemere Ungvárt, Bereget, Szatmárt, felesége pedig nógrádi és gömöri rokonit akará látni. Kértek jöjjenek velek. Péczelt tehát jún. 12-d. hagyánk el, s útunkat Nógrádnak vettük. Június 20-d. jelen valék a Losoneczon tartott nógrádi gyűlésen, Gyuresányi ulti kormányiszéken, nyugalomban, méltósággal, ahogy én hosszú sorában esztendeimnek csak az egy *Malonyait* láttam. Felolvasták a barsi levelet a lengyelek eránt. Kubinyi Ferencz perorált, s vádolta Metternichet. Prónay János Metternichet mentette a vád alól. Akkor Kubinyi ismét felállta, s e kevés szokat mondván, és semmit se többet:

„Milyen ember légyen hercezeg M... arról nem szükség hosszasan szólanom; elég ha ezt mondom, hogy testi lelki barátja Polignacnak“ — s leült. Egy vala az akarat; csak valami Szíjgyártó nevű assessor ellenkezett. Gyuresányi ügy viselé magát amint előlülőnek mindég kellene: senki sem tudhatta mely részre hajlik. Akkor kimondá, mi a többség vélekedése. — Az az igazi előlülő!

Losonczi kimenék Vidéfalvára Kubínyi Ágostonhoz. Láttatá velem zoologiai, numismaticai, mineralogiai s könyvgyűjteményét, és egy Szélim nevű török leveleit. Midőn tavaly Gyürkyt sok nógrádiak lekísérék Lugosba, onnan elmentek Mehádiába is és Orsovába. Egy aga magyarul szóla velek, a tolmácsosal olaszúl és francziáúl. A renegát *Szölösi* nevet visele itt, s erdélyi születés vala. A basa neki neveli 13 esztendő leányát. Leveleznek egymással, Kubínyi és ő. Azt írja Szélim, hogy olvassa a *Hitelt és a Taglalatot*. — Szemere, és oztán Kubínyi kértek, írjak Szélimnek. Írtam, s Kubínyinál hagytam a levelet. Felidéztem neki a Voltaire sorát:

à tous les coeurs bien nés que la patrie est chère!
Meg nem romlott szívnek ő mi szent a haza!

Az olta hogy itthon vagyok, megírtam nógrádi és gömöri útamat is, s az erdélyiekkal valahára ez idén kiadom. Tegnap vevém azt a rettenetes hírt, hogy Pesten július 18-d. b. Palocsay Ferdinándnak a fia — (félek hogy a kis Eötvös is) — azt a zajt csinálá. — Tisztelt kedves barátom, nem szeretem ezt a mindent felforgatni akaró dülás lelkét. Ezek a mi lángkeblű embereink meg nem gondolják, hogy midőn jobbat akarnak, a régi jót is elvesztik, az újat meg nem kapják. Az isten mentsen meg minket az ily sanscülotti patriotáktól. Bonus patriae civis formam recip. non mutat, ezt mondta Vay József. — Ajánlj kegyességébe ő Nagyságának a mélt. Grófnénak, s Comtesse Virginienek, s fogadd el változhatatlan tiszteletemnek, s újabbi kegyességéidért tartozó hálámnak meleg díját.

Széphalom, júl. 26-d. 1831.

CCCXXXVI.

Szent-Mihály, aug. 8-d. 1831.

Tisztelt édes barátom!

A choléráról és az ellen tett rendelkezésről egy igen hasznos könyvet lehetne írni, mely üdvösséges befolyással lehetne a jövőre, de a jelenben sok embernek visszatetszhetnék; legtanácsosabb tehát hallgatni, kivált annak, ki a prés szabadsága mellett írt, mert azolta még azt sem bocsátják tőle a prés alá, amit az ifjabbik királyné bájaira ajánló óda gyanánt írt a kassai *Nefelejts* számára, meg lévén az iránt keresve Kovacsóczytól. A legrendesebb az, hogy nekünk már harmadik teljes hatalmú királyi biztosunk van a nélkül, hogy még most tudjuk, hova lett a legutólsó. Az is furesa, hogy itten a dadai járásban, hol én a fiók deputátiónak előlülője vagyok, három szolgabíránk és három esküdteink közül, kik mindnyájan tagjai a vármegye határozása szerint a fiók küldöttségnek, még egyetlenegy se láttunk, akár tanácskozás, akár végrehajtás végett, miolta a cholera kiütött. Még jobban félnek a cholérától mint a restaurátiótól. Kállóban a központi kiküldöttség körülsánczolta magát, nem hajtván semmit is a cholera ügyességére, mely még a sánczokat is a levegőn keresztül által szokta ugrani.

Ő Felségét és a külsőkre ügyelő testet, mely nem mindég bővölködik szívvel és lélekkel, azért küldötte a bécsi bölesesség Bädenbe, mert mikor Mária Terézia alatt pestis uralkodék a fővárosban, Bäden épen marada. — A pesti eset, valamint a füredi, terebesi, kassai esetek, tudva lesznek előtted. A sok elzárások több és nagyobb rosszakat hoztak azoknál, melyeket el akarának kerülni. A cholera csak épen úgy ragadós nyavalya, mint p. o. a forró betegség, melyet az akármni oknál fogva elgyengült elkap, de az erősebbre rá nem ragad. Ha a cholérát köldökesömörnek nevezték volna,

sokkal kevesebb ember hal el vala benne. Ha a népet akkor, mikor egészséges volt, az egészséget illető dolgokban felvilágosították, és egyáltalában szorosabb okos engedelmességre szoktatták volna, úgy még most is sok ember élne, kikből talán többen még élve temették el. Egy halála után vonagló asszony lázadástokoza Ó-Budán. Nálunk a falusi bírák határozzák meg azt a betegséget, melyet még a legnagyobb orvosok sem ösmertekki eddigelé, és így, mivel a keresztelők tudatlan emberek, és nincs elegendő orvos, a nem cholérában, hanem más canicularis betegségekben meghalók is mind cholérában halnak meg, amit megtadván odafent a remegő és sem dolgokat, sem embereket, sem a magyarokat nem ösmérő *dicasterialista* és *bureaucrata* bázlik, a mostani állapotot, mely minden tekintetben a legrosszabb következéseket fogja maga után húzni, még állandóbbá fogják tenni. Haszon-talan írok én a központi deputációnak Kállóba, úgy mint mindég és mindenütt elhangzik szavam a pusztában, és, mintha Cassandra volnék, megvettetik. Ó grands Dieux! a quels mortels livrez vous l'univers!? Pedig még minden segíteni lehetne; de sietni kellene, mert az orosz praktikák nagyon világosak, és világosabbak a francziáknál. A londoni és párizsi késedelmezések, a bécsi határozatlanságok mind a belső mind a külső dolgokra nézve, olyakat fognak szülni, melyekről a nem gondolkodó emberek nem is álmodoztak, és nem fog születni azon jó következés, melyet a jót akarók reménylenek, mert nem kell ugyan semmit halasztani, és kezdeni kell minél előbb, de nem kell olyan veszedelmes grásokat tenni, melyek bizonyosan ki fogják a lábokat ficzanítani.

Gróf Széchenyi Világába még bele nem tekintettem. Mi kár, hogy ennek a jó akaratú és oly nagy czélú embernek oly kevés esmeretei vannak hazája minden részéről, és hogy oly kevés józan ítéllettel bír minden genicje mellett. Felséges mind az amit akar, de nem érti a módját és a lépéseket, melyeken azt végbe vinni lehessen. El volt hibázva első nevelése, és amit azolta gondolkozott, az nem pótolhatta ki azon esmereteknek hiányát, melyek nélkül hazájának nagyobb részeire nézve szükölködik. Ha javítani akarom az

emberek állapotját, azt jól és minden oldalról kell ösmérem, és nem kell 40esztendőse koromban, gögösen magammal azt elhíhetném, hogy mivel Angliát, Arábiát és Francziaországot ösmérem, a magyarok és Magyarország esmérete nélkül hazám sorsán tudok javítani. Gróf Széchenyit senki sem tiszteli és szereti jobban mint én, mert érzem, minő erő fekszik benne minden tekintetben, és minő szerencsés tünemény hazánk láthatárán: de épen azért, mert nem csak tisztelem és szeretem, hanem ösmérem is őtet, valamint hazámat, kívánám hogy genicje ne ragadja el annyira a doly fösségig, mert bizonyosan többet fog ártani, mint használni honunknak. Engem úgy mint téged be fog maholnap az anyaföld borítani. Isten világosítsa fel a földfelettiket! — Addig is míg azok közzé számláltathatom, maradok

hív barátod

Pipsz.

Igaz-e hogy megholt az okos és virtuos Papp István fiskális? — Szemere Péter úgy viseli magát, hogy ha tőlem függne, ma lenne viceispán Zemplényben, vagy akárhol másutt is.

